

147904

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

147904
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKLERDE İLK SPOR KULÜPLERİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. H. Nedim ÇETİN

HAZIRLAYAN

Nuh ÖZDEN

NİĞDE - 2004

TC
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....ait

.....

.....

adlı çalışma jürimiz tarafından Beden Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)
Akademik Unvanı Adı ve Soyadı

Jüri Başkanı

(İmza)

Akademik Unvanı Adı ve Soyadı

Üye

(İmza)

Akademik Unvanı Adı ve Soyadı

Üye

ÖZET

Türkler, tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte beden kültürü ve sporla yakından ilgilenmiş bir millettir. Bu gün dünya milletlerinin dilinde dolaşan "Türk gibi kuvvetli" deyiimi bizim spora verdiğimiz önem ve başarıyı yeterince açıklamaktadır.

Türklerin ilk yurdu olan Orta Asya farklı coğrafi özellik taşımaktadır. Dağları, ormanları ve arasındaki vadileri, gölleri ve akar suları hem çeşitli hemde zorluk çıkaran bir yaşam sunmuştur. İşte bu coğrafi şartlara uyum sağlamak ve en iyi şekilde doğadan faydalanmak için atalarımız sporu önce sosyal bir ihtiyaç olarak yapmışlardır. M.Ö. 7000 yıllarından sonra yerleşik hayat başlanmış, spor ilk önce mabetlerde, özel günlerde bir gösteri aracı olarak görülmüş, sonraki tarihlerde ise savaşa hazırlık aracı olarak yapılmaya başlanmıştır.

Herkes bilir ki Türk denilince akla Alplik, cengaverlik, askerlik ve fetih gelir. Spor Türkün gücünü, çevikliğini ve bedensel yeteneklerini gösteren milli kültür varlıklarımızın en önemlilerindedir.

Beden eğitimi kültürüne verilen yüksek önem atalarımızı bozkırların hakimi yapmıştır. Hunlardan başlayarak Göktürkler, Uygurlar, Harzemşahlar, Samanoğulları Selçuklular, Osmanlı ve adını saymadığımız diğer Türk devletlerinde; binicilik, avcılık, atıcılık, okçuluk, güreş, kılıç, kayak(çana), yaya koşuları, atlama, ağırlık kaldırma ve lâbut atma, gürz ve topuz kullanma, boks (pijula), cirit, çöğen(polo), gökbörü, tepük (futbol), tomak, matrak, gibi daha adını saymadığımız bir çok spor ilk defa yapılmış ve geliştirilerek branşlaştırılmıştır.

Beden eğitimi ve spor Türklerde, hayatlarının her aşamasına nüfuz etmiş, örf adet ve geleneklerine karışarak bütünleşmiş, göçler ve akınlar vasıtasıyla diğer ülke ve milletlere taşınmıştır.

Atalarımız beden eğitimi ve sporla uğraşırken bu konuda teşkilatlanma ihmal edilmemiştir. Bilgi ve becerilerini gelecek kuşaklara aktarmak, çocukları, gençleri ve kadınları eğitmek, bir arada bulunarak yardımlaşmak amacıyla ordu içinde ve dışında çeşitli spor teşkilatları kurmuşlardır.

İlk teşkilatlanma Hunlarda ordu içinde olmuştur. Hunlar atlı oymaklardan kurulu, ses çıkaran ok yapacak kadar okçuluğun uzmanı olan bir kavimdir. Bunların at renklerine göre ordu düzenleri vardı. Doğuda kır, güneyde doru, kuzeyde yağız,

batıda ak, atlı askerleri yer alırdı. Sivil olarak bilinen ilk spor teşkilatı ise Alplerin M.Ö. VI. Yüzyılda kurdukları Pi-Yung teşkilatıdır.

Spor başlangıçtan beri Türklerin, kitabelerine, hikayelerine, destanlarına, resimlerine, Türk ve Türklükle ilgili birçok yazılı eserlere, hatta sağlıkla ilgili kaynaklara dahi konu edilmiş kültür mirasımızdır.

Spor, eğitimde ihmal edilmemiş eski Türklerde mabetlerde din adamları tarafından eğitim verilmiştir. İslamiyet'ten sonra ise Selçuklular ve Osmanlılar zamanında medreselere, tekkelere, Enderun mektebine, Birun'a, ordu teşkilatlarına çeşitli vakıf kuruluşlarına ve ahilik teşkilatlarına sokularak eğitimin konusu olmuş, teşkilatlanmış ve uygulamalar için talimhaneler, alanlar bizzat devlet tarafından yaptırılarak, halka yayılmıştır.

Osmanlılarda padişahlar, şehzadeler, paşalar ve sarayın ileri gelenleri sporu bizzat yapmış ve yaptırmışlardır. Şehzadeler sporu iyi bilen devrin üstatlarından (antrenör) derslerle eğitilerek zamanın en iyi sporcuları olarak tahta geçmişlerdir.

Padişahların hemen hepsi devleti güçlü kılabacak sihrin sporda olduğuna inanmışlar, teşvik amacıyla saraya sporcular alınarak korunmuş, bireysel olarak en az yapılan su sporları için bile lonca teşkilatları kurulmuştur. Ordunun bir çok sporu yapması zorunlu kılınmıştır.

Sporun geliştirilmesi, alanların yapımı ve korunması hususunda fermanlar yayınlanıp, kanunlarla düzenlemeler yapılmıştır. Devrin ünlü bilim adamı ve antrenörlerine kitaplar yazdırılmış ve yabancı kaynaktan çeviriler yaptırılmıştır.

Sporla uğraşmak isteyen küçük yaştaki çocuklara bizzat antrenör eşliğinde eğitim verilmiştir. Kural ve kaideleri konularak hakemlik müessesesi işletilmiştir. İhtiyaç olan koşucuların saraya alımlarında uygulamalı olarak seçme sınavı yapılmıştır.

Her türlü memurluktaki yükselmeler kanunla olurken sporda başarılı olanlar hiçbir şey gözetilmeden anında en yüksek mevkilere getirilmiştir.

Tanzimat fermanıyla birlikte Osmanlılarda bu günkü anlamda kulüpleşme başlamış, 1900lerden sonra birlik çalışmaları yapılmış 1922 yılında T.İ.C.İ' nin kurulmasıyla sporda ve kulüpleşmede nihayete erişilmiştir.

Beden eğitimi ve sporun çok çeşitli olması, ülkemizde ve dünyada bu kadar yayılıp ilgi görmesi bizim insanlarımızın, atalarımızın eseridir.

SUMMARY

Turks have always been interested in sports throughout history. The phrase "Strong like Türk" proves that we have given importance to sports.

The Middle Asia which was the first motherland of Turks has a different geographical characteristics. Mountains, valleys, forests, lakes, and rivers have been difficult to live for people. Our ancestors had struggled to live there and to exploit much from the nature. After 7000 A.D., Turks had started to settle down and given up being nomad. Sports first had been done in temples on special days to commemorate some events then it had been done as preparation for battles.

It is known by everybody that Turks means courage, military, conquer. Sports describes Turks' physical ability, power and swiftness.

Importance given to physical education and activity made Turks ruler of continents during history. Turkish tribes and states, such as Ottomans, Gokturks, Huns, Samanoguls, Seljucks etc, had done and developed a lot of sports first such as skiing, wrestling, sword, running race, huntingjereed, weight-lifting, horseriding, chogen, gokboru, football, matraketc. Physical education and activity have become part of Turks' life and and have done at every step of life, it affected tradition and customs of Turks. By migration, it had conveyed to other tribes and nations.

While they had dealt vvith sports they became organized. They established a lot of instutions to develop sports and to train the youth and the women vvithin the army and the outside of the army.

First organizations for sports took place in Huns. They were specialist in making perfect arrows. They had very good army orders according to the colors of the horses. The grey horses were in the east, white ones are in the west, red ones were in the north, etc. The first organization established by civilians was Pi-Yung organization by Alps. Sports have been our heritage which we can see in our legends, paintings, stories, inscription and in ali works. Sport training had never been ignored and done also by our religious men. After Turks converted into islam, Seljucks and Ottomans gave a lot of importance to sports in medresesin armies, in Biruns, in foundations and they built buildings for sports exercises for students, soldiers and ordinary people.

The Sultans, princes, top officials, generals(pashas) had done sports and encouraged people to do it. The princes had been trained by the best trainers of his time and become best sportmen of their times. The sultans believed that the things that empovver state were sports so they protected sportsmen and encouraged them by accepting them to the palaces. The sultans urged and forced the army to do sports. They established organizations for ali kind of sports even for water sports. They passed laws and commands for sports. A lot of scientists wrote books about sports and some translated books about sports from foreign languages.

Training was given to small children who wanted to do and to learn them by trainers. Rules and regulations had been developed for sports and referees had been educated. Competitions had been organized for accepting runners to the palaces. The ones who had been successful in sports had been promoted to top posts immediately whereas the others had to wait laws. After Tanzimat Command, establishing clubs had been started in Ottomans. in 1922 T.I.C.I which was the last step was founded.

Physical training and sports are various and have been loved by ali the world. That is because of our ancestors.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	III
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLolar, GRAFİKLER VE RESİMLER.....	XVIII
ÖNSÖZ	XIX
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
I. DERNEKLER	3
1. Derneğin Tanımlanması	3
2. Dernek Kurma Hakkı ve Kurulması.....	3
3. Dernek Tüzüğü	4
4. Derneklerin Tüzel Kişilik Kazanması ve Kuruluş Bildirisi	4
II. VAKIF	5
III. TÜRKLERDE TEKKKELERİN YAPISI VE ÖZELLİKLERİ.....	11
1) Sporda Vakıf- Tekke İlişkisi	19
IV. SPOR KULÜBÜNÜN İNCELENMESİ.....	22
1. Kulübünün Tanımlanması	22
2. Türkiye'de Spor Kulüplerinin Kuruluşu ve İşleyişi.....	23
2.1. Spor Kulüplerinin Kuruluşu	23
2.2. Spor Kulüplerinin İşleyişi.....	24
2.2.1. Kurum Kulüpleri :	24
2.2.2. Spor Kulübü:	24
2.2.3. Gençlik Kulübü:	24
2.2.4. Gençlik ve Spor Kulübü :	24
3. Kulüp organları.....	25
3.1. Genel Kurul	25
3.2. Yönetim Kurulu.....	25
3.3. Denetleme Kurulu	25

İKİNCİ BÖLÜM	27
V.KURUMLARDA SPOR EĞİTİMİ VE KULÜPLEŞME AŞAMALARI	27
1. Ahilik Teşkilatında Beden Eğitimi ve Spor.....	29
2. Medreselerde Beden Eğitimi ve Spor.....	33
2.1. Artukoğulları Medreseleri:	34
2.2. Danişmedli Medreseleri:	34
2.3. Selçuklu Medreseleri:	35
2.4. İlhanlı medreseleri:.....	35
2.5. Anadolu Beylikleri Medreseleri:	35
2.5.1. Karamanlılar Devrinde:	35
2.5.2.Menteşeoğulları Devrinde:	35
2.5.3.Saruhanoğulları Devrinde:.....	35
2.6. Osmanlı medreseleri:.....	35
3. Enderun Mektebinde Beden Eğitimi ve Spor.....	43
4. Birunda Beden Eğitimi ve Spor.....	47
5. Askeri Teşkilatlarda Beden Eğitimi ve Spor.....	49
6. Okullarda Spor Çalışmaları ve Kulüpleşme (Osmanlı İmparatorluğunda İlk Modern Spor Hareketleri).....	55
6.1.İstanbul Sultanisi Terbiye-i Bedeniye Kulübü (1910).....	60
6.2.İstanbul Darülfünun (Üniversite) Terbiye-i Bedeniye Kulübü (1911)	60
6.3.Makriköy Numune Mekteb-i Terbiye-i Bedeniye Kulübü (1913) ...	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	65
TÜRKLERDE TEŞKİLATI OLAN SPOR BRANŞLARI	65
I. AT VE BİNİCİLİK (SÜVARİLİK).....	65
1.Atın Türklerdeki Yeri ve Önemi	65
2. Süvarilik (Cündilik).....	68
2.1.Türklerdeki Yeri ve Önemi	68
2.2. Cündilik (Süvarilik) Teşkilatları.....	73
2.2.1.Osmanlı Kuruluşlarında Cündilik.....	75

2.2.1.1.Enderun Cündileri:	75
2.2.1.2.Sadrazam Cündileri:	76
2.2.1.2.a. At Meydanı (Sultan Ahmet Meydanı)	76
2.2.1.3.Mısır Cündileri:	77
2.3.Kahire'deki Spor Alanları:	77
2.3.1.İçoğlan Meydanı:.....	78
2.3.2.Kabak (Saray) Meydanı :.....	78
2.3.3.Kara Meydan (Meydan El Esved):	78
2.3.4.Rumeli Meydanı:	79
2.3.5.Karakuş Meydanı:	79
2.3.6.Melik Aziz Meydanı:.....	79
2.3.7.Selahiye (Burci) Meydanı:	79
2.3.8. Burketal Fil (Filhavuzu) Meydanı:.....	80
2.3.9.Melik Zahirî Meydanı:	80
II. ATLETİZM	82
1. Atletizm Sporunun Türklerdeki yeri ve Önemi.....	82
2. Atletizmde Kulüpleşme	85
2.1. Süleymaniye Terbiye-i Bedeniye Yurdu	87
III. AVCILIK.....	89
1. Türklerdeki Yeri ve Önemi	89
2. Avcılıkta Teşkilatlanma.....	91
2.1.Osmanlı Sarayında Avcı Kuruluşları.....	92
2.1.1. Merkezdeki teşkilatlar	92
2.1.1.1.Doğancı Koğuşu (Bölük Şahinciyan-ı Enderun).....	92
2.1.1.2.Birun'daki Av Halkı (Şikar Halkı).....	93
2.1.2.Yeniçeri Ocağında Av Kuruluşları.....	93
2.1.2.1.Sekbanlar:	93
2.1.2.2.Zağarcılar:.....	93
2.1.2.3. Saksoncular:	94
2.1.2.4.Turnacılar:	94

2.1.3.Taşradaki Av Kuruluşları	94
2.2. Osmanlı Devletindeki Av Yerleri.....	94
2.2.1.Bursa Yöresindeki Av Yerleri:.....	95
2.2.2.Edirne ve Rumeli`deki Av yerleri:	95
2.2.2.1.Murat Han Bahçesi:.....	95
2.2.2.2. Yanbolu Av Sarayı:	95
2.2.2.3.Akpınar Sarayı:.....	95
2.2.2.4.Demirbaş Ovası ve Kasrı:.....	95
2.2.2.5.Sultan IV. Murat Köşkü:	96
2.2.2.6.Karıştıran Köyü ve av sarayı:	96
2.2.3 İstanbul`daki Av yerleri:.....	96
2.2.3.1.Toygay Tepe ve Çevresi:.....	96
2.2.3.2.Çatalca Av Sarayı:.....	96
IV. BASKETBOL.....	96
1.Basketbol Sporunun Türkiye`deki Gelişimi ve Kulüpleşme Çalışmaları	96
V. BİSİKLET(VELOSPİD).....	98
1.Türkiye`deki Gelişimi	98
2. Bisiklet Sporunda Kulüpleşme Çalışmaları.....	101
VI. BOKS(PİJULA)	102
1.Boksun Türklerdeki Yeri ve Önemi	102
2. Boks Sporunda Kulüpler	103
VII. CİRİT.....	105
1. Atlı Cirit (Süvari Ciridi).....	105
2. Menzil Ciridi (Yaya Ciridi):.....	108
3.Cirit Alanları.....	109
VIII. HOKEY.....	110
1.Türklerdeki Yeri Önemi ve Kulüpleşme Çalışmaları.....	110
IX. ESKRİM (KILIÇ SPORLARI)	111

1.Türklerdeki Yeri ve Önemi	111
2.Eskrim sporunda Kulüpler.....	113
X. FUTBOL.....	116
1. Futbolun Türklerdeki Gelişimi	116
2.Futbolda Kulüpler ve Kulüpleşme Çalışmaları	121
2.1.İstanbul`da Futbol.....	121
2.1.1.İstanbul`da Kurulan Yabancı Kulüpler.....	121
2.1.1.1.Moda Futbol ve Rugby Kulübü.....	121
2.1.1.3. Kadıköy Futbol Kulübü.....	122
2.1.1.4. Moda Futbol Kulübü	123
2.1.1.5.Elpis (Ümit) Futbol Kulübü.....	123
2.1.1.6. Strugglers (Mücadeleciler) Kulübü	123
2.1.1.7.İmogene Futbol Takımı	124
2.1.1.8. Rumlars Kulübü.....	124
2.1.1.9.Telefoncular Futbol Kulübü	124
2.1.1.10.Amst Rong-Vickers:	125
2.1.1.11.Maccabi(Makabi) Spor Kulübü.....	125
2.1.1.12. Pera(Beyoğlu) Spor	126
2.1.1.13.Provalrez.....	127
2.1.1.14.Olimpiya	127
2.1.1.15. Ermis.....	127
2.1.1.16. Anayanis	127
2.1.1.17. Estoglaris:	127
2.1.1.18. Aris	127
2.1.1.19.İstrogles	127
2.1.1.20.Mayak	127
2.1.1.21.Enosis	127
2.1.1.22.Ermeni Dork (Dark olabilir):.....	127
2.1.1.23.İstella:	127
2.1.1.24.Yasson:	128
2.1.1.25.Fuare Mektebi Takımı:	128

2.1.1.26. Ermeni Birlik:	128
2.1.1.27. Musevî Experance:	128
2.1.1.28. İtalyan Stella:.....	128
2.1.1.29.Milan.....	128
2.1.1.30.Progren	128
2.1.1.31.Olimpia	128
2.1.1.32.Musis	128
2.1.1.33.Arnks	128
2.1.1.34.Araks I	129
2.1.1.35.Araks II	129
2.1.1.36.Ardavas	129
2.1.1.37.Arzpo veya(Arzpu).....	129
2.1.1.38.Şahakyan.....	129
2.1.1.39.Makriköy(Bakırköy):.....	129
2.1.1.40.Progress	129
2.1.1.41. Rovers.....	129
2.1.1.42.Büyükdere.....	130
Grafik1. 1889-1922 İstanbul'da Kurulan Yabancı Futbol Kulüpleri	130
2.1.2. İstanbul'da Türk Kulüpleri	131
2.1.2.1.Black Stonckings Football Club (Siyah Çoraplılar Kulübü)	
.....	131
2.1.2.2.Kadıköy Futbol Kulübü.....	132
2.1.2.3.Galatasaray Spor Kulübü.....	132
2.1.2.3.1.Kuruluşu ve Gelişmesi	132
2.1.2.3.2.Galatasaray Kulübünün Renkleri ve Arması	134
2.1.2.3.3.Galatasaray Kurulduktan Sonraki İlk Yıllar.....	135
2.1.2.3.4.Galatasaray Kulübünün Başkanları	136
2.1.2.3.5.Galatasaray'ın Teknik Adamları	136
2.1.2.3.6.Galatasaray Futbol Kulübünün Şampiyonlukları	136
2.1.2.3.6.1.Osmanlı Dönemi:.....	136
2.1.2.3.6.2.Cumhuriyet Devri (Resmi Şampiyonluklar):	137
2.1.2.4.Fenerbahçe Spor Kulübü	137

2.1.2.4.1.Kuruluşu ve Gelişmesi	137
2.1.2.4.2. Fenerbahçe'nin Kulüp Arması ve Renkleri.....	139
2.1.2.4.3.Fenerbahçe Kurulduktan Sonraki İlk Yıllar	139
2.1.2.4.4. Fenerbahçe Kulübünün Başkanları.....	142
2.1.2.4.5.Fenerbahçe Futbol Takımını Çalıştıran Teknik Adamlar	142
2.1.2.5.Anadolu İdman Yurdu.....	142
2.1.2.6.Vefa İdman Yurdu.....	143
2.1.2.7.Beykoz Zindeler İdman Yurdu.....	144
2.1.2.8.Altınordu İdman Yurdu.....	145
2.1.2.9.Anadoluhisarı İdman Yurdu.....	147
2.1.2.10.Şehremini Mümârisat-ı Bedeniye.....	147
2.1.2.11.Darülfünun (Üniversite) Terbiye-i Bedeniye	147
2.1.2.12. Sanai Mektebi Futbol Kulübü	148
2.1.2.13.Hilal Spor Kulübü.....	148
2.1.2.14.Darüşşafaka	148
2.1.2.15. Nişantaşı Terbiye-i Bedeniye	149
2.1.2.16.Eyüp Spor Kulübü (Eyüp Gençlik Kulübü)	149
2.1.2.17.Beylerbeyi Spor Kulübü (Beylerbeyi Gençlik Kulübü) .	149
2.1.2.18.İttihatspor Kulübü (Union Clup)	149
2.1.2.19.Altın Tuğ (Kasımpaşa Spor Kulübü).....	150
2.1.2.20.Topkapı İdman Yurdu	150
2.1.2.21.Sarıyer Spor Kulübü.....	151
2.1.2.22.İstanbulspor Kulübü	151
2.1.2.23.Karagömrük Spor Kulübü	152
2.1.2.24.Şişli Kulübü.....	152
2.1.2.25.Davutpaşa Gençlik Kulübü.....	152
2.1.2.26.Feriköy Gençlik Kulübü.....	152
2.1.2.27.Kumkapı	153
2.1.2.28.Türk Gücü.....	153
2.1.2.29.Hisar İdmanyurdu.....	153
2.1.2.30.Üsküdar.....	154

2.1.2.31.Pazaryolu	154
2.1.2.32.Altınörs	154
2.1.2.33.Haliçfener	155
2.1.2.34.Kadıköy İttihat Spor Kulübü	155
2.1.2.35. Anadolu İttihat Spor Kulübü	155
2.1.2.36. Şark Kulübü.....	155
2.1.2.37. İdman- Yurdu	155
2.1.2.38.Gürbüzler Kulübü.....	156
2.1.2.39. Fazilet Spor Kulübü.....	156
2.1.2.40. İstiklal Spor Kulübü	156
2.1.2.41. Fatih Spor Kulübü	156
2.1.2.42.Anadolu İdman Ocağı.....	156
2.2. Selanik'te Kulüpler.....	156
2.2.1.Union Sportif Kulüp	156
2.2.2.Cycling Club.....	157
2.2.3.Leon Tenis ve Kroknet Top Oyunları Kulübü	157
2.2.4.Siklit Kulüp	157
2.3.İzmir'de Futbol.....	157
2.3.1.İzmir'de İlk Yabancı Kulüpler	157
2.3.1.1.Football And Rugby Club	157
2.3.1.2.Football Club Smyra (İzmir Futbol Kulübü).....	158
2.3.1.3.Pelops	158
2.3.1.4.Sporting Club.....	158
2.3.1.5.Apollon.....	158
2.3.1.6.Panyonik.....	158
2.3.1.7.Panianios.....	159
2.3.1.8.Ermeni Dork	159
2.3.1.9.Evangelidis	159
2.3.1.10.İskos.....	159
2.3.1.11.Makabi.....	159
2.3.1.12. Garibaldi	159
2.3.1.13.Karakoviri.....	159

2.3.1.14.Midilli Karması	159
2.3.1.15.Buca	159
2.3.1.16.İngiliz Kulübü.....	160
2.3.1.17.Packers.....	160
2.3.1.18.Amerikan Koleji	160
2.3.1.19.Scotch School:.....	160
2.3.1.20.İskoç Okulu	160
2.3.2. İzmir'in Türk Futbol Kulüpleri	162
2.3.2.1.Karşıya Terbiye-İ Bedeniye Yurdu(Karşıyaka İdman Ocağı)	162
2.3.2.2.Altay Spor Kulübü(Altay Gençlik Kulübü)	163
2.3.2.3.İzmir İdman Yurdu (İdman Yurdu).....	164
2.3.2.4.Gençlerbirliği:.....	165
2.3.2.5.Altınordu Spor Kulübü (Altınordu Gençlik Kulübü)	165
2.3.2.6.Sakarya Kulübü:	166
2.3.2.7.Altınay Kulübü:	166
2.3.2.8.Göztepe Spor Kulübü	166
2.3.2.9.İzmirspor Kulübü (İzmirspor Gençlik Kulübü).....	167
2.3.2.10.Trablusgarb.....	167
2.3.2.11.Turan.....	167
2.3.2.12. Midilli	167
2.3.2.13.İzmir Sultanisi	167
2.3.3.İzmir'in Kurtuluşundan Sonraki Takımlar	168
2.4. Ankara'da Futbol.....	168
2.4.1.Ankara Gücü (İmalat-ı Harbiye).....	168
2.4.2.Gençlerbirliği.....	169
2.4.3.Muhafız Gücü:.....	170
2.5.Eskişehirde Futbol	170
2.5.1.Eskişehir İdman Yurdu.....	170
2.5.2.Eskişehir Demir Spor Kulübü:	171
2.6. Trabzon'da Futbol	171
2.6.1.Trabzon İdman Ocağı:.....	172

2.6.2.Sebat Gençlik Kulübü:	172
2.7. Adana'da Futbol	172
2.7.1. Adana Futbol Ligi.....	172
2.8.Mersinde Futbol.....	173
2.8.1.Mersin İdman Yurdu Gençlik Kulübü.....	173
2.9.Aydında Futbol	173
2.9.1.Aydın Spor Gençlik Kulübü:.....	173
2.10.Konya'da Futbol	173
2.10.1.Konya İdman Yurdu Gençlik Kulübü (Konya Spor).....	173
2.11.İzmit'te Futbol	173
2.11.1.Kağıt Spor Kulübü.....	173
2.12. 1927 Yılına Göre Bölgelerdeki Kulüpler	174
XI. GELİŞEN SPORUMUZDA LİG VE BİRLİK ÇALIŞMALARI....	175
1.İstanbul Futbol Birliği (İFB) (1903-1910)	176
2.İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi (İFKB) (1910-1914).....	177
3.Rumeli Asasiyaşın Futbol Ligi (1911 – 1912)	178
4. Cuma Futbol Ligi (1912).....	179
5. Cuma Birliği (1915)	181
6. İstanbul Futbol Birliği (1914).....	181
7.İstanbul Şampiyonluğu Ligi	183
8.Türk İdman Birliği (1919).....	184
9.Pazar Ligi (1920).....	184
10.Young Men's Christian Association (YMCA)	185
11. Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti (OMOC).....	186
12.Osmanlı Güç Dernekleri.....	188
12.1. Osmanlı Güç Dernekleri Talimatı	189
13. Osmanlı Genç Dernekleri (1916)	190
14. İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi (İ İ H M) (1921-1922).....	191
15.Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)	193
15.1.TİCİ' nin Kuruluşu.....	193
15.2.TİCİ' nin Kuruluş Amacı, Görevleri ve Üyelik	195

15.2.1.Kuruluş Amacı.....	195
15.2.2.TİCİ'nin Görevleri.....	197
15.3.TİCİ'nin Teşkilat Yapısı.....	197
15.3.1.Merkez Örgütü:	197
15.3.2.Umumi Merkez :	198
15.3.3.(Federasyonlar) İdman Heyet-i Müttehideleri:.....	198
15.3.4.Umumi Kongre:.....	199
16. İdman Birliği (1921).....	200
XII. GÜREŞ	200
1. Türklerdeki Yeri ve Önemi	200
2. Güreşte Kulüpleşme (Tekkeler Bulunduğu Yerler).....	205
2.1. Bursa Güreşçiler Tekkesi	205
2.2. Edirne Güreşçiler Tekkesi	206
2.3. Pehlivan Şuca Tekkesi.....	206
2.4. Pehlivan Demir Tekkesi	207
2.5. Manisa Güreşçiler Tekkesi	207
2.6. Konya Güreşçiler Tekkesi	207
2.7. Demir Baba Tekkesi	208
XIII. AĞIRLIK KALDIRMA (HALTER).....	209
1. Türklerde Ağırlık Kaldırma (Halter) Yeri ve Önemi	209
2. Halterde Kulüpleşme	210
XIV. JİMNASTİK	212
1.Türklerdeki Yeri ve Önemi	212
2. Jimnastikte Kulüpler.....	213
2.1.Tatavla- Heraklis (Kurtuluş Jimnastik) kulübü	214
2.2.Beşiktaş Jimnastik Kulübü	215
2.2.1.Kuruluşu ve Gelişmesi	215
2.2.2.Beşiktaş Kurulduktan Sonraki İlk Yıllar	218
2.2.3.Beşiktaş jimnastik Kulübüne Futbolun Girmesi.....	219
2.2.4.Beşiktaş Futbol takımının katıldığı organizasyonlar	220

2.2.5.Beşiktaş Futbol Takımını Çalıştıran Teknik Adamlar.....	221
2.2.6.Beşiktaş'ın Başkanları ve Yönetim Kurulları.....	221
2.3.Türk İdman Ocağı(İstanbul Jimnastik).....	221
XV. KAYAK	222
1. Kayak Sporunun Türklerdeki Yeri ve Önemi	222
2. Kayak Sporunda Kulüp	224
XVI. OKÇULUK	226
1. Okçuluğun Türklerdeki Yeri ve Önemi.....	226
2.Okçulukta Kulüpleşme (Tekkeler ve Meydanların Bulunduğu Yerler)231	
2.1.Mısırdaki Ok Meydanları ve Tekke.....	234
2.2.Amasya Ok Meydanı	235
2.3.Bursa Ok Meydanı.....	236
2.3.1. Abdal Murat Alanı :	238
2.3.2. Pınarbaşı Alanı :	238
2.4. Gelibolu Ok Meydanı	238
2.5. Edirne Ok Meydanı	239
2.5.1. Sarayıçi Alanı:	239
2.5.2.Demirtaş Ovası:	240
2.5.3. Saray Ovası :	241
2.5.4.Musalla Ovası (Namazgah):	241
2.5.5. Kum Meydanı:.....	242
2.6. Manisa Okçular Tekkesi.....	242
2.7. İstanbul Ok Meydanı	243
2.7.1. İstanbul'da Spor Alanları	246
2.8. Talimhaneler.....	247
XVII. SU SPORLARI	248
1. Yüzme.....	248
1.1. Yüzmenin Türklerdeki Yeri ve Önemi.....	248
1.2. Yüzme Sporunda Kulüpler	251
2.Kayık (kürek) Sporü.....	254

2.1. Kürek Sporunun Türklerdeki Yeri ve Önemi.....	254
2.2. Kürek Sporunda Kulüpler.....	256
XVIII. TENİS.....	259
1.Tenis Sporunun Türkiye`deki Gelişimi ve Kulüpleşme Çalışmaları	259
XIX. TÜFENK ATICILIĞI.....	262
1. Türklerdeki Yeri ve Önemi	262
2. Tüfenk Atıcılığı Teşkilatları	264
XX. VOLEYBOL SPORU	265
1.Voleybolun Türklerdeki Gelişimi ve Kulüpleşme Çalışmaları	265
TARTIŞMA VE SONUÇ	267
BİBLİYOGRAFYA.....	286

TABLOLAR, GRAFİKLER VE RESİMLER

Tablo1. Dar'ül Hilafet'ül Aliyye Medresesinin ikinci yılındaki haftalık ders programı.....	42
Tablo2. 1 saat 50 dakikadan 6`ya kadar olan müddetin suret istimali.....	61
Tablo3. Mekteb-i Sultaniyyenin Sınıf-ı İptidaiyye ders tevzi cetveli.....	62
Tablo4. İnas Sultanisi İptidaiye Sınıfları ders cetveli (kız lisesi).....	63
Grafik1. 1889-1922 İstanbul`da kurulan yabancı futbol kulüpleri.....	130
Grafik2. 1894-1922 İzmir`de kurulan yabancı futbol kulüpleri.....	160
Grafik3. 1889-1922 tarihleri arasında Türk topraklarında kurulan toplam yabancı futbol kulüpleri.....	161
Grafik4. 1899-1930 tarihleri arasında Türklerin kurmuş olduğu futbol kulüpleri.....	174
Resim1. İlk atların kementle yakalanışı.....	67
Resim2. Edirne`den İstanbul`a bir günde giden ve ertesi günü geri dönen haber götürüp getiren bir peyk.....	83
Resim3. Akşehir müzesinde bulunan bir çizim.....	92
Resim4. Padişah önünde yapılan bir cirit oyunu.....	106
Resim5. İkili kılıç kalkan oyunundan bir görüntü.....	114
Resim6. İğ ağırşığı.....	118
Resim 7. XX. y.y. başları Uygur oyun araçlarından tepgüç.....	118
Resim8. Türkiye idman cemiyetleri ittifakının 1923 tarihli kuruluş nizamnamesinde yer alan örgüt şeması.....	195
Resim9. Yayına giriş takan İskit okçusu (İ.Ö.4-3 yüzyıl).....	227
Resim10. Uygur yüzücülerini gösterir bir çizim.....	249

ÖNSÖZ

Türk milletinin zengin bir kültürü vardır. Spor, Türk milletinin var olmasıyla birlikte oluşmaya başlayan kültürünün en önemli parçasıdır. Tarihini bilmeyen milletler geleceklere asla yön veremezler. Atatürk'te "kendi benliğini bilmeyen milletler, başka milletlere yem olurlar" demektedir. Bu nedenle Türk tarihimizin yanı sıra spor tarihimizin de yeterince incelenmesi sporumuza ona göre yön verilmesi gereklidir. Bizde bu önemi gördüğümüz için bir sporcu olarak spor tarihi konusunda çalışmaya karar verdik.

Araştırmamızın konusu, Türk kavimlerinin bir bayrak altında toplanmaları olan M.Ö. 318 yılından 1930 yılına kadar Türklere ilk spor kulüpleridir.

Konuda spor tarihçileri ile Türk tarihçilerinin farklı görüşleri araştırmanın içerisinde yer almış, detaylı ve derindir, uzun ve titiz çalışma gerektirmektedir. İlk kulüpler konusuyla ilgili zaman zaman bilgiler verilmiştir, fakat tek başlık halinde bu kadar geniş bir tarih çerçevesinde ele alan olmamıştır. Bu çalışmalar içerisinde de özellikle Osmanlılar dönemi üzerinde durulmuştur.

Kulüpleri anlatırken en küçük ayrıntıları dahi dikkate alarak mevcut tüm imkanları kullanılmıştır. Bir çok kültürümüze ve sporumuza yabancıların sahip çıkmasından dolayı spor dalının Türkleredeki yeri ve öneminden öncelikle bahsedilerek gelişimi anlatılmış, daha sonrada teşkilatlanmasından bahsedilmiştir.

Spor teşkilatının(kulüp)nerede, nasıl ve kimler tarafından kurulduğu, kuruluş amacı, varsa hakkında yazılan ilk kitaplar, kulüpte yapılan diğer sporlar, ilk başkanları, yönetim kurulları, ilk sporcuları, ilk çalıştırıcıları, ilk müsabakaları ve mücadele ettiği ilk ligler mümkün olduğunca literatür tarama şeklinde yazılmış, eksik bilgi bırakılmamaya özen gösterilmiştir.

Tezde mübalağalı bir yaklaşım asla yapılmamış tarihi belge ve bilgiler ışığında gerçekler olduğu gibi ortaya konulmuş, bilimsel bir yaklaşım sergilenmeye çalışılmıştır.

Bazı spor dallarıyla ilgili meydanlar yapılmıştır. bu spor meydanlarında düzenli olarak antrenmanlar ve çalışmalar yapılarak çeşitli tesisler kurulmuştur. Bu özellikleri ve diğer bazı özellikleri nedeniyle buraları spor teşekkülü kabul ettiğimiz için; buraların kimler tarafından hangi şehirlerde kurulduğu, tesislerin neden olduğu, detaylarıyla yazılmıştır.

Türklerde teşekkül oluşturulmuş tüm spor dalları ana başlıklarıyla ve genel bir bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Tezde Türk spor kültürünün günümüzde halk kültürünün içerisinde de yaşadığı örneklerle anlatılmıştır. Türklerin kültüründe sporda nelerin değiştiği ve nelerin değişmediği de sosyal ve kültürel bir yaklaşımla anlatılmak istenmiştir.

Tez çalışmamız III. bölüm ve muhtelif alt başlıklardan oluşmuştur. I. bölümde teşkilat, dernek ve spor kulübü konusunda bilgiler verilmiş, hangi tür teşekküllerin spor kulübü özelliği taşıdığı ve taşıyacağı anlatıldıktan sonra diğer bölümlere geçilmiştir.

II. bölümlerde şu ana kadar üzerinde spor konusunda çok az inceleme yapılan medreseler, Enderun, Birun, askeri teşkilatlar ile tekkeler (dergah, zaviye, ocak) de spor ve kulüpler anlatılmıştır. Ayrıca vakıflar ile tekke ilişkisi açıklanmıştır.

III. bölümde cündiliğin (süvarilik) önemi, teşkilatlanması ve at meydanlarından bahsedilmiştir. Yine bu bölümde Türk kültürünün bir parçası olduğu için konumuz olmamasına rağmen Türklerde atın yeri ve öneminden bahsedilmiştir. Atletizm sporunun Türklerdeki yeri ve öneminin yanı sıra kulüpleşme, avcılığın önemiyle birlikte teşkilatlanma; merkezdeki, yeniçeri ocağındaki ve taşradaki kuruluşlar açıklanmış, av alanları buldukları yerlerle birlikte yazılmıştır. Basketbol, bisiklet, boks, cirit, çim hokeyi, eskrim, sporlarının Türklerdeki önemi ile birlikte kulüpleşme çalışmaları anlatılmıştır. Futbolun Türklerdeki gelişimi ile teşkilatlandığı yerler verilmekte yabancıların kurduğu kulüpler şehir şehir açıklanmaktadır. Gelişen sporumuzdaki birlik ve lig çalışmaları, güreşin önemi ve teşkilatlanması (güreş tekkeleri ve kulüpler) yazılmıştır. Diğer alt başlıklarda halter, jimnastik ve kayak sporu üzerinde durulmakta teşkilatlanma durumları açıklanmaktadır. Okçuluğun önemi ve teşkilatlanması, teşkilatlanma içinde ok meydanları ve meydanlardaki menziller yazılmış, talimhanelerden konusunda açıklamalar yapılmıştır. Yine sırasıyla su sporları (yüzme ve kürek), tenis, tüfenk atıcılığı ve voleybol sporlarının önemiyle birlikte teşkilatlanma durumları izah edilmektedir.

Sonuç bölümünde ise geniş bir alan olan Türk spor tarihindeki spor türlerinin bir çoğu ile bu sportlardaki kulüpleşme ana başlıklarıyla ve genel hatlarıyla tarihsel, kültürel, sosyolojik ve antropolojik açıdan hatırlatılmaya çalışılmaktadır.

Tezimin hazırlanmasında bana sürekli ışık tutan danışman hocam, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Müdürü Prof. Dr. H. Nedim ÇETİN Beye, tarih tezi olması hasebiyle bir çok konuda kendisinden fikir ve bilgi aldığım, kaynaklarını benden esirgemeyen Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi bölüm başkanı Yrd. Doç. Dr. Faruk YILMAZ'a minnet borcumu açıklamak isterim.

Çalışmalarım sırasında kütüphanelerden yararlanırken yardımcı olan tüm çalışanlara ve diğer emeği geçen eş ve dostta çok teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Kültür bir milletin; inanç, örf, adet, gelenek, hukuk, eğitim- öğretim, ahlak ve sanatını hatta devlet yönetme şekline kadar her türlü değerleri içine alan bir yaşam tarzıdır. Spor ise bir milleti temsil eden kültürün bir parçasıdır. Spor kendiliğinden ortaya çıkmaz, toplumdaki ilişkilerle ortaya çıkarak değişir sonra da yeniden biçimlenir. Yani spor kendi geçmişi ile toplum geçmişi arasında sıkı bir bağ oluşturur.

Tanımlamak gerekirse spor; belli kurallar içerisinde geçmek ve yenerek başarı kazanmak amacıyla yapılan sistemli bir hareketler dizisidir. Beden eğitimi ile arasındaki en büyük fark rekabetin olmasıdır.

Türklerin ilk yerleşme yeri Orta Asya'dır ve tarihte ilk yerleşik toplum tipi Türklerde görülür. Türklerin tarih sahnesinde görülmesiyle birlikte beden eğitimi ve sporla yakından ilgilenmiş, bu sebeple tarih Türk milletini var oluşundan beri sportmen bir millet olarak kaydetmiştir. İşte bu nedenlerden dolayı tarihler boyunca Türk denildiğinde akla Alplik, yiğitlik, cengaverlik, askerlik ve fetih gelmiştir.

Tarihte 16 büyük devlet kurmuş olan Türkler teşkilatlanıldığı için tezimizde geçen; kılıç sporları, okçuluk, güreş, atçılık ve at yarışları, cirit, futbol, atletizm, avcılık, kayak, boks, su sporları, halter, jimnastik, tüfek, bisiklet, tenis, hokey, basketbol, voleybol, sporlarının yanı sıra tezimizde yazmadığımız polo, mızrak, gökbörü, cop, süngü, matrak oyunu, tomak oyunu, taş atma, tuluk oyunu, yağlı direk, labut atma, halat çekme gibi bir çok sporu yapmışlardır.

Türklerdeki spor teşkilatı M.Ö. VI. yüzyılda Pi- Yung teşkilatıyla başlamıştır. Bizim kanaatımıza göre teşkilatlanma sporun ilk yapılmaya başlanmasıyla birlikte dir. Fakat spor tarihimizde yeterince bir inceleme ve araştırma yapamadığımız için bunu somutlaştıramıyoruz.

Spor tarihimizin ortaya çıkarılabilmesi için incelenmesi gereken yerli ve yabancı kaynaklar; Yazıtlar, Arkeolojik Bulgular, Dil ve Tarih Metinleri, Fermanlar, Vakfiyeler, Salmeler, Divanlar, Dini Metinler, Sanat Eserleri, Monografik Çalışmalar, Kaynak Kitaplar, Seyahatnameler, Kronikler-Vekayinameler, Hatıralar, Ansiklopedik Çalışmalar, Kulüp Tarihleri ve Tutanakları, Sporla İlgili Yasa, Yönetmelik ve kurallar, Sporla İlgili Tüzel Kişilerin Arşivleri, Özel Arşiv ve

Koleksiyonlar, Bilimsel Çalışmalar, Gazeteler, Dergiler, Efsaneler, Mitos, Hikayeler, Destanlar, Menkıbelerdir.

Türklerde sporun teşkilatlandığı kurum ve kuruluşlar şunlardır: askeri birlikler, vakıflar, medreseler, tekkeler, ahilik teşkilatları, Osmanlı Sarayı içerisindeki Enderun, Birun ve taşra teşkilatları, askeri ve sivil okullar, 1850 den sonraki dernek ve kulüplerdir.

Tarihimiz konusundaki modern çalışmalar, Türk Tarih Kurumunun kurulmasıyla başlamıştır. Kültür tarihimize girecek özellikte olan spor olarak yapılanlarla meydana getirilen spor olayları üzerinde şimdiye kadar derinliğine yani ilmi nitelikteki çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bilinen en kıymetli ve bilimsel eser Halim Baki Kunter'in Eski Türk sporları üzerine Araştırmalar adlı kitabıdır. 1970 yıllardan sonra Atıf Kahraman, Doğan Yıldız, Cem Atabeyoğlu, Ünsal Yücel, Cemal Alpman, Kurthan Fişek gibi araştırmacıların kıymetli çalışmaları var fakat bunlarda kısmi çalışmalardır.

Türklerdeki sporlarla ilgili çalışmalar vardır, fakat spor teşkilatlarıyla ilgili yeterli kaynak yoktur. Türklerdeki kulüpleşme çalışmaları hep Osmanlılardan bu yana incelenmiş, oda kısıtlı olarak ele alınmıştır. Bu konuyu Türk tarihçileriyle spor tarihçileri tarafından birlikte bir an önce incelenerek açıklığa kavuşturulması geleceğimiz açısından son derece önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. DERNEKLER

1. Derneğin Tanımlanması

Türklerde dernek kelimesi çok eskilere dayanmaktadır. Türk kültürünün ünlü araştırmacısı Ögel (1988:67) bunu şöyle açıklamaktadır: “ Anadolu derim, dernek sözüümüz, Uygur Türk kültür çevresinde terin deyişiyile görülmektedir. Bu anlayışta da, düzenli ve teşkilatlı bir cemaat söz konusudur”

Dernek; Kazanç paylaşma dışında, konularla yasaklanmamış belirli ve ortak bir gayeyi gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek kişinin bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları kuruluşa denir(2908 Sayılı Dernekler Kanunu, md. 1;1983). Dernekler kuruluş amaçlarına uygun olarak çeşitli adlarla nitelendirilir: sosyal yardım dernekleri, tarım dernekleri, esnaf dernekleri, spor dernekleri ve kulüpleri, kültür dernekleri vb. (Meydan Genç Larousse Ans. 1993: 1019) Spor kulüpleri ilk önce dernek statüsünde kurulduğundan derneklerden bahsedilmesi gereklidir.

Derneğin amacı; Üyelerin ortak sosyal, ekonomik, dinlenme, kültürel ve mesleki ihtiyaçlarını karşılamak, onlara bu konuda yardım etmektir. Bunun dışındaki amaçlarla yukarıda belirtilen konu kapsamı dışında, ticari amaçla ve kazanç paylaşma amacıyla dernek kurulamaz. Dernekler kanunu kapsamına şunlar girmektedir;

Siyasi partiler ve dernekler kanunu, sendikalar ve dernekler kanunu, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, spor kulüpleri, kamu hizmeti görevlilerinin kurdukları dernekleri kapsamaktadır.

2. Dernek Kurma Hakkı ve Kurulması

Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını bitirmiş olan herkes önceden izin almaksızın dernek kurabilir. Dernek kurmak için gerekli şartların yerine getirmek lazımdır. Bunlar:

- En az yedi kişi bir araya gelmelidir.
- Bu yedi kişi 4. Madde de belirtilen dernek kurma hakkına ve şartlarına haiz olmalıdır.
- Derneğin bir amacı olmalıdır (okul koruma derneği, gençlik kulübü gibi)
- Ticari amaç ve kazanç paylaşma amacına kesinlikle olmamalıdır.

Dernek kurulmaya karar verildiği zaman üzerinde durulması gereken en önemli konu tüzüğüdür. Dernek tüzüğünde bazı hususların yer alması gerekir(2908 Sayılı Dernekler Kanunu, md. 4:1983). Derneklerin kimler tarafından kurulabileceği ayrıca kanunda belirtilmiştir. Yine kurulması yasak olan dernekler ilgili kanunun 5. Maddesinde tamamıyla açıklanmıştır

3. Dernek Tüzüğü

Her derneğin bir tüzüğü bulunur. Bu tüzükte aşağıda gösterilen hususların belirtilmesi zorunludur;

“a) Derneğin adı ve merkezi, b) Derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için, dernekçe sürdürülecek çalışma konuları ve çalışma biçimleri, c) Dernek kurucularının ad ve soyadları, meslek ve sanatları, ikametgahları ve tabiiyetleri, ç) Derneğe üye olma, üyelikten çıkma ve çıkarılmanın şart ve şekilleri, d) Dernek genel kurulunun kuruluş şekli, toplanma zamanı, e) Genel kurulun görevleri, yetkileri, oy kullanma ve karar alma usul ve şekilleri, f)Yönetim ve denetleme kurullarının görev ve yetkileri, ne suretle seçileceği, asıl ve yedek üye sayısı, g) Derneğin şubesinin bulunup bulunmayacağı, bulunacak ise, şubelerin nasıl kurulacağı, görev ve yetkileri ile dernek genel kurulunda nasıl temsil edileceği, ğ)Üyelerin ödeyecekleri yıllık aidat miktarı, h) Derneğin iç denetim şekilleri ı) Tüzüğün ne şekilde değiştirileceği, i) Derneğin feshi halinde mal varlığının tasfiye şekli...”vb konular belirtilir (2908 Sayılı Dernekler Kanunu, md. 8;1983).

4. Derneklerin Tüzel Kişilik Kazanması ve Kuruluş Bildirisi

Dernekler, kuruluş bildirisini ve eklerini merkezlerinin bulunduğu mahallin en büyük mülki amirliğine vermek suretiyle tüzel kişilik kazanırlar.

Kuruluş bildirisinde, kurulacak derneğin adı, ikametgah adresi, kurucuların adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, meslek veya sanatı, tabiiyeti ile ikametgahlarının belirtilmesi ve bu bildirin bütünü kurucular tarafından imzalanması ve bildiriye kurucuların nüfus cüzdanı örneklerinin, adli sicil belgelerinin ve kurucuların ayrı ayrı düzenledikleri dernek kurucusu olabilme şartlarını taşıdıklarını belirten imzalı beyannameler ile kurucular tarafından imzalanmış dernek tüzüğünün dört adedinin eklenmesi zorunludur.

Dernek organlarının oluşmasına kadar, dernek işlerini yürütmeye ve derneği temsil etmeye yetkili geçici yönetim kurulu üyelerinin adı, soyadı ve ikametgahı ile yapılacak yazışma ve tebligatı almaya yetkili kişi veya kişilerin adı, soyadı ve adresleri de belirtilir.

Bildiri ve belgelerin alındığı anda ilgili mülki amirlikçe bir alındı belgesi verilir. Bir çok ilde faaliyet gösterecek derneklerin kuruluş bildirimleri ile tüzükleri, mahallin en büyük mülki amirliğince bir hafta içinde içişleri bakanlığına gönderilir(2908 Sayılı Dernekler Kanunu, md. 8;1983).

Derneklerin bulunması zorunlu olan ve zorunlu olmayan organları vardır. Zorunlu organlar genel kurul, yönetim kurulu, denetleme kuruludur.

II. VAKIF

“Vakıf; insanlarla beraber mevcut olan karşılıklı dayanışma ve başkasına iyilik yapma duygusunu, hukuki statüye kavuşturan ve ona süreklilik kavramını sağlayan, milletlerin sahip bulunduğu manevi güç ve değerlerin tanımlanmasına yardımcı, tüzel kişiliğe sahip hukuki ve sosyal bir müessesedir” (Öztürk1995 :291).

Vakıflar halkın yararına hizmet etmek için hayır faaliyetlerini destekleyen, kar amacı gütmeyen organizasyonlardır. Bu desteği diğer kar amacı gütmeyen kurumlara bağışlarda bulunarak veya kendi programlarını işleterek sağlarlar(Yıldız B. ve Acun, 1997: 16). Vakıflarla ilgili daha bir çok tanım yapılabilir.

Hukuk dilinde ise bu tanım şöyledir; bir gerçek yada tüzel kişiliğin, belirli bir mülkü başka bir kişi yararına yada belirli bir hizmeti yerine getirmek üzere yönetme hakkına sahip kılındığı ilişkiler bütünüdür(Anabritanica 1986-1987:499).

İslami açıdan vakıf, bir malı (esas itibariyle, bir gayri menkul mülkü) menfaati (kendisi veya geliri) hayri bir hizmetin görülmesine tahsis edilmek amacıyla ve bu hizmetin ebediyete kadar devamı niyetiyle vakfeden kişinin mülkiyetinden çıkararak, özel bir mülkiyet kategorisine aktarma ve o kategoride tutma anlamına gelmektedir(Kozak 1985:17).

İnsanlık tarihinin en eski devirlerinden beri, toplumların kendi bünyeleri içinde, üyelerinin sosyal yardım ve sosyal güvenlik ihtiyacını karşılamak üzere çeşitli adetler, uygulamalar, müesseseler geliştirdikleri bilinmektedir. İşte vakıfta bu müesseselerden en eski ve köklü olanıdır. Vakıf ve benzeri kuruluşlar tarihte bir çok toplumda görülmektedir. İslamiyet'ten önceki Buda dinine mensup Türklerde, Bizans'ta, hatta Romalılar ve Yunanlılar örnek olarak verilebilir (Kozak 1985:48).

Vakıflar tarihte ilk önce herkesin birlikte ibadet ettiği mekanlar olarak başlamış, sonradan bir çok içtimai sahayı da içine alarak genişlemiştir(Tobbaş

1999:505). Vakıf konusunun ve müesseselerinin İslamiyet'te, Türk topluluklarında ve özellikle Osmanlı imparatorluğu döneminde çok önemli bir yeri vardır.

İslam tarihinde ilk vakfın 625'te Hz. Muhammet tarafından Medine de kurulduğu kabul edilir. Buna göre peygamber kendi malı olan 7 hurma bahçesini Müslümanlığın savunulması için vakfetmiş. Fedek Hurmalığı adlı mülkünü de yiyeceği tükenen yolcular için bağışlamıştı. Hz. Muhammet'in ilk vakfı kurması ve hadis-i şeriflerinde "İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır" diyerek bu kuruluşları desteklemesi Müslümanlar için bir örnek olmuş ve vakıf müessesesi o günden bu güne İslamiyet'te önemini hiç yitirmemiştir.

Türklerin İslam dinini benimsemesinden sonra toy geleneği, ücretsiz yemek dağıtılan imaret kurumlarının ve bu kurumları ayakta tutan vakıfların gelişmesinde etkili olmuştur(Anabritanica 1986-1987:500).

Osmanlılarda vakıfların çok daha büyük bir gelişme gösterdiği, toplumun eğitim, sağlık, sosyal yardım ve güvenlik gibi en temel ihtiyaçlarının ötesinde, son derece ayrıntılara dönük alanlara bile yöneldiği görülmektedir. Batılılar16.asır Osmanlı toplumu için vakıf cenneti tabirini kullanmışlardır (Kozak 1985:20).

Osmanlılarda kurulan vakıfların hizmet ve faaliyetleri; zengin bir içeriğe sahipti. Bunların topluma faydalı olmak amacıyla, zaman, zemin, yöre ve eğilimlere göre çeşitlilik göstermesi vakıf sisteminin statik değil, dinamik bir yapıya sahip olduğunu açıkça ifade eder.

Akyüz (1999:95) Eğitim-öğretim alınıdaki vakıfları ikiye ayırarak; örgün eğitimle ilgili vakıflar olarak sıbyan mektepleri ve medreseler, yaygın eğitimle ilgili vakıflar ise cami, tekke, kütüphane ve benzerleri olarak sınıflandırmıştır.

Halaçoğlu (1996:156) ise eserinde daha genel bir açıyla Osmanlılarda vakıfları ikiye ayırmıştır. Birincisi aynıyla istifa olunan yani bizzat kendisinden yararlanan vakıflar, bu vakıflara müessesat-ı hayriye denilmekte ve Tobbaş (1999:507)'a göre içerisine; Cami, mescit, tekke, zaviye, muallimhane, medrese, darül-huffaz, darul-hadis, imaret, kervansaray, darüşşifa, hizmetlerinin yanında su yolları, su kemerleri, çeşme ve sebiller, yollar, kaldırımlar, aşevleri, çocuk emzirme ve büyütme yuvaları, ayrıca namazgah, kütüphane, kuyular, çamaşırhane, hela, han, hamam, bedesten, türbe, iskele, deniz feneri, ok ve güreş meydanları, esir ve köle azat etmek, fakirlere yakacak temin etmek, hizmetçilerin efendileri tarafından

azarlanmamaları için kırdıkları kase ve kapların yerine yenilerini almak, gazilere at yetiştirmek, ağaç dikmek, borçtan hapse girenlerin borcunu ödemek, dağlara geçitler kurmak, yetim kızlara çeyizler hazırlamak, borçluların borçlarını ödemek, dul kadınlara ve muhtaçlara yardım etmek, çocukları açık havada gezdirmek, mektep çocuklarına gıda ve yiyecek yardımı, fakir ve kimsesizlerin cenazesini kaldırmak, istihkamlara ve donanmaya yardımda bulunmak, kış aylarında kuşların beslenmesi, göç edememiş olan hasta ve garip leyleklerin bakımı ve tedavisi, vb. vakıf türleri girmektedir. İkinci kısma ise aynıyla istifa olunmayan Asl-ı vakf denilmekte ve birincilerin sürekli ve düzenli şekilde işlemesini temin eden bina, arazi, nakit para, gibi gelir kaynaklarının teşkil ettiği vakıflardır.

Vakıf sisteminin iki türlü yararı vardır. Birincisi yukarıda saydığımız kamu hizmetlerini yerine getirmesi, diğeri ise han, hamam, imaret, medrese vs. gibi binaların yapımı ile Türk şehirlerinin gelişmesini sağlamak(Yücel ve Sevim 1990:376).

Osmanlılarda devletin görevlerine ilişkin anlayış ve uygulamanın İslamın ilk dönemlerindeki ve bugünkü sosyal devlet telâkkisinden oldukça farklıdır. Osmanlı sisteminde devlet esas itibarıyla iç ve dış güvenliği sağlamakla görevliydi. Devlet kendisini vatandaşları eğitmek, onlara sağlık hizmetleri götürmek, fakirlere yardım etmek, yol, köprü vs. yapmakla görevli ve mükellef saymıyordu. Bu işler için devlet bütçesinden tek kuruş harcanmazdı. Tasavvur edilmesi güç olmakla beraber, İslâmi bakımdan aslında bir devlet görevi olarak kabul edilmesi gereken bütün bu hizmetler, eğitim, sağlık, bayındırlık tesisleri hep şahısların (başta padişah olmak üzere, diğeri devlet büyükleri ve zenginlerin) kurdukları ve devletin de vergi muafiyetleri vs. yollarla dolaylı olarak yardımcı olduğu, desteklediği vakıflar tarafından gerçekleştiriliyordu. Bu durum İslami kaynaklardan çok, eski doğu imparatorluklarının tesirinde kalmanın ve İslâm hukuku, kamu hukuku ve özel hukuk ayrımının açık bir şekilde ortaya konmamış bulunmasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Kozak 1985: 20-21).

Kazıcı (1985:82)'ya göre ise Osmanlılarda vakıfların yapısını ve yapmış olduğu hizmetleri farklı şekillerde sınıflandırılabileceğini söyledikten sonra şöyle devam etmektedir. Ana başlıklar halinde;1.Dini, 2.İçtimai, 3.İktisadi olmak üzere bölümlere ayırabiliriz. Alt başlıklar halinde saymamız gerekirse; eğitim

hizmetleri, sağlık hizmetleri, bayındırlık hizmetleri, şehircilik ve belediye hizmetleri, askerlik ve talim (spor) hizmetleri, münhasıran dini hizmetlerdir.

Vakıfların sosyal siyasete ilişkin hizmetleri de çok önemlidir. Sosyal yardım ve dayanışma hizmetleri, sosyal güvenlik hizmetleri, gelir- servet dağılımına ilişkin hizmetler. Tüm bu yukarıda saydığımız hizmetler içerisinde bizi sporla ilgili bölüm ilgilendirmektedir. Bu bölümde halkı askerlik eğitime ve askerliğin dışında barış zamanlarında eğlenceye dönük spor vakıfları oldukça fazladır. Spor meydanları ve tesisleri kurulması; yüzücüğü, koşuculuğu, ok ve cirit atmayı, binicilik ve cins at yetiştirmesini teşvik vakıfları; kemankeş zaviyeleri, pehlivan tekkeleri, cüdi teşekkülleri, ok meydanları, zorhaneler(Kozak 1985:27), spor abideleridir(Kazıcı, 1985:82).

Vakıflarda istihdam edilen görevlilerden bazıları, o devirdeki adlarıyla şöyledir. Müteveli, nazır, imam, kayyım, müezzin, ferraş, muarraf, muallim, halife, kandilci, mahyacı-muvakkit, vaiz, mücellit, müzehhip, kâtip, hattat vs. hemen her büyük vakıfta, mütehassis mimarlardan, su mühendislerinden, dülgerlerden, taşçı ve demirci ustalarından, kalemkârlardan, kurşunculardan, camcılardan, çinicilerden, su yolcularından, bahçe tarh ve tanzim edenlerden, halı ve perde örenlerden mürekkep daimî bir kadro vücuda getirilmişti. Vakfın büyüklüğüne, küçüklüğüne malî kudretine göre bu kadrolar genişleyip daralmaktadır(Kozak 1985:45).

Vakıflar, yukarıda saymaya çalıştığımız bu hizmetleri imaret siteleri (külliye) vasıtasıyla hayata geçirmiştir. Türk toplumunun ekonomik ve sosyal hayatında en çok kullanılan kelimelerden biriside imarettir.

İmaret, medrese talebelerine, fakir- fukaraya, cami ve hayrat hizmetlerine, kimsesiz ve garipler ile yolculara ücretsiz yemek dağıtan kurumlara denir(Halaçoğlu, 1996:163).

Osmanlı devri öncesi Türk İslam medeniyeti içinde imaret ile şehir mamuriyetini sağlayan binalar anlaşılırken, imaretin ilk defa aşevi manasında kullanılmaya başlaması 1336 tarihinde Orhan Beyin İznik'te kendi vakfı olarak kurduğu imaret aşevinde görülür(Demir 1998:42).

İmaret dar manası ile aşevi anlamına gelir, bu dar manasının yanında kazandığı geniş kapsamlı anlamı ise daha değişiktir. Bir şehir veya kasabanın (sosyal tesislerini) çekirdeğini teşkil eden külliye diyebileceğimiz bu tesislerin içine cami,

medrese, bimarhane (hastahane), aşevi, tabhane, mektep, kervansaray, kütüphane, hanğah, arasta, hamam, meşruta, binalar vs. gibi insanlara faydalı olan tesisler girmektedir. İmaret külliyesinin kapsamına giren tesislerin azlığı veya çokluğu, vakfın imkanlarına göre değişmiştir. Genellikle bir cami etrafında toplanmış olan ve yukarıda isimleri zikredilen tesislerin meydana getirdiği imaret külliyesi, şehirlerin teşekkülünde ve gelişmesinde çok büyük öneme sahiptir.

Osmanlı imparatorluğunda ilk imareti Orhan Bey İzniğ'in Yenişehir Kasabasında kurmuştur. Bu imaretin ilk idareciliğine de Şeyh Edabali'nin müridi olan Hacı Hasan getirilmiştir.

İmaretlere hiç kimsenin girmesine mani olunmazdı isteyen herkes üç gün yer içer yatarı. Daha fazlası ise mütevellinin yetkisine bağlıydı. İmaretlerde yemekler son derece düzenli olurdu ve mөнüsü vardı. Yemekhanelerinde çalışacak kişiler sınavla seçilirdi. Her imaretin nizamnamesi bulunurdu(Kazıcı, 1999:44-45-46-47).

Sosyal teşkilatlar bütünü olarak tanımlayabileceğimiz imaret siteleri üç ana bölümden oluşmaktaydı. İlk bölüm mabet ve her seviyede eğitim öğretim kurumu ile sağlık kuruluşlarından, misafirhanelerden, çeşme, sebil ve şadırvanlardan, bahçeler, türbeler ve mezarlıklardan, imaret (aşevi), vb. hizmet yapılarından oluşuyordu. Bu birimlerin hepsine birden hayrat deniliyordu. Külliyenin ikinci bölümü, dükkan, han, hamam, çarşı ve bedesten gibi iş yerlerinden meydana gelmişti. Bu tür ticarethaneler ve imarethaneler birinci bölümdeki hizmet kuruluşlarına gelir temin ettikleri için akarat deniliyordu. İmaret sitesinin üçüncü bölümü ise öncekilerin dış çevresinde yer alan meskenler teşkil ediyordu(Yediyıldız 1999a:28).

Vakıf gelirleriyle ilgili bir fikir oluşması bakımından kısaca şu bilgileri vermekte fayda görüyoruz;

“Anadolu Eyaleti'nin 1530-1540 yılları arasındaki genel gelir toplamı (79-784.960 akçe)nin %17'sinin din ve kültür işlerine tahsis edilmiş vakıflara ait olduğu; bu gelirle, 45 imaret, 342 cami, 1.055 mescit, 110 medrese, 626 zaviye ve hânkâh, 154 muallimhâne, bir kalender hâne, 1 Mevlevihâne, 2 dârülhuffâz, 75 büyük han ve kervansarayın işletildiği; ve söz konusu gelirlerden 121 müderris, 3.756 hatip, imam ve müezzin ile 3.299 şeyh, şeyh-zade, kayyum, talebe ve müteveli denen vakıf yöneticisine maaş veriliyordu. Bu bilgilerden şunları anlıyoruz; vakıflar gelirleriyle hem toplumun ihtiyacına göre gerekli hizmeti veriyor hem de personelin maaşlarını karşılıyordu”(Yediyıldız 1999a:19).

Osmanlı imparatorluğunda tüm toprakların 1/5'ni vakıf topraklar teşkil ediyordu. 1527-1528 yılına ait Osmanlı bütçesi üzerinde yapılan bir araştırmada devlet bütçesinin %12'sini vakıf topraklarından elde edilen gelirler oluşturmaktadır. Vakıf binalardan, paralardan ve diğer vakıf gelir kaynaklarından elde edilen gelirler bu miktara dahil değildir(Halaçoğlu 1996:158-159). Bir başka tespite göre XVIII. yüzyılın vakıf gelirleri devlet gelirlerinin yarısı kadardır. Bu gelirin %30'u ibadet hizmetlerine %28'i ise eğitim ve öğretim hizmetlerine ayrılmıştır(Akyüz 1999:95).

Vakıfların sayılarıyla ilgili farklı rakamlar ortaya atılmaktadır. "Osmanlı vakıfları; Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde kurulan vakıfların toplamından meydana gelmektedir. Bu vakıfların bugüne kadar tescil edilmiş olan vakfiyeleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilmektedir. Türk Medeni Kanununun kabul tarihi olan 1926'dan önce eski hukukumuzda göre kurulmuş bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait bu arşivdeki vakfiyelerin toplam sayısı 29.000 civarındadır. Ancak bu sayı, o dönemlerde kurulmuş olan vakıfların tamamını göstermekten uzaktır.

Öztürk(1999:37)'e göre Osmanlı döneminde kurulan vakıfların sayısı 35.000'nin üzerindedir. Bir başka kaynakta ise vakıf sayısı ile ilgili şu bilgi verilmektedir. "... medeni kanunumuzun kabulünden önce kurulan ve varlığını sürdürme olanağı bulabilen vakıfların sayısı 26300 dür" (Genç 1987:35), denilse de Öztürk vermiş olduğu bilgiler daha inandırıcıdır.

Osmanlı döneminde bir vakıf, üç aşamadan geçtikten sonra kuruluyordu. Önce kurulacak vakfın fikrî tasarımı yapılıyor, sonra seçilen amaçlar doğrultusunda Müessesât-ı Hayriye dediğimiz hizmet binaları inşa ettiriliyor ve hizmetin sürekliliğini saklamak için gerekli olan gelir kaynakları belirleniyordu. Üçüncü aşamada hazırlanan vakfiye, murafaalı bir duruşma ile mahkemenin onayına sunuluyordu. Mahkemelerce kurulması uygun bulunan vakıfların vakfiyeleri, mahkemede tutulan şer'îye kütük defterine kaydediliyor ve orijinal nüsha vakfi kuran kişiye iade ediliyordu (Öztürk 1999:37).

Müteveli, kayyım, nazır, mütekellim ale'l-vakıf gibi adlarla anılan vakıf yöneticisini atama hakkı öncelikle vakfın kurucusuna aitti. Vâkıftan sonra bu yetki, onun tarafından belirtilmişse vakıftan yararlananlara, belirtilmemişse yargıca aitti. Osmanlı Döneminde Tanzimat'tan sonra mütevelliler padişah tarafından atanmaya

başladı; bu tür atamayla vakıf yönetimine gelen kişiye mansub mütevellî denirdi. Mütevellînin vakıf malları üzerinde tam tasarruf yetkisi vardı. Görevi karşılığında, vakıf kurucusunun ya da mahkemenin belirlediği bir ücret alırdı. Görevini kendisi istifa edinceye ya da vâkıf veya mahkeme tarafından görevden alınıncaya değin sürdürürdü. Mütevellîyi denetleme yetkisi öncelikle vâkıfa aitti. Vâkıf hu yetkiyi, mütevellînin tasarruflarını denetleyecek bir nazır atayarak kullanabilirdi, yargıçların da vakıfları denetleme yetkisi vardı.

Samani, Gazneli, Büyük Selçuklu, Eyyûbi, Memluk ve Osmanlı yönetimlerinde vakıf işleriyle ilgili divanlar ve nezaretler kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nde en büyük merkezi vakıf örgütü, Darüssaade Ağasının başında bulunduğu Haremeyn Evkafıydı. Bu kuruluş 1826'da çıkarılan bir padişah iradesiyle Evkaf-ı Hümayun Nezareti olarak örgütlendi. Evkaf Nezareti kurulduktan sonra vakıflar yönetimlerine göre yeniden sınıflandırıldı. Yönetim görevi vâkıf tarafından belirlenen kişinin üzerinde olmakla birlikte yönetimi zaptedilerek Evkaf Nezareti'ne aktarılan vakıflar evkaf-ı mazbuta olarak adlandırıldı. Selatin vakıflar ile mütevellîsi olmayan vakıflar da bunlar arasındaydı. Evkaf Nezareti'nce denetlenmekle birlikte mütevellîlerce yönetilen vakıflar evkaf-ı mülhaka, Evkaf Nezareti'nin denetimi dışında doğrudan mütevellîlerce yönetilen vakıflar ise müstesna vakıflar olarak tanımlanırdı. Cumhuriyet döneminde vakıf işleri önce Seriyeye ve Evkaf Vekâleti'ne, 1924'te bu bakanlığın kaldırılmasıyla Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlandı(*Anabritanica* 1986-1987:500).

III. TÜRKLERDE TEKKELERİN YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

Tekke Farsça'da kapı yeri anlamına gelmektedir ve dergah olarak da bilinir(*Anabritanica* 1986-1987:161). Çoğulu Tekkaya dır (Çumralıgil ve diğerleri 1999:335).Kuran-ı Kerim ve Hadisi Şeriflerin değişik anlamda yorumlanmasından doğan tarikatlara bağlı dervişlerin barındığı eğitildiği ve belirli günlerde o tarikata özel, törenlerin yapıldığı yere tekke denir. Genellikle bağlı bulunduğu yerin ve bağlı olduğu tarikatın adıyla anılır. Tekke binasını yaptıran kişinin veya din dışı bir amaç için yapılmışsa, amaç edinilen o işin adıyla anılanları vardır.

Kahraman(1995:189)'a göre "Tekkelerin kuruluş yönünden en mükemmine hankah daha küçüğüne tekke onunda küçüğüne dergah ve zaviye" denilmektedir. Fakat Ergin(1977:224)'e göre dergahın diğer isimleri hangah, asitane ve pirevi

olduğunu belirtmekte ve sıralamayı küçükte büyüğe doğru şöyle vermektedir: Zaviye, tekke, dergah(hanıgah)tır.

Tarikat kurucusunun (pir) türbesinin bulunduğu tekkeye pir evi. tarikat ulularının türbelerinin bulunduğu tekkelere asitane, asitanelerin küçüklerine tekke ve dergah, tarikat mensuplarının yolculuk sırasında konakladıkları, ibadet ve ayin yaptıkları tekkelere de zaviye adı verilir(Meydan Larousse Ans. 1986:19).

Yukarıdaki kaynakta zaviyelerin tarifinde sadece tarikat mensuplarına hizmet ettiği söylene de; zaviyeler devletin kurulmasında hizmet etmiş hürmete layık bazı Ahilere, Babalara ve Alperenlere vakıf olarak verilen yerlerdi; bunlar şehir ve ilçe girişlerinde, köy civarlarında ve yol uğraklarında bulunurlardı. Zaviyadar denilen zaviye sahibi, kendisine vakıf olarak verilen yeri ekip biçerek buranın gelirini zaviyeye sarf ederdi; zaviyeye uğrayan her yolcu, burada yiyecek içecek ve yatacak bir yer bulabilirdi (Yücel ve Sevim 1990:331).Yani sadece tarikat mensuplarının faydalandıkları yerler değil tüm yolcuların istediklerinde kalabilecekleri bir tesistir zaviyeler.

Tekkelerin masrafları tekkeye vakfedilen gayri menkullerden ve vakıf arazilerinden karşılanırdı(Meydan Larousse Ans. 1986:19).

Tekkeler yalnızca tasavvuf eğitiminin yapıldığı yerler değildir. Gerektiğinde aşevi, han, kervansaray gibi işlevlerde üstlenmiştir(Anabritanica1986-1987:162). Tekkelerin Osmanlı imparatorluğunun kuruluşunda önemli yardımları olmuştur. Tekkelere bağlı dervişlerin bir misyoner niteliğinde oldukları ordularla birlikte hatta ordulardan önce fetihlere çıktıkları ve kendileriyle birlikte ülkelerin geleneklerini ve dini kurallarını da getirdikleri, batıya doğru yapılan Türk akınlarına öncülük ettikleri bir çok araştırmacılar tarafından söylenmektedir. Kuruluş döneminden sonra imparatorluğun yerleşik bölgelerinde kurulan tekkelerin(Meydan Larousse Ans. 1986:19); başta hat sanatı, edebiyat ve müzik olmak üzere güzel sanatların beslenip geliştiği merkezler olmuşlardır. Bir yandan özellikle sınır boylarında kurulmuş olanları(ribat) savunma açısından önemli bir görevi yerine getirirken, bir yandan da Ahi zaviyeleri gibi ekonomik yaşamın düzenlenmesine katkıda bulunmuş ve hastane (miskinler tekkesi), spor kulübü (okçular tekkesi) gibi işlevlerde üstlenmiştir (Anabritanica1986-1987:162). Bunların dışında değişik mesleklerin debbağlar, çiftçiler vb. tekkeleri de vardır (Arabacı 1999:147).

Sadece İstanbul'da 1882'de yapılan bir sayıma göre 268 I. Meşrutiyetten sonra yapılan bir başka sayıma göre de 311 tekke bulunması, imparatorluk devrinde tekkelere halkın verdiği önemi gösterir(Meydan Larousse Ans. 1986:19).

Osmanlıların spor amacıyla yaptığı tekkelerin diğer dini tarikat tekkeleriyle hiçbir benzerliği yoktur. O tekkelerde tarikatın gerektirdiği ayinler yapılır, bu tekkelerde ise tamamen sporla ilgili törenler, antrenmanlar yapılır ve yönetmenliğe göre verilmesi gerekenlere yemek verilirdi(Kahraman 1989:78).

Osmanlılarda spor tekkelerinin ne zaman açıldığı konusunda belirli bir tarih bilmiyorsak da 1326-1360 yılları arasında Orhan Gazi zamanında yapıldıkları muhakkaktır. Orhan Gazi dönemi kuruluşun başladığı dönemdir ve ilk önce Bursa'da tekke açılmıştır.

Osmanlılar Bursa'yı almadan öncede şüphesiz ki buldukları Eskişehir yöresinde Selçuklulardan zamanından kalma tekke ve zaviyeler bulunuyordu. Bunlardan en ünlüleri de Karamanlı Fakih Edebalinin(D.1206-Ö.1326) zaviyesiydi (Kahraman 1995:189). Büyük Selçuklu Devleti kurulduktan sonra Türkler, Anadolu'nun çeşitli kentlerinde beden eğitimi ve sporla ilgili tesisler ve teşkilatlar oluşturmuşlardır. Bu teşkilatlarla ilgili geniş ve yeterli bilgileri toplamak mümkün olmamıştır. Ancak Konya'nın Şev'i Sicil defterinde Aksinne Semtinde bir Pehlivanlar Mahallesi ve Pehlivanlar Tekkesinin varlığına rastlandığı açıklanmakta, bunun yanı sıra dönemin ünlü yazarlarından Şakari'nin Karamanoğlu adlı eserinde Selçuklu dönemi pehlivanlarının idman araçları ve idman türleri hakkındaki bilgilerle karşılaştığı belirtilmektedir.

Selçuklu döneminde Niğde ilimizin adı Dar-ül Pehliviye idi. Burada ve diğer illerde güreş tekkeleri (kulüpleri) bulunuyordu. Bu tekkelerde 100-300 arası pehlivan idman yaparak güreş tutuyorlardı(Çumralıgil ve diğerleri 1999:336).

Açılan tekkeler, yalnız güreşçilere ve okçulara mahsus değildi; kışın açık havada idman yapamayan gürzcü ve binici gibi gaziler ve diğer sporcularda tekkedeki idman araçlarından faydalanıyorlardı(Kahraman 1989:2).

Tekkelerin kurucularının, meşhur ilk tekke şeyhlerinin gaza yolunda insanlar olması, tekkelerin sporu da gayeli yaptıklarını düşündürmektedir. Ayrıca tekkelerin kuruluş seyirleri, işleyiş tarzları, kaynakları da gayeli olduğunu ortaya koymaktadır (Arabacı 1999:147).

Osmanlı Türklerinde spor, tekkeler (bugünkü kulüpler) ile yönetilir, başkanlarına şeyh sporculara da (mürit) denilirdi(Gümüş 1988:6).

Açılan tekkelerde yatıp kalkan pehlivanlara derviş ve tekkeyi yönetenlerin başı olup ta dua eden kişiye de “şeyh” denilmesi o çağın dil alışkanlığından başka bir şey değildir(Kahraman1989:2).

Tekkeyi yönetecek kişi yani şeyh; *güreşte başarılı olmuş, tekniğini iyi bilen, öğretmeye yetenekli, tecrübeli, otoriter, genel kültürü olan ve tekkenin gelir gider hesabını bağlı bulunduğu makama verecek kadar okur yazar olmak gibi sıfatlara sahip olmak zorundaydı.* (Kahraman 1995:189).

Şeyhler tekkenin baş yöneticisi ve mütevellisi olup Duacı'da denilirdi. Başlıca görevi, vakfın geliriyle ihtiyaçlarını karşılamak, haklarını korumak, güreşçileri yetiştirmek, padişah huzurunda güreş yapıldığında beraber bulunup dualarını yapmaktı(Kahraman 1989:3). Kısaca spordaki şeyhlik, reis kelimesi yerine kullanılmıştır(Yücel Ü. 1999:88).

Genellikle şeyhler, güreşçiler arasından seçilirdi. Görev süresi süresi belli değildi. Yapmasında bir mahsur olmadığı sürece devam ederdi. Şeyhliğe seçilen kimsenin şeyhliği Lonca teşkilatlarında ki şeyh, müteveli, kethüda seçiminde olduğu gibi o tekkenin bulunduğu şehrin mahkemesince onaylanarak sicile geçirilip belgelendirilirdi (Kahraman1989:3).

Okçular Tekkesi'nin görevlileri, aslında ilginç teşkilât yapısını ortaya koymaktadır. Asırlar boyunca yerleşmiş prensiplere göre görevliler belirlenmektedir. *Göreve getirmede de; hatır-gönül veya kayırmacılık gibi sistemleri çürüten ahlâkı rahatsızlıklar değil, ehliyet esas alınmıştır.* Onun için görevlilerin; kendilerine ve dışarıya saygıları, daha fazlası ile saygınlıkları kabul görmüş bir otoriteleri vardır. İşleyişi kolaylaştıran unsurlardan biriside budur. Bileğinin hakkıyla seçilerek gelmiş bir görevlinin toplum veya spor adamları önündeki yeri ile, tayinle gelmişlerin yeri elbette ki aynı olmayacaktır(Arabacı 1999:159).

Tekke görevlileri konusunda en açık bilgiyi bizler güreşçi ve okçu tekkelerinden almaktayız. Bu diğer tekkelerde benzer veya aynı görevlilerin olmadığı anlamına gelmez, mutlaka diğerlerinde de vardır. Güreş tekkelerinin en çok bilinen yönetici adı, şeyhi, yani kulüp müdürü, kulüp başkanıdır. Şeyhin yardımcısı durumunda olan usta saygın güreşçilerden hakemler vakıfla ilgili işlerden sorumlu

mütevelli cabi, bev vap, aşçı(Arabacı, 1999:150-151), vekilharç, duacı, mevlithan gibi görevliler bulunurdu(Çumralıgil ve diğerleri, 1999:339).

Burada şeyh denilince, yaşlı-ihiyar kimse de anlaşılmalıdır. Uygulamalar, şeyhin rekorlar kırıldığında taş dikme kararını veren, anlaşmazlıkları çözen görevliler olduğunu ortaya koymaktadır.

Tekke şeyhinden sonra yetkili olan kişiler üç meydan ihtiyarıdır. Bunlardan birisi Rikâb-ı hümayun atçibaşısıdır. Şeyhül Meydan unvanıyla anılmaktadır. İkincisi menzillere bakar, üçüncüsü ise vakıfla ilgili işlerin başı olan mütevellidir. Bu üç meydan ihtiyarı, tekkedeki hemen bütün işlerde rey sahibidirler. Dava-anlaşmazlık vb. işleri görüp hallederlerdi. Doğruyu-eğriyi ayırıp, güzel-çirkini görecektidrâk ve fikir erbabındandırlar. Meydan işlerini, okçuluk kanunlarını, meydan ayinlerini iyi bilip uygulatacak nüfuza sahiptirler. Biri ölünce yerine, okçu pehlivanlardan en akıllı bilgili ve salah-ı hal sahibi olanı geçerdı. Tabi ihtiyarında başarılı ok atıcısı (menzil sahibi) olması şarttı. Menzil sahibi yoksa, bunu hak etmiş gözükener arasında seçilir, varsa aşağısından seçilemezdi. Tabi görevde ehliyetin aranması, okçular üzerinde olmakta ve pehlivanlar, ihtiyarların sözünden dışarı çıkmamaktadırlar. Burada ki ihtiyar da yaşlı değil, işini iyi bilen, görüş, tercih sahibi insan anlamında kullanılmaktadır.

Tekkenin bir de hakem görevini yürüten, ama görev adlarına havacı denen yetkilileri vardır. Havacılar, mesafeyi tâyin için ok atılan yöne bakarlar, ellerinde salaşpur dururlardı. Ok, belirlenen mesafeye varmışsa, salaşpuru açarak işaret verirler, varmamışsa açmazlardı. Yaptıkları işe havasına varmak denilirdi.

Tekkede ihtiyarların emrinde altı adet korucu bulunurdu. Korucular, onların yardımcılarıydı. Tekkenin ve Okmeydanının bir de güvenlik ve asayişinden sorumlu Meydan Nazırlığı vardır. 1826'ya kadar Yeniçeri Ağası, bu görevi yapmıştır Yeniçerilik kaldırıldıktan sonra Meydan Nazırlığı görevi Kaptan-ı Deryaya verilmiştir(Arabacı 1999:160).

İlk açılan tekkenin yapısı tarikat tekkelerine benzer biçimdeydi. Bu yönden tek fark, yazın dışarıda idman ve yarışma yapabilmek için elverişli çimenlik bir bahçenin bulunmasıdır. Binanın birkaç odası şeyhin ve ailesinin oturması için ayrılmıştır. Diğer bölümleri ise halifenin, dervişlerin ve diğer güreşçilerin yatıp kalktığı hücreler ile Meydan Odası denilen kışın idman yapmaya mahsus büyücek bir

salon, mutfak ile kilerden ibarettir(Kahraman 1995:189).Bu salon aynı zamanda tekkenin müzesi durumundadır. Çünkü meydan da eski pehlivanların demirden yayları, okları, güzleri ve çeşit çeşit kemankeş darpları, sadakları, zerdeste (zırh) ve matrakları, kırkar-ellişer okka gelen manda derilerinden yağlı kispetleri ve nice pehlivan aletleri asılıdır(Arabacı 1999:149).

Tekkenin bölümlerinin sayısının Osmanlılarca kutsal sayılan 24 Oğuz boyunun sayısına eşit olmasına özen gösterilirdi(Kahraman 1995:190).

Tekkelerin geliri iki kaynaktan sağlanıyordu. Eğer o tekke Osmanlı padişahları tarafından kurulmuş ise miri sayılıyor ve masrafı tekkeyi yaptıran padişahın bağladığı vakıftan karşılanıyor ve denetlenmesini de Darüssaade Ağasına bağlı bulunan Haremeyn Nezareti yapıyordu. Bir kısım tekkeler de özel vakıflar ile kurulduğu için, devlet malı- miri sayılmıyor ve gelir gider hesabına o şehrin kadıları bakıyordu(Kahraman 1989:3).

Bu tekkelerde sporcuların ve başkanlarının aylık ve yemek vakfiyelerinden başka, birer ikişer imareti vardır. Bu imaretlerde isteyen halk, gelen seyirciler, seyyahlar (turistler) istedikleri gibi parasız yer ve içebilirlerdi. Bütün bu vakfiyeler zamanın Beylerbeyi, paşaları, vezirleri, ayanı ve hakanları tarafından yüz binlerce altın bağışlanarak ortaya çıkarılmıştır(Kaya ve Sarıtaş 1999:300-301).

Tekkeler o denli düzenli kurumlardı ki; içinde tazim ve müratebe edebi geçerliydi. Büyük usta ve başarılı olan saygı görüyordu. Tekkeye girmenin yarışlara katılmanın, ok atmanın, taş diktirmenin, tekkede yemek yemenin bile kuralları vardı. Kurallar, kanun ve zaman içinde örfle belirlenmiş, uyulan ve yaşatılan hükümlerdi(Arabacı 1999:162).

Tekke dahilinde beyaz kıyafet tespit edilmiş, atıcılar için özel kanun hazırlanmıştır.1682'de ve 41 kişilik kurul oluşturularak kanun yapılması, hukuk tarihimiz açısından ilginçtir. Kanunu hazırlayanlar içinde 16 atıcı, bir ok meydanı ihtiyarı, 2 Meydan Havacısı, bir Ok Meydanı Duacısı, bir ihtiyar, 14 menzil sahibi atıcı, Kaptan-ı Derya, İstanbul Kaymakamı, Yeniçeri Ağası ve Meydan Nazırı, Darüssaade Ağası bulunmaktadır. Önceden bilindiği gibi kanunun onay yeri, ferman sahibi her ne kadar padişahsa da (IV. Mehmet), hazırlayanlar için içinden gelen uzmanlar, asker ve idare adamlarıdır (Arabacı 1999:164).

Osmanlıda spor geçici heves ve ilginin ürünü değil, kurumlaşmıştır. Cümdi teşekkülleri, kemankeş tekkeleri, okçu tekkeleri, zorhaneler, ok meydanları, bu kurumların hem adı hem de spor kulüpleri, spor salonlarıdır. Üstelik bunlar öylesine kurumlardır ki, modern dünyanın günümüzde tamamen seküler bir anlayışla üretilip uygulamaya çalıştığı kurum kültürü ve bu kültürü mensuplarına işletme yöntemlerini asırlarca önce uygulamıştır.

Osmanlı spor teşekküllerinin çoğunlukla hemen bitişiğinde çok amaçlı kullanılabilen stadyumları; yani ok meydanları, çayırıkları (Arabacı 1999:144), at meydanı (hipodrom) Cirit meydanı, Cümdi meydanı, Kabak meydanı (Yücel Ü. 1999:274), zorhane (Altuğgil 1986:144) vb. spor alanları bulunmaktadır.

Tarihi Türk toplumlarında, devlet boş zaman ve spor arasındaki ilişkinin savaş eğitimi sürekli ön plana çıkarması sonucu yalnızca hangi sporların yapılacağını değil, bunların nasıl örgütlenip yönetileceğinin de öz yönetimden çok uzak, bütünüyle hiyerarşik otoriter biçimde karara bağlandığını görülmektedir. Selçukluların Alplik- Yiğitlik sıralaması Osmanlı'nın Tekke, Ağalık ve Himaye kurumları 4000 yıllık bir zaman kesiti içerisinde çok az değişen teşkilat yapılarıdır (Türkmen, 1987:42).

Osmanlılarda sporun ilk olarak teşkilatlanmaları tekkelerde başlamıştır. İmparatorluğun yayılma dönemlerinde, her aldıkları yere bölgenin güçlü kuvvetli gençlerini bir araya toplayıp pehlivan olarak yetiştirmek için bu tekkeler Osmanlılar tarafından kurulmuştur (Kılıçgil 1989:1-2).

Osmanlılar döneminde çok geniş bir alana yayılan ve sporun temel örgütlenme birimi durumuna gelen tekkeler, yayıldıkları alanın genişliği nedeniyle birbirlerine karşı bağımsız, ama kendi içlerinde örgütsel büyüme nedeniyle de birey üstü bazı dış düzenlemelere bağımlıdırlar (Erkal 1992:112).

Sporun temel örgütlenme birimi olarak karşımıza çıkan tekkelerin kendilerine özgü bir takım sorunları olmuştur. En önemlisi kurulma aşamasında, kurulacakları yerde hangi nüfus kıstasının ele alınacağıydı. Geniş bir alana yayılan imparatorlukta küçük yerlere kurulması kaynak israfına yol açıyordu. Büyük yerlerde ise, etkili eş güdüm sağlanamıyordu. Bu sorunları çözmek için Osmanlılar mevcut yönetim sistemini zorlayan ek örgütsel yapılar oluşturmuşlardır (Bilir 1987:5). Tekke kurulmasını gerektirmeyecek kadar az nüfuslu olan köy yerleşme merkezlerinde iyi

pehlivanların gereksinmelerinin köy halkınca ortaklaşa karşılanmasına ve öteki köy pehlivanları ile yapılan güreşte kendi pehlivanlarının maddi ve manevi tüm olanaklarla desteklenmesine dayalı bir tür imecenin gerçekleştirildiğini; görece daha çok nüfuslu olan ama tekkelerce kapsanan sayısı büyük çapta bir örgütlenmeyi gerektirmeyen il ve kasabalarda spor işlerini bir esnaf teşkilatı olan ahi teşkilatının yönettiğini, kendi tüzüklerine göre gençlerin birer sportmen yetişmesi için her türlü çaba gösterildiğini, çok nüfuslu yerleşme merkezlerinde vakıf yönetimine gidildiğini görüyoruz (Erkal 1992:112). Gerçektende anılabilecek önemde her spor tekkesinin birde vakfiyesi bulunmakta, Osmanlı vakıf düzenindeki öteki yapılar gibi örgütlenip babadan oğula geçme mütevellilik sistemiyle yönetilen bu spor vakıfları, kendi olanaklarıyla ürettikleri öz gelirlerini spora ve sporcuya kullanarak, spor tekkesi uygulamasının en önemli dış payandasını oluşturmaktadır (Erkal 1992:112). Spor tekkelerinden okçuluk tekkeleri, halk tarafından oldukça ilgi gören yerlerdir. Daha sonra meslek kuruluşlarıyla birleşmişler ve barış zamanlarında, her meslek kulübünün sporcuları kendi aralarında müsabakalar yapmışlardır. Tekke spor kulüpleri, sadece okçuluk sporu üzerinde faaliyet göstermiyorlardı. Okçuluğun yanı sıra, avcılık, dağcılık, binicilik, güreş, atıcılık, koşu sporları, ağırlık kaldırma, yüksek ve uzun atlama gibi atletizm sporu, su sporları, topuz kaldırma, kılıçla çarpışma ve cirit sporları yapıyorlardı(İşcan, 1988:70).

Osmanlı sarayındaki sanatkarlar için tutulmuş defterlerde, pehlivanlarında sanatkarlar sınıfına dahil edilip diğer sporculardan ayrıldığı görülür. Bu şekilde pehlivanlığında diğer sanatlarda olduğu gibi çıraklık, kalfalık, ustalık dönemleri vardır. Pehlivan tekkelerinde bu mevkiler, Acemi, Mürşit, Milyonder gibi isimlerle belirlenmiştir(Özden 1999:8).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bugünkü klüplere eşdeğer bir nitelik taşıyan bu tekkeler sosyal nitelikleri bakımından bugünkü klüpçülük anlayışından daha ileri ve faydalı fonksiyonları yerine getiriyordu. Dayanımcı fert ve toplum çıkarlarının birbirine paralel olduğunu kabul eden, manevi tatmine yönelen, sosyal normların yaygın olduğu imparatorluğun gelişme dönemlerinde sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı görevleri de üstlenmiş olan bu Tekkeler sadece bugünkü anlamıyla birer klüp değil mensuplarını koruyan, gelişmelerini sağlayan, destek olan birer gayri resmi sosyal güvenlik kuruluşu durumundaydılar. Bu tekkelerde çalışmalar akıl

durduracak kadar başarılı olmuş, bugün dahi eşine rastlanmayacak kadar teknik bilgiler öğretilmiştir.

Bu teşkilatlar Türk pehlivanlığının yıllarca üstün kıvamda kalmasına, bütün dünyaya ün salmasına yardım etmiştir. Bu günün en yüksek medeniyetini taşıyan usuller bile bu teşkilata, bu disipline ve tekniğe sahip değillerdi.

1) Sporda Vakıf- Tekke İlişkisi

Osmanlı imparatorluğu döneminde spor tekkeleri ile vakıflar iç içe olan kuruluşlardır. Kurulan vakıfların hizmet alanları çok zengin içeriğe sahiptir. Toplumla faydalı olmak amacıyla bunlar, zaman, zemin, yöre ve eğilimlere göre çeşitlilik gösterirlerdi.

İlk bakışta en az ilişki spor tekkeleri ile vakıflar arasında kurulacaktır. Bu konuda görüşlerine başvurduğum bazı tarihçi hocalar bile tekke ile vakıf arasında herhangi bir ilişki olamayacağını söylediler. Yan yana gelmesi belki garip karşılanacak bu iki önemli ama farklı kavram Osmanlı kültüründe ayrılmaz hale gelirler. Onları birbirine bağlayan, toplumun benimsediği moral değerler ve ideal yapıdır. Yerleşik, tutarlı, devamlı ve başarılı olmanın yolu bulunmuştur, oda uygun müesseseleşmedir. Müesseseleşme ise sıradan rast gele olmamıştır. Kendine has kuralları, davranışları, mekanı, alet- edevat ve kıyafet şekilleri olan uzun bir tecrübe birikiminin ürünüdür(Arabacı 1999:153).

Vakıflar bölümünde de açıkladığımız gibi vakıflar, sadece bir sosyal dayanışma, şehircilik, mimari, vb. konuları işlemekle kalmamış spor konusunda da tarihi yerini almıştır. Bu durum vakıflarla ilgilenmiş milletler içerisinde sadece Türklere has bir özelliktir. Temel anlayış, tabir yerindeyse kupkuru bir güreş okulu vb. yerler açıp bırakmak değildir. Açılan bu okulun işletmesini, öğrencileri, görevlileri, yöneticileri ve gelir giderleriyle çalışır hale getirmektir. Vakıflar tekkelerin tam bu yönüyle ilgilenmişlerdir (Arabacı 1999:155).

İmparatorluğun hemen her şehir ve kasabasında sporu teşvik etmek amacıyla tekkeler kurulmuştu. Her spor tekkesinin birde vakfiyesi bulunuyordu(Yıldıran 1986:82). Vakfiyenin bulunma nedeni ise tekkenin masraflarını karşılamak içindir. Bu açıklamaya göre tekke ile vakıfları ayrı düşünmek asla mümkün değildir, aralarında sıkı bir ilişki vardır. Bazı kaynaklarda çok nüfuslu ve çok sporculu yerlerde vakıf yönetimine gidildiği az nüfuslu yerlerde özellikle köylerde tekkelerin

bulunmadığı vakfiyelerinin olmadığı söylene de; köydeki sporculara buradaki halk tarafından bakılmış her türlü maddi ve manevi destek verilmiş, yönetimi de ahi teşkilatlarına bırakılmıştır. Bu durum yine temelde vakıf sistemine benzer bir sosyal dayanışma örneğidir (Altuğgil 1996:41).

Bir defa genelleme yapmak gerekirse bütün tekkeler, vakıf eserler durumundadır. Padişahlar tarafından kurulunca miri sayılması ile bu hükmün dışında değildir. Zira masrafları, tekkeyi yaptıran padişahın bağışladığı vakıftan karşılanıyor, denetimini Dârüs-Sâade Ağasına bağlı Haremeyn Nezareti yapıyordu. Devlet başkanı değil de daha alt kademedekilerin veya sivil şahısların kurduğu vakıflara, kendi nazırları bakıyordu. Sonra kadılar tarafından gelir-gider vakıf şartlarına uygunluk açısından denetleniyordu.

Edime Güreşçiler Tekkesi'nin vakıflara ilişkisini ortaya koyan bir çok bilgi bulunmaktadır. Bir defa, binaları beylik ve yerleri kadimden Pehlivan Cemâl Tekkesine ait vakfın 50 tane dükkânı vardır. Bunlar Edirne'deki Arpacılar, Panbukçular ve Çadırcı dükkânlarıdır. 50 dükkânın aylık geliri 350, yıllık geliri ise 4200 akçadır.13 Cemaziyelahir 895 (1490) tarihli bir vakıf kaydı hala bulunmaktadır. Buradan arazinin vakfiyesinin çok daha eski olduğunu ve vakıf arazi üstüne daha sonra dükkânlar yapılarak vakfedildiğini anlaşılmaktadır (Arabacı 1999:154).

İstanbul'un muhasarasıyla Okmeydanı'nın yakından alakası vardır. Çünkü Fatih Sultan Mehmet'in Otağ-ı Hümayunu ok meydanında Atıcılık Tekkesinin olduğu yere kurulmuştu. Padişah muhasarayı oradan idare ve kontrol etmiştir (Vakıflar Gn. Müd.1974:21).

Yücel Ü. (1999:85)'e göre ok meydanının IV. Mehmet devrine kadar bir vakfiyesinin olmadığını çeşitli sebeplerle açıklasada İstanbul Ok Meydanı ve okçular tekkesinin yeri Fatih vakfidir. Tapuda hala Fatih vakfi olarak kayıtlıdır. Sonradan gelenlerde vakıf tesis etmişlerdir (Tunç 2000:102).

Aslında Türklerin yaptırdığı ilk vakıflı spor alanı Bursa Atıcılar Meydanıdır. Bu meydanın toprağı Yıldırım Beyazıt tarafından kalburdan geçirtirilip ok temrenleri kırılmaktan korunmuştur (Kahraman 1989:27-28).

İstanbul Ok Meydanına ilk defa vakıf bağışlayan kişi Uşşâkîzâde Hamza Çelebidir. Vakfettiği 200 kuruşun yarısı okçuların yemek ve ziyafetleri, diğer yansı Tekkenin bakım ve masraftan içindir. Daha sonra, Darüssaade Ağası ve Haremeyn-i

Şerifeyn Evkaf Nazırı Yusuf Ağa, Üsküdar Atık Valide Camii ve İmaretı vakfından yevmi 20 akçe ve Eminönü Yeni Valide Camii vakfından yevmiye 20 akçe Okmeydanı'na taamiyye bağlatmıştır(Yücel Ü. 1999:85).

Arabacı(1999:166)Makalesinde İstanbul Ok Meydanı ve Tekkesiyle ilgili şu bilgileri vermektedir;

“Yemek için günlük masraf 300 akçadır. Toplamı, 1000 kuruştur. Bundan 10 kuruş Ramazan masrafları da ayrılmaktadır. Burada mutat yemek masraflarının tekkenin vakfından karşılandığını ayrıca belirlemeye gerek yoktur.

Okmeydanı için Fatih devri devlet adamlarından Koca Davut Paşa, yıllık 40 bin akça gelir getiren, büyük bir çifte hamam yaptırıp vakfetmiştir.

II Beyazıd'ın vezirlerinden İskender Paşa, İstanbul'daki vakıflarını 1505 yılında Okmeydanı'ndaki Mescidi ve Zaviyesi (Okçular Tekkesi) için vakfetmiştir. Bu vakıfların içinde; bir kervansaray ve odalar, ahır, 16 dükkân. hamam, başhâne, üskat odalar, bir ev, iki adet bahçe vardır. Yıllık geliri toplam 400 bin akçadır. Toplam gelirden imam, tekke şeyhi ve mütevellî ücretleri ödenecek, masraflar karşılanacaktır. Vakfedenin şartı gereği gelir, masrafa harcanacaktır. Mütevellîlik görevi, evladına ve evladının evlatlarına verilecektir. Şu hale göre bu vakıf, bir evladiyet vakfıdır. Nesili kesilirse yönetimi, Ulü'l-Emre verilecektir.

Tekkeye vakıf yoluyla maddi gelir sağlama işi daha sonraki asırlarda da devam etmiştir. III. Selim devrinde okçuluğa artan ilgi ile orantılı olarak sofra sayısı 7 den 10'a çıkartılınca artan gideri karşılamak üzere III. Mustafa'nın vakfından yılda 1000 kuruş bağışlanmıştır.”

Osmanlıda vakıf gelirleri aşağı yukarı devlet bütçesinin yarısına eşittir. Vakıf bütçesinin % 28.16 sı eğitim ve öğretim hizmetlerine ayrılmıştır. Vakıf olarak kurulan çok önemli vakıf gelirleri ile desteklenen müesseseler arasında önemli bir yer tutan tekkelere vakıf gelirlerinin % 3.8 tahsis edilmiştir (Yıldıran 1986:42). Bu gün Türkiye cumhuriyetinde dahi spora böyle bir kaynak aktarımı mevcut değildir.

Osmanlı vakıf düzenindeki öteki yapılar gibi örgütlenip Babadan oğula geçme, mütevellit sistemiyle yönetilen spor vakıfları kendi imkanlarıyla öz gelirlerini spora ve sporcuya kullanarak spor tekkesi uygulamasının en önemli unsurunu oluşturmaktadır. Tesis olunan vakıflarla ifa ettirilen hizmetler ve icra edilen gayeler büyük bir tamamlayıcılık arz etmiştir. Vakıfların tesis ettikleri binalar ve hizmetlere baktığımızda tekkeler ve tekkenin içerisinde hizmet eden şahısların gelirlerinin vakıflar tarafından karşılandığını görmektedir. Osmanlı Devleti'nde

sporun teşkilatlanmasının farklı şekillerde oluşmuştur. İşte spor tekkeleri bu teşkilatlanma biçimlerinden birisidir (Çumralıgil ve diğerleri 1999 : 336-337).

Tüm verilen bu bilgiler ışığında sporda tekke – vakıf ilişkisini hiç kimse yok sayamaz veya inkar edemez. Vakıfların yaygınlığı; spor kuruluşlarının yaygın desteklenmesinin, koruyucu sistemin büyümesinin kaynaklarından biri olmuştur. Spor kurumları vakıf ilişkisi tamamıyla bir kültür ve medeniyet meselesidir.

IV. SPOR KULÜBÜNÜN İNCELENMESİ

1. Kulübünün Tanımlanması

Kulüp sözcüğünü kavram olarak, kanunlarda belirtilen hükümlere göre kurulan belirli bir kuruluş tüzüğü ve yönetmeliği olan insanların görüşmek, konuşmak ve spor yapmak gibi amaçlarla toplandıkları yerler olarak tanımlanabilir. (Terekli 1990:11).

Spor kulüpleri sporcuların ve teknik heyetin bir amaç etrafında bir araya geldiği yerlerdir. Spor kulüpleri sporculara sporu bilimsel olarak öğreten ve uygulatan tüzel kişilerdir (Genç 1987:46).

Daha geniş anlamda spor kulübü: Belirli kurallara göre kurulan (yasalar, yönetmelikler, tüzükler, sözleşmeler, vb.) üyelerinin her birinin yetki ve sorumlulukları olan (başkan, yönetim kurulu üyesi, denetçi, üye, taraftar vb.) gerek amatör, gerekse de profesyonel spor branşlarıyla hizmet veren, her yaş grubunun spor yapabileceği tesis araç gereçlere sahip olan, diğer bir yönüyle de yüksek performans sporcularının yetiştirilmesini amaçlayan, büyük seyirci kitlesine sahip olan özel kurumlar olarak, tanımlanmaktadır (Terekli 1990:11).

Spor kulüpleri öncelikle üyelerinin sporla ilgili ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda sosyal ve sportif faaliyetler düzenlemek amacıyla kurulmaktadır (Ekenci 1997:39).

Spor kulüpleri bireylere, tek başlarına ya da gruplar içinde, toplumsal ve bireysel tatmin ve bağımsızlık elde edebilmeleri için yardım amaçlı hedeflemektedirler. Yani spor kulüplerinde bireylerin örgütlenmesi söz konusudur. Bu örgütlenme sayesinde birey belirlenen amaçlar doğrultusunda spor faaliyetlerine aktif olarak katılabilir (Doğar 1997:197).

Her kulübün kuruluşunda farklı amaçlar olmasına rağmen spor kulüplerinin ortak ve değişmeyen tek amaçları üyelerinin spor yapmalarını sağlayarak, onların

bedenen ve ruhen daha sağlıklı olmalarına katkıda bulunmaktır. Spor dallarında takımlar oluşturarak yarışmalara katılmak, yurdumuzu ülke içinde ve dışında başarıyla temsil etmek, ve sporcuları yetiştirmektir. Sosyal bir kurum olarak, kulüp üyeleri arasında dostluk ve beraberliği sağlamaktır (Tunç 2001:30).

2.Türkiye'de Spor Kulüplerinin Kuruluşu ve İşleyişi

2.1.Spor Kulüplerinin Kuruluşu

Türkiye'de spor kulüpleri yürürlükte bulunan ve çeşitli tarihlerde değiştirilen Dernekler Kanunu'na bağlı olarak kurulmuşlardır. Kanunlar değiştirildikçe ya da değişikliklere uğradıkça, spor kulüpleri de birer dernek olma statülerini bu değişikliklere paralel olarak muhafaza etmişlerdir(Doğar 1997:197).

Ülkemizdeki gençlik ve spor kulüpleri, 1930 tarih ve 1630 sayılı dernekler kanunu hükümlerine bağlı olarak kurulmaktaydı. Bu yasanın yürürlükten kaldırılmasıyla 7 Ekim 1983 tarihinde kabul edilen 2908 sayılı dernekler kanununun 57. Maddesi ve buna bağlı Gençlik ve Spor yönetmeliğine uygun olarak kurulan derneklerdir. 2908 sayılı dernekler kanunu kapsamına alınan spor kulüpleri farklı bir konum elde etmişlerdir. Dernekler kanununun bazı kısıtlayıcı hükümlerinden ayrı tutulmuşlardır.

2908 Sayılı Dernekler Kanununun 57. maddesiyle birlikte Bakanlar Kuruluna yetki verilmesi ile 28.7.1985 gün ve 18825 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Böylece daha önce 1630 sayılı kanuna göre spor kulüpleri, dernek olarak kurulduklarında, spor kulübü oluyorlardı(Doğar 1997:197). 2908 Sayılı Dernekler Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra, spor kulübü olmak amacı ile kurulan spor derneklerinin, ancak Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne tescil ve kayıtları yapıldığında spor kulübü sayılabilecekleri hükmü getirilmiştir.

Spor kulüpleri dernek ve şirket olmak üzere iki farklı tüzel kişiliğe sahiptirler. Dernekler kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olmasına karşılık, şirketler tamamen kâr amacına yönelik tüzel kişilerdir (Genç 1987:46).

Gençlik ve spor faaliyetleri ile ilgili dernekler en az yedi gerçek kişi tarafından; a) Kamu kurum ve kuruluşlarında, b) Yüksek öğretim kurumlarında, c) Özel kuruluşlarda

Kendi mensupları tarafından, bu kurum ve kuruluşların bünyesinde kurulabileceği gibi, kişilerin organizasyonu ile yukarıda belirtilen kurum ve kuruluşlar dışında da kurulabilir.

Bu derneklerden, Bakanlık ve Genel Müdürlük tarafından; tescil yönetmeliklerinde belirtilen esas ve usullere göre kayıt ve tescilleri uygun görülenler, statülerine göre *Gençlik Kulübü*, *Spor Kulübü*, *Gençlik ve Spor Kulübü* adlarından birini alırlar(Genç 1987:231).

2.2. Spor Kulüplerinin İşleyişi

2908 Sayılı Dernekler Kanununun 57. maddesine dayandırılarak hazırlanan Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği spor kulüplerinin işleyiş ve kuruluş yapılarının belirlenmesinde dört ayrı şekilde spor kulübünün tanımının yapıldığı görülmektedir. Bunlar:

2.2.1. Kurum Kulüpleri :

Kamu kurum ve kuruluşlarında, yüksek öğretim ve özel kuruluşlarda kendi mensupları tarafından bu kuruluşların bünyelerinde kurularak kayıt ve tescilini yaptıran dernekler.

2.2.2.Spor Kulübü:

Spor faaliyetlerinde bulunmak amacıyla Genel Müdürlüğe kayıt ve tescilini yaptıran dernekler

2.2.3.GençlikKulübü:

Serbest zamanları, gençlik faaliyetleri değerlendirmeyi amaçlayan ve bakanlığa kayıt ve tescilini yaptıran dernekler

2.2.4.Gençlik ve Spor Kulübü :

Spor ile gençlik faaliyetlerini amaçlayan Bakanlık ve Genel Müdürlüğe faaliyetleri yönünden ayrı ayrı kayıt ve tescilini yaptıran derneklerdir(Genç 1987:230).

Yukarıda belirtildiği gibi, ülkemizde bulunan spor kulüpleri gerek amatör spor dallarında gerekse de profesyonel futbol dalında faaliyet gösterebilmek için yasada belirtilen esaslara göre dört şekilde kurulabilmektedir. Ancak spor kulüpleri bünyesinde kurulan amatör spor dalları *Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne bağlı*, amatör profesyonel futbol dalında ise sadece bu branşta Türkiye Futbol Federasyonuna bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler.

3.Kulüp organları

Tüzel bir kişilik kazanan ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne kayıt ve tescilleri yapılan spor kulüplerinde genel kurul, yönetim kurulu ve denetleme kurulu organları teşkil ettirilir.

3.1. Genel Kurul

Dernek üyelerinin tamamının oluşturduğu kurulun adı genel kuruldur. En geniş kapsamlı yetkileri sahip organdır. Genel kurul toplantılarının ne zaman yapılacağı, üyelerinin toplantıya nasıl çağrılacağı gibi konular demek tüzüğünde belirlenir, iki yılda bir olağan toplantıları yapmak zorunluluğu vardır. Ayrıca üyelerinin 1/5'inin yazdı isteği üzerine genel kurul olağanüstü-toplantıya da çağrılabilir. Genel kurulun gündemi yönetim kurulu tarafından hazırlanır. Gündeme bağlılık ilkesi söz konusudur. Kararlar oy çokluğu ile alınır(Terekli 1990:19).

3.2.Yönetim Kurulu

Yönetim kurulu derneğin yürütme ve temsil organıdır. Dernekle ilgili tüm eylem ve işlemleri dernek nam ve hesabına yapar. Yaptığı işlemler derneği sorumluluk altına sokar. Yönetim kurulu genel kurul tarafından seçilir. 5 asıl ve 5 yedek üyeden az olamaz. Yönetim kurulu derneği temsil ve işlerini yerine getiren organdır. Kararlarını oy çokluğu ile alır. Alınan kararlara karşı genel kurula itiraz edilebilir(Terekli 1990:20).

3.3.Denetleme Kurulu

Denetleme Kurulu, genel kurul tarafından seçilen 3 asıl ve 3 yedek üyeden oluşan kuruldur. Görevi yönetim kurulunun tüm hesap ve işlemlerini genel kurul adına denetlemektir(Terekli 1990:20).

Spor kulüpleri, belirtilen kulüp organlarından başka kendilerinin belirleyeceği başka organlarda oluşturabilirler. Ancak bu organlara genel kurul ve denetleme kurulunun görev yetki ve sorumluluklarını devredemezler. Kulüpte yirmi beş yılını doldurmuş yönetim kurulları, haysiyet divanı ve denetleme kurullarından teşekkül eden Divan Kurulu, kulübün danışmanlığını yapar ve kendisine verilen görevler hakkında kararlar alır. Haysiyet Divanı ise, kırk yaşını doldurmuş ve en az on beş yıllık üyeler arasından beşi asıl, üçü yedek olmak üzere yine Genel Kurulca oluşturulur(Doğar 1997:198).

Kulüp organları, kulüp içerisinde belirli bir yönetim yapısının oluşması ve kulüp için ileriye dönük olarak hedeflenen amaçlar için çok önemlidir. Bu nedenle kulüp organlarında görev alacak kişilerin seçiminin çok iyi yapılması planlama, örgütlenme, yöneltme, koordinasyon ve denetleme gibi yönetimin ana ilkelerinin uygulanabilirliği açısından önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

V.KURUMLARDA SPOR EĞİTİMİ VE KULÜPLEŞME AŞAMALARI

Bir toplumu millet yapan unsurların başında kültür gelir. Her milletin ortak olan dil, din, ırk, tarih ve diğer yaşam kurallarıyla ilgili örf, adet, gelenek, görenek vb. kültürleri vardır. Bu kültürlerin gelecek nesle aktarılması içinde eğitim ve öğretim kurumlarına çeşitli teşkilatlara, derneklere, kulüplere ve lokallere ihtiyacın olması da kuşkusuzdur.

Dünya tarihinde ilk yerleşik toplum tipi Türklerde görülür. Kentlerinin başlangıcı iki hanelik köydür. M. Ö. 7000 yıllarında su kenarlarında 5-25 haneli köyleri görülür. Bu köyler birleşmiş ve köy devletlerini, daha sonrada kendi devletlerini oluşturmuşlardır. Ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve askeri nedenlerle dünkü köyler yavaş yavaş gelişmiş ve kentler oluşmuştur. Anav köyünde yapılan kazılarda M.Ö. 7000 yıllarında Türk köylerinin kurulduğu ve bu köylerde yaşayanların üstün bir köy kültürü ve uygarlık düzeyine erişmiş bulunduğu ortaya çıkmıştır. M. Ö. 7000 yıllarında göçebeliği bırakarak, köyler kurup yerleşmeğe, tarım ve hayvancılık yapmaya başlayan bu toplumun, Hunlar, özellikle Göktürkler ve Uygurlar döneminde % 80'nin toprağa bağlanmış olduğu görülür. Hunlar döneminde Kazakistan'da 77, Moğolistan'da 75, Altaylar'da 72 ve Tanrı Dağları ile Batı Türkistan'da 358 olmak üzere toplam 609 kent yeri saptanmıştır(Yıldız 1979:27-28).

Avrupalı toplumların mağara yaşamı sürdürdüğü bu dönemlerde Türkler toprak ve maden işleyen, hayvan besleyen, uygar bir millet olarak yamaktaydılar. Böyle bir toplumunda elbette ki eğitim ve öğretimle uğraşan çeşitli teşkilatların ve insanların olmaması düşünülemez. İşte Türklerde bu eğitim ve öğretim yeri mabetlerdir. Hunlar da Kom adı verilen din adamları toplumsal değerleri aktaran, öğreten birer öğretmen görevindeydiler. Komlar bu görevlerinin yanı sıra deneyimlerine dayanarak doktorluk, katiplik ve benzeri bilgileri, toplum sorununu çözümünde kullanırlardı(Tutkun ve diğerleri 1999:111).

Hunlar da bu mabetlerin ve buradaki din adamlarının toplumunun sosyal ilişkileriyle ne kadar ilgili olduğunu Tayga da belirtmektedir. Mabetlere bağlı çeşitli spor kulüpleri vardı. Bunlar sık sık büyük bayramlar organize ederler orda çeşitli sportif yarışmalar yaparlardı demektedir(Tayga 1990:10).

Türk spor tarihinin M. Ö. Dönemlerine ait belgeler ve tarihi bulgular çok azdır. Türk sporunun en eski biçimi askeri sporlardır(Yıldız 1979:27). Büyük ihtimalle ilk Türkler de askerlerin savaşa hazır olması gereğinden mabetlere bağlı spor kulüplerinin oluşması ve kurallarıyla bir çok spor branşının bilinip yapılması Komlar vasıtasıyla oluşmuştur. Böylece sporun kuşaktan kuşağa geçmesi daha sonra kurulan Türk devlet ve toplumlarına ulaşması sağlanmıştır.

Sümer (1997:105)'e göre Eski Türklerinin yaşadığı sanılan bölgelerde Alplik Teşkilatı vardı. Bu teşkilat kale şeklinde olan Pi- Yung teşkilatıdır. Pi- Yung ok atmakta, avda ve güreşte kendilerini gösteren Alplerin toplantı yeri idi. Bu teşkilat içinde kadın ve kızlar erkeklerle birlikte bulunuyorlardı. Timsali kılıç olan Alplere ait Pi- Yung teşkilatı M. Ö. 645 yılında mevcuttu. Alplik teşkilatı üyeleri yirmi ve daha fazla kişilik guruplar halinde geziyorlar, mallarını müşterek kullanıyorlar ve birlikte eğlenip birlikte oynuyorlardı. "Alplerle ilgili Sibiryada bulunan Ordos'ta yapılan kazılarda bir tunç levha üzerinde Pi-Yung Alplik teşkilatına üye iki Alp'in güreş ettiği tasviri bulunmaktadır" (Yıldıran 1986:37).

Eski Türkler olarak adlandırılan devletlerden, Osmanlı imparatorluğuna geçiş bölümünde Selçuklu Türkleri yer alır. Gerek Büyük Selçuklu Devleti gerekse Konya Selçuklu devletinde, beden kültürü anlayışı ve biçimleri eski Türklerin bir devamıdır. Oğuz töreleri tam anlayışıyla Selçuklulara kadar uzanır. Bu törelerden biride Alpliktir.

Alp, kuvvet, beceri, zeka ve hünerin birleşik temsilidir. Bir başka deyişle ulusal kahramandır. Her Türk insanı yiğittir. Ancak Alplik yiğitliğinde üstünde bir semboldür ve bu nedenle her yiğit, alp olarak kabul edilmezdi. Bir yiğidin alp adını alabilmesi için, Alplikle ilgili koşulları yerine getirmesi gerekirdi. Alplik için yerine getirilmesi zorunlu dokuz koşul şöyledir; 1. cesur olmak 2. Kuvvetli olmak 3. Gayretli olmak 4. İyi bir atı olmak 5. Özel bir elbisesi olmak 6. Oku ve yayı olmak 7. Kılıcı olmak 8. Dostu ve arkadaşı çok olmak 9. Sevgilisinin bulunması. Bu koşulları yerine getirmesi gereken yiğit, adı geçen silahları iyi kullanmasını öğrendikten sonra, savaşta düşman içine dalarak öldürdüğü düşman askerlerinin başını getirmelidir. Selçuklu Türklerinde baş getiren Alp'in atını boyuna altından yapılmış Kutas takılırdı. Selçuklu tarihçisi İbni Bibiye göre, ayrıca Alp avda okla kaplan vurursa, bu kaplanın kuyruğu bileğine takılır, okla yaptığı tek atışla havada kuşu vurursa başına

sorguç takılırdı. Divan-ı Lügat-it Türk'te Alplikle ilgili çok sayıda konu ve ata sözünün olduğu bildirilmektedir (Yıldız 1979:58).

Alp kelimesi, Karahanlılar, Göktürkler ve Uygurlarda zaman zaman Tunga olarak da kullanılmıştır (Memiş 1996:91). Orhun abidelerinde geçmektedir(Memiş 1996:48). Tüm bu bilgilerden Alplikle ilgili, bir çok kuralın olması, kitabelerde geçmesi, Divan-ül Lügat-it Türk'te geçmesi, hükümdarların alp olmadan başa geçememeleri, kazılar sonucunda alp olan kişilerin Pi-Yung teşkilatına üye olmalarının anlaşılması, Alplerin kesinlikle bir teşkilatının veya okul gibi eğitim veren ve özelliklede sporla uğraşan bir kuruluşlarının olduğu muhakkak anlaşılacaktır.

Alplik Osmanlı imparatorluğu zamanında XVI. Yüzyıla kadar eski Türkler ve Selçuklular zamanındaki kadar önemli görülmemiş fakat devam etmiştir. Osmanlılarda görülen akıncı beyleri, önceki Türlerde görülen Alpler örgütünün ad değiştirmiş biçimidir (Yıldız 1979:59).

1. Ahilik Teşkilatında Beden Eğitimi ve Spor

Yine Alplik kuruluşu gibi Selçuklular ve Osmanlılar zamanında spora hizmet etmiş olan Fütüvvetçilik ve daha sonrada Ahilik kuruluşu vardır (Çağatay 1981:4).

Ahi kelimesi Arapça kardeşim manasına gelir. Aynı kökten uhuvvet kelimesi türetilmiştir ki buda kardeşlik demektir. Bu kelimenin eski Türkçe de bulunan ve cömertlik manası taşıyan akı kelimesinden geldiği yönünde de görüşler vardır(Ünal Aralık1999-Ocak 2000,193:Özkan 1997,40).

Çağatay(1981:IV-V) ahi teşkilatını Kırşehir'e yerleşmiş olan büyük Türk düşünürü, ekonomisti Ahi Evran Şeyh Nasuriddin Ebul Hakayık Mahmut B. Ahmet El Hoyi (1171-1261) tarafından Horasan, Harzem ve Türkistan'dan gelen Türk sanatkarlarını bir çatı altında toplamak için kurduğu söylenmektedir.

Özkan(1997:43) Ahi Evran'ın adının Şeyh Nasirüddin Mahmut El Hoyi olduğunu söylerken; Ünal (Aralık1999-Ocak 2000:194)'a göre Ahi Evran ve Şeyh Nasirüddin Mahmut'un farklı kişiler olduklarını ikisinin birlikte Ahilik Teşkilatını kurduklarını ve güçlü bir esnaf teşkilatı haline getirdiklerini belirtiyor

Kaynaklarda M.Ö. dönemlerde de Ahiliğe benzer oluşumların olduğu, ancak teşkilatlanmanın İslâm dünyasında meydana çıktığı ileri sürülmektedir(Ünal, Aralık1999-Ocak 2000:193).

Anadolu da ahilik olarak bilinen teşkilatın Anadolu dışında fütüvvet teşkilatı olarak bilinmektedir (Ünal, Aralık1999-Ocak 2000:193). Fütüvvet teşkilatına I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaaddin Keykubat'ın girmeleri ile bu teşkilat Anadolu'da ahilik olarak şekillenmeye başladı. Daha sonra hızla esnaf kuruluşlarını etkileyerek güçlü bir esnaf teşkilatı haline geldi. (Ünal, Aralık1999-Ocak 2000:194).

Ahilik örgütü ilk önceleri tüm ahlak kurallarını İslam ülkelerinde bilinen ve beğenilen Fütüvvetnamelerden aldı. Fütüvvetnameler iyi ve mükemmel insan olma kurallarını kapsayan eserlerdir (Çağatay1981:IV-V).

Fütüvvet ise, gençlik, yiğitlik, cömertlik gibi manalar taşımaktadır. Bu idealleri paylaşan ve daha ziyade gençlerin bir araya gelmeleri ile oluşan gruplaşmalara gençlik teşkilatı denilmiştir (Ünal, Aralık1999-Ocak 2000:193).

740 maddeden oluşan ahiler tüzüğünün, şeyh rütbesi kazananlar tarafından tamamıyla öğrenilmesi işlenmesi ve başkalarına öğretilmesi fütüvvetname de emredilmektedir. Fakat öğrencilere bunların tamamının öğretilmesi mümkün olmadığı için çok önemli olan 124 madde öğretilirdi(Çağatay 1981:145).

Osmanlı devleti tarihi boyunca, Kırşehir ilimiz Ahi Evran Ahiliğinin merkezi oldu. Bu teşkilatın mensupları şehirde olduğu gibi köylerde ve uç bölgelerde büyük nüfuz sahibi olmuşlardır. Anadolu'da bilhassa XIII. Yüzyılda devlet otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde şehir hayatında yalnızca iktisadi değil, siyasi yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ahiler bağımsız siyasi bir güç olmakla birlikte zaman zaman merkezi otoritenin zayıfladığı anarşi ve kargaşanın ortaya çıktığı dönemlerde siyasi ve askeri güçlerini göstermişler ve önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir(Ünal, Aralık1999-Ocak 2000:194). Bu teşkilat Osmanlılarda XVII. Yüzyıldan sonra lonca teşkilatları olarak adlandırılmıştır

Ahilerin zaviyelerinin, vakıf hanları, hamamları, imaretleri, dükkanları, camileri hatta tarlaları vardı. Ahi zaviyeleri bir merkezde toplanmamış, farklı illerde, kasabalarda ve köylerde de bulunurdu(Çağatay 1981:140).

Özkan (1997:46) Ahi zaviyelerinin sayıları ve bulunduğu yer konusunda şu bilgileri sunmaktadır:

“...Anadolu'nun her köşesinde rastlanabilen Ahi Teşkilatları, bu buhranlı dönemde, Anadolu'nun siyasi ve iktisadi yapısında önemli rol oynamışlardır.

Bu yüzyılda Anadolu'dan geçen ünlü seyyah İbni Batuta, Antalya'dan başlamak üzere, Burdur, Gölhisar, Ladik, Milas, Berçin, Konya, Niğde, Aksaray, Kayseri, Sivas, Gümüş, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Manisa, Balıkesir, Bursa, Görele, Geyve, Yenice, Mudurnu, Bolu, Kastamonu, Sinop gibi çeşitli Anadolu şehirlerindeki ahi zaviyelerinden bahsetmekte ve buralarda misafir olduğunu zikretmektedir. Yalnız seyyahın tespit ettiği Ahi zaviyeleri sadece gezip gördüğü yerlerdekinden ibarettir, 14. yüzyılda Anadolu'nun büyük bir kısmının Türkleşmiş olduğu ve yine seyahatnameden anlaşıldığına göre, köylerde bile ahi zaviyelerinin bulunduğu düşünülürse bu sayının çok fazla olması ihtimali kesindir...”

13. yüzyılda Diyâr-ı Rûm Türkmenleri'nin meskûn olduğu her yerde ahi zaviyelerinin olduğu söylemektedir. Zaviyelerden bir çoğu fonksiyonlarını şu veya bu şekilde XIX. yüzyıl sonuna kadar sürdürmüşlerdir.

Köylülerin ve kasaba halkının gündelik hayatı açısından bu; zaviyelerin önemi büyüktür. Çünkü zaviye, bulunduğu köyün ve çevre köylerin kültür merkezi gibiydi; her gün oraya gelen giden eksik olmazdı. Bu sebeple bir zaviyede geçen günlük hayatı anlatmak ilgi çekici olacaktır. Buna örnek olarak XIII. yüzyıl ortalarında Niksar'da kurulan ve XIX. yüzyıl sonlarına kadar yaşatılan Ahi Pehlivan Zâviyesi'ni gösterebiliriz. Zaviyenin bünyesinde bir medrese, Çeşitli hücreler, bir hamam, bir ev, çeşmeler ve bahçeler vardı. Birçok vakıf köy, bağ, ambar ve değirmenin, bahçe ve evlerin, han ve dükkânların gelirleriyle işletilen bu zaviyede bir şeyh, bir hizmetçi, bir ahçı, bir su yolcu ve bir hamamcı çalışıyordu. Şeyh yönetici sıfatıyla, bütün işlerden sorumluydu. Su yolcu, su yolları ve çeşmelerin bakımıyla uğraşır. Hamamda her isteyen karşılıksız yıkanabilirdi, görevlileri hamamın bakım ve korunmasından sorumluydu. Aşçı zaviyede sabah ve akşam iki öğün yemek çıkarıyordu. (Yediyıldız1999b :497-498)

Anadolu'da kurulan ahi teşkilatlarının çoğunda bu günkü deyimle spor kulübü görevini yapan spor tekkeleri vardı (İşcan 1988:43).

“Bu zaviyelerde amele, çırak öğretmenler, müderrisler, kadılar, hatipler, vaizler ve emirler, sözün kisası kibarlar, büyükler ve fazıllar yani erdemli kişiler bulunurdu.” (Çağatay, 1981 :139)

Ahi zaviyelerinin üyeleri, gündüz işlerinde, sanatlarında çalışıp para kazanır, kazançlarının bir parçasını ikindiden sonra başkana getirirlerdi. Bu paralarla zaviyelerin yemek ve diğer masrafları karşılanırdı. Ahi zaviyelerine bir konuk

geldiğinde ahiler toplanır, birlikte yemek yerler ve oynarlardı. Bu gün Anadolu'da kasaba ve köylerde bulunan konuk evleri ve köy odaları geleneği ahilerin yerleştirdiği bir geleneğin devamıdır.

Zaviye başkanı yönetimin başına seçimle gelirdi. Başkanın buyruklarına kesin olarak uyulurdu. Başkanlar devlet otoritesinin olmadığı yerlerde yönetimi ele alırlardı. Bu nedenle buyrukları, yasaları ve ata binışleri hükümdarlarınkine benzerdi.

Ahi zaviyelerinin üyelerinin türlü görevleri vardı. İmam, müderris, vaiz, silah kullanmayı, okuma ve yazmayı öğreten kişiler, şairler ve milli oyun oynayanlar mevcuttu, toplam dokuz sınıftan meydana gelmekteydiler(Çağatay 1981:140). Bu üyelerin yaşam anlayışı tasavvuf anlayışından çok değişiktir. Tasavvuf sahibi olanlar toplumdan ayrı yaşarken bunlar toplum içinde hayatın şartlarına göre yaşarlardı (Çağatay 1981:141).

Ahi teşkilatı üyelerinin kendilerine has giysileri, kullandıkları özel renkleri vardı. Kesinlikle ipek giymezler, altın yüzük takmazlar, kıvı ve sarı renkleri mümkün olduğunca kullanmazlardı. Her türlü sanat sınıfının bir davulu, bir sancağı ve birde borusu vardı. Bunlar, giysileri görünüşleri ve silahlarının güzellikleriyle yarış ederlerdi. İsteyen her insan ahi zaviyelerine giremezdi, buralara girilebilmesi için bazı koşulları yerine getirmesi gerekiyordu (Çağatay 1981:141).

Ahi teşkilatlarının iki türlü eğitim sistemi vardı. Birincisi iş dışında, muallim ahi yada pir denen öğreticiler hem belirli günlerde tekkeye gelen halkı, hem de bazı merasimlere de teşkilata katılan mensuplarını eğitirlerdi. İslam dininin esasları, insanlık terbiyesi(bir bakıma ahlak eğitimi), temizlik, ocağın düzeni ve geleneği, ilahiler, şiirler, sufi kıssaları ve sözleri anlatılırdı. Ayrıca üyelere beden eğitimi yaptırılır, kılıç kullanma, ok atma gibi teknikler ve sporlar öğretilirdi. İkinci olan iş başındaki eğitimde ise, o dönemlerde dükkanların bedesten gibi yerlerde toplu bulunmasından kolay ve etkiliydi. Bu eğitim esnaf ve zanaatkârlarla çeşitli zamanlarda dükkan açma, kapama gibi zaman ve düzen alışkanlığı kazanma, dürüst çalışma, üretimi artırma, komşu esnaf ve zanaatkârların da kazanmasını isteme (kanaatkarlık), çırakları iyi yetiştirme gibi tutum ve davranışlar geliştirmesini amaçlıyordu (Özkan 1997:54-55).

Ahi zaviyelerine kabul olunanlar ahi terbiyesini okuyarak, dinleyerek, kardeşlerle, öğretmen ahiler ve pirlere birlikte yaşayarak alıyorlardı silah bilgisini ve

sporu elde etmek için şu üç koşul gerekiyordu: 1 Ahi görmek 2. Şey görmek 3. Bir kişiyi (genci) eğitmiş ve yetiştirmiş olma koşulları, demek ki talim terbiye yeteneğine sahip olmayanlar silahlı bölüğe alınmazdı.

Fütüvvetnamelerde, esnaf çıraklarına sanattan başka bilime ve inanca dair neler öğretildiği yazılı değil fakat Çobanoğlu Fütüvvetnamesine göre ahi zaviyelerinde Türkçe Fütüvvetname, kuran, yemek pişirme, oyun oynama, çalgı çalma, şarkı söyleme, tarih, önemli kişilerin hayat öyküleri, tasavvuf, Türkçe, Arapça, Farsça ve edebiyat öğretildiği aktarılmaktadır. Hayatın gerektirdiği her şey öğretildiğine göre ahi zaviyeleri kesinlikle birer okuldur (Çağatay 1981:142)

Daha önce söylediğimiz gibi ahi teşkilatı XVII. Yüzyıldan sonra lonca teşkilatı olarak adlandırılmıştı. Spor tekkeleri (kulüpler), sancak ve eyaletlerde sanat teşkilatı olan loncaların yanında yer almıştır. Loncalar bunların çalışmalarını çekemedikleri için baskıyla kendi teşkilatları içine almışlar. Lonca teşkilatı ile spor tekkeleri bir süre çekişme içine girmişler, daha sonra spor tekkelerine sanat erbabı gözüyle bakılınca loncaların içine dahil edilerek anlaşma sağlanmıştır(İşcan 1988:71).

Anadolu Selçukluları zamanında ahi teşkilatları tarafından spor yarışmaları yapılmaya başlanmıştır(İşcan 1988:45).

Verilen bu bilgilere bakılarak ahilik (lonca) teşkilatlarını: sporla uğraşan hem bir okul hem de spora yardım eden sporu bizzat yapan ve yaptıran veya spor kulüplerini bünyesinde bulunduran bir meslek teşkilatı olarak kabul etmeliyiz.

2. Medreselerde Beden Eğitimi ve Spor

Medrese İslam ülkelerinde genellikle İslâm dini kurallarına uygun bilgilerin okutulduğu yer, ikinci anlamı ise fakültedir(Türk Dil Kurumu 1988:1001). Ders verilen yer, öğretim ve öğrenim kurumu anlamına gelen medrese, İslâm dininin doğuşundan, cami ve mescit gibi ibadet hanelerin belli bir düzene göre kuruluşundan sonra ortaya çıktı (Meydan Larousse Büy. Lügat ve Ans. 1992-1993:295).

Türk tarihinde ilk medrese Karahanlılar zamanında kurulmuştur.(Kara 2003b: 342) Karahanlılar'dan sonra Büyük Selçuklu İmparatorluğu zamanında Tuğrul Bey tarafından Nişabur'da ilk Selçuklu medresesi açılmıştır. Dönemin en büyük medresesini ise(Kara 2003a: 187) kendisinden sonrakilere örnek olacak, sistemli ve ünlü ilk medrese 1057 yılında İran asıllı (Güngör 1996:162) Alpaslan ve Melikşah'a

vezirlik yapmış, (Başbakan) Nizam-ül Mülk açmıştır (Memiş 1999:21). Nizam-ül Mülk ikinci olarak Bağdat'ta 1066 yılında Nizamiye Medresesini kurmuştur. Bu medresede ünlü bilgin, İmamı Gazali (1058- 1111) hocalık yapmıştır (İmamı Gazali 1984:6). Bu iki medreseden başka Nizam-ül Mülk, Musul, Merv ve Belh illerinde kendi adıyla anılan birer medrese (Medresetül Nizamiye) kurduğunu belirtmiştir (Meydan Larousse Büy. Lügat ve Ans. 1992-1993:295). Bu medreselerin kuruluş amacı; Batınlık ve sapık doktrinlere engel olmak, İslamiyet'i korumak (Güngör 1996: 170), devletin memur ve din adamları ihtiyacını karşılamak, İslamı henüz hazmedememiş olan göçebe Türkmenlere yeni dinin gereklerini öğretmek gibi amaçlar güdülmüştür. Türklerin dini ve sosyal hayatlarında medreseler çok önemli görev üstlenmiştir (Özkan 1997:36). Medreselerin müessese olarak ilk defa Türkler tarafında kurulduğunu söyleyen Erol Güngör, mimarisinin de Türklerin geliştirdiğini ve medrese yapısının Uygur Türklerinin Manastırlarınının model alındığını belirtmektedir (Güngör 1996: 17).

Medreselerin eğitim programlarının yanında fiziki yapısından da bahseden Özyılmaz "... külliye halinde yani kampus içerisinde dershaneler, öğrenci yurtları, cami, imaret(aşevi)hane, kütüphane ve hamamdan oluşmakta..." olduğunu söylemiştir(Özyılmaz 2002:7).

Medreselerin en çok geliştiği ve sayılarının arttığı yer (Türklerin eline geçtikten sonra)Anadolu'dur. Anadolu'da açılan medreseler, Artukoğulları Medreseleri, Danişment Medreseleri, Selçuklu Medreseleri, İlhanlı Medreseleri, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Medreseleri olmak üzere altı bölümde incelenir.

2.1. Artukoğulları Medreseleri:

Ulucami medresesi (XII yy. başları) [Urfa]; Mesudiye medresesi (1191) [Diyarbakır]; Zinciriye medresesi (aynı çağda) [Diyarbakır]; Harzem Tacüddinmesut medresesi (1211) [Kızıltepe]; Şehidiye medresesi (XIII. yy. başları) [Mardin]; Ahmetçelebi medresesi (aynı yy.lar) [Gaziantep].

2.2. Danişmedli Medreseleri:

Yağlıbasan medresesi (1157) [Niksar]; Çukurmedrese (XII. yy. ortaları) [Tokat]; Hocahasan medresesi (1193) [Kayseri]; Külükcamii medresesi (1210) [Kayseri].

2.3. Selçuklu Medreseleri:

Şemsettinaltunaba medresesi (1202) [Konya]; Boyalıköy medresesi (1210) [Sincanlı]; Ertokuş medresesi (1224) [İsparta]; Ümmühanhatun medresesi (XIII. yy. başları) [Seyitgazi]; Afgunu medresesi (XIII. yy. başları) [Kayseri]; Hondhatun medresesi (1237) [Kayseri]; Siraceddin medresesi (1238) [Kayseri]; Mübarizüddin Atabey armağan medresesi (1239) [Antalya]; Tacülvezir medresesi (1139) [Konya]; Sırçalımedrese (1243) [Konya]; Muzafferüddin medresesi (1246) [Kırşehir]; Karatay medresesi (1250) [Konya ve Antalya]; Taşmedrese (1250) [Akşehir]; Çifteminareli medrese (1253) [Erzurum]; Karahisar medresesi (XIII. yy.) [Alaca]; Aligav medresesi (XIII. yy.) [Konya]; Hüseyingazi medresesi (XIII. yy.) [Alaca]; Hacıkılıç medresesi (XIII. yy.) [Kayseri]; Ulucami medresesi (XIII. yy.) [Malatya]; Süleymanpervane medresesi (1262) [Sinop]; Sahibiye medresesi (1268) [Kayseri]; Gökmedrese (1271) [Sivas]; Büruciye medresesi (1272) [Sivas]; Cakabey medresesi (1272) [Kırşehir]; Yusufbinyakup medresesi (1272) [Çay].

2.4. İlhanlı medreseleri:

Çifteminareli medrese.

2.5. Anadolu Beylikleri Medreseleri:

2.5.1. Karamanlılar Devrinde:

[Tolmedrese (XIV. yy.) [Ermenek]; Taşkınpaşa medresesi (Ürgüp yakınlarında); Taşmedrese (1358) [Beyşehir].

2.5.2. Menteşeoğulları Devrinde:

Ahmetgazi medresesi (1375) [Beçen].

2.5.3. Saruhanlıoğulları Devrinde:

İshakbey medresesi (1378) [Manisa]; Hatuniye medresesi (1381) [Karaman]; Akmedrese (1409) [Niğde] (Meydan Larousse Büy. Lügat ve Ans. 1992-1993:296).

2.6. Osmanlı medreseleri:

Osmanlılar her konuda olduğu gibi eğitim mevzusunda da önceki Türkleri örnek almışlardır. Osmanlı medresede, Selçuklu yada Anadolu Selçuklu devletlerinkine benzeyen bir yapılanma vardır.

Osmanlılarda medreseler sadece belli merkezlerde yada hanedanın olduğu yerlerde kurulmamıştır. Buralardan başka şehir, kasaba ve hatta köylerde bile medreseler tesis edilmişti. Hükümetin yaptırdığı medreseler olduğu gibi, hayır

sahipleri adına bile medreseler vardı. Bunlar, vakfedilen menkul ve gayri menkuller ile devamlılıklarını sağlanıyordu. Sadece İstanbul'da (Suriçi) 178 medrese, 230 oda, 63 derslane ve 17 kütüphane mevcuttu. (Yakut, Aralık 1999-Ocak 2000:175)

Osmanlılar döneminde ilk medrese İznik'in fethine müteakip 1330 yılında Orhan Gazi tarafından bir kilisenin camiye bir manastırında medreseye çevrilmesiyle(Halaçoğlu 1996:129)İznik Orhaniye'si adını alan medresedir. Ondan sonra yine İznik'te Süleyman Paşa kendi adına 1357 yılında bir medrese kurdurdu (Meydan Larousse Büy. Lügat ve Ans. 1992-1993:295). İznik Orhaniye'sinin başına müderris olarak da Anadolu Selçuklu Medresesinde yetişmiş (Kahire'de ihtisasını yapmış), hem zahir hem de batin ilimlerinde derin görüşlü Davud-ı Kayseri'yi (Kayserili Davut) ile (Uzunçarşılı 1986:522)Taceddin Kürdi tayin edilmiştir (Halaçoğlu 1996:130). İznik'ten sonra Bursa'da Orhan Gazi, Murat Hüdavendigâr, Yıldırım Bayezit, Mehmet I (Çelebi) ve Murat II tarafından medreseler yaptırıldı. Edirne başkent olunca çağın en büyük medresesi Murat II tarafından orada yaptırıldı.

İstanbul'un alınışından sonra, medrese yapımı hızlandı. İlk defa Fatih Sultan Mehmet tarafından Zeyrek (Pantakrator) ve Ayasofya kiliselerinin papaz hücreleri onararak medreseye çevrildi. Daha sonra kendi adıyla anılan Fatih Camii çevresinde1470 senesinde Medarisi Semaniye (Sekizli medreseler de denir) adı verilen çağın en büyük medreselerinin yaptırıldı. Fatih Sultan Mehmet, daha sonra Eyüp camii yanında Eyüp medresesini açtırdı. Bayezid II, Beyazıt medresesini, Kanunî Sultan Süleyman ise Osmanlı devletinin en ileri durumdaki kurumlarından biri sayılan Süleymaniye medreselerini 1556 yılında yaptırdı. Mehmet IV zamanında medrese yapımı sürdürüldü. İstanbul'da küçükü büyüklü on medrese açıldı. Osmanlı devletinin kuruluşundan, XIX. yy. baslarına kadar gerek sultanlar, gerekse bilginler, devlet büyükleri tarafından kendi adlarıyla anılan birçok medrese yaptırıldı. Aşağı yukarı her büyük caminin yanında bir medrese kurmak, değişmez bir gelenek niteliği kazandı. Bu yüzden gerek İstanbul gerek Anadolu'nun değişik illerinde yaptırılan camilerin yanında, medrese yapımına da geniş yer verildi.

Osmanlı medreseleri kuruluşları bakımından, Sultani (sultanlar tarafından yaptırılan) ve hususi (devlet büyükleri, zenginler, bilginler tarafından yaptırılan) olmak üzere ikiye ayrılır. Hayrat olarak, cami, mescit, kütüphane yaptırmak isteyenlerin, bunların yanına bir de medrese ekledikleri, bu yüzden birçok medrese

ortaya çıktığı görülür, Mollagürani medresesi, Gazanfer ağa medresesi. Amcazade Hüseyinpaşa medresesi, Muratmolla medresesi, başlangıçta özel olarak kurulan medreselerdir. Anadolu'nun Müslüman Türkler tarafından alınışından sonra kurulan bu medreselerin belli bir gelişim çizgisi üzerinde olmasına karşılık, kuruluş, yapı, düzen ve öğretim anlayışı bakımından aralarında önemli ayrılıklar vardı. Bu farklılığın en belirli nitelikleri, Osmanlılarda görülür. Osmanlı medreseleri, devletin yayılma, gelişme imkânlarıyla eş doğrultuda yürür. Osmanlı ordularının gittiği, Türklerin yerleştiği her yerde cami ve medrese birbirinden ayrılamayan bir bütün olarak kurulur. Bir külliyenin ana bölümü niteliğinde olan medrese biraz da din ile yan yana gider. İslâm dininin, belli anlayış ölçüleri içinde bilime verdiği değer ve önem gereğince her yerde medrese açılır, öğretim yapılırdı. Bu yüzden Osmanlılarda, devlet kurumu olarak medresenin ayrı bir yeri ve değeri vardır(Meydan Larousse Büy. Lügat ve Ans. 1992-1993:296).

Yüksek seviyede eğitim-öğretimi gerçekleştiren medreselerin önemini kavrayan Osmanlı Devleti fethettiği Balkan ülkelerinde de sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayabilecek idari ve yönetim kadrosunu yetiştirmek ve Türk - İslâm kültürünü yaymak için buralarda da medreselerin açılmasına ve gelişmesine büyük özen göstermiştir. Balkanlarda ilk medreseler XIV. asrın sonlarından ve XV. asrın başlarından itibaren açılmaya ve çalışmaya başlamıştır. Bu medreselerde yüksek öğrenim görmüş şanlı ve şöhretli müderrisler görev almışlardır (Memişoğlu 2002: 25).

Bazı kaynaklara göre, XVII. asırda Bulgaristan'da medreselerin sayısının 98'e ulaştığı belirtilmektedir. Ekrem Hakkı Ayverdi medreselerin sayısını XIX. yüzyılı döneminde 142 olarak gösterdiği bizlere aktarılmaktadır(Memişoğlu 2002: 29).

Osmanlıların gittiği her yerde şüphesiz ki medreseler açılmıştır fakat elimizdeki kaynakların yetersiz oluşundan dolayı diğer medreseleri bulamadık sadece kaynak olması hasebiyle Bulgaristan'dakileri verdik.

Medreseler genel olarak Osmanlı imparatorluğunun orta ve yüksek tahsil tedrisini içeren müesseseler durumundaydılar. Aşağıdan yukarıya doğru kademeli olarak beş ana dereceye ayrılmaktaydılar. Bunlar sırasıyla: Hasiye-i Tecrid, Miftah, Kırklı, Hariç, Dahil ve Sahn-ı Seman Medreseleri idiler(Yakut, Aralık 1999-Ocak 2000:175). Medreselerin tedrisatı da yine Anadolu Selçuklularınkine benzemektedir.

Fatih Sultan Mehmet'in düzenlemesi ile klasik Osmanlı medrese anlayışı ortaya çıkmış, bu anlayış daha sonraki dönemler için örnek tekil etmiştir. Bu modele göre şekillenen medreseler, bazı değişikliklere uğramasına rağmen, kapatılıncaya kadar, asırlarca aynı eğitim sistemini korumuşlardır, işte medreseler, bu modele göre aşağıdan yukarıya doğru şöyle sistemleştirildiğini söyleye Özyılmaz (2002:10-11) medreseleri aşağıdaki gibi sıralamıştır.

"1-Haşiye-i Tecrid Medreseleri (20'li Medreseler) 2-Miftah Medreseleri (30'lu Medreseler) 3- Kırklı Medreseler 4- Hariç Ellili Medreseler 5- Dahil Ellili Medreseler 6- Sahn-ı Seman 7- Altmışlı Medreselerdir". Burada bazı konuları kısaca açıklamak gerekiyor, Bunlardan birincisi, bu, yedi derecelik sıralamanın her birini bir okul ya da sınıf olarak düşünmemek gerekir. Zira sınıf ya da okul, çağımızın bir olgusudur. Osmanlılarda, yaklaşık 12 yıl devam eden eğitim süresince öğrenci, sınıf ya da okul geçmez, orada böyle bir olgu yoktur. Bunların yerine öğrenci kitap okur ve onu geçer. Dolayısıyla Haşiye-i Tecrid veya diğerleri birer sınıf veya okul değildir.

Bu açıklama da medreselerin sınıf yada okul olarak adlandırılmadığı düşüncesine katılmak mümkün değildir. Medreselerin bölümleri böyle adlandırılmıyorsa nasıl adlandırılıyordu. Kitaplara göre adlandırıldığı söylenebilir, doğrudur: Fakat bu günde lise dediğimizde orta okulu bitirmiş ve isimlerini saymaya gerek duymadığımız bir çok kitabın okunduğu anlaşılabilir mi? Kabul etmediğimiz bu konuyla ilgili bir çok araştırmacı anlattıklarıyla düşüncemizi desteklemektedir.

Medrese öğrencileri eğitim basamaklarına göre, çömez, şakirt, suhte danişmend ve muid olarak adlandırılırdı. Sahn basamağını tamamlayanlar icazetname alarak aday olur, sıralamaya göre müderrislik ve kadılıklara atanırlardı (Meydan Laroussa Ans.1986:2784).

Medreselerde orta okul hariç ve dahil iki kısımdı bunlara Hasiye-i Tecrid Medreseleri denirdi. Bu kısımdan sonra günümüzde lise denilen medreselere ise Tetimne denilirdi. Bunlardan aşağı olanlara Miftah yukarı olanlara Telvih medreseleri deniliyordu (Uzunçarşılı 1986:586).

Medreselerde haftada dört gün ders okutulurdu, kesin bir eğitim süreleri yoktu, çünkü amaç belli kitapları okumaktı. Dolayısıyla süre öğrencinin kabiliyetine göre değişirdi. Fakat yukarıda bahsedilen derslere yönelik kitapların okunması en az

iki yıllık bir süre gerektirmektedir (Özkan 1997:63). Daha açık söylemek gerekirse medreselerde sınıf geçme sistemi değil ders geçme sistemi vardı(Yediyıldız 1999a:27) diyerek söylediğimizi doğrulamaktadırlar.

Medreselerin eğitim süreleriyle ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Özyılmaz(2002:11) yukarıda da belirtildiği gibi medreselerin toplam eğitim süresini yaklaşık 12 yıl olarak belirtmiştir. Medreselerde eğitim süreleri de devirlere göre daima değişmiş, nitekim yirmili medreselerde XVI. yüzyılın başında iki yıl olan eğitim, yüzyılın ortalarında bir, yüzyılın sonlarında ise üç ay olarak belirlenmiştir. Otuzlu medreselerde eğitim iki yıl ile üç ay, Kırklı medreselerde üç yıl ile üç ay, Ellili medreselerde bir yıl ile beş ay, Sahn-ı Seman ve Altmışlı medreselerde bir yıl olarak belirlenmiştir (Memişoğlu 2002:30).

Klasik Osmanlı medreselerinde: sarf (gramer), nahiv (sentaks), kelam, fıkıh, belagat, hesap, hendese(geometri), heyet (kozmoğrafya), tarih, coğrafya, hikemiyat, hadis, tefsir gibi dersler okutulurdu (Özkan 1997:62). Medreselerde müspet ilimleri (matematik, fen, tıp vb. fakülteleri) Kanuni Sultan Süleyman uygulamaya koydurmuştur (Yakut, Aralık 1999-Ocak 2000:174).

Osmanlılarda medreselerin genelde yüksek tahsili ihtiva ettiğini söylemiştik. Osmanlılarda eğitim ilk önce , Darul-talim, Darul-ilim, Muallimhane, Mektephane, Taş mektep ve halk arasındaki meşhur ismiyle Mahalle mektebi, Sıbyan mektebi, denilen kurumlarda yapıldı. Osmanlılarda eğitim vakıf sistemiyle finanse edildiği için bu mektepler her camiyle birlikte yapılmıştır. Camisiz mahalle ve köy bulunmadığından imparatorlukta en ücra köşelerde bile bu mektepler vardı ve çok yaygın öğretim, eğitim mevcuttu(Bilim 1998:2). Bu okullarda öğretim süresi üç-dört yıldır. Tanzimat döneminde bu okulların ıslahına girişilmiş ve dönemde İstanbul'da 360 adet Sıbyan mektebi tespit edilmiştir, bu durum ilköğretimin yaygınlaştığını göstermektedir(Özkan 1997:58).

Yukarıda medreselerin ders programlarına bakılınca bunların sporla alakası olmayan kuruluşlar olduğu düşünülebilir. Fakat kaynaklar biraz fazla karıştırıldığında ve üzerinde biraz düşünüldüğünde medreselerde spor yapıldığı muhakkak anlaşılacaktır.

Bilime, bilim adamına çok değer veren, medresenin ordudan bile çok önemli olduğunu söyleyen ve Türklere ait ilk medreseyi açan ünlü Selçuklu veziri Nizam-ül

Mülk devlet adamlarının nasıl hareket etmesi, nasıl olması gerektiğini yazdığı meşhur Siyasetname isimli eserinde Selçukluların top, çevgen ve avla uğraştıklarını ve bu sporlarla uğraşanlara hediyeler verdiklerini dile getiriyor. Bura da şöyle düşünmek gerekir; medrese kuran bir kişinin eserinin medreselerde okutulmaması mümkün değildir. Medreselerde Siyasetname okutulduysa kitap içerisinde geçen sporlarda kesinlikle okunmuştur, sporda ödül ne için verilir elbette ki sporu daha cazip hale getirmek için ödülde verildiği söylendiğine göre sporlar sade okunmakla kalmamış kesinlikle yapılmıştır. Medreselerde tıp bilimine yer verildiğini biliyoruz, dünyanın ilk tıp bilgini İbni Sina'nın yazdığı El Kanun Fiet Tıp adlı eserinde tıp bilgilerinin yanı sıra tüm spor dallarını yazmış ve insan sağlığına faydalarından bahsetmiştir. İbni Sina Harzem Türklerindedir ve Nizam-ül Mülkle aynı dönemde yaşamıştır. İbni Sina'nın bu eseri medreselerde okutulduğuna göre, tıp kısmı okunmuş spor kısmı okunmamış diyemeyiz elbette okunmuştur. Medreseler bir ihtisaslaşma yeri olduğu için spor kesinlikle yapılmıştır.

Tayga (1990:33) verdiği bilgiye göre; Halep ve Suriye Atabeyi Nureddin Zengi, Hicri 563 yılında, Humusa gittiğini daha sonra Hamaya geldiğini kışında Halep Kalesine giderek beraberinde El-Esad ve Es- Salah (Selahaddin Eyyubi) oldukları halde Halep'te kışladığını burada İbnül-Acemi Medresesine giderek Selahaddin Eyyubi ile top oynadığını yazmıştır. Tayga'nın verdiği bu bilgi bizim medresede spor yapılmıştır düşüncemizi kesinlikle desteklemektedir. Büyük Selçuklu Devleti zamanında sporun okullara hatta o günün hastanelerine girdiğini söyleyen İşcan(1988:43)medreselerin yanında spor tekkeleri olduğunu, çalışmalarının buralarda yapıldığını belirtirmiş, medreselerde okuyan kişilerin spor yaptığını anlatmaya çalışmış, eserinin kronolojisinde de 1481 yılında medrese de ve Enderun'da spora başlandığını yazmıştır(İşcan 1988: 104).

İşcan(1988:53) sporun Osmanlılarda, zamanın okulları olan medreselerde olduğunu söyledikten sonra eserinin diğer sayfalarında İşcan (1988:62-63) medreselerdeki spor konusunda şunları söylemektedir; II. Beyazıt eğitimde sporun önemi kavrayan bir padişahı, bu bakımından Türk spor tarihinde ayrı bir yeri vardır. Uzun seneler onun eğitime getirdiği spor yapma alışkanlığı, Osmanlı imparatorluğunun eğitim kuruluşlarında devam etmesini sağlamıştır. Gerek yeni kurdurduğu Enderun mekteplerinde ve medreselerde gerekse dedelerinden kalma

mekteplerde, diğ er derslerle birlikte beden eğ ilimi dersleri de gösterilmiş, spor dersleri Enderun mekteplerinde ve medreselerde baş ka tarzda verilmiştir.

Fakat ço ğ u yatılı olan bu okullarda, okul ağ ası öğrencilerin her şeyini denetleyen bir eğ itimecidir, öğrenciler saray ağ asından izin alarak geniş medrese bahçesinde; daha önce değ indığımız, cirit, tomak gibi oyunlar oynarlardı. Bazıları cirit oyununda daha başarılı olmak için cop ve top oyunları da oynarlardı.

Toplumda saygın bir yeri ve kişiliğ i olan insanlar bir şey üzerinde durur ve onu fazla önemserlerse o konu toplum tarafından hemen kabul görür. Selçuklu sultanları büyük av ş enliklerinde haftanın belirli günlerinde saray protokol kurallarına riayet ederek top ve ç evgen oynarlardı. Tuğrul Bey askerleri ile ava çıkar bu esnada büyük ziyafetler verirdi. Sultan Alpaslan top, ç evgen ve okçulukla ilgilenirdi. Melikşah ve oğ lu Mahmut avı çok severdi(Tayga 1990:30). Sultanlar boş zamanlarında askeri manevralar yapmak, top, ç evgen, cirit, santraç oynamakla vakit geçirirlerdi. *Alaaddin Keykubat cirit ve oku, II. Gıyaseddin Keyhüsrev avı sever ve çok iyi yapardı.* Sultanların, hasekiler ve beylerle top ve ç evgen oynaması, silahş örlük ve okçuluk talimleri yapması Oğ uz töresi gereğ iydi. Bu oyunlar oynanırken teş rifat usullerine uyulurdu(Tayga 1990:31). Yukarıda verilen bu bilgilere göre sultanlar halk tarafından sevilen ve beğ enilen insanlar olduğ u için bunların yapmış olduğ u çeş itli sporlarda ÷ lke insanı tarafından kabul edilmiş, sevilerek ve beğ enilerek yapılmıştır. İşte toplumun bir kurumu olarak medreselerde aynı sporları kesinlikle yapmıştır. Selçuklularda yapılan sporlar rasgele yapılmamıştır. Büyük devlet adamları tarafından yapılmış, kuralları konulmuş ve uygulanmış, teş vik görmüş ödöl verilmiştir. Bu tür davranış lar ancak bir eğ itim kurumu vasıtasıyla mümkündür.

Tablo 1: Dar'ül Hilafet'ül Aliyye Medresesinin İkinci Yılındaki Haftalık Ders Programı

Tali Kısım		Sınıflar							
		1	2	3	4	5	6	7	8
Dersin Adı									
Kur'an-ı Kerim	Tertil-i Kur'an-ı Kerim ¹	-	-	-	-	-	3	3	4
	Meani-i Kur'an	-	-	-	-	-	-	2	2
Hadis-i Şerif		-	-	-	-	-	-	2	2
Fıkıh (ve feraiz)		-	-	4	4	3	3	3	3
Usûl-i Fıkıh		-	-	-	-	-	-	2	2
İlim-i Tevhid		-	-	-	-	-	2	2	2
Felsefe	Mantık-ı sûfî ve âdâb	-	-	-	-	-	2	2	-
	İlim-i nefis ²	-	-	-	-	-	-	-	2
	İlim-i terbiye	-	-	-	-	-	-	-	1
Lisân-ı Arabî	Sarf ve nahiv ve mukaleme	6	5	5	5	5	-	-	-
	Belâgat ve vaz	-	-	-	-	-	5	3	3
Türkçe	Sarf ve nahiv ve tatbikatı	5	4	3	-	-	-	-	-
	İnşâ ve edebiyat	-	-	-	2	2	2	2	2
Lisan-ı Fârisî		2	2	-	-	-	-	-	-
El Sine-i Ecnebiyye ³									
Tarih	İslâm	2	1	1	1	2	-	-	-
	Umûmi (ve Türk)	-	-	-	2	3	-	-	-
	Osmanlı	-	-	-	-	-	1	2	-
Coğrafya	Umûmi	2	2	-	-	-	-	-	-
	Osmânî ve İslâmî	-	-	2	-	-	-	-	-
Ulûm-ı ri'yâziyye	Hesap	3	4	-	-	-	-	-	-
	Hendese	-	2	2	-	-	-	-	-
	Cebir ve Müsellesât	-	-	2	1	-	-	-	-
	Mihanik	-	-	-	-	1	-	-	-
	Hey'et	-	-	-	-	-	2	-	-
Ulûm-ı tabiiyye	Fizik (hikmet-i tabiiyye)	-	-	2	2	1	-	-	-
	Kimya	-	-	1	2	1	-	-	-
	Hayvânât	-	-	-	2	1	-	-	-
	Nebâtât	-	-	-	1	1	-	-	-
	Maden ve tabakat	-	-	-	-	2	-	-	-
	Hıfzı's-sihha ve tedavi-i iptidâiyye	-	-	-	-	-	2	-	-
Ma'lûmât-ı iktisâdiyye ve mâliye	-	-	-	-	-	-	1	1	
Hüsn-i hat ⁴	1	1	-	-	-	-	-	-	
Resm-i hattî	1	1	-	-	-	-	-	-	
Terbiyye-i bedeniyye ⁵	-	-	-	-	-	-	-	-	

Kaynak: (Kütükoğlu 2000:17)

II. Meşrutiyetin ilanından sonra medreselerin de ıslahına gidilmiş ve Eylül 1914 de Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendinin çabasıyla Islâh-ı Medâris Nizamnamesi çıkarılarak, İstanbul Medreseleri Dar'ül Hilafet'ül Aliyye Medresesi adıyla yeniden düzenlenmiştir. Yeniden düzenlenen bu medresenin müfredat programına Maarif Nezareti mekteplerinde okutulan derslerle birlikte terbiye-i bedeniye dersi de alınmıştır (Akyüz 1999:247).

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda hiç kimse medreselerde spor yoktu demesi mümkün değildir. Bir çok araştırmacı Büyük Selçuklulara ait spor konusunda fazla bilgi olmadığını, bunlara ait bilgilerin ancak Anadolu Selçukluları tarafından sağlandığını söylediğine göre bunları kabul etmek zorundayız.

3. Enderun Mektebinde Beden Eğitimi ve Spor

Osmanlı devletinde XV yüzyıl ortalarından itibaren medrese dışında en köklü ikinci eğitim kurumu Enderun okuludur(İşpirli 1999: 150).

Enderun mektebi ilk olarak Sultan II. Murat tarafından Edirne Sarayı'nda iç oğlanların yetiştirilmesi için 1421 yılında kurulmuştur. Enderun teşkilatı veya mektebi, Osmanlı Sarayı veya devlet teşkilatında görev alacak kimselerin yetiştirilmesini amaçlayan bir tür okul niteliğinde kurulmuştur(Koçer 1970:15). Ancak tarihi kaynaklarda bu okulun kurucusunun Fatih Sultan Mehmet olduğunun yazıldığı belirtilmektedir (Sökmen 1997:88). Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, İskender Paşa Sarayı, Edirne Sarayı, Acemi Oğlanlar Okulları bu okulun birer idadisi durumundaydı(İşpirli 1999: 150).

Bu idadilerden en önemlisi Galatasaray'dır. Bu idadi, büyük, orta ve küçük ismiyle üç odaya bölünmüştür. Burada öğrenciler Ağalar Mescidinde (Küçükcamii) okunan ezana müteakip camide sabah namazını kıldıktan sonra odalarına giderlerdi. İkindiye kadar ilk ders bilgisi, yazı, meşk ve bazı sanayi öğretilir ikindiden sonra cirit, tomak idmanlarının başlangıcı sayılan cop ve top oyunu oynatılırdı(Tayga 1990:66).

Acemi oğlanların sayısı kuruluş yıllarında 400-500 iken, iki yüzyıl sonra Kanununun ölümünde 7.745'e çıkmıştır. Acemi ocağındaki eğitim, öğretim ve hizmet, genellikle 8 yıl sürerdi. Devşirme usulünde acemi oğlanları toplamak yeniçeri ağasının sorumluluğundaydı(Yediyıldız 1999b:453).

Enderun mektebinin öğrenci kaynağı, savaş esirleri ve devşirme denilen bazı Hıristiyan tebaadan alınıp yetiştirilen gençlerden oluşuyordu(Uzunçarşılı1986:520). Bu çocuklar önce Türk ailelerin yanında Türkçe'yi, islami esasları ve adabı öğrendikten sonra, yukarıda saydığımız iptidai durumdaki okullara verilirdi. Burada bedeni ve ruhi kabiliyetlerini geliştirecek dersler ve talimler görürlerdi. Bu okullardaki belirli bir süre talim ve terbiyeden sonra, çıkma adıyla ayrılarak çeşitli askeri birlikler içerisine dağıtılırlardı. Üstün kabiliyetli olanlar ise daha yüksek seviyede eğitim verilmek üzere Enderun alınırdı(İşpirli 1999: 150).

Enderun-u Hümayunda aşağıdan yukarıya doğru küçük ve büyük odalar(Uzunçarşılı1986:521).Doğancı koğuşu (İşpirli 1999: 150), seferli koğuşu, kiler odası, hazine odası, has oda olmak üzere yedi kademe olarak kurulmuştu (Uzunçarşılı1986:52).Enderun'un bu yedi bölümünden biri olan seferli koğuşu 1635 yılında IV Murat tarafından teşkil edildi. Bu koğuşun görevi, önceleri Enderun halkının çamaşırlarının yıkanması ve tertibi hizmetini görürken daha sonra çalışmalar sanata kaydırılmıştır. Buradaki gençler musikişinas, hanende, kemankeş, pehlivan, berber, hamamcı olarak yetiştirilmiştir (İşpirli 1999: 150).

Kahraman (1995:124)verdiği bilgiye göre Fatih zamanındaki belgelerde Enderun dört koğuştan ibaretti ve sonuncu koğuş ise Bölük Şahinciyan'dır. Padişah ve sarayın ev işleriyle uğraşırlardı, koğuşlarına doğancı koğuşu, başlarındaki zabite de doğancı başı denilirdi. Doğancı koğuşunun (Bölük Şahinciyan-Enderun) personeli iptidai durumdaki acemi oğlanlar okullarından temin edilirdi(Kahraman 1995:194).

Enderun da ki cündiler her koğuşta (hazine, kiler ve seferli) bulunuyordu. Ayrıca Harem Ağalarının da içlerinde cümdi olanlar vardı. Cümdiliği genellikle Enderun da ki içoğlanları ile Harem Ağaları yaparlardı. Cümdi başılar genellikle içağalardan seçilirdi. Bunların başlıca görevi alaylardaki cümdileri eğitmek, padişah cümdilik veya cirit oyunu seyretmek isteyince onu yönetmekti, bazan istek üzerine kendiside gösteri yapardı. Bazı cümdibaşılar yükselmeden padişahın isteğiyle Has Odaya alınıyordu(Kahraman 1995:445-446).

Eğitim ve öğretim düzeni olarak Enderun Mektebine iç oğlanları üç branşta yetiştirilirdi.

- 1.Saray hizmetlerini fiilen yaparak saray işlerini öğrenmek
- 2.Kurumsal bir öğrenim görerek islami bilgi sahibi olmak

3.Beden eğitimi yapmak ve yeteneğini gösterebileceği bir sanatı en iyi biçimde öğrenmek(Özkan 1997:66).

Enderun'un ilk iki kademesi küçük ve büyük odalardır. Bu odalara acemi oğlanlar mektebinden üstün başarı ile mezun olanlar alınırdı. Burada çeşitli hocalardan İslâm dini ve kültürü, Türkçe, Arapça, Farsça, dersler görürler güreş, atlama, koşu, ok atma(İspirli 1999: 150), cirit(atlı ve menzil), tomak, cop ve top oyunları (Altuğgil 1996:147), tüfek kullanıp atmak, cündilik, kemankeşlik(Keten 1993:38), selvi ağacına cirit atmak ve saplamak, mızrak, labut sporları ile(Tayga 1990:64)silaha ait bütün işleri öğrenmek ve çevik olmak gibi spor talimleri yaptırılırdı. Bu kişilerin böyle çok yönlü yetiştirilmesi savaşta daima hükümdarlarla binicilikte bulunacakları ve devletin üst kademelerinde görev alacakları için olması gerekir.

Güreş, başta padişah olmak üzere saraylarda desteklenen bir spor olmuş, bölükler halinde, seçme güreşçiler tutulup beslenmiştir. Enderun'da sadece güreşçiler değil, spor malzemeleri hazırlayan, yapan sanat- zanaat adamları, kalfa ve çırakları da istihdam edilmiştir. Bu durum artık saray resmi bir güreş okuluna sahip olmuştur. Aynı şekilde de diğer devlet büyüklerine ait saraylarda da bu türden çalışmalar vardı. (Arabacı 1999:146). Arabacı(1999:152) aynı makalesinin bir başka sayfasında da müsabaka yapıldığını yapılan yarışların sadece tekke içinde olmadığını, tekkeler arasında, tekkelerle Enderun arasında yapıldığını söylemektedir.

Tayga(1990:63-64)'ya göre Enderun okulunda yapılan spor çalışma ve gösterileri eserinde şöyledir;

Osmanlı Sarayı Enderun teşkilatında biniciler iki gruba ayrılarak Bamyacı ve Lahanacı diye adlandırılmışlardır. Türkiye de belki Avrupa'da ilk askeri manevra olan bu savaş oyunun da Çelebi Sultan Mehmet'in komuta ettiği Merzifon süvarilerine Lahanacı, Şehzade Sultan Murat'ın emri altında bulunanlara Bamyacı adı verilmiş ve hicri 12.yüzyıl sonlarına kadar maiyet süvarileri bu adlarla iki guruba ayrılmıştır.

Bu gurupların ayrı ayrı çalışma yerleri vardı, Cündiler Gülhâne Meydanındaki Cinci (Cüнди) Meydanı ile Beşiktaş Sarayında idman yaparlardı.

Cüндilik talimleri ise, Topkapı Sarayı Gülhane meydanında, Beşiktaş'ta Çinili Köşk meydanında yine usta binicilerin nezaretinde yapılırdı. İdmanları ise at üzerinde cirit, kılıç, süngü, mızrak ve ok ile yapılırdı.

Bu keskin cüндilerin, lobut, tel sarılmış keçeyi kılıçla kesmek, cirit, menzil ciridi, alay topu oyunu, tomak oyunu, mızrak oyunu, yaş selvi ağacına cirit saplamak, matrak oyunu gibi bugün tarihe karışmış spor hareketleri yaptıklarını; uzun yıllar Enderun teşkilâtında bulunmuş Hafız Hızır İlyas ve tarihçi Ata'nın yazdığı belirtilmektedir.

Cüндiliği öğrenmek isteyenler ustalarından binicilik, at üzerinde silahşorluk derslerini alırlar. Bu dersler, kılıç süngü, mızrak, ok, kargı, harbi, topuz, sportif oyunlar olarak da cirit, mızrak, matrak, kılıç, kalkan, cop ve tomaktır.

Acemi olanlar ellerinin, pazularının kuvvetlenmesi ve çabuklaşması için tahminen 100 - 120 cm uzunluğunda ve üç parmak kalınlığında konik şeklinde, ucu sivri bir demiri günde ilk başlangıçta onar defadan iki yüz defaya kadar toprağa saplamak suretiyle idman yaparlar. Bu çalışmalarla kuvveti artar ve meleke sahibi olur.

Onardan iki yüz defaya kadar aralıksız at üstünde toprağa demir çubuk saplamak, ok ve tüfek atışında hedefe isabet ettirmek, genç ve huysuz, atlara binerek alışkanlık kazanmak altı köseli, yassı perdahlı ve üst tarafı kalemvari yontulmuş cirit değneklerini uzağa atmak ve köşeli, yassı tarafından ağaca saplamak, süvari oyunlarından sayılırdı. Genç ve dinç atlara binmek onları idare ve sevk etmek suretiyle aralıksız olarak idmanlara devam edilirdi. Uzun ve sürekli bir çalışmadan sonra usta binici ağaların beş ve otuz. kadar bükülmüş demir tel üstüne sarılmış ıslak kar keçesini hayvan dört nala koşarken bir kılıç vuruşu ile ikiye bölmek ve atı birden bire durdurmak, dar bir merkez-i mevhum (hayali merkez) etrafında atlı olarak harman çevirmek, bir arşın uzunluğunda ve dört parmak kalınlığında demir lobutu at üstünde yere vurduktan sonra elli veya yüz metre yüksekliğe gerilmiş ipten aşırarak keskin cüндilerin (binicilerin) hüneleri arasında idi. Usta binicilerin bir nokta üzerinde dönmeleri genç ve dinç atlara binerek onları idare ve sevk etmeleri suretiyle aralıksız idmanlara devam edilirdi. Uzun ve sürekli bir çalışmadan sonra usta binici ağaların huzurunda imtihan edilir, kazanırsa acemilikleri çıkararak keskinler diye adlandırılan usta biniciler arasında girerdi. Binicilere çevik acemilikten çıkanlara

keskin denilirdi. Bu şekilde yetişen cümdi çevikliğini ve atıklığını ispat eder ve böylece düşmanı aciz duruma getirerek yener.

Tirendazlık etmek isteyenler, evvela bir öğretmenin elini öperek Kepade olunur. Gevrek kabzalı ve kolay çileli bir yayı günde on defadan iki yüz defaya kadar çekip pazularına kuvvet getirdikten sonra ot dolu torbaya ok atıp kemankeşlikte tecrübe kazanırlardı. Bu ok atıcılar Usta kemankeşler huzurunda imtihan edilir, burada ustalığı tamamlayan Topkapı Sarayına gönderilirdi. Topkapı Sarayındaki ağalar gibi Cümdi ve silahşor olmak isteyenler bir topluluğun Bamyacı veya Lahanacı denilen fıkralarından birine girip usta ve ünlü bir kişiyi kendilerine öğretmen ederlerdi.

Bu anlatılanlardan şu kanaate varmamız mümkündür: Enderun okuluna öğrenci yetiştiren iptidai durumdaki acemi oğlanlar okullarında, bu okullarda başarılı olanların gitmiş oldukları Enderun okullarında bu kadar fazla türdeki sporun yapılması ve öğrencilerin bir çok dalda hünerli yetişmeleri, bu okulların aynı zamanda bir spor kulübü özelliği taşıdığını düşündürmektedir. Bu düşünceyi II. Mahmut zamanında Enderun-u Hümayun okulunun spor ve musiki akademisi haline gelmesi de desteklemektedir(Yıldız 1979:135).

Bu mekteplerin Osmanlı toplumundaki etkisi çok büyük olmuş 1850 yıllarına kadar 79 sadrazam, 3 şeyhülislâm, 36 kaptan-ı derya ve sayısız önemli görevlerde bulunan devlet damı yetişmiştir(Özkan 1997:67).

4. Birunda Beden Eğitimi ve Spor

Osmanlılarda daha önceki saraylarda Enderun ve Bîrun konusunda fazla bilgi mevcut değildir. Fatihin yaptırmış olduğu Topkapı Sarayıyla ilgili açık ve net bilgi mevcuttur. Topkapı sarayı esas itibariyle Birun, Enderun ve Harem olmak üzere başlıca üç teşkilattan oluşmaktaydı. Topkapı Sarayı 7000 m² bir alanda kurulu üç ana kapı ve dört avludan ibaretti. Sarayın asıl kapısı Ayasofya karşısındaki Bab-ı Hümayundu. Bu avluda Sarayın Birun halkına ait odalar, daireler, hizmet binaları ve koğuşları mevcuttu (İşpirli 1999:150). Birinci havluda yer alan birun halkını, ilmiyeden gelenler, emirler ve diğer hizmet erbabı olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür(İşpirli 1999:150).Enderun'un tersine birun halkı sarayın dış hizmetlerine bakan hepsi devşirmeden gelme olmayan sarayda yatıp kalkma mecburiyetinde olmayıp dışarıda evleri bulunan çeşitli mesleklere mensup kişilerdi

(Uzunçarşılı1986:523).Yukarıda üç bölüme ayırdığımız Birun halkının üçüncü grubunda yer alan diğer hizmet erbabı içerisinde çok farklı alanlarda çalışan hizmet bölükleri oluşturulmaktaydı: postacılık görevi yapan peyker, çamaşırcılar, terziler, hattat, mücellit, mürekkep ustası, nakkaş, kuyumcu, saatçi, oymacı, okçu, yaycı, bıçakçı, çilingir, dülger, kandileci(Yediyıldız 1999b:453), çasnigirbaşı, müteferrikalar, baltacılar, şatırlar, solaklar, sakalar gibi bir çok meslek erbabı vardı(İşpirli 1999: 150).

Birun içerisinde avcılıkla uğraşan av halkı (şikar halkı) da vardır. Av halkı eğittikleri kuşun cinsine göre çakırcılar, şahinciler ve atmacacılar zabitlerine de çakırcıbaşı, şahincibaşı ve atmacacıbaşı denirdi(Kahraman 1995:196).

Peykerin bu teşkilat içinde çok önemli yeri vardır. Bağlı oldukları kuruluşa peykhane-i Hassa Ocağı denilmekte ve peykhane olarak adlandırıldıkları kışlaları, Sultanahmet Camisi civarında bu günde aynı adı taşıyan yerde bulunmaktaydı (Yıldırım 1999:8).Saray teşkilatında vazifeleri itibariyle peyklere benzeyen ve peyker gibi koşuculuklarıyla ünlenen birde şatırlar vardır. XVII.yüzyıl ortalarından itibaren, şatırlığa alınanlar peyker arasından seçilmiştir(Yıldırım 1999:8).

Birun halkının son grubu bostancılarıdır. Bostancılar arasındaki kayıkçı bölükleri padişah, valide sultan ve sultanların bindikleri kayıklarda kürek çekerlerdi (Yediyıldız 1999b:453). Burada kayıkçı bölüğündeki insanlar padişah ve hanedan mensuplarını taşıyıp gezdirdikleri için çok önemli bir görevleri vardı. Böylesine önemli bir görevde bulunan insanların mesleğinde en iyiler olması kaçınılmazdı. Bu düşünceye göre padişah ve hanedanın bu hizmetlerini yapan insanlar, yüzme ve kayık sporunu en iyi bilen ve yapan kişilerdi. Ayrıca saraya ait hayvanların yetiştirilmesi ve bakımıyla görevli hizmetlilerde birun halkına dahildi. burada at oğlanları denilen seyisler, serahur denilen binicilikte usta olan hademeler vardı(Yediyıldız 1999b:453).Yine burada seyisleri ve hademeleri birer sporcu olarak kabul etmemiz gereklidir.

Kahraman(1995:127-128) eserinde Birun ve Birun da ki sporlarla ilgili şu bilgileri vermektedir. Birun sarayın dış halkı olup farklı milletlerden toplanmış sporcuların ve sanatkarların bulunduğu bölümdür.

“Birun da ki sanat erbabı ayrı ayrı koğuşlarda toplanmış olduğu için, her halde bu nedenden ötürü isimlerine Cemaat denilmiş. Yine Fatih Sultan Mehmet zamanı belgelerine göre isimleri söyledi :

Cemaat-ı Şahinciyan, Cemaat-ı Çakırcıyan, Cemaat-ı Sipahiyan, Cemaat-ı Silahdaran, Cemaat-ı Ulufeciyan, Cemaat-ı Gureba, Cemaat-ı Bevvabin, Cemaat-ı Müteferrikan.

Fatih Sultan Mehmet zamanına ait bu belgelerde yalnız sporcuların toplandığı bir Cemaat yok. Fakat, Cemaat-ı bevvabin arasında tirdaz, avcı ve duacı gibi kimselerin bulunması, güreşçilerin de olabileceği kanısını vermektedir.

Konya'da İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'ndeki yazmalardan birinin içinde, Fatih Sultan Mehmet zamanında sarayda yapılan güreşleri anlatan küçük bir risale bulunuyormuş. Bu risale eğer gerçekleri yansıtıyorsa Fatih zamanındada Enderun veya Birun da güreşçi olduğunu kanıtlar.”

Sultan II. Beyazıt, şehzadeligi zamanında Amasya'da vali olarak bulunduğu 28 yıl süresince, komşu ülkelerdeki tanınmış sporcuları ve sanatkarların yüksek aylıklar vererek Amasya'ya toplamıştı. 1481 yılında padişah olmak için İstanbul'a gelirken bu sporcuları ve sanatkarları da beraberinde getirdi. İşte bu tarihten sonra güreşçilerin Birun da ilk defa bölük haline getirildiğini görülmüştür.

5. Askeri Teşkilatlarda Beden Eğitimi ve Spor

Osmanlıların askeri teşkilatında diğer konularda olduğu gibi Anadolu Selçukluları, İlhanlılar ve Memlûkluların etkisi görülür. Osmanlı kuvvetleri kapukulu, eyalet ve deniz kuvvetleri olmak üzere üç ana kısma ayrılır. Kapukulu askeri, yaya sınıfından olan yeniçeri, cebeci, topçu ve atlı bölüklerden teşekkül ederdi; bu iki sınıf asker, hükümdara ait olup merkez kuvvetleriydi ve padişahın olduğu yerde bulunurlardı. Eyalet askerleri tımarlı sipahi denilen süvarilerle, yaya, müsellemler, azab ve birde Rumeli hudutlarındaki akıncılardan oluşurdu (Uzunçarşılı1986:507).

Kapukulu askerlerinden olan yeniçeri askerlerinin ilk teşkilatlanması; Rumeli fütuhatının gelişmeye başlamasıyla fazla askere ihtiyaç duyulması, muharebede esir düşen harbe elverişli hıristiyan tebaadaki insanlardan temin edilerek yeniçeri ocağının temeli oluşturulmuştur. Acemi ocağı ile yeniçeri ocağının teşkilatlanmaları I. Sultan Murat zamanında Kazasker Cendereli Halil ile Konyalı Molla Rüstemin tavsiyeleriyle ortaya konmuştur. Yeniçeri ocağına asker yetiştirmek üzere ilk defa acemi ocağı Gelibolu da kurulmuştur(Uzunçarşılı1986:508-509).

Yeniçeri askerleri kendilerine ait kanunname ile yönetilir, hemen her asker o zaman asker talimi sayılan, at binme, kılıç kullanma, güreş vb. çalışmaları yaparak güçlü kalırlardı. Devrin en güçlü devlet sporcuları olurlardı (İşcan 1988:65). Yeniçeriler spor konusunda o kadar ileri gitmişler ki askerlerden Benli Karagöz menzil taşı diktirmiştir. Benli Karagöz devrin sayılı pehlivan ve ok atıcılarından olduğundan sipahi bölüğüne alınmıştır. Bu şahıs ok atmada çok usta olduğundan lodos, poyraz ve yıldızda bile namına menzil taşı diktirmiştir(Tayga 1990:78). Öyle anlaşılıyor ki yeniçeri askerleri içerisinde spor konusunda daha hünerli olanlar sipahi bölüğüne alınıyordu. Böyle olunca sipahi bölüklerinin askerlerini tam bir sporcu ve bu bölükleri de tam teşekküllü bir spor kulübü kabul etmek durumundayız. Bu düşünceyi Uzunçarşılı(1986:558)'da "yeniçeriler hizmetten sonra ya kapukulu süvarisi veya tımarlı sipahi olarak ocaktan çıkarlardı" diyerek desteklemektedir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında yeniçerilerin savaştan arta kalan zamanlarında herhangi bir isyanlarını önlemek ,onları daima meşgul etmek, güçlerini korumak maksadıyla at meydanına benzer meydanların bütün Anadolu şehirlerinde açılmasını istemiştir. Bu emir üzerine Belgrat, Sofya, Üsküp, Edirne, Cidde, Mekke, Kahire, Bağdat, Amasya, Diyarbakır ve Ankara'da at meydanları kurulmuştur(İşcan 1988:65).

Yeniçeriler arasında güreşe, okçuluğa, biniciliğe meraklı askerlerin, spor tekkelerine yazılması serbest bırakılmıştır. Yeniçeriler boş zamanlarında faaliyete geçen ve yerleri at meydanlarında olan spor tekkelerine gelirler, burada güreş tutarlar, ok atışları yaparlardı (İşcan 1988:66).

Kaynağına başvurduğumuz bir çok araştırmacı yazar ve bilim adamları yeniçerilerin ve bazı askeri bölüklerin yapmış olduğu spor örgütlenmelerini ve antrenmanları tüm detaylarıyla anlatmaktadır.

" Yeniçeri ocağında ilk devirlerde ok talimi (daha sonra tüfek talimi) için bir talimhane vardı; burada eksersizler yapılır ve talimhaneci tarafından kabza tutmak ve ok atmak öğretilirdi. Yeniçeriler bu yüzyıllarda (XIV. Yüzyılın son yarısıyla XV. Yüzyılın ilk yarısı) ok, yay, kılıç, kalkan, kargı, bıçak, gibi harp aletlerini kullanırlardı..." (Uzunçarşılı1986:512).

Yeniçerilerin muayyen zamanlarda yani haftada üç gün ok ve tüfek atış talimleri yapılırdı. Ok talimlerini talimhanecibaşı ve tüfek talimlerini de avcıbaşı

denilen zabitler yaptırırdı. Gerek sefer olsun gerek olmasın üç dört ayda bir ocağın zabitleri de talimhaneye gelerek atışlara nezaret derelerdi (Uzunçarşılı1986:558).

Yıldız(1979:137-138)eserinde Uzunçarşılı'dan farklı olarak şu bilgileri aktarıyor; yeniçeri ocağında savaş dışı zamanlarda sürekli olarak idman görülür. Ocağın talimhane ve ok meydanı denilen atış meydanlarında mükemmel hedefler vardı. Talimhane Şeyhi, (talimhanecibaşı) 54. Ağa Bölüğü çobanbaşısıydı. Talimhanecibaşı emrindeki bütün bölük mensuplarına ve kemankeşlere ok vererek idman yaptırırdı. Padişah sefere gitmedikçe, talimhaneci bu yerdeki görevini sürdürürdü. Talimhanecibaşı her gün meydana gelip ok atacaklara solaklara ve kemankeşlere idman yaptırması bir kanun zorunluluğuydu.

Ocak yönetmeliğinde yeniçerilerden atışlarda başarılı olanlara ödül verilmesi zorunlu olarak yer alıyordu. Yeniçerilerin atışlarını izlemek üzere Kanuni Sultan Süleyman burada kendisine bir yer ve çeşme yaptırmıştır. Padişahlar yılda bir kez buraya gelerek atış idmanlarında bulunur ve başarılı olanlara ödülleri verilirdi. Her yeniçeri ocağında güreş yapan birkaç pehlivanın bulunması yönetmelik gereğiydi. Ayrıca gürz sallama ve atma yarışmalarıyla solak ve kemankeşlerde becerilerini sergilerlerdi. Yeniçerilerin bu çalışmaları, barut ve topun icadı sonrası yine devam etmiştir.

Tayga, yeniçeri askerlerinin yapmış olduğu spor müsabakaları konusunda şu bilgileri vermektedir: Sultan Murat Hüdavendigâr Rumeli'ne gittiklerinde orduyu Hümayun yakınlarında ferah düz bir alanda üç günlük bir spor programının tertiplenmesini emretmiştir. Bu program içerisinde ok atışları, çevgen (polo), gürz oyunları ve cirit oyunu oynatmıştır(Tayga 1990: 59).

Yeniçeri ocağının antrenman programları arasında tomak oyunu da vardır. Bu oyun altışar kişilik iki takım halinde oynanır(Güven 1992:44).

Yeniçeri ocağında avcılığın çok önemli bir yeri vardır. Yeniçerilerin avla ilgilenmesi Fatih Sultan Mehmet zamanında sekbanlardan 500 kişiyi ayırıp ocağa katmasıyla oluşmuştur. Yeniçeri ocağında avla ilgili bölükler şunlardır: sekbanlar 65. bölük(Kahraman 1995:226), zağarcılar 64. bölük, seksonlarla ilgili yeniçeri ocağının en eski Yayabaşısı olan 71. cemaat görevliydi(Kahraman 1995:228), turnacılar hasekilerden ayrılmış 68. bölüktür.

Yukarıda görüldüğü gibi yeniçerilerin avla ilgilenmesini Kahraman, Fatih zamanında olduğunu söylerken; İşcan(1988:54) ise “...Yıldırım Beyazıt av sporlarına olan merakı yüzünden sarayda sadece av işlerine bakan Doğançı Koğuşunu kurdurmuştur. Onun yeniçeri ocağı içinde Sekban sınıfını ordunun ava çıkma işini düzenlemek için kurdurduğunu tarihi kaynaklardan öğreniyoruz” diyor Bu konu ile ilgili daha geniş ve büyük çalışmalarından dolayı Kahraman'ın söylediklerini kabul etmek daha uygundur.

Avcılığın bir düzen ve kural içerisinde yapılmasını sağlamak amacıyla geniş kapsamlı teşkilat kurulması gerçekleştirilmiş ve bu teşkilat Tazimatın ilânı olan 1839 yılına kadar başarılı olarak faaliyette bulunmuştur. Saray içindeki görevlerinin yanı sıra çeşitli uzantıları ülke avcılığına da yön vermeğe çalışılmıştır. Bu teşkilat daha sonraları yeniçeri ocağı bünyesine girerek daha da genişlemiş ve Padişahın Av Halkı olarak hizmetinde Aylıklı avcılar Teşkilatı kurulmuştur (Türkmen 1986:46).Yeniçeri ocağındaki av kuruluşları 1730 yılından sonra dağıtılmıştır(Kahraman 1995:229).

Osmanlı imparatorluğunun gelişme dönemiyle birlikte saray ve Ordu'da at ile ilgili teşkilatlar kurulmuş, geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır Gelişmelerin başı Orhan Gaziye dayanır. Orhan Gazi tarafından kurulan Sipahi teşkilatı ilk örnektir. Daha sonra bunlar eyalet süvarisi ve kapıkulu süvarisi olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Kapıkulu süvarileri, kışlıları olmayan ancak sürekli silah altında bulundurulan askerlerdir. Bunlar, Edirne, Bursa, Balıkesir dolaylarında bulunurlardı. Eyalet Süvarileri ise eyalet paşaları ya da beyleri tarafından korunup beslenen süvarilerdir. Atçılıkla ilgili saray teşkilatı her geçen yüzyılda daha gelişme gösterdi. Sarayda taycılar ve tay ağaları bu konuyla görevliyidiler. Sipahilerin yanı sıra, bunlarda olur ve at hizmetlerinde bulunurlardı. Bu kişilerin görev, yetki ve sorumlulukları 1624 yılında çıkarılan Taycılar Kanunu ile görevleri belirlenmişti. Bu teşkilatla yetiştirilen atlardan üstün vasıflı olanları ilkbaharda Saraya gönderilerek padişahın seçimine sunulurdu. Padişah, hoşuna giden atları seçer sahiplerine çeşitli ödülleri verirdi(Türkmen 1986:47).

Osmanlılarda ordu içinde süvari teşkilatının çekirdeğini akıncılar oluşturmuşlar ve 250 yıl orduya hizmet etmişlerdir. Akıncılar Orhan Gazi zamanında (1324-1360) Köse Mihâl Bey tarafından iyi bir şekilde organize edilmişler; atçılıkta da önemli gelişmeler sağlanmış ve aynı yıl sipahi teşkilatı kurulmuştur.

I. Murat zamanında (1360-1389) Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşanın gayretleriyle süvari kuvveti olarak Ebnayi Sipahiyan adı altında Kapıkulu süvarisi (Sipahi Ocakları) ve Eyalet Askerleri (Tımarlı Sipahiler) oluşturulmuştur. Kapı Kulu Süvarileri padişahların hassa askerleri (maaşlı, merkez kuvvetleri) idi ve 6 bölüğe (Silâhtar, Sipahi, Sağ ve Sol Ulufeciler, Sağ ve Sol Gureba) ayrılmıştı. Bunlar merkeze yakın ve at beslemeye müsait yerlerde bulundurulurlardı(Yaşar ve Dinçer 1999:24).

Uzunçarşılı (1986:515) kapukulu süvarilerinin içerisinde bulunan sipahi ocağı askerlerinin bu durumunu şöyle izah etmektedir; belli yerlerde oturmak mecburiyetinde oldukları ok, yay, kalkan, harbe, balta, pala veya hançerlerle gaddara denilen yassı kılıç ile bozdoğan denilen yuvarlak başlı ağaç topuz kullanmaktadırlar.

Eyalet Askerleri hudutlarda düşman saldırılarını önleyecek olan Serhat Kolu ve Topraklı sınıflarına ayrılmıştır. Topraklı Süvarileri ise tımar, zeamet ve has adlarıyla üçe bölünmüştü .

Tımar ve zeamet sahipleri hem ziraat ve atıcılığı teşvik eder hem de buldukları yerlerin emniyetini sağlardı. Bunların bilhassa at yetiştirmek ve terbiye etmek hususunda büyük rolleri ve etkileri vardı. Devlet bu yolla bir anda 140 bin süvariye sevk eder ve bunların işçelerini sağlardı(Yaşar ve Dinçer 1999:25).

Osmanlı ordusunda yeniçerilerin kaldırılmasından sonra 1863 yılında kabul edilen kararname ile mızraklı süvari alayları kurulmuştur. XX. yüzyıl başlarında ise her süvari tümeninin ilk alayı ile Ertuğrul Alayı ve Hamidiye Süvari Alayı erlerinin 2 kg ağırlığında ve 3.20 cm. uzunluğunda mızrak kullanacakları talimatla belirtilmiştir (Eralp 1979:52). Atlı askerlerin (süvari) kararname veya yönetmelikle kullanmak zorunda oldukları mızrak (kargı), bir nevi cirit oyunu (sporu) gibidir. Askerler bunun eğitimini ve talimini almışlardır.

Yeniçeri ocaklarında atıcılıkla ilgili odalar ve bölüklerde mevcuttu. Sekbanlardan oku sağ eliyle atanlar padişahın solunda, sol eliyle atanlar ise sağında bulundurlardı. Bunlara sonraları sayıları çoğalınca solaklar denildi. Solaklardan sağ eliyle atanlar 60 ve 61.nci odalarda sol eliyle atanlar 62 ve 63.ncü odada kalırlardı. 54.ncü Ağa Bölüğü yeniçerilerin atıcılıkla ilgilenen (ok ve cirit) bölüğüdür(Kahraman 1995:242-243), bu bölük bir okul gibidir. Yeniçeriler bu bölükte atış

eğitimleri yapmaktadır. Bu okulu yöneten kumandan diğerlerinden üstün tutulduğu için, ok, yay ve kalkan taşıma hakları vardır(Kahraman 1995:245-246).

Çelebi Mehmet sporu çok seven bir padişahı, şahsî düşüncesi sporun hem sağlık için hem de savaş için gerekli olduğu idi. Onun bu düşüncesini yeniçeri ordusunda silahtar ve sipahi bölüklerini kurdurmasında görüyoruz. Daha önce ordunun bir sınıfı olan süvari sınıfına silâhtar ve sipahi sınıflarını da ekleterek, bu sınıfı dört bölük haline getirmiştir. Buraya alınacak askerlerin titizlikle seçilmesini emretmiş, aynı zamanda bu sınıfın eğitimi olmasına özen göstermiştir .

Süvari sınıfı havanın iyi olduğu zamanlarda yürüyüşe çıkar, açık alanlarda atlarını çeşitli koşu türleri ile koşturarak, bir nevi antrenman yaparlardı. Bazı antrenmanlar gösteri amacıyla yapılırdı. Genellikle Çelebi Mehmet'in şehzadeyken Amasya'da, bu dalda çalışmaları olmuştu. Ata binme zevkini ve bunun faydalarını daha o zamanlar askerleriyle oynadıkları binicilik oyunundan öğrenmiştir. Çelebi Mehmet'in bulunduğu tarafa Bamyacı, kardeşi Murat'ın bulunduğu biniciler grubuna Lahanacı adı verilerek takım teşkil edilirdi. İki takım, mesafe yarışları, at üzerinde düşmeden durma, at üzerinde kılıçla ve mızrakla birbirlerine hamle yapma çalışmaları icra ederlerdi. En az attan düşen mesafeyi önce koşan taraf galip ilân edilir, taraflar bunun sonucu birbirlerine ziyafet verirler ya da iyi bir av ve eğlence partisi düzenlerlerdi .

Çelebi Mehmet padişah olunca, devletin güçlenmesi ve yükselmesinde etken olur düşüncesiyle, süvari sınıfının yanında, hafif süvari bölüğü ve akıncı grubu adı altında bir sınıf daha kurulmuştur(İşcan1988 :57).

Yukarıda askeri teşkilâtlar ve askerlerle ilgili anlatılanlardan şu sonucu çıkarabiliriz; bu günkü atış poligonlarına talimhane deniliyordu. Askeri ve sivil olmak üzere iki türlü talimhane vardı. Askeri talimhaneler, ordu bünyesindeki tirendezanların idman yaptıkları resmi kuruluşlardı. Yeniçeri ocağında, 54. Orta komutanı olan talimhanecibaşı ile mahiyetindeki serbölük ve odabaşılar, hem talimhanenin yönetiminden, hem de askerlerin bu konudaki eğitiminden sorumluydu(Yücel 1999:43). yani herkes talim yaptırıyor, eğitim belli bir düzen içerisinde haftanın hemen her günü belli kişilerce yaptırılıyordu. Yeniçeri askerleri ve diğer askerler ocaklarında tüm spor eğitimini alıyorlardı, buralarda başarılı olanlar kapukulu askerleri içerisine çıkıyorlardı burada da süvari eğitimi alıyorlardı.

Günümüzde tüm sporları yapan insanlara komple sporcu denmektedir işte Osmanlı askerinin büyük bir kesimi komple sporcuydu. Osmanlılarda devletin en güçlü sporcuları askerler içerisinde çıkıyordu. Hatta adına menzil taşı diktiren okçuları bile vardı, kanun ve yönetmeliklerle bölükler içerisinde bir çok spor branşına ait bölük bulundurmaları zorunlu idi. Askerler kendi aralarında veya padişahın düğün, eğlence törenlerinde veya sefere giderken çeşitli spor müsabakası yapıyorlardı. Savaşlarda ordunun galip gelmesinin tek nedeni mükemmel şekilde yapmış oldukları spor talimleridir. İşte bu nedenlerden dolayı askerlerin hepsi mükemmel birer sporcu, kaldıkları kışlalar da birer spor kulübüdür.

6. Okullarda Spor Çalışmaları ve Kulüpleşme (Osmanlı İmparatorluğunda İlk Modern Spor Hareketleri)

3 Kasım 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı Osmanlı Devletinde bir reform hareketinin başlangıcı olmuştur. Bu ferman, adalet, ticaret eğitim ve diğer alanlardaki yenilikleri de içermektedir.

Osmanlı İmparatorluğunda ilk modern spor hareketlerinin başlaması ve Okul Programlarına jimnastik dersinin konulması Sultan Abdülmecid (1839-1861) zamanında bu fermanla olmuştur.

Bu tarihten önce, III. Selim II. Mahmut devirlerinde batıya dönük eğilim hareketi olmuş, fakat ülkemizde bunun gerçek manada uygulanması ancak Sultan Abdülmecid devrinde devleti idare eden Ali Paşa, Mustafa Paşa ve Fuat Paşanın büyük rolleri olmuştur.

Eğitime önem verilerek, yeni okulların açılması, askeri ve sivil okulların ders programlarına beden eğitimi ve bütün spor dallarının konulması, sporla ilgili yerli ve yabancı eserlerin tercüme edilerek yayımlanması, sporun eğitim yolu ile gelişmesine yöneltilmiştir.

Osmanlı döneminde dolaylı veya dolaysız olarak sportif aktiviteleri çatısı altında barındıran Enderun Mektebi ve Tekkeler, Tanzimat'la birlikte fonksiyonlarını yitirmişlerdir. Genellikle geleneksel sporlar çerçevesindeki bu sportif aktivitelerin yerini, okul ve okul dışında batıdan alınan örnekleriyle ya da bizzat batılılar tarafından uygulamaya konulan modern sporlar almaya başlamıştır.

Tanzimat Fermanı'ndan sonra Meclis-i Umur-u Nafi dine dayalı bir eğitim sisteminin günün ihtiyacını karşılamayacağını bildirerek yeni tür okulların açılmasını

önermiştir. Bu düşünce ile 1845'te Rüştîyeler, Harp Okulu ve Tıbbiye gibi okullara öğrenci yetiştiren idadiler, 1868'de de sultaniler açılmaya başlamıştır.

Bu dönemde askerî okullar ile liselere beden eğitimi ve cimmastik aletleri alınmaya, tesisler yapılmaya başlanmıştır; ayrıca cimmastik ders programına konmuştur

1862 yılında askerî okullara meç ve eskrim dersleri konmuş ve öğretmenliğini *Kolağası Akif Efendi* yapmıştır. *Galip Paşanın askerî okullara nazır olduğu* dönemde de Harbiye'ye ilk olarak Martini adındaki bir İtalyan, cimmastik dersi öğretmeni olarak tayin edilmiştir. Daha sonra 1864'te cimmastik öğretmeni olarak Sadık Bey atanmıştır. Başta uygulamalı olarak devam eden bu derslerin, kitapsız eğitiminin eksik olacağı düşünülmüş ve Askerî Mütercim Miralay Mustafa Hami Beye bir cimmastik kitabı yazma vazifesi verilmiştir

Bu yıllarda Darümuallimin ve Darümuallimâtın ders programlarında beden eğitimi ve cimmastik yer almazken, Harbiye de talim derslerinin yanı sıra ilm-i sıbahat yani yüzme bilimi dersi de okutulmaktaydı. Öğrenciler teorik olarak gördükleri bu dersi, mayolu ve teçhizatlı bir şekilde uygulamalı olarak da öğrenmekteydiler. Yetiştirilen öğrenciler arasında ilk büyük isim Ali Faik (Üstünidman) Bey olmuştur (Özmaden 1999:5).

1868 yılında Türk kültür ve fikir hayatında büyük rolü olan Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) açıldı. Başlangıçta yalnız Fransızca eğitim yapan bu okul (Rasony 1996 :245), Fransız liselerini örnek aldığı için ders programlarına jimnastik dersi sabahları yapılmak üzere her sınıfa iki saat konmuştur(Tayga 1990:108).

Galatasaray kulübünün kaynağı Galatasaray lisesi, Galatasaray lisesinin kaynağı da yüzyıllar öncesi olarak görülür. Bu lise Enderun teşkilatının anlatıldığı bölümde söylediğimiz gibi Enderun-u Hümayuna öğrenci yetiştiren liselerden biri durumundaydı. Bu nedenle bu okulun kuruluşu 1482 olarak bilinmektedir(Yıldız 1979:299).

Galatasaray Sultanisine Osmanlı padişahları ve büyük devlet adamları daima ilgi göstermişlerdir. Sultan Mahmut Galatasaray mektebine gider, Köşkte oturup talebelerin spor oyunlarını seyreder, çalgılarını dinlerdi. Mektebin saray meydanı denilen alanlarında talebeler o zamanın çok rağbette olan oyun ve sporlarıyla ilgilenirlerdi. Galatasaray Mektebinde beden terbiyesine ruh terbiyesi kadar önem verilmiştir. Bu sporlardan cop ve top, tomak, cirit oyunları en başta gelenleridir.

Ayrıca Kemankeşlik denilen ok atma sporu da oldukça gelişmiştir. Yetişkin talebeler arasında güreşe merak saranlarda çoktur.

Galatasaray Mektebinin ilk sporcuları II. Beyazıd'ın devrinde onun himaye teşvikleriyle yetiştirilirdi. Mektepten çıktıktan sonra bunları sarayına almış, orada da çeşitli sporların gelişmesine yardım etmiştir(Sökmen1997:90-91).

Beden eğitimi ve sporun modern ders şeklinde okula girişi 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle olmuştur. Bu nizamnameye göre çeşitli okullarda, erkek rüştiyelerinde 1870 yılında Mektebi Tıbbiye-i Şahanede ve Bosna İdadi Okulunda(Altuğgil 1996:147), Bahriye Mektebinde, Maçka Askeri idadisinde, Darüşşafaka da ders programlarına jimnastik dersi konmuştur(Tayga 1990:109).

III. Sultan Ahmet tarafından 1715 yılında 4. defa açılan Galatasaray mektebinde okunan dersler, Arapça, Farsça, Kıraat, Hüsnühat ve Musikiden ibaret olup, bunlardan başka silah kullanmak, ok atmak, cirit bazlık, gibi savaşa yarayacak fenlerde öğrenirlerdi.

Sistemli bir şekilde beden eğitimi ve sporu Galatasaray Lisesine okula gelen beden eğitimi öğretmeni M. Curel tarafından düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerin ilk tarihini 1863 olarak belirleyebiliriz(Altuğgil 1996:147-148).

Özmeden(1999:6)'e bu lisedeki ders ve hocalarla ilgili; dersin adı İdman ve Riyazet-i Bedeniye olup, cimnastik olarak işlenmekteydi Daha sonra Moiroux'nun yerine Curel adlı bir Fransız, ondan sonra da yine Beyoğlu Bonmarşesin de çalışan Martinetti öğretmen olarak getirilmiş ve bu Fransızlardan sonra da Yunan Stangalli okulun öğretmeni olmuştur. 1879 yılında Stangalli'nin ayrılmasıyla, talebesi olan Faik Üstünidman göreve gelmiş ve 1923 yılına kadar 44 yıl bu görevde kalmıştır.

Stangalli, Galatasaray Lisesindeki öğretmenliğinin yanı sıra Beyoğlu'nda bir cimnastik hane açarak çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir

Ülkemizde bu yıllarda cimnastik dersi uygulamalı olarak Jahn-Amaros Cimnastiği tarzında işlenmekteydi. Selim Sırrı Tarcan bu dersle ilgili olarak; salonun tavanından halkalar, trapezler, ipler, sırtıklar, sallandırılmış ip merdivenler, diğer yanın da sabit demirli paraleller ve çeşitli ağırlıkta güller konmuştur. Bu dersten beklenen amaç, sert pazulu, adaleleri sert atlet ve akrobat yetiştirmektir. Böylece Tarcan, bu dönemde yapılan beden eğitimi ve cimnastik dersinin ilmi ve terbiye yönünden bir kıymeti olmadığını, sadece bir hüner, bir marifet olduğunu ileri

sürmektedir. Selim sırrı Tarcan bu sistemi beğenmese de okulun spor salonunda bulunan aletler bize buranın bir kulüp özelliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

Selim Sırrı Tarcan, Faik Üstünidman, Vildan Aşır Savaşır gibi Türk sporuna yön veren insanlar Galatasaray Lisesinden yetişirlerken; aynı dönemde, Selim Sabit, Hacı Mustafa ve Şemsi Efendi gibi eğitimciler de beden eğitimi ve spora önem vererek, sporun okullardaki eğitimin içinde yer alması gerektiğini savunmuşlardır

Bu anlayışla Selim Sabit Efendi (1829-1920), 1874 yılında yayınladığı Rehnüma-i Muallimin yani öğretmenlere rehber adlı kitabında Sıbyan Mektepleri öğretmenleri için, öğrencilere ayak talimi gibi sağlığa yararlı bazı basit ve uygulaması kolay cimmastik hareketleri yaptırılmasını tavsiye ettiği söylenmektedir.

Nitekim bu görüşe uygun olarak 1892 yılında İstanbul'da kurulan Aşiret Mektebinin 1.ve 4.sınıflarına talim son sınıflarına da ayak talimi dersi konmuştur(Yenel 1990:50).

Diğer yandan, basketbol ve su topu gibi spor branşları da ilk olarak Türkiye'ye 1904 yılında yabancı okullardan olan Robert College vasıtasıyla yayılmış ve ilk müsabakalar da yine bu okul aracılığıyla yapılmıştır(Özmeden 1999:8).

II. Meşrutiyetin ilanıyla siyasî hayattaki ve fikir hayatındaki bu canlanma ile birlikte eğitimde öğrenci ve öğretmen sayısının artırılmasına önem verilmiştir. Çökmekte olan ülkeyi ancak öğretmenlerin eğitiminin kurtarabileceği fikri ileri sürülmüş ve öğretmen yetiştirilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Kızlar için ilk yüksek öğretim kurumu, ilk kez bu dönemde kurulurken, ders programlarında da hayata dönük derslere tekrar yer vermeye başlanmıştır. Sivil okullar ile öğretmen yetiştiren okullarda beden eğitimi ve spor derslerinin hızla yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne uygun olarak üç yıllık iki devre halinde eğitim-öğretim yapan liseler açılmıştır. Bu okulların her sınıfında haftada birer saat terbiye-i bedeniye adı altında spor dersi okutulmaya başlanmıştır. Yine bu ders Darümuallimin-i İptidâînin her dört senesinde ve 1912'de Galatasaray Lisesinin altı sınıfında da haftada ikişer saat olarak yapılmaya başlanmıştır

1911 Yılında Darümualliminler de beden eğitimi derslerinin ne şekilde yapılacağı programla belirlenmiştir.1912 yılında ise, Darümuallimelerde tatbik edilecek oyun ve sporlara ait talimat aktarılmıştır(x).1914 yılında Maarif Umumiye Nezareti (Bakanlığı) Darümuallimin İptidâdilerine ait müfredat programında

uygulanacak spor ve oyunlar belirlenmiştir(xx).1912 yılında 12 yıllık Sultanilerin ilk kısımlarında (Sınıf-ı İptidaiye) haftada 3 saat, ikinci bölümün birinci kısımlarında (sınıf-ı taliye devre-i evvel) ders programlarına terbiye-i bedeniye haftada 2 saat olarak konmuştur. Bu okullardan bazılarının ders programları yukarıdaki işaretlerle belirtilerek ileri ki sayfalarda verilmiştir. 1912 yılına ait Darümuallimeler de erkek öğrencilere ders haricinde yapılacak oyun ve sporlar, 12 yıllık Sultanilerin ilk kısımlarının ders tevzi cetveli ve İnas Sultanisi İptidaiye sınıfları ders tevzi cetveli beden eğitimi derslerinin görülmesi için tabloyla işlenmiştir.

Okullarda beden eğitimi ve spor dersinin yer almasıyla hızla gelişmesi bu alanda öğretmen ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu meselelerin çözümü için yurt dışından gelen öğretmenler nezaretinde yetiştirilen öğrencilere rağmen hızla yayılan beden eğitimi ve spor dersinin öğretmen ihtiyacı karşılanamamıştır. Bundan dolayı, 1915'de Türk spor tarihinde ilk defa beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek için, bir okula ihtiyaç duyulmuştur. Yüksek öğretmen okuluna bağlı, öğretim süresinin bir yıl, derslerinin de teorik ve uygulamalı olarak yapılması düşünülen bu okul Birinci Dünya Savaşı nedeniyle açılmamıştır(Özmaden 1999:10).Birinci Dünya Savaşı nedeniyle beden eğitimi öğretmeni yetiştiren okul açılmadı dense de bu ihtiyaç; Çapa Kız Muallim Mektebinde beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek için kursların açılması sağlanmıştır(Sökmen1997 :124).

Beden eğitimi ve sporun önemini çok iyi kavrayan Selim Sırrı Tarcan, 1908 yılının sonuna doğru Mercan yokuşunda büyük bir hanın içinde Terbiye-i Bedeniye Mektebini açmıştır. Bu özel okul, programında yer alan cimnastik, kılıç, boks ve atıcılık dersleriyle daha önce Fransız cimnastikçilerin açtıkları okullardan farklı değildi.

Balkan savaşlarından oldukça evvel 1910 yılı sonlarından itibaren İzmir, Edirne ve İstanbul'da yürüyüşler olarak uygulanmaya başlanan izcilik, okul faaliyetleri olarak İstanbul'da 1912 yılının başlarında Galatasaray Lisesinde Ahmet Robenson tarafından ilk izci oymağını kurmak suretiyle başlatılmıştır. Galatasaray'ı daha sonra Darüşşafaka, Kadıköy Numune Mektebi, İstanbul Lisesi, Vefa, Üsküdar Liseleri vb. takip etmiştir(Özmaden 1999:11).

1913 yılında Bursa'da okullar arası Futbol müsabakaları, Pınarbaşı ve Atıcılarda yapılmıştır. 1916 yılından mayıs ayında ilk defa İstanbul'da okullar arası idman bayramı yapılmıştır.

İstanbul da normal eğitim programlarının yanında resmi olarak kulüp statüsünde bulunan okullar şunlardır:

6.1.İstanbul Sultanisi Terbiye-i Bedeniye Kulübü (1910)

İstanbul Sultanisi (Lise) 1909 yılının sonuna kadar bir spor kulübünden mahrumdu. Fakat zengin aletleri olan bir jimnastik salonu vardı. Sultan talebelerden Fikri, Ekrem,. Şemsi, Efendiler İsveç usulü jimnastikte tanınmışlardır. Ancak 1910-1911 ders yılında bir kulüp açılmıştır. Kulübün Terbiye-i Bedeniye öğretmeni Ahmet İhsan beydir. Okulun ilk ve orta kısımlarının birer Futbol takımları vardı. Kulübün faaliyete başlama tarihi ise 1915 - 1916 yıllandır. 1918-1919 yıllarında atletizmde, 1920-1921 yıllarında da Voleybol Basketbol daha sonra boks dallarında faaliyet gösterdi. Heybeli Adada oyun atlama, yüksek atlama, müsabakaları yapıldı. Keşaflik (İzcilik) teşkilâtı kuruldu. Feridun Esat ve Ahmet İhsan Efendiler büyük hizmetler yaptılar(Tayga 1990:111).

6.2.İstanbul Darülfünun (Üniversite) Terbiye-i Bedeniye Kulübü (1911)

Otuz dokuz maddeli bir nizamnameyle kuruluyor. Bu kulüp top oyunları, (Tenis, Golf, Kriket) yaya yürüyüşleri, atlamalar, (uzun ve yüksek atlamalar) Disk, Cirit, Ok, Nişan atmak, yüzmek, Eskirim, Vespit (bisiklet) ve sandal gibi spor faaliyetleriyle uğraşır(Tayga 1990:111).

6.3.Makriköy Numune Mekteb-i Terbiye-i Bedeniye Kulübü (1913)

Bu okul kulübü yirmi maddeli bir nizamnameyle kurulmuştur. Kuruluş amacı Futbol, Hokey, Tenis, Patinaj, Beysbol, Voleybol dallarında faaliyet Atletizm, Cirit, Ok, Disk dallarında idmanlar yaptılar(Tayga 1990:111).

(x) a- 1912 Yılı Darülmualimin İptidailerine Mahsus Terbiye-i Bedeniye Dersleri: Erkeklere mahsus mekteplerde ders haricinde yapılacak oyun ve sporlar aşağıdadır;

Atlamalar, esir atmaca, yalnız el ile futbol, disk ve jadilo, halat çekişmek, muhtelif yaya yarışları, hokey, tenis, yüzmek, kürek çekmek, bisiklet, eskrim, futbol, nişan atmak(Tayga 1990:117).

Tablo2: 1 saat 50 dakikadan 6'ya kadar olan müddetin suret istimali

Gün	1.Ders	2.Ders	3.Ders	4.Ders	
	Resim Terbiye-i Bedeniye	Askeri talimler	Gina ve Musiki Terbiye-i Bedeniye	Beşinci Ders El işleri	Birinci üçüncü sınıflarda terbiye-i bedeniye muallim namzetleri yalnız olarak yapacaklardır.
	<i>Spor</i> Oyunları ve Terbiye-i Bedeniye	<i>Resim</i> Terbiye-i Bedeniye	<i>Ziraat</i> Ameliyatı	<i>Beşinci</i> Ders Endaht Gina ve <i>Musiki</i>	<i>Keza ikinci ve üçüncü sınıflar</i> ile dördüncü sınıfta endaht saat 4' e kadar devam edecek ve 4 ten 6 ya kadar gina ve musiki <i>talim ettirilecektir</i>
	Tenezzüh	Sporları oyun- ve Terbiye-i Bedeniye	Resim Terbiye-i Bedeniye	Ziraat Ameliyat	Tenezzüh hangi fenne ait ise o fennin muallimleri hazır bulunacaktır.3. sene terbiye-i bedeniyesi muallim namzetleri yalnızca yapacaktır.
	El işleri	Tenezzüh	Spor oyun- ları ve Terbiye-i Bedeniye	Beşinci ders resim terbiye-i bedeniye	
	Gina ve Musiki Terbiye-i Bedeniye	El işleri	Endaht Tenezzüh	Beşinci ders spor oyunları ve terbiye-i bedeniye	
	Askeri Talimler	Gina ve Musiki Terbiye-i Bedeniye	El işleri	Beşinci ders tenezzüh	

Kaynak: (Tayga 1990:119)

Yukarıdaki tabloda görülen Darümuallimin İptidadileri(ilkokul öğretmenleri) beden eğitimi dersleri, diğer derslerden ayrı bir tabloda verilmiştir. Bunun nedeni de diğer kültür derslerinden ayrı bir programla işlenmesindedir.

(xx) b-1914 Maarif Umumiye Nezareti Darümuallimin İptidadilerine Mahsus Müfredat Programı ve Uygulanacak Sporlar

Endaht (Silah atma, atıcılık), Atlamalar, esir almaca, yalnız eliyle futbol (Hentbol), Voleybol, disk, halat çekişmek, değişik yaya koşuları, hokey, tenis, yüzmek, kürek çekmek, bisiklet, eskrim, futbol, nişan alma(Tayga 1990:120).

Akyüz(1999:236-232) de 1915 yılına ait kız ve erkek sultanileri ders programları cetvelinde beden eğitimi ve spor derslerini vermekte, 1913 tarihi ilköğretim programlarında terbiye-i bedeniye ve mektep oyunları olduğunu yazmaktadır.

İlkokul beden eğitimi dersleriyle ilgili Aytekin (1991:55-56-64-65)şu bilgileri vermektedir:İkinci teneffüs (10.05-10.40) saatları arası yani 35 dakikadır. Ders yapılan her gün bu teneffüste öğrencilerin modern metotlarla beden eğitimi kuralları içinde okul civarında yürüyüş yapmaları istenmiş ve sağlığa yararlı oyun oynatılmıştır. Yine öğleden sonraki dersler özellikle uygulama derslerine ayrılmış, burada beden eğitimine büyük zaman ayrılmıştır. Sabah derslere girmeden yürüyüşler yaptırılmış, öğleden sonraki dersler bittikten sonra atış ve talim dersleri konmuştur.

Tablo 3. Mekteb-i Sultaniyyenin Sınıf-ı İptidaiyye Ders Tevzi Cetveli
Bir ders süresi 40 dakikadır

	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Kuran- Kerim ve					
Malumat-ı din	4	4	4	4	4
Lisan-ı Osmani	12	12	10	10	10
Hat	-	1	1	1	1
Hesap	5	3	3	3	3
Hendese	-	-	1	1	1
Coğrafya	1	1	1	2	2
Tarih	-	1	2	2	2
Dürüs-ı eşya ve					
malumat-ı tabiye	3	3	2	2	2
Malumat-ı ahlakiye					
ve medeniye	1	1	1	1	1
Elişi ve resim	3	3	3	3	3
Gına(musiki)	1	1	1	1	1
Terbiye-i bedeniye	3	3	3	3	3
Toplam:	33	33	33	33	33

Kaynak: (Aytekin 1991:127)

Yukarıdaki tablo da 12 yıllık iki kısma ayrılmış olan sultanilerin ilk beş yıllık kısmına ait ders tevzi cetveli örnek olarak seçilmiştir. Aynı sultanilerin diğer

bölgülerinde ve diğer (7yıllık ve inas) sultanilerde de beden eğitimi dersleri mevcuttur. Verdiğimiz bu tabloya göre beden eğitimi dersleri 3 saat görölmektedir ve zorunludur.

Tablo 4. İnas Sultanisi İptidaiye Sınıfları Ders Cetveli (Kız Lisesi)

	I. Sene	II. Sene	III. Sene	IV. Sene	V. Sene
Kuran-ı Kerim ve Malumat Diniye	4 Şifahi	4	4	4	4
Lisan Osmani	12	12	10	10	10
Hat	-	1	1	1	1
Hesap	5	2	2	2	2
Hendese	-	-	1	1	1
Cografya	1 Şifahi	1	1	1	1
Tarih	-	2	2	2	2
Düüs Eşya ve Malumat Tabiiye	2 Şifahi	1	1	1	1
Malumat Ahlâkiye ve meneniyye	1 Şifahi	1	1	1	1
El işleri ve Resim	4	4	5	5	5
Gına (Musiki)	2	2	2	2	2
Terbiye-i Bedeniye	2	2	2	2	2
	33	33	33	33	33

Kaynak: (Ergün 1996: 237)

İnas Sultanisi İptidaiye sınıfları 5 yıldır ve bir ders süresi 40 dakikadır. Tabloda görölen diğer derslerde olduğu gibi beden eğitimi ve spor zorunlu derslerdendir. Yine bu İnas sultanilerin beden eğitimi dersleri detaylı olarak verilmiştir fakat biz buraya alma gereği duymadık.

Yukarıda okulların durumu ve ders programıyla ilgili bilgi vermemizin nedeni, beden eğitimi ve spor yapıldığını göstermektir. Öncelikle askeri okullarda sonrada sivil orta okul ve liselerde spor faaliyetler büyük ilgi görmüş, dış ülkelerden örnekler alınmış, bazı kitapların tercümelere yapılmış çeşitli branşlarda hocalar getirtilmiş, ders programlarına konulmuş kısa zamanda öğrenciler arasında benimsenmiştir. Öğrencilerin beden eğitimi ve spora o kadar fazla ilgi göstermişler ki, mezun olduktan sonrada boş durmamışlar sporu gittikleri her okula, şehre ve mahalleye taşıyarak bir canlılık getirmişler, ülkenin sporuna büyük katkı

sağlamışlardır. Okurken buldukları okulları birer kulüp haline getirmişlerdir.(Galatasaray, Vefa, Darüşşafaka, İstanbulspor, Nişantaşı, Darülfünun ve Sanayi Mektebi gibi) Bu gün farklı branştaki bir çok büyük kulübün temeli o zamanlar atılmıştır. Türkiye'de spor önce; beden eğitimi ve jimnastik dersleriyle başlamıştır. Daha sonraları yarışmacı sporuyla bütünleşmiş ve ilk kulüplerimiz kurulmaya başlamışlardır. Özetlemek gerekirse bu okulları tamamı bu gün olduğu gibi, o zamanlarda yeni teşkilatlanmış veya teşkilatlanmaya çalışan birer spor kulübüdür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKLERDE TEŞKİLATI OLAN SPOR BRANŞLARI

I. AT VE BİNİCİLİK (SÜVARİLİK)

1. Atın Türklerdeki Yeri ve Önemi

Tarihleri M.Ö.23-24 asır önce başlayan Doğu Hun Türklerinin silahlarına dair Çin kaynakları incelenmiş ve şu izahat verilmiştir. “Onların hepsi zırhlı süvariler” denilmektedir(Türkmen 1986:18).

Atlara ait en eski izlere Türkistan’daki Anav Köyündeki kazılarda rastlanmıştır. Orta Asya da taş devrine ait tek kazı yeri olan Anav Eski. Türkistan’da bir medeniyet şehridir. Kazılarda araştırılan tabakaların M.Ö 6-8 bininci yıllara ait olduğu konusunda Duerst; tetkikleri sonucu kemiklerin evcil hayvanlara ait olduğunu belirlemiştir. Bu sonuca göre at, bu tarihlerde Orta Asya da evcilleşmiş olduğu söylenmektedir.

Doğu Asya da at yetiştirmek için en eski yer Şensi Eyaletidir. Bu şehirde Türk ve Moğol kültürü hakimdir. Bu durumda at yetiştirmenin evvela Türk ve Moğol kavimleri arasında yetiştirdiği kanaatinin hasıl olduğu yazılmaktadır(Tayga 1990:11).

Jeologların müşahedeleriyle tarihi vesikalara dayanarak, atın kaynağının Orta Asya olduğunu söylen Gezder daha sonrada “Asil hayvan at, milattan 19 asır evvel Sit’lerin ülkesinde öksüz manbağlarına yakın çevrede Turanlıların (Türklerin ataları) Aryalarla (Turanlılar zamanında yaşamış kavim) muharebelerinde ilk defa yüzünü ve işini gösterdi: İlmi tetkiklerde atın vahşi haldeyken bu mntıklarda kümelenmiş olduğu” bilgisini verdikten sonrada Türklerin ataları Turanlılar, atı tarihten daha eski çağlarda zaptetmiş ve hizmete almıştır sonucunu ileri sürüyor(Gezder 1998:10).

Hayvan geliştirme kültürü iç Asya da doğmuştur. Atın ilk evcilleştirilmesi ve bununla ilgili karakteristik atlı çoban kültürünün yaşatılmasını kesin bir şekilde iç Asya da yaşayan eski Türklere kadar dayandığını belirtmiştir (Rasony 1996:66).

“Hunlar henüz üzengi kullanıyordu. Çin de ancak M.S. 300 sıralarında üzengi görülür. Hunların silahları ok, yay, mızrak ve kılıç idi. Deri elbise ve kenarı kürklü dolgun tokalı ters kemer ve çizme kullanılırdı. Süvari pantolonu, çizme ve kalpag (askeri şapka) kullanma Çinlilere Hunlardan geçmiştir”(Rasony 1996:66-67).

Anadolu uygarlıklar bakımından 8000 yıla kadar uzanan arkeolojik veriler bulunmuştur. Bundan dolayı Mısır ve Mezopotamya uygarlıkları kadar eskidir. Merkezi Çorum ili Yozgat sınırları arasında bulunan Boğazköy (Hattuşaş) Hitit devletinin başkentidir. Hititler M.Ö 2000'lere doğru siyasal örgüte kavuşmuşlardır. Hititlerin Anadolu'ya nereden geldikleri konusunda çeşitli iddialar ortaya atılmış fakat ağırlıklı görüş olarak Kafkaslardan geldikleri belirtilmektedir(Yılmaz 1996:118). "Çeşitli görüşlere göre orta Asya'dan göçen Hatta Türkleri olan Etiler (Hitit), M.Ö 4000 yıllarında Anadolu topraklarına doğru yola çıkmışlardır. M.Ö. 1500 yıllarında ise tüm Anadolu'ya egemendiler ve beraberinde getirdikleri uygarlıkları çok üst düzeye çıkarmışlardır"(Yıldız 1979:48).

At, Hititler (Etiler)de harp, savaş ve av arabalarında kullanılmış; at yetiştirilmesine özellikle atın idman ve terbiyesine büyük önem verilmiştir. Dünyada ilk at kitabı Anadolu'da M.Ö. 1345 yılında Hitit kralı Şuppiliuma'nın seyisi Kikkuli tarafından kil tabletler yazılmış 4 tabletlik kitabıdır(Sabah Gazetesi 30 Mayıs 2003 :13). Bu kitap "...Atların talim, tımar ve beslenmeleri hakkında kapsamlı bilgiler yer almıştır. Isenbügel ve Seiferle'ye göre Kikkulus dünyada bilinen ilk yetiştiricisi ve terbiyecisidir"(Yaşar ve Dinçer 1999:22).

Türkler M.Ö.19 yüzyılda atları tarihten daha eski çağlarda zaptetmiş ve hizmete almıştır. Bu yüzyıllarda Türkler kement denilen bir alet geliştirerek atları yakalamışlardır. Dünyada atla ilk tanışan Türklerdir.

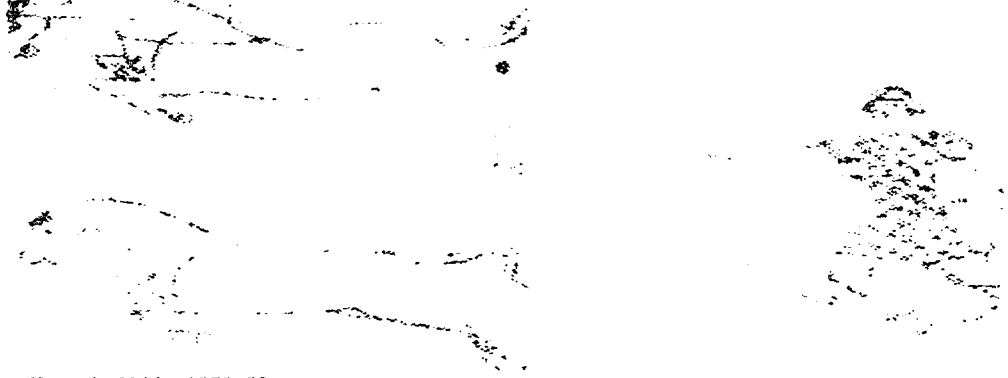
Hititler Kafkaslar tarafından geldiğine göre atla ilgili bu kadar gelişmeyi Türklerden öğrenip Anadolu'ya getirdikleri söylenebilir.

Eski Türklerin ilkel atları yakalayabilmek için türlü yöntemler kullanmışlardır. Bunun en yaygın biçimi, kementin ilk kez Türkler tarafından kullanıldığıdır, buda tarihi gerçektir. Türlü kabartma ve resimlerde Oğuzlarda ilkel at yakalamak için kement kullanılmış savaş aracı olarak da düşman askerlerine karşı kement atışları yapılmıştır(Yıldız 1979:82).

1860'lı yıllarda Kazakların Orta Asya tarihini inceleyen W. Radloff Kapadaya bölgesinde (Afones Yevo-Andronova kültür çevresi), 1865 yılında yapılan M.Ö. 3000 sonlarına ait mezar kazılarında ağızlarında demirden gem izleri taşıyan at iskeletlerine rastlandığını belirten Türkmen, tarihte ilk ata binenin Türkler olduğunu belirttikten sonra Türklerin atla ilgili kültürlerinin ve binicilik hünerlerinin

geliştirilmesini savaşçı bir gücün ve düşüncenin etkisine bağlamıştır(Türkmen 1993:116).

Resim 1. İlkel atların kementle yakalanışı

Kaynak:(Yıldız 1979: 82)

Eski Türklere ait at kültürü ile ilgili çeşitli nitelikteki bulgu ve belgeler bugün çeşitli ülkelerin müzelerindedir. Yenisey yörelerinde eski Türkler tarafından, kayalar üzerine işlenmiş at resimleri ve çok önceki dönemlere ait Türk mezarlarından çıkan eşyalar üzerinde at figürleri kullanılmıştır.

Eski Türk destanlarında ve efsanelerinde at baş tacıdır, atın ayrı bir yeri vardır. Oğuz destanı atla başlar. Dedekorkut'ta Bamsı Beyrek öyküsünde atla kardeşleşmiş olduğunu söylenmektedir(Yıldız 1979:81).

At kısa dönem içinde Türkün yaşamının bir parçası olmuş, Totem olarak kabul edilmiş, adına kurbanlar kesilmiş mabetlerde; binek, yük, koşu yani değişik at türleri için farklı törenler yapılmıştır(Tayga 1990:13).

Türkler atlara yaşam süreçleri içinde değişik isimler vermişlerdir. At sürüsüne yıldı, atların ortak adına ise Yund denmiştir. Atın diğer isimleri ise; at, el, toruğ, köçük'tür (Çınar 1993:43).

Türkler atı, avradı ve silahı ile birlikte kutsal saymış, yaşadığı yerlere, çocuklarına, kabilesine atla ilgili isimler vermiş, 12 Hayvanlı Takvimi yaparlarken, ata da yer ayırmıştır(Çınar 1993:43).Orta Asya Türklerinde 200 den fazla at türü saptandığı belirtilmektedir(Yıldız 1979:84).

Eski Türklerde görülen atla bütünleşme Osmanlı Türklerinde de sürmüştür. Yıldız (1979:173)'a göre Osmanlı Türklerinde atlar, görevlerine göre şöyle adlandırılmıştır:

“Önemli haber götüren süvarilerin bindikleri dayanıklı Ilgar atı, posta süvarilerinin bindiği Menzil atı, akıncı ve süvarilerin bindikleri Cenk atı, yarışlara katılanlara Koşu atı, süvarilerin yedeklerinde bulundukları Yedek atı, yük taşıyan Semer atı, damızlık olarak yararlanılan Aşı atı, törenlerde komutan ve subayların bindikleri Alay atı, arabalar koşulanlara Araba atı ve avlarda kullanılanlara Av atı” gibi isimler verilmiştir.

Bir araştırmada Hunlar zamanında, ölen tümen beyinin mezarına bindiği atlarında gömüldüğü anlaşılmıştır. Akkoyunlular, kahramanlarının mezar taşları üzerine oyulmuş at heykellerini koymuşlardır(Kahraman 1995:441).

Osmanlı hükümdarlarından Orhan Bey’in, atlarını bizzat nalbant dükkanına götürüp nallattığı ve IV. Murat’ın, en sevdiği atları için şair Nefi’ye methiye ve kasideler yazdırdığı, Sultan II. Osman’ın Sisli-Kır isimindeki 1618 ölen atı için Üsküdar’da Selimiye’deki Sarayın bahçesine bir mezar yaptırdığı, Üsküdar da karaca Ahmet Mezarlığının da altı mermer sütunu üzerine yapılmış At Mezarı denilen bir yapı olduğu göz önüne getirilirse, atın Türk hayatındaki değer ve önemi anlaşılmış olur(Güven 1999:199).

Osmanlı Türkleri at yetiştiriciliği ve alışverişi için her büyük kentte at pazarı kurmuşlardır. İstanbul’daki at pazarı Fatih zamanında açılmıştır. At pazarları her sabah törenle açılırdı. Pazarda özel olarak görevlendirilen Pazar imamı dualar okur dükkanlar duadan sonra açılırdı. At Pazarının Kethüda denilen bir başkanı, Yiğit başı denilen bir başkan yardımcısı vardı. İstanbul’daki at pazarı Fatih semtinde ve atların açık artırma usulü ile satıldığı çok önemli bir pazardı (Yıldız 1979:180).

Atı evcilleştiren ve atlı hayvan kültürünü ortaya çıkaranların Türklerin Cetleri olduğu bugün artık kabul edilmektedir. Atın ehlileştirilmesi, insanlık tarihinde kavimlerin ve kültürlerin ortaya çıkmasında kendine has neticeler doğmuş bir başarı olarak kabul edilmiştir.

Baykal gölünden Urallara kadar uzanan bölgede Türkler tarafından en eski çağlardan beri yetiştirilen at, bütün kültüre yön veren en önemli etkidir.

2. Süvarilik (Cündilik)

2.1.Türklerdeki Yeri ve Önemi

Türklerde at yarışları çok eskiden beri yapıla gelmiştir. Eski Türkler - Hunlar M.Ö. yıllarda gelenek icabı, sonbaharda (8.ay) atların semirdiği, tayların çoğaldığı bu

zamanda Tai-lin denilen yerde umumi bir toplantı düzenlenir; tanrılara kurban sunma, insan ve hayvanların sayımı yapılırdı.

Tai kelimesi, tanrılara kurban sunmak için bir orman etrafında dönmek (at koşturmak) demektir.

Tanrılara kurban sunulduktan sonra, beraberce kurban etleri yenir, sportif oyun ve hareketler meydanında at yarışları da yapılırdı(Tayga 1990:16).

Türklerde at yarışı düzenleneceği zaman çok geniş ve çok yönlü ön hazırlık yapılırdı. Yarışı düzenleyen kişi, yarışın gününü, yerini, düzenleniş nedenini ve yarışa konulan ödülleri iyice duyururdu. Biniciler atlarını ahıra alır kuru ot ve yulaf gibi yemlerle beslerler, sudan ayrı olarak 5-6 litre kısırak sütü içirirler, ata günlük antrenman yaptırılırdı. Atların yarışlara hazırlanıp hazırlanmadığı yarış öncesi kontrol edilirdi. At biraz koşturulur sonra su verilir eğer ölçüdeki suyu çok az içerse hazır demektir. Yarışlar 2 gün sürer, ödül olarak düzenleyenin imkanına göre genellikle de at, inek, koyun, kuzu, deve, halı, elbise kumaş vb. verilirdi.

Yarışlarda akın denilen görevli yarışın nedenini, ödülleri, yarışın başlama yerini ve koşulacak uzaklığı yüksek sesle seyircilere duyururdu. Akın ayrıca yarışlarda kunterme (yardım) olup olmadığını belirtmesi görevleri arasındadır(Yıldız 1979:86).

Yarışlarda hakem kurulu vardı, bu kurul yarış alanında yerini alır kunterme varsa at sahiplerini ve taraflarını başlama yerinden 100-120 m. uzakta durmalarını temin ederlerdi. Kolon denilen birkaç atın aynı anda varışa girmeleri durumunda ileri gelen konuklarca oluşturulan hakem kurulu ortak kararlarla dereceye gireni açıklardı(Yıldız 1979:87).

Orta Asya Türklerinde At Çaptırgan denilen ve belirli mesafelerle yapılan at yarışları günümüzde binicilik geleneği olarak devam etmektedir(Yıldız 1986:51).

Evlenme nedeniyle yapılan ve Toy adı verilen törenlerin en önemli eğlencesi Beyge denilen yarışdır(Yıldız 1979:86), damat ile gelin at üzerindeki yarışmacılardır. Beyge yarışı; Kazak ve Türkistan Türkleri tarafından hala biniciliğin geliştirilmesi ve binicilik hünerlerinin sergilenmesi amacıyla günümüzde yapılmaktadır. Yarış sonucu aldığı ödülün ismine de Baygu denilen buradaki yarışların Anadolu'daki adı Beyge'dir (Güven 1992:29).

“ Binicisini sarsmayan, çok hızlı bir yürüyüş sitili olan ata Rahvan(Yorga)at, bu yürüyüş sitiliyle olan yarışa da Rahvan(yorga) yarışı denilmektedir” (Türkmen 1998: 53).

Yorga at M.Ö. 900 yıllarında Karasuk kültür çevresinde Türkler tarafından binildiği kaydedilmiş, somut olarak ilk defa M.S. 745'te Göktürk yazıtlarında rastlandığı bildirilmiştir(Türkmen 1998: 58).

Türklerde rahvan at yarışları asırlardır Anadolu'nun hemen her yerinde yapıla gelmiştir. Bu gün yurdumuzda Doğu Kars, Ağrı, Erzurum; Batıda İzmir(Turgutlu), Balıkesir, Bursa, Denizli, Karadeniz bölgesinde; Artvin, Trabzon, Ordu, Zonguldak, Samsun; güney taraflarında Antalya'da sıkça yapılmaktadır(Türkmen 1998: 61).

At yarışları Türk mitolojisinde de mevcuttur, iki türlü at yarışı vardır. Birisi sadece yarışmak amacıyla düğünlerin, toyların, ölü aşılarının(yemek) ve şenliklerin süsü ikinci yarış türü ise savaşma gayesi ile yapılırdı. Savaşmak için iki ordu karşılaştığında karşılıklı anlaşma yapılır iki taraftan savaşçı veya pehlivan çıkar hangi tarafınki galip gelirse savaş o kazanmış sayılırdı. Manas Destanının parçası olan Bok-Murun hikayesi ve Kös-kaman hikayelerinde efsane içinde at yarışlarından bahsedildiği belirtilmektedir(Güven 1992:29).

Osmanlılarda binicilikle ilgili faaliyetler; “Binicilikte ustalık ve hüner gösterme yarışları uzun mesafeli at yarışları ve at üzerinde oynan çeşitli oyunlar olarak 3 bölümde yapılmıştır”(Yaşar ve Dinçer 1999:24).

Osmanlılarda atlı askere sipahi denmiştir. Cüdi sözcüğü ise yalnızca hünerli biniciler için kullanılmıştır(Gezder 1999:99).

Osmanlılarda atlı bölükler farklı renkte; sipahi bölüğü kırmızı, silahtar bölüğü sarı, sağ ulufeciler yeşil, sol ulufeciler kırmızı-beyaz, sağ garibanlar beyaz, sol garibanlar da beyaz bayrak taşımışlardır(Gezder 1998:49).

Gelibolu'nun fethi dolayısıyla Orhan Bey'i tebrike gelen Mısır (Memluklu) elçisi beraberinde bir de heyet getirmiştir. Konuşmalar sırasında Cündilikten bahsedilirken, Karnin adında heyet içerisinde birinin silahşörlük hakkında yazdığı Risale-i Cüdi adlı Arapça eseri padişaha sunmuştur. Orhan Bey içerisinde Cündilik Bilimi ve idmanlarından bahseden bu eseri hemen Türkçe'ye çevirtiriyor ve hasekilerine kitaptaki bilim ve idamları öğrenmelerini emrediyor(Tayga 1990:58).

Cündilik sözcüğü 1359'daki bu ziyaretten sonra bizde de kullanılmaya başlıyor(Kahraman 1995:444).

Osmanlı devletinde atçılığı teşvik amacıyla 1326 yılında Bursa da Balıklı Köy ile Atıcılar meydanı arasındaki alan yarış yeri olarak vakfedilmiş ve burada planlı programlı koşulara başlanmıştır(Yaşar ve Dinçer 1999:27).Bursa'daki bu yarış yerinde Osmanlılardaki ilk at yarışı Orhan Gazi zamanında 1326 yılında oynanmıştır.

Anadolu Selçuklularında yüz bin süvariden oluşan bir ordu vardı .Osmanlılarda 16 yüzyılda bu rakam yaklaşık 250 bindir. Hayvan ocaklarında at yetiştirmek ve ırkın düzeltilmesi için çalışmalar yapılmaktaydı. Hayvan ocakları Filipe, Edirne, Selanik, Amasya, Yozgat, Merzifon, Eskişehir (Çifteler Çiftliğinde), Malatya (Sultan Suyu), Irak(Veziriye), Adana da bulunmaktaydı(Yıldız 1979:175).

At yarışları ve gösterileri Osmanlı İmparatorluğunun her yerinde görülmüştür. Yarış ve gösterilerin en önemlileri padişahlar huzurunda yapılmıştır. III. Murat'ın 1582 at meydanında düzenlediği şenlik I. Ahmet'in 1606'da düzenlediği şenlik ve 1675 yılında Edirne'de Sultan IV. Mehmet adına düzenlenen şenlikler çok muhteşemdir(Yaşar ve Dinçer 1999:26).

Edirne şenliklerindeki at yarışları 3 aşamalı olmuştur. Birinci aşaması 3 saat uzaklıktaki Tekiye Han denilen yerden başlamış 17 at katılmış, 4 saat uzaklıktaki Mustafa Paşa mezarı denilen yerden başlamış 16 at katılmış, 6 saat uzaklıktaki Mustafa Paşa köprüsünden başlamış ve 50 at katılmıştır. Bu yarışlarda ödüllerde verilmiştir (Yıldız 1979:176).

At yarışlarında at ve binicilik ile ilgili çeşitli beceriler sergilenmiştir. Dört nalla giden atın üzerinde; ayağa kalkma, tek ayak üzerinde durma, amuda kalkma, eyer çıkartılıp boyuna alıp tekrar takma, manialı maniasız(engelli, engelsiz) silah kullanarak ve silahsız koşular(Yaşar ve Dinçer 1999:26), yerden para almak, atın boynunun altından dolanmak, havaya demir topu atıp yakalamak, at üzerinde yarım dönüşte önce arkaya sonra da yerine gelmek, at üzerinde parende atmak gibi beceriler sergilenmiştir. Atla ilgili beceriler; atın önüne atılan yemin atın ağızıyla alıp binicisine uzatması, diz çökmesi, yere yatıp gövde üzerinde dört ayağını birleştirmesi, çok küçük yere girebilme gibi başarılarıdır (Yıldız 1979:177).

Osmanlılardaki yarışan atlar cinsine ve yüksekliğine göre sınıflandırılmamıştır. Yalnız Toylar için ayrı koşular düzenlenmiş ve mesafeleri kısa

olmuştur. Yarışın padişah, vezir veya bir köylü tarafından düzenlenmesi hiç önemli değildi atına ve kendine güvenen herkes eşit şartlarda yarışa katılabiliirdi (Yaşar ve Dinçer 1999:28). Bu durum yarış yapılmasını kolaylaştırmış ve atçılığı teşvik etmiştir.

1864 yılında İstanbul da bulunan bazı ecnebler ve Avrupa'daki gibi at yarışı yapılmasını isteyen devlet büyükleri, Sultan Abdülaziz'in at sevgisinden yararlanmış, kendisinden izin alarak at yarışlara yapmaya karar vermişlerdir. Bu amaçla, bir kurul oluşturup, başkanlığına, Sefer paşa, ikinci başkanlığına Salih paşa getirildi. Üyeler arasında da Vikontdö Kroçer, Rauf Bey, Aristidi Bey, Mösyö Vitalis, Mösyö Folkent, Mösyö Jiro, Mösyö Haçesan, Mösyö Gıravaçino, Mösyö Mayer, bulunuyordu.13 Mayıs 1864 Cuma günü Kağıthane'de yapılacak beş yarışa girme kuralları belirlenmiştir: Yarış sırası, yarışın adı, ödül miktarı, hayvan yüksekliği, koşu mesafesi gibi

1. yarış esnaf için, 2. yarış; subay ve askerler için, 3. yarış, Padişah yarışı; her memleketten her cins hayvan katılabilir, 4. yarış, Beyoğlu halk yarışı; her cins hayvana mahsustur, 5. yarış, sipahi yarışıdır, sipahi bölüğü subayları katılmıştır (Kahraman 1995:644-645).

Atlı sporlar; dört nal koşu sitiliyle yapılanlar, savaş karakterli atlı sporlar, binicilik hüneri sergileyen ve kısmen savaş özelliği taşıyanlar, atlı yürüyüş veya araba koşularının yapıldığı yarışlar olarak dört bölümde incelenmiştir (Türkmen ve diğerleri 1999 :210-211).

Gezder(1998:25-26) ise atlı sporları: Beyge; belirli bir istikamete yapılan ödüllü koşu, Çögen(Polo); atlıların ellerindeki uzun sopalarla yerdeki cismi birbirinden kaçıarak önüne alması ve yerde sopalarıyla sürmesi, Okçuluk; at üzerinde hareketliken, hareketli hedefe ok atma yarışması, Cirit; belirli ölçüde sınırlanmış düz alanda iki takımın belirli kurallarla oynadıkları oyunlar, Kökböri; kesilmiş bir oğlağı birbirinden kapmak amacıyla yapılan engelli at yarışı, olmak üzere beş kısma ayırmıştır. Kökböri oyuna, gökbörü de denmekte fakat düğünlerde oynandığın da adı Kızbörü olmaktadır(Dirier 4 Ocak 2003:2). Amacımız teşkilatları yazmak olduğundan Gezder'in belirttiği bu atlı sporlar içerisinde teşekkül oluşturduğu için sadece cirit sporunu yazacağız.

1877-78 Osmanlı-Rus savaşında yenildiğimiz için ülke yasa bürünmüş at yarışı ve spor gösterileri ve eğlenceler unutulmuştur. Bu döneme rağmen ; İzmir , Balıkesir, Manisa, Konya, Bursa, Amasya, Sivas, Samsun, Adana, Erzurum, Urfa, Halep, Bağdat, Şam ve Musul illerimizde at yarışları devam etmiştir (Yaşar ve Dinçer 1999:28).

İzmir Torbalıdaki at yarışları Mirat, Hifzi ve Evliya Zade, Refik Beylerin çalışmaları sonucu 7 Mayıs 1893 tarihinde düzenlenmiştir. Torbalı Yarışları bu tarihten itibaren düzenli olarak I. Cihan Harbine kadar devam etmiştir. İzmir yarışları Modern At yarışlarına öncülük etmiştir(Yaşar ve Dinçer 1999:28).

Osmanlılar zamanında ilk defa resmi olarak düzenli bir şekilde at yarışı 1901 yılında, Merd Irmağının kenarında 3000m² bir alanda Samsunda yapılmıştır(Türkmen 1986:28).

Samsun Mutasarrıfı Hamdi Simavi bir yarış alanı ve tribünü yaptırmış bu alan Cumhuriyetten sonra genişletilerek düzenli şekilde yarışların yapılması sağlanmıştır(Yaşar ve Dinçer 1999:28).

Bu yarışlar sonucunda şöhret olan Samsun at yarışlarına Samsundan başka Amasya, Tokat, Çorum, Merzifon, Sinop, Ordu, Giresun, hatta Sivas'tan özel atlar getirilerek yarıştırılmıştır. Ödülleri bizzat Mutasarrıf Hamdi Bey vermiştir (Eberhard 1947:28)

Haralar Nazırı Muzaffer Paşa 1902 yılında Subay ve eratin katılımına müsaade etmiş Eskişehir çiftelerde at yarışı düzenlenmiştir. Müşir Paşa yarışlara para desteği yani teşvik gösterilmediğinden 1903 yılında yarışlar yapılmamıştır(Yaşar ve Dinçer 1999:29).

13 Kasım 1921 günü saat 12'30 da Atatürk'ün bizzat ilgisiyle Ankara'da koşu alanında at yarışları yapılmıştır(Tayga 1990:159).

2.2. Cündilik (Süvarilik) Teşkilatları

"...Hun'lar, doğuştan savaşçı atlı oymaklardan kurulu, okçuluğun uzmanı olan bir kavimdir. Askerlik yetenekleri okçuluk üzerine ölçülürdü. At renklerine göre ordu düzeni vardı. Doğuda kır, Güneyde doru, Batıda ak, Kuzeyde yağız atları yer alırdı"(Tayga 1990:6). Yukarıdaki açıklamadan asker içinde de olsa atçılık konusunda bir teşkilatlanma vardır.

Abbasi halifesi El-Muttasım Türkler için Bağdat yakınlarında Samara şehrini inşaa ettirmiştir. Bu şehirde kapalı spor salonu yaptırmış, at meydanı, polo(çevgan)sahası, ok meydanı, güreş ve boks sporu için kapalı salon, stadyum ayrıca hayvanat bahçesi yaptırmıştır. verilen bilgilere göre; oyu ve yarış meydanı, sarayın güney cephesi sonunda ve dehlizin arkasında surlarla kaplı dikdörtgen şeklinde 530 m uzunluğunda 65m genişliğindeymiş. At yarış alanı ise, binanın ön kısmında 5,5 km uzunluğunda muntazam ve kapalı bir meyille çevresi 11,5 km olduğunu söylemektedir (Tayga 1990:42).

Osmanlı İmparatorluğunda ilk kuruluş yıllarında süvarilikle ilgili büyük gelişmeler görülmüş saray ve orduda örgütler kurularak teşkilatlanmıştır(Yıldız 1979:174).

Osmanlılarda atlarla ilgili ilk teşkilatın; Orhan Bey 1326 yılında Bursa'yı almasıyla birlikte kurulduğu söylenmektedir. Orhan Gazi Hüdavendigâr Bursa Fethinin hemen akabinde bu kentte şimdiki Balıklı köyü ile At meydanı arasındaki geniş alanı koşu yeri olarak düzenletmiş ve etrafında bulunan tesislerle birlikte vakıf yapmıştır. Bu alanda programlı antrenmanlar yapılmaya başlanmış, bayram ve özel günlerde at yarışları ve çeşitli at oyunları oynanmıştır (Yıldız 1979:175).

Yaşar ve Dinçer (1999:29) özellikle Osmanlılardaki teşkilatlardan bahsetmişler, şu bilgileri vermişlerdir: Kapıkulu süvarileri kışlaları olmayan fakat sürekli silah altında bulundurulan askerlerdi. Bunlar Edirne, Bursa, Balıkesir dolaylarında otururlardı. Eyalet süvarileri ise Eyalet paşaları yada beyleri tarafından korunup beslenirlerdi.

Atçılıkla ilgili saray örgütü ise daima gelişim göstermiştir. Sarayda taycılar ve Tay Ağalarının asil görevleri bu işti. İstanbul-ı Amire ve Has ahır için yetiştirilen taylarla ilgili önemli görevleri vardı. İstanbul dışındaki bölgelerde görevlendirilen taycılardan hizmeti karşılığı vergi alınmamıştır. Örgütlerde yetiştirilen atlar saray adına her yıl ilk baharda Kağıthane'deki Emir Ahur Kasrı ve Bahçesi denilen yere gönderilerek sergilenirdi. Padişah bunlardan beğendiklerinin sahiplerine değerli hediyeler vermiştir(Yıldız 1979:175).

1402 yılında yapılan Ankara Savaşından sonra, Amasya'ya çekilen Şehzade Mehmet Çelebinin kardeşlerini yenip padişah olabilmesi için çevik kuvvete ihtiyaç duyulmuş ve biniciliğe önem verilmiştir. İşte bu amaçla iki ayrı yerde iki örgüt

kurulmuştur. Bu örgütlerden Amasyalılarından oluşan birliğe Bamyacılar, Merzifonlulardan oluşana ise Lahanacılar denilmiştir. Bu bölükler kırmızı ve beyaz bayrak taşımışlardır (Gezder1998:25-26).

2.2.1.Osmanlı Kuruluşlarında Cündilik

Osmanlı Sarayında cümdi adıyla anılan bir bölük ve koğuş bulunuyordu. Kahraman böyle bir bölük veya koğuş olmadığını söylese de bir hatadan kaynaklandığını düşünüyoruz. Osmanlılarda cündiler; Enderun Cündileri, Sadrazam Cündileri ve Mısır Cündileri olmak üzere üç grupta toplanmıştır(Yaşar ve Dinçer 1999:25).

2.2.1.1.Enderun Cündileri:

Osmanlılarda cündilik terimi sadece sıfat olarak iyi ve hünerli biniciler için kullanılmıştır. Enderun teşkilatında cündilik yaparak bu sıfatı almış, sonradan vezir olmuş bir çok kişi Cümdi... paşa diye anılmıştır.

Enderun'daki cündiler, her koğuşta (Hazine, Kiler ve Seferli) bulunmaktaydı. Ayrıca Harem Ağalarının da içlerinde cündiler vardı. Cündibaşılar yalnız Akağalar'dan olup yükselmeden padişahın isteğiyle Haso'daya alınıyorlardı. Cümdi başı olmadan Haso'daya alınanlarda vardır.

Cündiliğin genellikle Enderun'daki içağalar ile Harem ağaları yapardı. Birun teşkilatındaki kuruluşların ve ocakların personelinden istekli ve yetenekli olanlar eğitilirdi.

Enderun'daki içağalar ile harem ağalarının cündibaşısı aynı kişidir ve genellikle akalardan (içağalardan) seçilmişlerdir. Cündibaşının başlıca görevi alaylardaki cündileri eğitmek, padişah cündilik veya cirit oyunu seyretmek istediğinde oyunu yönetmektir (Gezder 1998:50).

Enderun ve Birun'daki cündiler Bamyacı ve Lahanacı alaylarından birine bağlıydılar. Cündilik eğitimi Çarşamba ve Cumartesi günleri Gülhane kasrı önünde bulunan Kabak Meydanı (Gülhane meydanı, Cirit meydanı) denilen alanda, Topkapı Sarayının kuzey kısmından beşinci yere açılan kapının önündeki Gotlar anıtının bulunduğu küçük alanda ve Beşiktaş sarayının kuzeyindeki Çinili Köşk alanında yapılmıştır (Kahraman 1995:469).

Yukarıdaki bu bilgiden yani Enderun ve Birun'daki cündilerin Bamyacı ve Lahanacı alaylarından birine bağlı olması Enderun ve Birun'un cündilik yapılan birer spor kulüpleri olduğunu belirten bir delildir.

2.2.1.2.Sadrazam Cündileri:

Sadrazamların Kapı halkı içinde iki cüdi bölüğü bulundurması kanun gereği idi. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa zamanında iki cüdi bölüğü vardı. Bunlardan birisi 300 kişilik olup Amasya halkından diğeri 200 kişiden oluşan Bosna Hersek halkından oluşturulmuştur.

Osmanlı devletinin teşrifat kurallarına göre, sadrazam cündileri dini bayramların 3.günlerinde ve doğum şenliklerinde Eski saraya giderek padişah huzurunda meydanda cirit oynamaları kanun icabıdır. Bu bayramlar ve doğum günlerinden başka Osmanlı ülkesine iltica eden şehzade ile kral karşılama törenleri ile elçilere Sad'abatta yerine getirilmesi gereken bir arzu yani muraddır. Sadrazam cündilerinin eğitim alanı Bab-ı Asafi'nin içindeki Kum meydanıdır. Bu yer son zamanlarda Bab-ı Ali denilen yer olup günümüzde valilik binası Defterdarlık ve Başbakanlık arşivinin bulunduğu yerdir (Kahraman 1995:447-449).

2.2.1.2.a. At Meydanı (Sultan Ahmet Meydanı)

İstanbul'daki spor alanlarından biriside At Meydanıdır. Bu alan; Bizans İmparatorluğu zamanında etrafı duvarlarla çevrilmiş, adına da hipodrom denilmiştir.

Türkler İstanbul'u fethettikten sonra bu alana at meydanı demişler at meydanı denmesinin nedeni fetihden sonra binicilik eğitimi yapacak başka bir yerin olmamasından dolayı, bu alanda yeniçerilerin, sipahilerin, saray ve sadrazam cüdülerinin eğitim yapmalarından dolayıdır. At meydanı sahası ölçüsüyle ilgili değişik rakamlar verilmektedir(Güven 1992:25).

Diğerlerini saymaz isek iki araştırmacının ayrı ayrı fakat aynı kenar ölçüleri olan; eni 180m boyu 370m rakamlarını verdikleri açıklanmaktadır. Bu durum bir ittifak sayılabileceği için bizimde kanaatımız kesinlikle bu yöndedir. Sultanahmet Camii yapıldıktan sonra ölçüler küçülmüş bu günkü durumunu almıştır. (Kaharaman1989:71-72).Caminin yapımıyla birlikte bu alana Sultan Ahmet meydanı denilmeye başlanmış hala günümüzde bu isimle anılmaktadır(Yıldız 1979:179).

At meydanında beden hareketleri ve oyunlardan başka ilginç gösteriler, savaş gösterileri, güldürü ve tiyatro oyunları sergilenmiştir. Kanuni 1524 ve 1530

yıllarında Sultan II. Murat'ında 1582 yılındaki At Meydanında yapılan şenlikleri çok muhteşem olmuştur(Yıldız 1979:179). Anlatılan bu vasıflarından dolayı kesinlikle bir spor dalıdır.

2.2.1.3.Mısır Cündileri:

Nil nehri etrafında yaşamış eski Mısırlılara ait anıtlarda avcılık ve güreş gibi cündilikte de ilgili resimler vardır. Bu resimlerden ötürü Mısırlıların at sırtında savaş gösterileri yaparak cündilik ettiklerini söyleyemeyiz. Çünkü Araplar, Fatımiler, Tulunoğulları ve Eyyübiler zamanını anlatan tarihlerde bu devletler zamanında top oyunu (Çevgan) dışında cündilik yapıldığını gösterir bilgiye rastlanmadığı bildirilmektedir. Fakat kölelikten başkumandanlığa kadar yükselip, Kölemenler devletini (bahriye memlukları) kuran Kıpçak Türkü Aybey'den sonraki dönemlerde Mısırda cündilik eğitiminin yapıldığı görülmüştür. Özellikle Aybey gibi Kıpçak Türkü olan Baybars'ın zamanında (1260-1277) cündilik kitapları Arapça'dan ve Farsça'dan Kıpçak Türk'çesine çevrilmiş, bazıları dizeli Kıpçak Türkçe'si ile yazılmış, böylece Mısırda cündiliğin bu devlet zamanında en beğenilen spor olduğu gösterilmiştir(Gezder 1998:57-58).

Mısır Osmanlılarca fethedildikten sonra Kahire'de daimi surette 1200 kadar yeniçeri bulunurdu. Bunların görevi Kahire'yi korumak ve asayişi sağlamaktı. Cündilik ise ayrı bir kuruluşu, cüdi başının emrindedir ve yardımcıları vardı.

Cündiler kahire kalesinin batısında Nil nehri kenarındaki cirit meydanında eğitim yaptıkları bildirilmektedir (Kahraman 1995:456).

2.3.Kahire'deki Spor Alanları:

Mısırda devlet kurmuş olan Kıpçak Türklerinin Türklüğe hizmetleri yalnız Kıpçak Türkçesiyle yazılmış olan (Kahraman 1995:458), bugün İstanbul kütüphanelerinde bulunan Kitabül Furuşiye Vel Baytara Min Kab'lit Tıb ve Umur İssaltana(Kahraman 1995:453) kitapları yazmış olmaları değildir. Kıpçak Türkleri Kölemenler devletini Mısırda kurunca Kıpçaktan ve Kafkasya'dan bir çok Türk gencini buraya getirmişler, yaptıkları kışlalarda eğitip o kışlaların yanındaki spor alanlarında cündilik talimleri yaptırmışlar(Kahraman 1995:458).

Arap tarihçilerin yazdığı tarihten öğrenildiğine göre Kölemenler zamanında Kahire'de bir çok meydan bulunuyormuş. Bu meydanların bir bölümü cündilerin ve askerlerin eğitimi, bir bölümü de yalnız sultanların cirit ve çevgan oynaması için

yapılmıştır.Tarihi kaynaklardan aktarıldığına göre Osmanlılar zamanında Kahire’de şu meydanlar bulunmaktaymış;

2.3.1.İçoğlan Meydanı:

Bu meydan kalenin içindedir. Mısır valisinin içoğlanları eğitim yapmışlar. Fakat küçük olduğundan yalnız mızrak oyunu oynamışlardır. Bu alanla ilgili Evliya Çelebinin şu bilgileri verdiği yazılmıştır;

“ İçağalar yerinde bir geniş meydan vardır. Bütün içağalar orada cirit, at ile mızrak, kılıç ok atma, tüfek atma, kalkan kullanma ve *matrakbazlık eğitimi yaparlar. Bu meydanın dört tarafından içağalarının ikişer, üçer kat odaları bulunur. Bu odaların bütün pencereleri meydana bakar...*” (Kahraman 1995:459).

2.3.2.Kabak (Saray) Meydanı :

Bu meydan iç kalenin dışında, alt taraftadır. İbrahim paşa Mayıs 1661-Mart 1665 yıllarında Mısır valisiyken kabak meydanında cirit oynayan ve kabağa ok atan cündileri seyretmek için kendine bir yer yaptırmıştır.

Buradaki Kabak meydanı 700 adım büyüklüğünde olup zemini tamamen kum döşelidir. Ortasında bir gemi direği dikilmiş, direğin tepesine de bir altın yaldızlı top konmuştur.

Saray meydanının dört tarafında 5 kapı vardır. Birisi mutfak için birisi divan kapısıdır ki iki kat demir kapıdır. Birisi şehre açılan Havale kapısı, bu kapının yanında kara meydana inen kapı ve Tılsım kapısıdır (Kahraman 1995:459-460).

2.3.3.Kara Meydan (Meydan El Esved):

Bu meydan kalenin dışında bulunuyordu. Osmanlılar Mısır’ı alınca ilk vali olan Çerkes beylerinden Hayr Bey zamanında (1517-1522) etrafı sade düz duvarlarla çevrilerek bir kapı ile kaleye bağlanmış, kale kapısı ile meydan kapısı arasındaki yolun iki tarafı da yüksek duvarlarla kapatılmıştır.

1670 yılında Kara meydanı gören Evliya Çelbi’den nakledildiğine göre; meydan da bir kasr vardır bunu Kaytbay yaptırmıştır. Kara meydanının uzunluğu 800 adımdır, bitiminde paşa delilerinin odaları vardır. Paşalar bu meydanda cirit oynarlardı. Meydanın beş kapısı bulunuyordu; Rumeli meydanına açılan demir kapı, burası kuzeye açılır zincirle daima kapalı tutuluyordu. Bu kapının yanında atla zor geçilebilen küçük bir kapı vardır. Bir kapısı Emir-i Ahur Sarayının dibinde olup Ahur Kapısı denilir, batıya açılır ve demirdendir. Bir kapı Deliler konağının yanında

zaviye kapısıdır, güneye açılır. Bu kapıdan 20 adım ileride Kurafe Kapısı vardır. doğuya açılır (Kahraman 1995:460-461).

2.3.4.Rumeli Meydanı:

Bu meydan kalenin dışında ama kaleden şehre açılan Azaplar kapısının önünde, Kara meydanın kuzeyindedir. Dini bayramlardaki şenliklerin yapıldığı meydanlardan biriside bu meydandır.

Bu meydanla ilgili Evliya Çelebinin ramazan bayramında yapılan şenliklerden bahsedip yapılan şenlik meydanlarının da şöyle anlattığından bahsedilmekte; "...Rumeli meydanı, Kara meydan, imrehor mahallesi meydanı, Eski Mısır meydanı, Bulak ve Bab-ı Nasr'dan dışarı ve abidin mahallesi ve Mısırın nice yüz meydanlarında binlerce salıncak ve dolap, beşik, atlı karınca, çıkıklara çocuklar binerek sallanırlar..."

Evliya Çelebi'den rivayetli bu cümlelerde Mısırdaki yüzlerce meydan bulunduğunu öğrenmekteyiz (Kahraman 1995:461).

2.3.5.Karakuş Meydanı:

Haliç kenarındaki Hüseyiniye'dedir. Kölemen devletinin sultanı Baybars, bu alanı Beytülmal dan satın almış bir bölümüne cami geriye kalan yere de meydan yapıp camiye vakfetmiştir. Bu caminin üç kapısı olup her kapının yanında birde minare bulunuyordu. Baybars, Haliç kenarına şeyhin ve dervişlerin oturmaları için odalar yaptırmıştır(Kahraman 1995:461).

2.3.6.Melik Aziz Meydanı:

Bu meydan Selahaddin Eyyubi'nin (d.1136-ö.4 mart1193)oğlu Melik Aziz tarafından kardeşlerin Şam ve Haleb'i almak için askerlerine her gün eğitim yaptırmak amacıyla açıldığı söylenmektedir.

2.3.7.Selahiye (Burci) Meydanı:

Bu meydanı Selahattin Eyyübinin yiğeni (kardeşinin oğlu) Melik Salih lakabıyla anılan Necmeddin Eyüp(m.1245-h.643) yılında yaptırdı. Selahiye meydanı Haliç'in kuzeyinde, Burci denilen ve çevresinde ondan fazla köşk bulunan bir yerdedir. Bu köşklere Kebş köşkünü de Melik Salih yaptırmıştır.

Melik Baybars'ın sultanlığı zamanında (1260-1277) Burci meydanı alanını genişletip (50 dönüm) etrafını duvarlarla çevirterek zeminini de çim döşetti. Çevresine oyunları seyretmek için oturacak yerler, salonu olan köşkler yaptırdı. Cirit

ve çevgan oyuncularının yıkanması için hamam yaptırmıştır ki odalardan bu hamama giden ayrı yollar bulunmaktaydı. Meydanın giriş kapısının karşısında büyük bir havuz yaptırmıştır.

Selahiye Meydanı, dünyada eşi ve benzeri bulunmayan mükemmel bir spor kompleksidir (Kahraman 1995:462-463).

2.3.8. Burketal Fil (Filhavuzu) Meydanı:

Bu meydanı yaptıran üç defa Mısır sultan olan Nasır Mehmet'tir. Bu meydan eski Mısırlıların yapımı olan Burketal-Filde olduğu için bu isim verilmiştir. Meydan Nasır Mehmet'in birinci sultanlığı zamanında 1295 yılında Eyyubilerden Salih Necmeddin'in yaptırdığı köşkün yanındadır.

Meydanı yaptıran bu değerli sultanın babası Türk tarihinde iz bırakmış Kılavun; Kahire de 11 yıl hükümdar olmuş bir çok cami ve Bimaristan adıyla hastane yaptırmış Çerkez köleleri toplayarak bir kışlada (kalede) eğitim yaptırarak savaş tekniklerini öğretmiş bir şahsiyettir. Eğitim yaptırdıkları insanlar kale veya burç içinde büyüdüklerinden bunlara Burciye denilmiştir(Kahraman 1995:463).

2.3.9.Melik Zahiri Meydanı:

Bu meydanı da Selahiye Meydanını yaptıran Selahaddin Eyyubi'nin kardeşi Melik Adil beyin oğlu Melik Salih diye anılan Necmeddin Eyub (1245-1251) yaptırdı. Melik Zahirden 10 yıl sonra Mısır sultan olan Melik al zahir Rukneddin Baybars Bundukdari, top (çevgan) oynamayı çok sevdiği için özellikle de Nil Kesimi Bayramında (15-31 Ağustos arasında) bu alana gelerek top oynardı. Kılavun'un oğlu Nasır Mehmet (m.1314-h.714) yılında burayı bahçe (bostan) haline getirdiği bildirilmiştir.

Nasır Mehmet yukarıda yazılmış bulunan meydanlardan başka (m.1318) yılında Kahire'de Nasiri Meydanını 1323te Siryaküs şehrinde Siryaküs Meydanını ve 1327 yılında yine Kahire'de Mehari Meydanını yaptırdığı bildirilmiştir(Kahraman 1995:465-466).

Osmanlı devleti zamanında, at yarışları ve cündilik başlığı altında belirttiğimiz gibi şu an ülkemiz sınırları içinde ve dışındaki birçok vilayette at yetiştirmek ve ırk ıslahı için çalışmalar yapılmıştır. Muhtemelen bu şehirlerde Eskişehir, Çifteler çiftliğinde yetiştirilen atların Eskişehir yarışmalarına katıldığı gibi

antrenman ve daha sonrada yarışlara katılmış olmalarından dolayı buraları birer jokey kulübü olarak algılayabiliriz.

1864 yılında Dersaadet Jokey Kulüp-Cemiyeti Sipahiye adıyla bir kulüp kurulmuştur. Bu kulübün 31 maddeden oluşan tüzüğü İngiltere jokey kulübünün yönetmeliğinden çevrilmiştir. Kulübün nizamnamesinde amaç yarışları teşvik etme, at cinslerini ıslah etmek ve yarışlara herkesin katılmasına imkan sağlamak olarak bildirilmektedir.

Biniciliğin Osmanlı döneminde hem harp okullarında savaşa hazırlık olarak, hem de gösteriler içerisinde yarışmalar şeklinde görmekteyiz. Binicilik, açılan harp okullarında eğitim yoluyla değerlendirilmiştir. Türkler bu okulu ordular kurmaya başladıktan sonra 1834 yılında II. Mahmut zamanında Selimiye kışlasında açılan ilk Harp okulunda piyade ve süvari eğitimi ile başlamıştır. Gittikçe gelişen Harp okulları sınıflarında süvari subayları yetiştirilmiş ve okulun süvari kısmında binicilik eğitimi yapıla gelmiştir(Özden 1999:26).

Osmanlılarda modern anlamda binicilik 1911 yılında Harbiye Nazırı Mahmut Şevket paşanın Fransa'daki Saumur Binicilik okulunu beğenerek Bakırköy'de kurduktuğu Süvari Binicilik ve Tatbikat Okulu ile başlamıştır. Okul müdürlüğüne Alman yarbay Bob getirilmiş, ilk yıllar sportif binicilikten çok askeri amaca yönelik bir binicilik sistemi uygulayan okul amaç ve hedefine ulaşamamış ve Balkan Savaşı çıkınca da kapanmıştır. Bu arada okul Davutpaşa kışlasından Orhaniye deki pavyonlara taşınarak müdürlüğe Binbaşı Esat getirilmiş ve okul Haydarpaşa'ya şimendifer taburu kışlasına taşınmıştır. Eskişehir Çifteler çiftliğinden (Hara) birçok at getirilerek eğitimlere başlanmıştır. Okul I. Dünya savaşı nedeniyle tekrar kapanmıştır.

Okul 1919-21 yılları arasında Abidin Paşa (Ankara) sırtlarındaki askeri tesislerde Sakarya Meydan Muharebesi için süvari talimgahı olarak görev yapmıştır (Yaşar ve Dinçer 1999:26-27).

Harbiye nazırı Enver Paşanın öncülüğünde, Mahmut Şevket Paşa ve Mahmut Muhtar Paşa gibi ileri gelen insanlar, ilk Türk binicilik kulübü olan Sipahi Ocağını 22 Mart 1913 günü resmen kurmuşlardır. Kulüp ata binme ve at sporunu yurda yaymak amacıyla kurulmuştur. Harbiye mektebinin yanındaki alanda kurulan kulüp, kısa sürede İstanbul'un en gözde derneği olmuştur(Atabeyoğlu1991:65).

Kurtuluş savaşı yıllarında Atatürk tarafından Büyük Taarruz öncesi Konya'da süvari atlarına hizmet vermek amacıyla Nalbant Okulu açılmıştır (Yaşar ve Dinçer 1999:27).

1908 meşrutiyetinden sonra, ordumuzun hayvan gereksinimini gidermek ve yurdumuzdaki yerli at soyunu iyileştirmek amacıyla, Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşanın isteği doğrultusunda bazı girişimlere başlanmıştır. Bu girişimlerin sonucu olarak, ziraat Nezareti'nin 1911 yılında kabul ettiği programın 6.ncı maddesinde öngörüldüğü gibi İstanbul ilindeki at neslinin iyileştirilmesine yardımcı olmak amacıyla, İstanbul Islah-ı Nesl-i Furs Cemiyeti adıyla bir dernek kuruldu.

Dernek kurulduktan sonra (13 mart 1912) de Balkan savaşı çıktı. Savaşa rağmen (İ.I.N.F.C.) İstanbul'da Veli Efendi çayırında at yarışları düzenledi. Yarışlara Veliht Yusuf İzzettin Efendi, Sadrazam, vekiller ve şehzadeler ile kalabalık halk topluluğu hatta bayanlar bile gelerek ilgi gösterdiler(Kahraman 1995:652).

1916 yılı başında İstanbul'da öncelikle at yarışları düzenlemek ve ayrıca spor yarışmaları da yapmak için "Sipahi Ocağı" adıyla bir dernek kuruldu. Dernek ilk olarak 1916 ilk bahar koşularını düzenledi. Veli Efendi çayırında yapılan bu ilk yarıştan sonra, sonbaharda da aynı yerde at yarışları yapıldı(Türkmen 1986:28).

"Osmanlı Türkleri Bursa, Edirne ve İstanbul'da, Beylerbeyi merkezi olan Kütahya da, Manisa Karaman gibi yerlerde birer yarış atı meydanı yapmışlardı"(Özden 1999:24).

II. ATLETİZM

1. Atletizm Sporunun Türklerdeki yeri ve Önemi

Eski Türklerin dinsel gelenekler gereği düzenledikleri törenlerde yaptıkları gösterilerde ve yarışlarda yaya koşuları da vardır(Yıldız 1979:108).Kırgız çocuklarının doğumunda 265 m.lik bir mesafe üzerinde, kadınlarında katıldığı, geleneksel bir koşu yapmışlardır.

Tunguzların düğün törenlerinde 107 km.lik yaya koşuları düzenlemişler, ayrıca tek ve çift ayakla hem hız alarak hem de almayarak uzun atlamışlardır. Kolçakların ise her üç yılda bir kutladıkları halk bayramlarında çeşitli yarışmalar yaptıkları bildirilmektedir(Alpman 2001: 45).

Göktürk, Kırgız, Tunguz ve Kolçaklarda koşu, hızlı yürüme, uzun atlama, yüksek atlama 107 km² varan dayanıklılık koşuları kadınlı erkekli yapılmıştır. Bu yarışlara din adamları da katılırdı(Öztek 1999:76).

Atıcılık ve Cündilik teşkilatları başlığı altında açıklamada bulunduğumuz Hititler (Etiler) Seyirtme (koşu) ile yakından ilgilenmişlerdir. Boğaz köydeki Eti Kitabelerinde rahipler arasında koşu (M.Ö. 13-14 yüzyıl) yarışmaları yapıldığı belirtilmektedir. Kralın bir kentten diğer bir kente gittiğinde, ilk karşılayan kişi olmak için koşuların yapıldığı açıklanmaktadır. Ayrıca Etilerde mirahorluk büyük görev kabul edilmiş, tarihi tabletlerde kral Hattuşil'in de gençliğinde mirahor olduğu açıklanmıştır (Yıldız 1979:108).

Yaya koşuları diğer sporlara göre Türk spor kültüründe daha az görülmesinin nedeni at kültür ve yarışlarının gölgesinde kalmasındandır. Orta Asya Türk toplulukları, daha sonra Osmanlılarda görülen yaya koşuları günümüzde Çöo Çabış adıyla geleneksel biçimde Asya'da yapılmaktadır(Türkmen ve diğerleri 1999:215).

Resim2.Edirne'den İstanbul'a bir günde giden ve ertesi günü geri dönen, haber götürüp getiren peyk

Kaynak:(Kahraman 1995: 625)

1206-1290 yılları arasında hüküm sürmüş olan Hindistan Delhi Türk imparatorluğunda, Selçuklularda ve Osmanlılarda haber yetiştirmek amacıyla uzun mesafe koşuları yapılmıştır(Yıldırım 1999:5-6).

Abdi Tarihinde yaya koşularına yer verildiği belirtilmiş, Covel'den rivayetle IV Mehmet'in Edirne Şenliklerinde Yürük koşuları (maraton yarışına benzer)

detaylıca anlatılmıştır. Timurtaş Ovasında, 25-30 kişi padişahın otağından 15 mil uzaklıktan başlayarak yarışmalar yapmışlar bu yarışları 20 bin kişi izlemiştir, bilgileri verilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu özel günlerinde yapılan büyük şenliklerde, uzun ve kısa mesafe koşularına yer verilmiştir. Ancak bunlar günümüz atletizm anlayışıyla kıyaslanamaz ilkel düzenlemelerdir(Yıldız 1979:247).

Yurdumuza atletizmi ilk sokan Galatasaray Lisesinin Fransız asıllı beden eğitimi öğretmeni Curel'dir.1870 yılında ilk idman bayramını düzenleyerek, öğrencileri Kağıthane'ye götürmüştür. Burada koşu, atma, atlama, yarışları yaptırarak başarılı olanlara ödülleri vermiş o gün yenilen pilav sonra ki yıllarda "pilav günü" geleneğine dönüşmüştür. Aynı yıllarda Robert kolejinde atletizm faaliyetlerine başlamıştır(Yanıkoglu ve May 1996:38).

Türkiye de gerçek anlamda (modern şekilde) atletizm 1896 yılında İstanbul'da Kurtuluş (Tatavla) kulübünde yalnız İngiliz ve Rumların ilgi göstermeleriyle başlamıştır (Güven A. ve diğerleri 1982:31)

Yukarıda modern şekilde atletizmin 1896 yılında İstanbul'da Rumlar tarafından kurulan Tatavla kulübüyle başlamıştır dense de bu gerçeği yansıtmamaktadır.

Sultan Abdülmecit (1839-1861) ve Sultan Abdülaziz (1861-1876) zamanında eğitimde yenileşme hareketlerine bağlı olarak atletizm, jimnastik ile birlikte okullarda uygulamaya başlanmıştır(Tayga 1990:141).

İlk defa Osmanlılardan atletizm yarışmasına, 1906 yılında Atina'da yapılan Ara olimpiyatlarına Tatavla kulübünden Konstantin, Devacis, Çelebi oğlu,(21.s.6) Mikail Efendi ve Murmuris katılmışlardır(Spor Ans. 1991:17).

İlk Türk atleti, Galatasaraylı ünlü futbolcu Celal İbrahim'dir. Celal Bey'i Şakir Kazım ve Bedri Yıldırım izlemiştir 1912'de Stoçholm de yapılan olimpiyat oyunlarına Robert koleji atletlerinden Vahram Papazyan ile Mıgıryan katılmıştır.

I. Dünya savaşı sırasında atletizmde duraklama görülmüştür. 1922'de kurulan idman cemiyetleri ittifakına dahil olan atletizm federasyonu 13 Nisan da faaliyete geçmiş, Türk atletizm tarihinde ilk Türkiye birinciliği yarışmaları, 5 Eylül 1924 de Eskişehir de yapılmıştır.

1930 yılında Atina da yapılan Balkan oyunlarında 100 metrede 11.1'lik derecesiyle 2. Gelen Semih Türkdoğan gümüş madalya kazanmıştır. Bu madalya aynı zamanda Uluslar arası yarışmalarda atletizm dalında kazanılan ilk madalyamızdır.(Özden 1999:42)

2. Atletizmde Kulüpleşme

Çağımızda atletizm olarak tanımladığımız; Çeşitli mesafe koşuları, uzun ve yüksek atlama, sırkla atlama, disk, gülle, çekiç, cirit atma vb. spor türlerinden (koşular ve cirit atma hariç) diğerlerini 1890 yılından önce tanımıyor ve dolayısıyla da yapmıyorduk. Yaptığımız koşular ise (kısa, orta ve uzun mesafe olarak) sınıflandırılmamış, Cirit gelince kendi bölümünde açıkladığımız gibi atlı cirit oyununun bugünkü atletizmdeki ciritle hiç alakası yoktur(Kahraman 1995 :665).

Kahraman'ın yukarıdaki açıklamalarına karşılık İşcan(1988:31), M.Ö.50 yıllarında Türklerin, yaya koşularının da dahil olduğu bir çok spor branşını spor amacıyla yapıldığı, hatta yapmış olduğu spor türlerinden yeni spor türeterek onları da yaptıklarını, Göktürkler devrinde, Oğuzların içinde daha iyi bir biçimde geliştirip, spor branşı haline getirdiklerini söylüyor.

Bir insanın bir şey üretmesi için konuyu, çok iyi bilmesi gerekir ki, üretebilsin, açıklamada bu mevcut, ikinci olarak spor branşı haline geldiği söyleniyor, burada kesinlikle bir teşkilattan bahsetmek gerekir. Nerede branşlaşmışlar elbette ki bir yapı, bir alan ve üyeler mevcut olmuştur. Bu fikirler doğrultusunda; atletizmde branşlaştığına göre günümüzdeki kadar çeşitleri yapılmamış olsa bile en azından koşular sınıflandırılmış olmalıdır. Tüm bu açıklama ve fikirlerden Kahraman'ın bir yanığı içinde olduğu düşünülebilir. Ayrıca menzil (yaya) ciridinden bahsetmemiştir. Oysa bu cirit türü günümüz ciridine yapı itibariyle benzetmektedir.

Osmanlılardan önce Selçuklular zamanında 1063 yılında ulaklar ve postacıların kaldırılmasından sonra haberleşmeyi ihmal etmemek için ilk önce güvercinler, hızlı develer ve koşuculara baş vurulmuştur. Daha sonraları X-XIII yüzyılda ise sultanlar, devlet görevlileri ve ticarethaneler profesyonel koşucular bulundurmışlardır. Buradan da Selçuklular zamanında atletizmde profesyonel anlamda bir teşkilat söz konusu olduğu anlaşılmaktadır (Yıldıran 1999:6).

Yine Selçuklulardan sonra Hindistan'da 1206-1290 yılları arasında hüküm sürmüş olan Delhi Türk imparatorluğun (sultanlığı) dan da profesyonel koşucularla sağlanan iletişim hizmetleri, dolayısıyla da profesyonel atletizm yapılmaktaydı.

Bu sistemde, ülkelerin ana yolları üzerindeki koşu güzergahlarında, coğrafi şartların elverdiği noktalarda çeşitli aralıklarla istasyonlar ya da küçük ölçekli yerleşim birimlerinin kurulmuş olmasıdır. 400 m. ilâ 5 km. arasında değişen mesafelerdeki istasyonlarda ikamet eden iyi yetişmiş koşucular, gelen mesajları süratle bir sonraki istasyona ulaştırmakla yükümlüydüler. Böylece bir bayrak yarışı formunda gerçekleşen etaplı koşular yardımıyla haberlerin hızla iletildiği açıklanmaktadır (Yıldıran 1999:5-6).

Osmanlı ülkesinde ilk dönemlerde ulak sistemi denilen, Yıldıran(1999:6) ulak menzil haneleri ismiyle teşkilatlanmış olan resmi haberleşmeler için kurulmuş bir teşkilat vardı. Bu teşkilatların en önemli unsuru, Tatar adıyla da anılan mektupları gideceği yere ulaştıran, ulaklardır. Ulak sisteminde Kanuni devrinde Lütfi Paşanın sadrazamlığında, yeniden yapılandırılmış; atlı olan ulaklara menzillerde konaklama ve at değiştirme imkanıyla iyileştirme olmuştur(Kütükoğlu 1999:600). Bu sistemde koşucular hem yetiştirilmiş hem de teşkilatlanmış kısaca atletizmde kulüpleşme olmuştur.

Osmanlı Saray Teşkilatı içinde sultanların emri altında bulunan, mesajları uzak mesafelere koşarak ulaştırmakla görevli peykler mevcuttu. Peykler, saray teşkilatında, sarayın Birun halkından olup diğer hizmet erbabına mensupturlar. Mensup oldukları kuruluşa Peykhane-i Hassa Ocağı, kışlarına peykhane denilmektedir. Kışları Sultanahmet civarında aynı ismi taşıyan mevkide bulunmaktaydı. Peykhanenin ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekte, XV. yüzyıl ortalarında varlığı açıklanmaktadır. Belki de Osmanlıların ilk zamanlarında sık sık değişime uğrayan posta teşkilat sisteminin bir sonucudur.

Koşma kabiliyetlerinden dolayı ilk zamanlar padişahların buyruklarını tebliğ için istihdam edilen peykler, habercilikteki acele posta hizmeti yanında, atlı gezintide padişahın önünde koşarak refakat etmek, hac kfilesinin dönüşünü padişaha müjdelemek, görevlerindedir(Yıldıran 1999:7).

Saray teşkilatında yine Birun halkının diğer hizmet bölükleri içerisinde vazifeleri itibariyle peyklere benzeyen ve peykler gibi koşuculuklarıyla ünlenen bir

de Şatırlar vardır(Kütükoğlu 1999:600). XVII. Yüzyıl ortalarından itibaren şatırlığa alınanlar peykler arasından seçilmiştir. Padişahın dışında peyk bulundurmamak ayrıcalık sayılmıştır. Vali sıfatıyla vilayetlere gönderilen şehzadelerin himayesinde, eskiden başkent olan Bağdat, Mısır ve Budin Beylerbeyleri de yanlarında peyk yürütmek ayrıcalığına sahiptiler. XVI-XVIII yüzyıllar arasında saray teşkilatında 30 ile 150 arasında değişen sayıda peyk mevcuttu(Yıldıran 1999:8).

Belirli bir antrenman sürecinden geçip kendini yetiştiren peykler için saray teşkilatı tarafından At Meydanında seçme sınavları yapılmıştır(Yıldıran 1999:8).

İyi yetişmiş bir at günde 90km, iyi yetiştirilen bir peyk 120 km koşabileceği açıklanmıştır. Bu açıklama bize; peyk ve şatırlar'ın çok iyi yetiştirildiğini, sarayda maaşlı çalıştıkları için profesyonel olduklarını, bunları yetiştiren kişilerin gerçek atletizm bilgisine sahip antrenörler oldukları, kaldıkları, yetiştikleri ve antrenman yaptıkları yerlerinde bir atletizm teşkilatı olduğu konusunda şüphemiz yoktur.

1828 yılında kaldırılan(Yıldıran 1999:8-14)peyk teşkilatının uzun mesafe atletizm çalışmaları olarak cumhuriyete kadar yaşatılamamıştır.

Türkiye'de modern anlamda atletizme geçiş hareketlerinin, Galatasaray, Mekteb-i Sultanîsi'nin kuruluşuyla başladığı öne sürülür. Gerekçe olarak da, Okulun Fransız Beden Eğitimi Öğretmeni o yıllarda beden eğitimini sevdirmek için girişimlerde bulunmuş ve 1870 yılında ilk kez bir idman bayramı düzenleyerek öğrencilerini Kâğıthane'ye götürmüştür. Burada türlü beden hareketleri, koşu ve atlama yarışları yaptırarak, başarılı olanlara ödüller verilmesini sağlamıştır. Bu düzenleme, aynı zamanda Galatasaray'da bir gelenek olarak kabul edilmiş ve yenilen pilav, daha sonraki yıllarda Pilav Günü geleneğine dönüşmüştür(Yıldız 1979:349).

Batı ülkelerindeki kuralları uygulayarak Osmanlı ülkesinde ilk atletizm yarışması 15 Mayıs 1895 Çarşamba günü İzmir-Bornova'da yapıldı.

O günkü yarışmalar da yalnız bir mil 1609m. ve 457m. koşuldu. Yarışmalara İzmirli koşucularla birlikte limandaki İngilizlerin Roadneyl isimli savaş gemisinin erleri de katıldı(Güven A. ve diğerleri 1982:31)

2.1. Süleymaniye Terbiye-i Bedeniye Yurdu

Süleymaniye Semtinde 1911 de Vefa ve Mercan idadileri talebelerinin Lacivert-Turuncu renkleri altında kurdukları Süleymaniye Gençlik Kulübü, İstanbul'un en eski ve köklü müesseselerinden biridir (Yıldız 1979:325).

1914 yılında Süleymaniye kulübünün kurulduğunu söyleyen Tayga bu kulübün, atletizm, futbol, tenis, yüzme, voleybol (Tayga 1990:141), bisiklet dallarında faaliyet gösterdiğini söylemiştir(Somalı 1989:88). Kulüp özellikle atletizm ve bisiklet dallarında faaliyet göstermiştir(Bilir 1987:8).

Süleymaniye futbol sahalarında ilk kez 1914-15 sezonunda İstanbul Futbol Birliği karşılaşmalarında faaliyet göstermiştir(Yıldız 1979:325).

Kulübün ilk lokali Hikmet Barlan'ın Süleymaniye camii avlusundaki evi idi. İlk yıllar burada barınan Süleymaniye 1915 den itibaren lig karşılaşmalarında Fenerbahçe'nin sarı-lacivert renklerinden ayırt edilmek için formasını siyah-beyaza çevirdi. Bu yüzden kısa bir zaman sonra Beşiktaş ile renk konusunda ihtilafa düştüler. Beşiktaş siyah-beyaz renkleri Balkan harbini takiben savaşın maddi, manevi kayıpları neticesinde şehitlerinin hatırasını yaşatmak için ve 1913 yılında yani daha önce benimsediği için, haklı olduğundan renklerinden vazgeçmedi. Süleymaniye de inat edince her iki kulübün renkleri siyah-beyaz olarak kaldı.

İlk adı ile Süleymaniye Terbiye-i Bedeniye Yurdundan sporun her branşında çok sayıda milli sporcu ve idareci yetişmiştir. Hatta sinesinden yavru kulüpler bile doğmuştur. İstanbul spor kulübü bu doğan kulüplerdendir. Kulüp, Samatya'da mütevazı bir lokal de barınmaktadır(Somalı 1989:88).

1906 yılında İzmir deki Apollon kulübünün büyük spor yarışmaları düzenlediğini görmekteyiz. Bu yarışmalarda cimnastik, atletizm, güreş yapılmıştır (Kahraman 1995 :665).

Enderun-i Hümayun da büyük ve küçük odaların ders programlarında çeşitli dersleri gördükten sonra, spor hareketlerinden olan güreş, atlama, koşu, meç, çekme, tomak talimleri de yapmışlardır(Özden 1999:42)

Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş, Vefa, İstanbul Sultanisi, Terbiye-i Bedeniye kulübü, İstanbul Darülfünun kulübü, Anadoluhisarı kulübü, Makriköy terbiye-i bedeniye mahfeni, Süleymaniye, Nişantaşı terbiye-i bedeniye yurdu, Anadolu yurdu kulüplerin kuruluş beyannamesinde uğraşacağı spor dalları arasında atletizmde vardır. Anadolu da ise Altay kulübünde, Bursa, İzmit, Eskişehir, Isparta, İzmir de atletizm çalışmaları yapılmıştır(Tayga 1990:141).Bunlardan başka Gençler birliği gençlik kulübü(SporAns.1981:618), Beyoğluspor(Somalı1989:88), Cyling Clup atletizm sporu yapmışlardır(Spor Ans. 1981:9)

1911 yılı Darülmualimin İbtidailerine mahsus terbiye-i bedeniye derslerinde 7-10-12 maddelerde atletizm dersleri vardır(Tayga 1990:117-118).

1923 yılında TİCİ kurulmuş ve aynı yıl atletizm federasyonu oluşturulmuştur. İlk federasyon başkanlığına Burhanettin bey getirilmiştir(Yıldız 1979:251).

III. AVCILIK

1. Türklerdeki Yeri ve Önemi

İlk çağlarda eski Türklerin kültürlerinin çok ileri oldukları, Çin'deki bu kültürün kuzeydeki kavimlerden yani bugünkü Türklerin atalarından geldiğini Filolog Prof. Dr. W. Eberhard'ın Çin Tarihinde anlatıldığı ifade edilmektedir(Tayga 1990:20).

Hun İmparatorluğunu oluşturan Bahamiler, Uygurlar, Hunlar, Tu-Çü'ler avla uğraşırlardı. Bu avlarını, Hun İmparatoru Mete Han'ın icat ettiği (M.Ö. 209- 174) ısıklık çalan okuyla yaparlardı. Mete Han bu okuyla kuşlara atış talimleri yaptırırdı. Kuşlardan sonra atlara atışlar yaptırır, isabet ettiremeyenlere ölüm cezası verdiği belirtilmiştir(Tayga 1990:20).

Binlerce yıllık geçmişe sahip Türk sporlarından biriside avcılıktır. Eski Türklerde avın ve avcılığın yeri çok büyüktür. Avşar sözünün anlamı Reşididdin'e göre; çevik ve vahşi hayvan avına hevesli kimse anlamı taşımaktadır. Oğuz destanlarında ise Ak- Köpük isimli bir çocuğun iki yaşındayken ağlarını alarak balık avına gittiğini anlattığı söylenmektedir (Güven 1992:23).

Gerek Orta Asya, gerekse Ön Asya da çok eski dönemlerden beri avcılık çok gelişmiştir. Eski Türklerin büyük avları, batı dünyasının eski ve yeni av düzenlemeleriyle karşılaştırılamayacak kadar ihtişamlı olurmuş(Yıldız 1979:109), av için alıştırılmış kartal, doğan, şahin gibi yırtıcı olan kuşlarla, tazı ve zağar cinsi köpeklerle(Güven 1992:23), kement, ok, mızrak ve değişik araçlarla at üzerinde yada yaya olarak (Yıldız 1979:109) yapılan ve Siğir denilen sürek avları Türklerin sosyal hayatlarında önemli yeri vardır(Güven 1992:23).

Eski Türklerde, sığır dedikleri (yak) Tibet öküzü Totem sayıldığı için bunun adına, Hakanın ve beylerin idaresinde büyük ve umumi avlar tertip edilir bu avlara sığır - sürgün denilmiştir.

Sürgün avı büyük bir bölgeyi kaplayacak bir alanda yapılırdı ve daire şeklinde çevreden sürülen hayvanlar belli merkezde toplanır, bu halkadan kaçan

hayvan olursa oradaki görevli cezalandırılırdı. İlk av okunu hakan yada beyler başlatır, bundan sonra sıra ile ve mertebelerine göre, Hakanın oğulları, beyler ve nihayet ava katılan kimseler avlanırlardı. Avlanmalar ancak kabile, il ve hakanın izni ile yapılır, hatta velayet sahibi kimselerin oğulları babalarından izin almadan kendi başlarına ava suç sayılır, çıkanlar ise cezalandırılırlardı.

Yukarıda bahsettiğimiz sürgün avları Tsin Türklerinde senede beş defa tertiplenirdi. Hunlar bu avlara çok kıymet verirlerdi (Tayga 1990:21-22).

Kaşgarlı Mahmut Divan-ı Lügat-it Türk'te avcılıkla ilgili bilgiler vermiş ve "En iyisi bin kez tutan ve sadece birini yiyen" denildiği aktarılmıştır.

Avcılık önceleri dinsel bir özellik iken sonraları ulusal gelenek halini almıştır. Türkler avcılığı savaşa hazırlayıcı bir çalışma ve ön uygulama olarak kabul etmişler, savaşlardan önce, bir savaş antrenmanı olarak büyük sürgün avları düzenledikleri bir çok araştırmacı tarafından belirtilmektedir(Yıldız 1979: 109).

Türkistan gelenekleri ve Türk yasalarının Hindistan'a götürüldüğü konusunda geniş bilgiler verildiği belirtilen Hümayünname adlı eser Babür Şahın kızı Gülbeden tarafından yazılmış, içinde avcılıkla ilgili bilgiler verildiği belirtilmiştir(Yıldız 1979: 112).

Zaman zaman, sürgün avlarına kadınların da katıldığıyla ilgili çeşitli kaynak ve minyatürler mevcuttur, Türklerin Hindistan'a egemen olduğu tarihlerde bir Türk Kraliçesinin avcı bir kuşla at üzerinde ava gittiğini gösteren minyatürün hala British Museum da mevcut olduğu bildirilmektedir.

Eski Türklerin avı, av bölgesine çekmek veya saklandığı yerden çıkarmak için bugün hala geçerli olan değişik buluşlar kullanılmıştır. Keçi kılından mükemmel bir şekilde örülmüş ağlar, avda en çok kullanılan araçların başında gelirdi. Bazı hayvanlar için çukurlar kazılıp üzerleri toprak, çalı çırpı ile örtülürdü. Büyük hayvanlar için hazırlanan kafesler, kupaşlar gibi tuzakların içine avı çekecek çeşitli yemlikler konulduğu anlatılmaktadır(Yıldız 1979: 109).

Kunter'den atfla Tarihi Küşa adlı eserde Eski Türk avlarının görkemi ve Cengiz Han yasasında genel avla ilgili bilgiler verildiği Yıldız (1979:110) tarafından yazılmış;

"...ve av işine ehemmiyet vermiş (avlanmak asker emirlerine yaraşır. Zira silah erlerine, savaşınlara- avlanmayı öğretmek mutlaka

gereklidir. Avcılar bir ava rastladıkları zaman ne suretle avlarlar, ne tarzda saf çekerler, adamların azlığına-çokluğuna göre bir avı nasıl ortaya koyarlar, bütün bunların öğrenilmesi gerekir. Ava hareket edecekleri zaman, nerede bulunduğunu anlamak için adamlar göndererek, avın azlığını-çokluğunu araştırırlar. Askerler, işleriyle uğraşmadıkları zaman daima avla meşgul olması gerekir. Bundan amaç, yalnız avlanmak olmayıp, ava alışmaları, ok atmaya ve *meşakkatine idman etmeleridir.*” demiştir.

Türklerin avcılık niteliği olan tüm hayvanları sevdiğini ve bu hayvanların adlarını çocuklarına verdiğini belirten Yıldız(1979: 112-113),Türklerin efsanevi dedesi Oğuz Hanın altı oğlunun avcı kuşlarından seçilen birer ongunlarının olduğunu söyledikten sonra İsmail Hakkı Konyalının bir makalesinden alıntı yaparak şunları yazmıştır:

“Gürhan’inki sungur, Ayhan’inki Kartal, Yıldızhan’inki Tavşancıl, Gökhan’inki Sungur, Denizhan’inki Çakır, Dağhan’inki Üçkuş. Bu altı oğlunun dörder oğlundan olan 24 Oğuz Beyi, bu kuşlardan birini kendisine sembol olarak seçmiştir. Her boy kendi kuşunu kutsal sayar, ona ok atmaz, onu avlamaz ve etini yemezdi. Türk boylarından bazıları kutsal saydıkları hayvanların resimlerine paralarının üzerinde yer vermişlerdir. Taşlara işleyerek ayrıca abidelerini süslemişlerdir. Tarih boyu türlü adlarla oluşan tüm Türk devletlerinin hükümdar saraylarında avcı kuşları besleyen ve eğiten birer örgüt oluşturmuşlardır.”

Osmanlı İmparatorluğu ilgi duyulan avcılık sporu için padişahlar tarafından ferman yazılmış ve kanunlar çıkartılmıştır. Ülkenin çeşitli yerlerine, özellikle İstanbul ve Edirne’ye özel av sahaları yapılmıştır. IV. Mehmet av sporundaki başarısından dolayı avcı Mehmet olarak anılmıştır. Yıldırım Beyazıd, IV. Murat, II. Mustafa, II. Murat ava meraklı olan padişahlardır.

2. Avcılıkta Teşkilatlanma

Gerek eski Türk toplumlarında, gerekse Selçuklu ve Osmanlılar döneminde avcılık büyük ilgi görerek teşkilatlanmıştır (Güven 1992:23).

Avcılığın resmi ve düzenli bir teşkilat durumuna getirilmesi Selçuklularda Tuğrul Bey tarafından gerçekleştirilmiştir(Güven 199:146).Yine Selçuklu Sultanı Melikşah tarafından ülkenin ünlü avcılarından oluşturulan 300 kişilik bir kurula avcılık konusunda minyatürlerle süslenen bir kitap hazırlatılmıştır. Bu kitap günümüze kadar bir çok dile çevrilmiştir(Yıldız 1979: 113).

Resim 3. Akşehir müzesinde bulunan bir çizim

Kaynak: (Yıldız 1979: 121)

2.1.Osmanlı Sarayında Avcı Kuruluşları

Osman Beyin Bursa'daki Bey Sarayını yaptıırıp içinde oturmaya başladığı 1330 yılında Fatih'in 1476 yılında İstanbul'da yeni sarayı yaptırıldığı zaman arasında sarayların kuruluşları arasında avcıların oluşturduğu bir oda veya bölük yoktur (Kahraman 1995:193).Avcılık Osmanlılarda merkez ve taşra teşkilatı olarak örgütlenmiştir.

2.1.1. Merkezdeki teşkilatlar

2.1.1.1.Doğancı Koğuşu (Bölük Şahinciyan-ı Enderun)

Fatih Sultan Mehmet Yeni Sarayı (Topkapı Sarayını) yaptıırıp kuruluşunu bölük oda(Hosada)'yı ekleyerek Enderun ve Birun'a yeni bir düzen vermiştir. Doğancı koğuşunu Enderun'a geri almış diğerlerini ise Birun da bırakmıştır. İçerideki iç doğan oğlanlarının baş zabitine Av Ağası veya Doğana-başı Ağa, dışarıdakilerin başına Şikar Ağları denilmiştir.

Sadece av esnasında görevli olan gündeliği 20 akçe ve yılda iki defa ikramiye olan Doğancıbaşı yalnızca av sırasında görevliydi.

Doğancı koğuşunun personeli genellikle Galatasaray, İbrahim Paşa Sarayı, Edirne'deki Eski Sarayda bulunan ismine gülman denilen derslerinde başarılı, doğancılığa hevesli ve yetenekli olanlardan alınırđı.

Genel olarak sayıları 30-40 arasında olurdu. XII yüzyıl ortalarında mensuplarının 3'ü Hasoda, 7'si Hazine Odası, 20'si Seferli kapısında hizmet vermeye başlamıştır. Bu koğuş 1674 yılında IV Mehmet zamanında kapanmıştır.

2.1.1.2. Birun'daki Av Halkı (Şikar Halkı)

Enderun dışında bulunan padişah ile ava giden ve alıcı kuşları eğiten avcılarının oluşturduğu kuruluşun tamamına birden Şikar Halkı denilmektedir.

Şikar Halkı (Av halkı), eğittikleri kuşların cinsine göre isimler almışlardır. Kanuni zamanında daha önce aldıkları isimler değiştirilerek Çakırcılar, Şahinciler ve Atmacılar başlarındaki zabıtlere de Çakırcıbaşı, Şahincibaşı denilmektedir.

Fatih Sultan Mehmet zamanında personel sayısı Sabinerler 33 kişi, Çakırcılar 14 kişi, Atmacılar 11 kişidir ve ortalama gündelikleri 3 akçedir.

Fatihten sonraki hükümdarlar zamanında gündelik ve personel de artış vardır. I. Ahmet'in av personeli 600-700 kişiden meydana gelmiştir(Kahraman 1995 :196).

2.1.2. Yeniçeri Ocağında Av Kuruluşları

2.1.2.1. Sekbanlar:

Osmanlı ordusunda yeniçerilerden ayrı olarak ilk oluşturdukları kuruluştur. Sekbanların başlıca görevleri padişahla beraber av yapmak ve onu korumaktır. Fatih Sultan Mehmet sekbanları Yeniçeri ocağına katarak 65 ortayı(bölüğü) oluşturmuş başlarındaki zabıte de sekbanbaşı denilmesini emretmiştir.

Bir numaradan 34 numaraya kadar numara alınarak isimlendirilen sekban odalarının fertleri atlı ve yaya olmak üzere iki kısımdır. Sekbanların 33. odası yay avcılar olup çorbacısına Avcı başı denilmekteydi. Avcı başının bir görevi de 3-4 ayda bir defa yeniçeri Et Meydanında Yayabaşılar arasında yapılan tüfek atma yarışmaları düzenlenerek atamayanlara atışı öğretmektir(Kahraman 1995 :226-227).

2.1.2.2. Zağarcılar:

Bunlar Yeniçeri Ocağının 64ncü bölüğüdür. Hasekiler av görevini sekbanlar yaparken avı izlemek için zağar beklemek gerekince yeniçeri ocağında bulunan ve çorbacı olan 64 bölüğün yaya başına 25 akçe gündelik verilerek zağarcı başı yapılmıştır.

16 yüzyıl sonlarında zağarcılarda diğer avcılar gibi bozularak görevi gereği gibi yapamaz olmuşlardır (Kahraman 1995 :228).

2.1.2.3. Saksoncular:

Fatih Sultan Mehmet'e Eflak tarafından iyi av yapan sakson cinsi köpek gönderilmiştir. Bu köpeklerde zağar gibi ayrı bir yerde beslenmesi gerektiğinden, yeniçeri ocağının en eski yayabaşısı olan 71nci bölük bu işle görevlendirilmiştir. Yayabaşının yevmiyesi de zağarcılardaki yayabaşı yevmiyesiyle aynıydı ve adına Saksoncubaşı denilmiştir.

Saksoncu köpeklerinin barınağı 71nci Cemaat odasının yanındaydı. Bu hayvanlar için tophanenin yukarısında birde yaylak tahsis edilmiştir.

Saksoncular da 17 yüzyılın sonlarına doğru iyi cins sakson besleyemez ve yetiştirilmez olmuştur.

2.1.2.4. Turnacılar:

Turnacılar, Hasekilerden ayrılan 68.nci bölüktür. Başlarına Turnacıbaşı denilmiştir. Yevmiyesi 25 akçe olan yükselmesi gerektiğinden saksoncu başı olan turnacılara bu ismin verilmesinin nedeni şöyle açıklanmaktadır;

“Turnacılar kadimden değildir, en aşağı Hasekilerdendir. Tazılarının biri Sultan Mehmet Han önünde turna almağla Padişah Hazretleri Çorbacılarına Turnacı namın koyup Başhaseki'nin üzerine geçürüb ve bir çift fotla ulufesin bir akçe edüp odası 68nci bulunmağın anı Turnacılara Odabaşı eylemiştir” (Kahraman 1995 :229).

Yeniçeri ocağındaki av kuruluşları 1730 dan sonra dağıtıldığı halde zağarcıbaşı, saksoncubaşı ve turnacıbaşı isimli zabıtlere dokunulmadı. II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağını 1826 yılında kaldırmasıyla kalkmışlardır(Kahraman 1995 :229).

2.1.3. Taşradaki Av Kuruluşları

Bu kuruluş Taşra denilen İstanbul dışındaki illerde bulunan ve Defter-i Hâkani (sultani) ve kayıtlı olan doğan yetiştiricilerini, avcılarını, götürücüleri ve tutucuları kapsar. Doğrudan doğruya Birun'daki Çakırcıbaşı'na (Emir-i şikara) bağlıydılar.

Hassa doğancıları da denilen bu av kuruluşlarındaki görevlerin bir kısmı maaşlı bir kısmı tımarlı ve bir kısma da vergiden muafıtlar (Kahraman 1995 :230).

2.2. Osmanlı Devletindeki Av Yerleri

Osmanlı Devletinde kuş yetiştirilen merkezlerin belli bir bölgeleşme yaptıkları belirlenmiştir. Balkan Yarımadasında Balkan Boylarının kuzey ve güney yamaçları Anadolu'da Karadeniz Bölgesinin batısı ve Doğu Karadeniz Bölgesi ile

Doğu Anadolu bölgesinin sulak ormanlık yerlerinde çok sayıda kuş yetiştiriciliği bulunmaktaydı (Dalaman 1999:319).

Padişahların özel av yerlerine Şikargah-ı Selatin denilirdi. Sarayların ve kasırların çevreleri şikargah-ı selatindi. Bu yerler koruyucular tarafından korunan kapalı alanlardı. Osmanlı Devletinin kuruluşundan beri Şikargah-ı selatin olan yerler şunlardı:

2.2.1.Bursa Yöresindeki Av Yerleri:

Yenişehir ve İznik yolundaki ormanlıklardır.

2.2.2.Edirne ve Rumeli'deki Av yerleri:

2.2.2.1.Murat Han Bahçesi:

Edirne'nin kuzeyinde bulunan Çömlek Köy yöresindedir. Murat Hüdavendigâr buraya avlanmak için bir köşk yaptırmış ve Murat Han Bahçesi denilmiştir(Kahraman 1995 :213).

2.2.2.2.Yanbolu Av Sarayı:

Yanbolu yöresindeki Tavuslu koruluğu Rumeli'deki şikargah-ı selatinlerin en eskilerinden ve önemlilerindendir. Bu yöreler Sultan Murat zamanında da av yerlerindendi. Yanbolu sarayı Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle 1558 yıllarında yapılmıştır.

2.2.2.3.Akpınar Sarayı:

Avcı Mehmet (IV.Mehmet) tarafından yaptırılmıştır. Edirne'nin 16 km. kuzey batısında bulunan Akpınar köyü yolundadır. Saray yüksekçe bir tepeye yaptırılmıştır (Kahraman 1995 :216).

2.2.2.4.Demirbaş Ovası ve Kasrı:

Demirbaş ovası Edirne'nin güneyinde 6 km. uzunluğunda ve 5 km. genişliğinde düz çimenlik ve küçük bir ovadır. Bu ovaya Demirbaş denmesinin nedeni Sulatan I. Murat ve oğlu Yıldırım Beyazıd'ın beylerbeyi Timurtaş Paşa Arnavutluk ve Sırbistan seferleri sonrası Edirne'ye döndüğünde askerlerinin burada konaklaması ve eğitiminin burada yaptırılmasındandır. Bu ova, kışın av, yazın atıcılık ve at yarışlarının yapıldığı halkın mesire yeri olarak gelip dinlendiği bir yerdir. Bu ovada bulunan kasrı Sultan Avcı Mehmet Meriç nehri sahiline yaptırmıştır. Kasrın bulunması yeterli görülmemiş 1613 yılında I. Ahmet bir köşk yaptırmıştır(Kahraman 1995 :218).

2.2.2.5.Sultan IV. Murat Köşkü:

Sultan IV. Murat babası Sulatan I. Ahmet'e özenerek Edirne'de av yapmak ve Lehistan'a sefere gitmek için Edirne'nin kuzey batısında Üsküdar köyünde 1634 yılında bir av köşkü yaptırmıştır(Kahraman 1995 :219).

2.2.2.6.Karıştıran Köyü ve av sarayı:

Karıştıran Köyü Çorlu ile Lüleburgaz arasında bir köydür. Avcı Sultan Mehmet bu yöreye ait hızlı koşmalarıyla meşhur tavşan lardan avlanmak için sık sık gelirdi. Av halkını barındıracak bir yer olmadığı için kullanıyordu. Bu nedenle anlattıklarının dışındaki diğer şikargah-ı selatinler şunlardır:

2.2.3 İstanbul'daki Av yerleri:

2.2.3.1.Toygay Tepe ve Çevresi:

Toygay Tepe, Beykoz ile Çubuklunun kuzey doğusundaki dağın adıdır. Buralarda Şikargah-ı Selatindir. Kanuni avcılığa olduğu kadar balık tutmaya da meraklıydı. Bu nedenle Beykoz ve Çubuklu arasındaki bir koyu doldurup bahçe haline getirmiş denizin içindedeki mermer direkler üzerine oluşturmuş bir köşk yaptırmıştır. Bu köşk önce Hançerli Sultan sonraları ise Sultaniye diye anılmıştır. Kanuni savaşa gitmediği zaman Sultaniye Köşküne gelir bazen balık tutar bazanda biner Toygar Tepe, Akbaba ve Yuşa Tepelerine ava giderdi.

2.2.3.2.Çatalca Av Sarayı:

Bu sarayın 1569 yılından önce Çatalca'da yapıldığı belirtilmektedir. Yapılış amacı Kanuninin çocuklarının avcılıkta başarılı olmalarını istemesinden dolayı rahatça hane halkıyla birlikte av yapabilmelerini sağlamak içindir. O zaman av için en uygun yerd. Önünde kaz ve ördekleriyle ünlü Büyük çekmece Gölü kuzeyinde kuşlarıyla meşhur kuşlar yaylası batısında tavşanla tanınmış kabalıca ve sinekli fundalıkları bulunuyordu(Kahraman 1995 :222).

IV. BASKETBOL

1.Basketbol Sporunun Türkiye'deki Gelişimi ve Kulüpleşme Çalışmaları

Basketbol sporu dünyada ilk defa ABD ortaya çıkarılarak oynanmaya başlanmış bir oyun türüdür. Doğuşundan kısa süre sonra ülkemize gelmiş, 1904 yılında İstanbul'daki Robert College'deki spor salonunda ilk basketbol maçı oynanmıştır.1914 tarihinde Amerika'dan bu okula beden eğitimi öğretmeni atanmış

beraberinde basketbolda ülkemize getirmiş ve öğrencilerine okulun salonunda oynatarak yaymak istemiştir. Fakat görevinden kısa sürede ayrılarak ülkesine dönmesi, oyunu sadece denemeden ileriye gitmemiştir(Urartu 1990:11).

Bu ilk denemelerden tam yedi yıl sonra 1911 yılında Galatasaray Lisesi beden eğitimi öğretmeni Ahmet Robenson, Amerika'da basılmış bir kitap bulmuş ve basketbol oyun kurallarını dilimize çevirmiştir. Daha sonra yönetmeliğe uygun 10'ar kişilik takımlar arasında, Galatasaray Lisesi salonunda karşılıklı duvarlara kağıt sepetler konarak oynanmıştır. bu maç sırasında tüm oyuncular sakatlanmış ve teknik bilgi eksikliği fark edilmiştir(Spor Ans. 1991:46).

1913 yılında Fenerbahçe kulübü bir basketbol takımı kurmuştur. Ancak kışın oynayacak salonun olmaması ve rakip bulunamayışı gibi nedenler çalışmayı yarım bırakmak zorunda kalmıştır. 1919 yılında Fenerbahçe kulübü Amerikalı bir öğretmen vasıtasıyla basketbol çalışmalarına başlamıştır (Sevim 1997 :6).

Amerikan Young Mens Christish Amerikan (Y.M.C.A.)teşkilatı, 1920 yılında Türkiye'de bir şube açmış, bunun beden terbiyesi ve spor şubesinin tesisi görevini Amerika'nın en ünlü spor otoritesi olan Mr. Hekmunt Broun'a vermiştir. Olimpiyat oyunlarında Amerikan temsilciliği yapan bu ünlü spor adamı, Y.M.C.A. teşkilatının beden terbiyesini ve spor şubesini modern esaslar içinde kurarken; futbol, beysbol, voleybol, sutopu, Amerikan futbolu, atletizm ve topsuz oyunların yanı sıra basketbolu da Türkiye ye tanıtmayı esas gaye edinmiştir.

Y.M.C.A. cemiyeti, Çarşıkapı Medrese Sokağında 1 numaralı binada faaliyete geçtikmiş, bunun içinde Beyoğlu'nda Amerikan konsoloslğunun yanında büyük bir bina kiralamışlar ve Türk gençlerini basketbol sporuna davet etmiştir (Yıldırım 1996:16-17).

Ülkemizde ilk resmi basketbol karşılaşması 4 Nisan 1921 tarihinde Yüksek Öğretmen Okulu öğrencileriyle İstanbul'daki Amerikalılardan kurulu takım arasında oynanmıştır(Saygın 1997:3). Bu maç Öğretmen Okulunun Cağaloğlu binası karşısındaki bahçede yapılmıştır (Yıldız 1979: 360).

Bu karşılaşmada Türk takımı; Kaptan ve takımımızın sorumlusu santrafor, Ahmet Robenson, forvetler: Hilmi ve Mişel Efendiler, bekler: Ziya ve Armenak Efendiler

YMCA'nın tamamen Amerikalılardan kurulu takımı ise; Kaptan ve Santrafor Dr. Diver, forvetler: Mr. Repp ve Mr. Fichen, bekler: Mr. Stevans ve Mr. Alpay (Yıldırım 1996:18).

YMCA Genel Başkanı Mr. Stricker'in yönettiği bu maçı Türkler 14-18 kaybetmiştir(Atabeyoğlu 1991:79).

Ayrıca diğer kulüplerimizden; 1914 yılında kurulan Altayspor Kulübü (Arıpınar 1992:73), 1912 yılında kurulan İzmir Karşıyaka Terbiye-i Bedeniye Yurdu Kulübü(Arıpınar 1992:72),1908 yılında kurulan Vefa Terbiye-i Bedeniye Kulübü (Arıpınar 1992:23), 1923 yılında kurulan İzmirspor Kulübü (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi1992:6025), 1914 yılında kurulan Beyoğlu spor (pera) kulübü (Somalı 1989:83)ve 1923 yılında kurulan Ankara Gençlerbirliği Kulübünün çeşitli spor dallarının yanında basketbol sporunun da şubelerini açtıklarını programlarından anlaşılmaktadır(Somalı 1989:85).

Fenerbahçe, Galatasaray, Makriköy (Bakırköy), Nişantaşı basketbol sporunun öncülüğünü yapmışlardır(Yıldız 1979: 360).

15 Şubat 1923 tarihinde kulüpler arasında yapılan ilk karşılaşmayı Galatasaray'ı 15-4 yenen Nişantaşı kulübü kazanmıştır.

1923 yılında TİCİ' nin kurulmasıyla basketbol federasyonu oluşturularak daha verimli çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde Kurtuluş, Beyoğluspor, Barkhova, Maccabi, Pertkeba, İtalyan Kartal kulüpleri basketbol çalışmaları yapmışlardır (Yıldız 1979: 360).

Türkiye'de ilk basketbol ligi 1927 yılında başlamış ve Maccabi kulübü 1933 yılına kadar sürekli şampiyon olmuştur (Spor Ans. 1991:42).

V. BİSİKLET(VELOSPİD)

1. Türkiye'deki Gelişimi

Bisiklet, tahtadan ve pedalsız olarak 1690 yılında Fransız asilzadelerinden Sivrac tarafından yapılmıştır. Bu icat 1834 yılında İskoçya'lı Kirkpatrick McMillan pedalı bularak bu günkü bisikletin gelişmesini başlatmıştır (Spor Ans. 1991:68).

Bisikletin ülkemizde spor aracı olarak değil de binek aracı olarak 1894 yılında kullanılmaya başlanmıştır(Tayga 1990:136).Spor aracı olarak kullanılarak yarışlar yapma 1910 yılında görülür(Yıldız 1979, 349 :Tayga 1990,136).

Yukarıda bazı kaynaklarda bisikletin spor aracı olarak ülkemizde 1910 yıllarında kullanılmaya başlandığı belirtilse de belirtilen yıllardan daha önce 1895 ve 1897 yıllarında spor aracı olarak kullanıldığı açıklanmaktadır.

Kahramanın (1995 :659).Ahenk Gazetesine dayanarak verdiği bilgiye göre:

“Türkiye de ilk bisiklet yarışması (15 Mayıs 1895) yılında Çarşamba günü İzmir’de Bornova’da yapılmış. İzmir’de yayımlanan Ahenk gazetesinin verdiği habere göre o gün, altısı bisiklet dokuzu yaya koşu olmak üzere on beş yarışma yapılmış. Altı bisiklet yarışmasının beşini Karşıyakalı Petrice isimli sporcu kazanmış. Altıncı yarış düşmeden yavaş, sürme yarışı imiş. Onu da İstinkaf mahkemesi üyesi Dedeyan Efendinin oğlu kazanmıştır” denilmektedir.

Yine aynı konuda Türk bisiklet sporunun duayeni ve ilk bisiklet federasyonu başkanı Muvaffak Menemencioğlu tarafından anlatıldığı söylenen bilgilere göre; “1897 yılında, Osmanlı imparatorluğunun en büyük kentlerinden biri olan Selanik’te Depo Harici diye anılan mahallede, toprak pistli ve yüksek virajlı, çevresi ahşap tribünlerle çevrili bir velodrom mevcuttu ve burada bisiklet yarışları yapılırdı”denilmiştir.

Aynı konunun devamı olarak Menemencioğlu şu bilgileri verdiği belirtilmekte; “Nobila adında bir Fransız öğretmen ile Selanik yerlilerinden Madyano Efendi ile Enver Paşazade Mustafa Bey, Selanik Veledromu’nda parlayan ilk bisiklet yıldızlarımızdır”(Atabeyoğlu 1994 :7).

Bazı bisiklet acentaları meşrutiyetten önceki yıllarda, satışlarını artırmak amacıyla gösteri yarışları düzenlemişlerdir. Beyoğlu’nda Ağa Camiinin yanında bir bisiklet mağazası bulunan Levon Efendiyle, Ragıppaşa Hanı içinde aynı işi yapmakta olan Papazyan Efendinin ortaklaşa düzenledikleri Tepebaşı’nda bugün İstanbul belediyesi Sergi sarayının bulunduğu alanda güzel bir bisiklet pisti yaptırılmıştı. Yaklaşık 5 m. Genişliğinde ve virajları tahtadan yapılmış bu pistin uzunluğu 250-300 m. Kadardı. Zemini ise çimentodan yapılmıştır (Atabeyoğlu 1994:8). Amacı ne olursa olsun ölçüleri belli olan şu anki Türkiye sınırlarımız içindeki ilk pistimiz Tepebaşı’ndaki bu pistir.

Tepebaşı’ndan sonra Kadıköy’de de bisiklet yarışları yapılmaya başlanmış, burada; ilk Türk futbolcusu Fuat Hüsnü Kayacan, şurayı devlet mensubu Hamit, sonraları bisiklet federasyonu başkanlığı yapan Hüsnü Naili Seden, Kadıköylü

Hüsameddin ve Acem Ali Bey yarışmalara katılarak bu sporun gelişmesine öncülük etmişlerdir.

Tepebaşı ve Kadıköy'den sonra Kağıthane, Fenerbahçe, Bakırköy ve Maslak yollarında Meşrutiyet yıllarından önce bisiklet yarışları yapılmıştır(Atabeyoğlu 1994 :9).

Meşrutiyetin ilanından sonra 1908- 1910 yıllarında Osmanlı Devletinde bisiklet sporu iyice benimsenmiştir. Bu alanda faaliyet gösteren ilk ciddi kulübümüz Fenerbahçe olmuştur. Bu kulübümüzün çalışmaları 1912 yılında başlamış ve Vecdi, Şinasi ve Alber Beyler ilk ünlü simalar olmuştur (Spor Ans. 1991:69).

I. Dünya savaşından önce 1912-1913 yıllarında Eskişehir ilimizde, Mestici Hacı Ahmet ve Demirci ve Arabacı ustası İzza Efendiler arasında bisiklet yarışları yapılmıştır. Bu bilgiden de II. Meşrutiyetin ilanından sonra bisiklet Anadolu'ya dahi yayılmıştır(Tayga 1990:136).

İlk resmi bisiklet yarışı 15 Eylül 1912 tarihinde Fenerbahçe kulübünün organize ettiği spor bayramında yapılmıştır. Daha sonra 15 Mart 1914 tarihinde Cuma Birliği bayramı nedeniyle Union Club'te, 10 Nisan 1914'te Altınordu Kulübünde, 1 Mayıs 1914'te İstanbul Jimnastik Bayramında ve 19 Haziran 1915'te Şark Kulübünde bisiklet yarışları düzenlenmiştir (Yıldız 1979:348).

İlk spor örgütümüz olan TİCİ' nin kuruluşunda, 1923 yılında bünyesinde bisiklet federasyonu da kurulmuştur. İlk federasyon başkanı olarak ülkemiz ilk bisikletçilerinden Muvaffak Menemencioğlu Bey, üyeliklere de Hüsnü Naili Seden, Mahir ve Bebekli Şakip Beyler seçilmiştir.

Federasyon Türkiye de bisiklet sporunun örgütlenmesini sağlarken diğer yandan da uluslararası bisiklet federasyonuna üyelik başvurusuyla ilgilenmiş, nihayet 1924 yılında UCI tarafından kabul etmiştir (Atabeyoğlu 1994 :10).

Cumhuriyetin ilk yıllarında binek bisikletiyle, yarış amaçlı olanlar birbirinden ayrılmıştır(Yıldız 1979:348).

Bisikletçilerimiz federasyonun öncülüğünde 1924 Paris Olimpiyatlarına katılma kararı almışlar, fakat maddi imkansızlıklardan spesyal bisiklet temin edilememiş sadece gidip olimpiyat yarışlarını izlemek zorunda kalmışlardır.

Bu olimpiyatlara Fenerbahçe kulübünden Cavit Cav, Nişantaşı kulübünden Raif, Beşiktaş kulübünden Cambaz Fahri lâkaplı Fahri Ayat beyler seçilmiş, böylece ilk milli takım kurulmuştur.

Menemencioglu ve Hüsnü Nailinin çabalarıyla 1924 Olimpiyatlarından sonra Taksim stadyumunda atletizm pistinde düzenleme yapılarak, bisiklet dalında ilk İstanbul ve Türkiye birincili müsabakaları yapılmıştır. Yarışları, Cavit Cav hem sürat hemde mukavemet dalında kazanarak birinci olmuştur(Atabeyoğlu 1994 :11-12).

Bu dalda ilk milli yarışmamız 1927 yılında Bulgaristan bisikletçileriyle Taksim stadında olmuştur, ilk katılarak yarıştığımız olimpiyat ise Amsterdam'dır (Atabeyoğlu 1994 :14).

2. Bisiklet Sporunda Kulüpleşme Çalışmaları

Osmanlılarda bisiklet sporu ve bu sporla ilgili kulüpleşmeler ilk önce Yunanistan'ın Selanik kentinde başlamıştır.

1891 yılında Selanik'te İngiliz, Rum ve İtalyan gençlerinin kurdukları Cyling ve 1896 yılında İzmir de İngilizlerin kurduğu Sporting Club'tür (Spor Ans. 1981:9).

Bu kulüplerimiz yabancılar tarafından futbol kulübü olarak kurulmuşlar, fakat bisiklet sporuyla da yakından ilgilenmişlerdir. Asıl bisiklet sporu yapmak amacıyla 1896 yılında Yunanistan'ın Selanik kentinde Siklit kulüp kurulmuştur. Bu kulüpten Streralla Atina'ya (ek olimpiyat oyunlarına) gönderilerek bisiklet ve eskrim yarışmalarını tanıtması istenmiştir (Kahraman 1995 :700).

Daha önce belirttiğimiz gibi Türkiye'de ilk bisiklet yarışı 15 Mayıs 1985 günü İzmir- Bornova'da yapılmıştır. Bu duruma göre muhtemelen burada bir kulüpleşmede olmuştur.

İlk bisiklet pistimiz İstanbul Belediyesi Sergi Sarayının bulunduğu alanda (Tepebaşı'nda) yaklaşık 5 m. genişliğinde ve virajları tahtadan yapılma uzunluğu 250-300 m. zemini çimentodan Levon ve Papazyan Efendiler tarafından yaptırılmıştır (Atabeyoğlu 1994 :8).

İstanbul'da Tepebaşı'nın dışında Kadıköy, Kağıthane, Fenerbahçe, Bakırköy ve Maslakta bisiklet çalışmaları yapılmıştır.

Bisiklet sporunda en çok çalışmayı Fenerbahçe kulübü yapmış, Vecdi, Çağatay Şinasi ve Alber gibi isimleri yetiştirmiştir. Bu kulübümüz ilk resmi bisiklet

yarışmalarının yapılmasına spor bayramı Őenlikleriyle 1912 yılının 15 Eylölünde katkı sağlamıştır.

Fenerbahçe'den sonra Beşiktaş, Nişantaşı(Atabeyoğlu 1994 :14).Union Clup, Şark idman Yurdu(Yıldız 1979:348), Strogles ve Galatasaray kulübü bisiklet çalışmaları yapmışlardır (Tayga 1990:136).

1911 yılı Darümuallimin ibtidadilere mahsus Terbiye-i Bedeniye dersleri arasında(Tayga 1990:118). Maarif Umumiye Nezareti (bakanlığı) Darümuallimin ibtidadilere mahsus müfredat programında(Tayga 1990:120).

Ayrıca Darülfünun (Üniversite)de kurulan Terbiye-i Bedeniye kulübünün programında faaliyet gösterilecek sporlar arasında bisiklet sporu da yer almıştır.

Tayga (1990:136) göre "İnebolu'nun dışında Bursa'dan da bisiklet yarışının yapıldığı Spor Alemi dergisinden öğrenmekteyiz. Bursa muhabirinden; Birinci cihan savaşından evvel Bursa da At ve merkep yarışları velespit yarışı, koşular, yüksek atlama, halat müsabakaları yapıldığı" yazılmaktadır.

VI. BOKS(PİJULA)

1. Boksun Türklerdeki Yeri ve Önemi

Eski Türkler arasında boks sporu, kendine özgü kuralları içinde Hunlar, Uygurlar ve Selçuklu Türklerinde yapıldığı tarihi bir gerçektir(Őengöl 1991:8). Tarih öncesi süslemelerde, başına başlık takan eline eldiven yerine bandaj türü sargılar saran sporcular görölmüştür(Öztek 1999:79).

Boksun ilk göröldüğü ve oynandığı yıllar kesin olarak belirlenmiş değildir. Yukarıda da söylediğimiz gibi bu oyunu değişik biçimleriyle Türkler yüzyıllar boyu uygulamışlardır. Hatta (Yakut) Türklerinde pijula denen bir tür boks da oldukça yaygın bir türdür(Yıldız 1979:118). Halim Baki Kunter de eserinde; Boks bir ara Orta Asya da çok yapılmıştır. Semerkant'lı Türkler bu işte hünerlidir. Türklerin bu özellikleri Sudi efendinin *Gülistan Şehri* ve *Hediyyetül İrfan Fi-Şehri Haristan* adlı eserde yazılı olduğu söylenmektedir(Kunter 1938:19). Alpmanda(2001:45); Divan-ı Lügatit Türk'te bu sporun geçtiğini boksu andıran terimlere dayanarak belirtiyor

Yakut Türklerinde pijula, Orta Asyada Muşt-Zen (Muşt zenginliği veya yumruk vurucular) ismiyle yapılan bu spor Osmanlılarda tekkeler ve Enderun'da önemini daima korumuştur (Öztek 1999:79). Enderun mektebindeki öğrenciler arasında boks sporunu bilmeyenler çok azdır(Yıldız 1979:119).

Sudi Efendi, Gülüstanşehri isimli eserde Şam'da bulunduğu sırada Semerkant'tan eğitim görmek üzere gelen bazı öğrencilerin boksta usta olduklarını, türlü oyunlar yaparak yumruklaştıklarını sonunda bayılan gençlerin gövdelerini ovarak (masajla) ayılttıkları yazılmaktadır(Yıldız 1979:119).

Boksta hazırlık çalışmalarında, suyunu her geçen gün kaybeden (katılaştıran) balçığa yumruk atılır, balçık yoğrulur, böylece binlerce atılan yumruk çok etkili ve kuvvetli olurdu. Aldatmacası çok yolu yordamı vardır. Osmanlılarda yeniçeri ocağında idmanlar yağlı mermerlere vurularak, hatta dirsek, diz ve ayak vuruşları yaparak antrenman yapmışlar.(Yıldız 1979:79).

Zamanla sertleşen balçığa alçıya yada yağlı mermerler üzerinde yapılan yumruk çalışmaları sonucunda Şakir Efendiden rivayetle kişinin parmakları hıyar gibi olurmuş.

Yukarıda belirtilen şekillerdeki eğitim sonunda akıncılar ve ordunun ön saflarında dövüşen yeniçeriler, düşmana dehşet salmak ve morallerini bozmak için küçük kalkanla gelen darbeleri keser, sonrada düşmana öyle bir darbe indirir ki onu atı ile birlikte yıkardı. İşte bu vuruşa Osmanlı tokadı denilmektedir(Öztek 1999:79).

2. Boks Sporunda Kulüpler

“Abbasi halifesi El-Muttasım Türkler için Bağdat yakınlarında Samara şehrini inşaa ettirmiştir. Bu şehirde spor salonu yaptırmış, at meydanı, polo(çevgan)sahası, ok meydanı, güreş ve boks sporu için kapalı salon, stadyum ayrıca hayvanat bahçesi yaptırmıştır...” (Tayga 1990:42).

Türkiye’de modern boks, 1911 yılında bireysel çalışmalar biçiminde görülür denilse de (Yıldız 1979:361) daha önceleri 1904 yılında ülkemizde görüldüğü konusunda hemfikir olanlar vardır(Şengül 1991, 8:Tayga 1990,139). Hatta bu konuda Selim Sırrı Tarcan’ın Spor adlı eserine atıfla Tayga(1990:121); “Boks zannederim 14 sene var o zaman daha gençtim (1900 yılı olacak .Y.Y.). Devrin tehlikesine rağmen Mösyö Lambertini’nin eskrim salonunda, İstengalinin cimmastik hanesinde, Rumların silloplarına gider güreşir, boks yapar, gücümün üstünde ağırlıkları kaldırmağa çalışırdım” bilgilerini vermektedir. Bu bilgilerden boksun 1900’lü yıllarda belki de daha önce yurdumuza geldiği sonucu çıkmaktadır.

1904 yılında Mektebi Sultani, Fransız edebiyat öğretmeni mösyö Goury ile boksun getirilerek başlandığı söylenmektedir(Şengül 1991:9).Tüm bu bireysel çalışmalar daha sonra kulüp çalışmalarına dönüşmeye başlamıştır.

Boksa ilgi mütareke yıllarında İstanbul'a gelen düşman donanması elamanları ve bunlar içerisindeki ABD ve Fransız askerlerinin Beyoğlu'ndaki Union Française salonunda boks müsabakaları yapmasıyla artmıştır(Yıldız 1979:361).

Daha önceki yıllarda Tepebaşı yazlık sketing tiyatrolarında yapılan boks maçları 1919 yıllarından sonra Pring Field, Variete ve Halep çarşısının karşısındaki Winter salonlarında da yapılmaya başlanmıştır. Bu ismi verilen salonların hepsi ilk boks karşılaşmalarının yapıldığı salonlar olarak kabul edilmektedir(Yıldız 1979:361).

1920 yılında Adil Aşkiyani adında Musevi bir Türk vatandaşı, Fransız boks federasyonu korumasında İstanbul'da bir boks kulübü kurmuştur. Bu kulübün çalışmalarına çok sayıda genç katılarak üye olmuşlardır. Adil Aşkiyani Taksim çeşmesinin yan tarafında bulunan Şantekler Salonunda her pazar günü Türk boksörleriyle yabancı boksörler arasında maçlar yapılmıştır. Bu karşılaşmaların ilgi görmesi sonucu İstanbul'un diğer semtlerinde de Pazar günleri sokak ringlerinde karşılaşmalar yapılmıştır.

İstanbul'da ilk resmi boks karşılaşması Taksim Kışlası bahçesindeki Futbol sahasında olmuştur. Bu karşılaşma futbol maçı öncesi ve devre arasında yapılmıştır. Bu yıllarda yine Yedikule Ermeni Hastanesi bahçesinde de karşılaşmalar yapılmıştır (Yıldız 1979:362).

Türkiye'de boksa ilk önce Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Kurtuluş kulüpleri şubeler açarak destek vermişlerdir. Fenerbahçe Kulübü kuş dilindeki lokalde bir ring kurmuş ve geniş bir kadro ile çalışmalara başlamıştır.

22 Ocak 1922 tarihinde Skating Tiyatrosunda akşam, o güne kadar hiç yenilmeyen ünlü boksör Milidesi Fenerbahçenin futbolcu boksörü Ziya Bey ilk rauntta nakavt etmiştir(Yıldız 1979:62).

Türk boksörlerini yetiştirmek maksadıyla şehzade başında idman evi açılmış, 8 Temmuz1922'de boks müsabakaları düzenlenmiştir. Boks müsabakalarının ilk yapıldığı yerler ise tiyatro salonlarıdır (Tayga 1990:139).

Türkiye'de ilk boks federasyonu Türkiye idman cemiyetleri ittifakının kuruluşu ile ortaya çıkmış ve ilk federasyon Başkanlığına Eşref Şefik getirilmiştir.

VII. CİRİT

Cirit, bütün atlı sporlar gibi Orta Asya Tür kültüründen kaynaklanan bir spor oyunudur. Cirit oyunları atlı cirit (süvari ciridi) ve yaya (menzil) ciridi olmak üzere iki kısma ayrılır(Yaşar ve Dinçer 1999:29).

1. Atlı Cirit (Süvari Ciridi)

Cirit oyunu Türklerin var olduğundan beri görülen ve bu millete ait bir oyun türüdür. Bu oyun Orta Asya kültüründen kaynaklanan bir oyundur. İlk kez Orta Asya Türkleri tarafından dinsel bir nitelikte yapıldığı kabul edilmektedir (Yıldız 1979:96).

Güven (1992 :30)Türklerin çok eskiden beri bildikleri cirit oyununu davul zurna eşliğinde yapılan atlı savaş sporu olarak kabul etmiş; atalarımızın her fırsatta köy düğünlerinde, bayramlarda, bahar günlerinde oynadıklarını söylemiş ve bazı yörelerimizde bu oyunun cılt ve kadal adıyla anıldığını bildirilmiştir

Cirit oyunun başlıca aracı, oyuna adını veren; lügat manası soyulmuş hurma dalı kullanım manası; silahın icadından önce süvari askerlerinin kullandığı harp aletlerinden olan mızrak yerine ucu sivri olmayan 110 cm uzunluğunda, 3 cm² çapından başlayıp diğer ucuna doğru incelerek 2 cm² çapa düşen gürgen, karaağaç vb. ağaçlardan olan düzgün yapılmış değneğe denir(Gezder 1998:9).

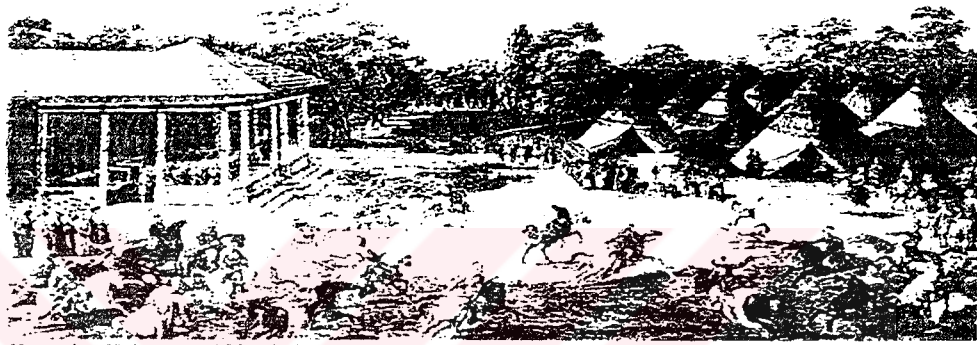
Cirit oyunun cirit sopasından başka diğer elamanları dört yaşından küçük olmayan bir at ve çevgan denilen bir ucu eğri, atılan ciridi çekmek veya yerden almak için kullanılan değnek (sopa) dır(Gezder 1999:107).

Cirit alanının uzunluğu ve genişliğiyle ilgili belirlenmiş bir ölçü yoktur. Fakat Gezder(1998:82)bu konuda rakamlarla atın dört nala gidip, durup dönebileceği 120-140 m uzunluğunda 40-50 metre genişliğinde bir alan olduğunu bildirmiştir. Güvende(1999:235) bu alanın 250m uzunluğunda 125m genişliğinde bir alan olduğunu söylemiştir.

4,8,10 kişilik gruplar karşılıklı iki takım oluşturularak oynanır. 4 kişilik takıma bölük, 8 kişiliğe grup, 10 kişiliğe de alay denir(Yıldıran 1986:52-53). Günümüz de ise yine iki takım halinde her bir takımlardaki eleman sayısı altıdan aşağı olmamak üzere 12 veya 24 atlıya kadar kurulan takımlarla oynandığı belirtilmektedir(Erzurum Atlı Spor Kulübü 1974:8). Gezder (1998:32) ise bu oyunu 5-7-10-12 sporcudan oluşan takımlarla 30, 45 ve 60 dakikalık iki devre halinde oynandığını belirtmektedir.

Cirit müsabakaları, eskiden cirit oynamış, ciridi iyi bilen, aynı zamanda herkesin itimat ettiği bir kişi tarafından idare edilirdi. Hakem kabul edilen bu insan, oyun alanının ortasına yakın bir yerde yüksek bir kuleden oyunu idare eder vermiş olduğu kararlara kesinlikle uyulur uymayanlar oyundan ihraç edilirdi (Gezder 1998:33).

Resim 4. Padişah Önünde yapılan bir cirit oyunu

Kaynak: (Kahraman 1995:506)

Eski Türkler bu oyunlar için Konural, Demirkır ve Yağız atlarını özel olarak yetiştirmişlerdir. Bu atlardan; Demirkır atı sakın, Dayanıklı at soyunun beyi, Yağız at uğurlu kabul edilir, Konural at ise cirit oyununun özelliğinden dolayı iyi sıçradığı için tercih edilmişlerdir (Güven 1992 :32).

“Atlı cirit oyunu, Osmanlı sarayında en çok oynanan ve padişahların yabancı elçilere göstermekten gurur duydukları bir spordu. Sürekli olduğu için Harhari ciridi diye anılmıştır. Orta Asya’daki Türk illerinde cirit oynanmaz çevgan ve gökbörü oynanırdı. Horasan Selçukluları da cirit oynamaz çevgan oynarlardı...”(Kahraman 1995:497).

Kahraman’ın Orta Asya Türklerinde ve Horasan Selçuklularının da cirit oynamamıştır, demesine rağmen bu oyunla ilgili;

“Eski Türk atlı oyunlarından. Orta Asya da oynandığı şekli ile günümüze kadar gelmiştir. Tarihin başlangıcından günümüze kadar kurulmuş bütün Türk devletlerinde vazgeçilmez bir atlı spor olmuştur. Çinin kuzeyinde yaşayan Hun Türkleri, Oğuzlar, Memluklular, Hint Türkleri, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Osmanlılar ve günümüz Türkiye’sinde oynanmış ve halende oynanmaktadır” (Gezder 1998:28).

Denilerek tamamıyla zıt görüşler mevcuttur. Gezder gibi bu konuyla ilgili kaynaklarına başvurduğumuz diğer araştırmacılarda cirit oyununun Orta Asya’dan

günümüze kadar gelmiş tüm Türk devlet ve topluluklarında oynandığını söylemişlerdir.

Osmanlı saraylarında cirit oyununun bir tutku haline gelmesi Enderun Mektebinin kurulmasından sonra olmuştur. Osmanlı Sarayı'nda cirit oyununu biniciler (cündiler) oynardı. Padişahın en yakınlarından olan Silahtar Ağa bu gibi oyunları düzenlemekle görevliydi. Padişahın binişte cirit seyretmek isteyeceğini düşünerek binişe çıkılmadan bir gün önce Cüdi Başına bildirir o da Lahana ve Bamyacı Alaybaşlarına hazır olmalarını söylerdi (Gezder 1999:102).

Osmanlı dönemlerinde görülen cirit oyununun eski Türklerde oynanan cirit oyunundan, hiçbir farkı yoktur. Sahil yörelerinde pek görülmeycen ovalık ve dağlık yerlerde oynanan atlı cirit oyunu oynanış yer ve aylara göre Dügün ciridi, Deri ciridi, İlbahar ciridi gibi adlarla sınıflandırılır(Yıldız 1979:181).

Ayrıca su ciridi denilen bir başka cirit türü daha vardır ki bu; iki kayıkta ellerinde ucu küt sopayla ayakta duran iki kişinin, kayıklar yan yana geldiğinde sopalarla bir birini suya düşürmesi şeklinde yapılır(Yıldırım 1986:55).

Osmanlı devletin de sadrazamların, vezirlerin ve özellikle illerdeki valilerin kapı askeri arasında iyi cirit oynayanlar vardı. Ordu Rumeli'ye savaşa gidecekse Edirne'de, Anadolu tarafına gidecekse Konya, Sivas veya Halep'te toplanırdı. Bu toplanma esnasında bu illerde toplanan valilerin askerleri bir biriyle iddialı cirit oyunu oynamışlardır.

Sadrazamların kapı halkı diğer vezirlerden çoktu, kuruluş içerisinde cündiler 200 geçerci. Bu cündiler Ramazan Bayramının 3.günü Eski Saray meydanında Kurban Bayramında 4.gün başka bir yerde cirit oynayıp padişahın ihsan alırlardı. bu durum bir kanundu(Kahraman 1995:499).

Bayramların 2.günleri Gülhane'deki Kabak Alanında Sadrazam ve Kaptan-ı deryanın bulunduğu spor gösterilerinde Enderun cündilerinin cirit oynaması ve oyundan sonra Darüssaade Ağası yerinde cirit oynayan Enderunlu ağalara bahşiş vermesi kanun olmuştur(Gezder 1999:104).

"Sadrazamın 80 ciritçisi taşra valilerinin de belli sayıda ciritçisi vardır. Cirit atmak gençlerin en çok sevdiği spordur." (Gezder 1999:101).

Saray dışında cirit oyunu, Osmanlı devletinin askeri kuruluşlarından atlı bölük sipahi (sipah, silâhtar, sağ ulufe, sol ulufe, sağ gariban, sol gariban) bölükleri

ile vezirlerin kapı askerlerinden (deliler, leventler ve sarı-sekbanlar) da atlı olup bunları cirit oynamaları askeri eğitimden sayılmıştır.

Vezir kendi kapısının içoğlanlarını halkın içinden seçip alıyordu. Vali olarak buldukları illerin gençlerinden, kapılanarak yükselmek isteyen aranan şartları taşıyanlar sınav sonucuna göre vezirin hizmetine girerdi.

Tımar ve zeamet sahiplerinin de kılıçlı süvarileri bulunurdu. Tımar ve zeameti olan kişiler, savaşta başarılarından dolayı bu hakkı kazandığı için, iyi binici ve kılıç kullanan kişi olmak zorundaydı.

“şehirdeki yetenekli Türk gençleri, Tımarlı sipahiler ve o il valisinin kapı halkı içindeki biniciler her Cuma günü Cuma namazından sonra, bayramlarda ve düğünlerde buldukları şehir veya köyde cirit oynamaları gelenek olmuştur” (Kahraman 1995:516-517).

Cirit oyunu en eski sporumuz olmasına rağmen bu gün ülkemizde sadece bir kaç ilde özellikle Erzurum, Bayburt (Sakaoğlu 1999:119), Gümüşhane ve Erzincan yörelerinde oynanmakta. İstanbul’da ise folklorik manada gösterileri yapılmaktadır (Şanlı 16 Ekim 2002:3).

1826 yılında saray kuruluşunda personel azaltılması yapılırken Ekim 1826 tarihinde cirit oyununu tamamen kaldırıp yalnız menzil ciridi ve labut atmakla yetindiği belirtiliyor (Kahraman 1995:507).

2. Menzil Ciridi (Yaya Ciridi):

Osmanlı İmparatorluğu kurulduğundan itibaren atlı cirit kadar olmasa da menzil ciridi de yapılmıştır (Gezder 1999:108).

Menzil ciridi, belli bir noktadan ciridi en uzağa atma işidir. Yarışma şartları ve becerileri bir birine denk kişiler arasında yapılmıştır. Yani, Enderun mektebindeki küçük yaşta iç oğlanları kendi aralarında, keskin cündilerde kendi aralarında yarıştırlardı (Gezder 1998:84).

Osmanlı padişahları içinde en fazla sporla uğraşan IV. Murat’tır. Küçük yaşta padişah olan IV. Murat 18 yaşına kadar annesi vasiliğinde bir şey yapmamıştır. Padişahlığa hazırlanırken, genellikle Sinanpaşa Köşküne Hademe-i Hassanın antrenman ve cirit oyunlarını seyre giderdi. Aynı zamanda biniciliğe (cündilik) çok meraklıydı(İşcan 1988:81). Yaptığı ve sevdiği sporları çeşitli ustalardan ve devlet

adamlarından ders alarak öğrenmiştir. Biniciliği ve ciridi Vezir Halil Paşadan öğrenmiştir (Tayga 1990:88).

Menzil ciridi atmada başarılı olmuş. Osmanlı padişahlarının başında IV. Murat gelir. Sultan Murat eski saraydan bir menzil ciridi atıp Beyazıt Camisinin minaresinin alemleri üzerindeki kuşu vurmuştur. Bu iki yerin arası bir tir menzili yeridir. Bu kadar uzaklıktaki bir kuşun vurulması olayı büyük başarıdır. Bu başarıdan dolayı caminin minaresi dibinde bir adım boyunda beyaz mermer bir taş dikilmiştir(Kahraman 1995:508).

IV. Mehmet kendisini ava vermeden önce yaya ciridi atardı. 28 Ekim 1657 tarihinde Edirne'ye ilk gittiği zaman Yenisaray'da bu sporu yapmıştır. III. Selim 13 Haziran 1791 günü menzil ciridi bizzat yapmış. yaptırmış seyredenlere dahi ihsanda bulunmuştur. Yine Osmanlı padişahlarından II. Mahmut 12 mart 1814te Gülhane alanında menzil cirit atma yarışması yaptırmış, büyük ödülü köle İsmail Ağa almıştır (Kahraman 1995:510-511).

3.Cirit Alanları

Osmanlı padişahları yaptırdıkları her sarayın içinde veya yanında mutlaka bir de cirit oynamaya elverişli spor alanı yaptırmıştır.

“Edirne'deki Yenisarayın batı tarafındaki Saray Ovası'nın Alay Köşkü önü, Tunca kenarındaki Şikar Kapısı ile Değirmen Köprüsü arası, Ada içinde Kabak Meydanı, sarayın içinde Demirkapı ile Arzodası ve Cihannüma Kasrı arasındaki Kum Meydanı cirit oynanan meydanlardı.

İstanbul'daki Eski Sarayın dış bahçesinin Beyazıt camii tarafı cirit için ayrılmıştı. Bu alanların bitişiğinde de padişahın oyunu rahatça seyredebilmesi için birer köşk bulunuyordu.

Topkapı Sarayı'nın içinde ise, iki alanda cirit oynanırdı. Bunlardan büyüğü ve en çok kullanılanı Marmara Denizi tarafındaki Kabak Meydanı, (Cirit Meydanı, İncili Köşk Meydanı, Gülhane Meydanı diye anılan meydanlar) diğeri de halen Arkeoloji Müzesi'nin bulunduğu yerde ve Çinili Köşk ile Ağalar kapısı arasındaki Ağa Bahçesidir” (Gezder 1998:82).

Topkapı Sarayı'nın dışındaki cirit oynanan meydanlar şunlardır: Beşiktaş Sarayı'nın bitişiğindeki Çinili Köşk Meydanı, Karaağaç Bahçesi, Bahariye, Davud Paşa Bahçesi, Sa'dabad Sarayı yanında özel suretle cirit için yaptırılmış alan. (Kahraman 1995:506).

VIII. HOKEY

1. Türklerdeki Yeri Önemi ve Kulüpleşme Çalışmaları

91.44m boyunda 54.86m enindeki bir sahada, erkek veya kadınlardan oluşan biri kaleci 11 kişilik takımlar arasında oynanan bir oyundur. Güçten çok beceri isteyen bu spor dalı sert küçük 156gr ağırlığında 23 cm çapındaki topu, 340-749gr ağırlığındaki ve 91 cm uzunluğundaki uçları kıvrık sopayla karşı takımın kalesine gol atma esasına dayanır. 35 dakikalık iki devre halinde oynanan oyunda en fazla gol atan maçı kazanır(Paul 1984:128).

Hokey; çim, patenli ve buz hokeyi olmak üzere üç ayrı sitede oynanmaktadır. Oyun ilk önce eski yunanlılar tarafından oynanmış. fakat bu günküne benzer kuralların Pers'ler tarafından konulduğu kabul edilmektedir.

Çim hokeyinin önem kazanması sömürgecilik yıllarında, İngiliz sömürgelerinde artmıştır, buz hokeyi ve futbolun bir karışımıdır(Spor Ans. 1991:91).

Hokeyin Persler tarafından bulunduğu söylene de; bu oyuna benzer, Göktürkler gökbörü adı verdikleri binicilik oyununu geliştirerek 6-7. Yüzyılda atlı hokey haline getirmişlerdir. Yani Türkler buna benzer oyunları zamanında yapmışlardır (İşcan 1988:34).

1908 yılından beri olimpik bir spor olan çim hokeyi, yurdumuzda ilk defa modern anlamıyla 1910 yılında yabancılar tarafından oynanmıştır. Ülkemizde bu sporun ilk görülen türü patenli olanıdır. I. Dünya savaşının ilk yıllarında Fenerbahçe ile Galatasaray'ın öncülüğünü yaptığı bir grup kulüp çim hokeyi takımı kurmuşlardır. (Ulugay 14 nisan 2002:5)

Türk takımları arasında ilk hokeyi ligi 1915 yılında Fenerbahçe, Galatasaray, Gürbüzler, İdman Yurdu, Beşiktaş ve Altınordu takımları arasında oynanmıştır. Nisanda başlayıp temmuzda biten hokeyi ligi çift devreli oynanmış, 10 maç sonunda bir beraberlik ve bir yenilgi alan Fenerbahçe şampiyon olmuştur.

Fenerbahçenin ilk hokeyi şampiyonu olan takımındaki sporcular; Hulki Gökner, Said Selahaddin, Nasuhi Esat Baydar, Ali, Lütfi Cemal, Rüştü, Otomobil Nuri, Bekir Refet, Burhan Asif Belge, Haydar Malkoç, Zeki Rıza Sporel beylerin tamamı futbolculardan oluşmuştur (Atabeyoğlu 1991: 69).

Çayır hokeyinde son lig 1925 yılında Fenerbahçe, Galatasaray, Nişantaşı, Vefa, Anadoluhisarı İdman Yurdu takımları arasında yapılmıştır.10 yıl devam eden

fakat 8 defa düzenlenen ligde Fenerbahçe 4, Altınordu 3, Galatasaray 1 defa şampiyon olmuşlardır (Atabeyoğlu 1991: 97).

1923 yılında T.İ.C.İ. nin kuruluşu ile bu spor dalının federasyonu kurularak başkanlığına Anadoluhisarı İdman Yurdu kulübünden Taip Server Bey getirilmiştir. İstanbul dışında Ankara, İzmir, Adana gibi kentlerde de oynanan spor, saha yetersizliği nedeniyle ilgisini kaybederek yok olmuştur (Spor Ans. 1991:91).

IX. ESKRİM (KILIÇ SPORLARI)

1. Türklerdeki Yeri ve Önemi

Eskrim, kesici olunmayan köşeli kılıçla, tek yanı yada çift yanı kesici kılıçla dövüşme sanatıdır(Güven A. ve diğerleri 1982:503). Modern anlamda; “İki kılıçla dövüşme sanatının çeşitli kategorilere ayrılarak ve teknolojik gelişmelerden yararlanarak uygulanmasına dayalı bayan ve erkek” sporu olarak tanımlanabilir (Spor Ans. 1991:94).

Bu dövüşme sanatı: yani iki kişinin kılıçla mücadelesi eski Türklerde bilinen ve yapılan bir uğraşıdır.

Halk şenliklerinde savaş hazırlığı oyunlarında ve bayramlarda tek başına veya karşılıklı kılıç oyunu gösterileri vardı(Tayga 1990:24). “ Orta Asya da kılıç oyununu sıçramak yani sıçrayarak oynamak yada vurmak deniliyordu.”

Kılıç-Kalkan oyunu, diğer bir çok spor gibi dini bir inancın sonucu doğmuştur. Bu gösteriler ilk baharda yeniden ateş yakmak amacıyla yıl başlarında yapılmıştır(Yıldız 1979:70).Burada iki takım oluşturulur ve her biri ortaya bir savaşçı çıkarır biri diğerini mağlup edinceye kadar mücadele edilirdi. Bunlardan yeni yılın ürünü için bir netice çıkarılırdı. Bu suretle belirtildiği gibi sonraki zamanlarda sadece spor amacıyla oynanan eskrimden başka birde eski dini nitelikli eskimler vardır(Tayga 1990:25).

Türkler savaş yeteneklerini yaptıkları talimlerle kazanmıştır. Eskimin eski Türklerde büyük rol oynamasının nedeni iyi savaşçı olmalarındandır.

Aşağıda daha detaylı anlatacağımız kılıç'ın Türklerde ayrı bir yeri ve önemi vardır. İşte bu durum eskriminde önemini artırmış kılıç kadar önem verilmiştir.

Tayga (1990:24-25) eskrim oyununun ilk Türkler tarafından oynandığını sonraları Çinlilerce öğrenildiğini söylenerek şu bilgiler sunulmaktadır;

“...Yukarıda bahsedilen oyunun Türklerden her ihtimale göre Hunlardan çıkmış, milâttan evvel II. asırda Çinlilere girmiş olduğu ve aynı zamanda, içinde güreşle eskrimin büyük bir rol oynadığı bir nevi spor olduğu tespit edilmiş. Bu oyun Hunlarla hemen hemen İsa'nın doğumundan evvelki zamanlara kadar takip edilir. Çünkü bu Hunların harp tanrısı olan Chih- Yö'ye ait bir çok efsanelerle ilgilidir...”

Eskrim sporunun asıl malzemesi olan kılıç, M.Ö.24-23ncü yüzyıl öncesine varan Hun Türklerinin silahlarına ait kaynaklarında geniş bilgiler olduğu söylenerek bir yerinde de şu bilgilerin verildiği açıklanmaktadır; “ Onların hepsi zırhlı süvarilerdi. Uzağa mahsus silahları yay ve oktu. Yakına mahsus silahları Çinlilerce öğrenip oynadığını söyleyen Eralp şu bilgileri sunmaktadır;

İlgili bölgelerde yapılan bir çok kazı ve araştırmalarda olduğu gibi; Altaylar da 2.nci Pazırık Kurganında Hun savaşçısının atının kalıntıları yanında silahları bulunmuş bir diğer Hun savaşçısı için at şeklinde yontulmuş bir mezar taşının üzerinde o yere asılmış kılıç, kalkan ve yay resmi yapılmıştır(Eralp 1979:11).

Atla ilgili bilgilerin verildiği bölümde atla tanışmanın kılıçla aynı, M.Ö.24-23 yüzyıllar olduğu anlaşılacaktır. Buradan ata biner binmez kılıcı kuşanmışlardır denilebilir. Süvari bir millet olan Türklerde kılıcı her bir ferdin yanında taşıması gayet doğaldır.

Türkler kılıçtan önce kama ve bıçaklarla tanışmışlar. Bunlarla tahta ve yumuşak taş üzerine şekiller çizerek yazılar yazmış kalem niyetine kullanmışlardır. Daha sonraları kamaların namlularını uzatarak her bozulmuş ve kırılıştan yeniden dökülerek kılıç biçimi verilmiş, dövme demirden ağırlıkları uçta toplanan iyi kılıçlar yapmışlardır. Yapımında ve kullanımında da üstün yetenekler gösterilmiş özel formüller kullanılmıştır.

Demiri bulan ve ona saygı gösteren Türkler, aynı saygı ve sevgiyi kılıca da göstermişler yeminlerini kılıç üzerine yapmışlar at ve kılıçlar tarih boyu çağar açıp çağlar kapatmışlar, kısaca at gibi kılıcıda kutsal kabul etmişlerdir (Yıldız 1979:66).

Dede Korkut hikayelerinde 18 yerde geçtiği söyleyen kılıç eğitimine 5-6 yaşlarında başlanarak çocuklara tahta kılıçlarla antrenman yaptırılırdı. Bu antrenmanlarda belli bir süreden sonra yüne tahta kılıçlarla karşılıklı iki çocuk birbiri karşısında beceri edinirlerdi(Yıldız 1979:70).

Dönemlere ve yörelere göre türleri olan kılıç, kabza korkuluk ve namlu olarak üç bölümden meydana gelmiştir (Yıldız 1979:68).

Selçuklular kendilerine has kılıç kullandıkları gibi batının kullandığı geniş ve iki yüzlü keskin kılıçlarda kullanmışlardır. Selçuklu ve Osmanlı kılıcı birbirinden ayrı özelliklerdedir (Hepe ve diğerleri 1999:359).

Osmanlı döneminde gerek savaşlarda gerekse gösterilerde kılıçların yapım ve kullanımlarına göre düz, gaddara ve kılıç olmak üzere üç türdür (Yıldız 1979:192).

Türklerde kılıç kadar önemli bu anlamda kılıcı tamamlayan bir diğer araçta kalkanıdır. Osmanlılar kalkan sözcüğü yerine siper sözcüğünü kullanmışlardır (Yıldız 1979:195).

Eski Türklerde olduğu gibi Osmanlılarda da kılıç oyunu bir gurur yetenek ve beceri olarak görülmüş kılıçlarla oynanan oyunlar Osmanlılarda kılıç-kalkan oyunlarına dönmüştür (Hepe ve diğerleri 1999:359).

Osmanlı devletinde Eskrim sporu modern anlamıyla 1901 yılında başlamış öncülüğünü de muallim Hüsnü Bey yapmıştır (Hepe ve diğerleri 1999:359).

Kılıç oyunları ve kılıç-kalkan gösterileri daha önce belirttiğimiz gibi eğlence ve şenliklerde, bayramlarda ve özel günlerde kısaca her dönemde yer almıştır. Bu oyun ve gösteriler konusunda Yıldız(1979:195) şu açıklamaları yapmaktadır; Kılıçla yapılan gösterilerden biri, at üzerinde yapılan hareketlerdir. Bu gösterilerde Kesni Cümdi denilen idmancılar bilek güçlerini sergilerlerdi, 30 kat kar keçesi ile sarılı ve ıslatılmış teller hazırlanırdı, idmancılar atlarıyla birlikte, bu keçelerin karşısına dizilirler, sıra ile içlerinden biri Nahil denilen yavaş yürüyüşte, atını keçeye doğru yaklaştırır ve keçenin yakınına geldiği zaman dörtlüye kaldırırdı. Sert bir nara atarak kılıcını sallar ve kar keçesini ikiye bölerdi. Kılıç-kalkan (Cenk) oyunu savaş dışı günlerde, savaşa hazırlık olarak yapılan çalışma ve gösterilerden kabul edilirdi. Bu oyun, bir kalkan ve bir büyük bıçak ya da kılıçla oynanırdı. Bu oyunda başarılı olanlar, sosyal yaşamda büyük ilgi toplarlardı; genellikle Efe olarak anılırlardı. Kılıç-Kalkan (Cenk) oyunu dört bölümden oluşurdu bu bölümler; meydan okuma, mücadele hazırlık, peşrev ve oyundur.

2.Eskrim sporunda Kulüpler

Halk şenliklerinde bayramlarda ve özel günlerde daima kılıç oyunları olduğunu söylemiştik Bu oyunlar kentlerdeki büyük çarşı yakınında bulunan alanda her zaman oynanmıştır (Yıldız 1979:67).

Hun ve Avlarlar kılıç yapımı için özel formül uygulamışlar. Tüm Türklerde bunların yapımı ile uğraşan özel iş yerleri vardır. M.Ö. 6.yüzyılda Göktürklerin Kinşan Dağları civarlarında demircilikle uğraşarak Avar Türklerine ok ve kılıç yaptıklarının belgelerle sabit olduğu söylenmektedir (Yıldız 1979:69).

Selçuklu ve Osmanlı Türklerinde kılıç yapan küçük iş yerlerinin yanı sıra bazı büyük kentlerde de özellikle ordu ihtiyacı için büyük atölyeler kumuşlardır. Bu atölyeler; Kayseri, Ahlat, Divriği, Bursa daha sonra Rumeli'de Samakov, Saraybosna ve Şam (Göral ve diğerleri 1999:223), İstanbul'da ise Tersane-i İmalat-ı Harbiye ve Kılıçname gibi yerler vardır.

Resim 5. İkili kılıç kalkan oyunundan bir görüntü

Kaynak:(Yıldız 1979: 195)

Kılıç, Osmanlı ordusunda yeniçeriler, sipahiler, leventler, akıncılar tarafından kullanılmıştır. Levent ve Akıncıların kılıçları yeniçeri ve sipahilerinkinden farklıdır. Akıncıların kullandıkları kılıçların bir bölümü meçtir. Meçler kısa ve uzun olarak ayrılırlardı. Bunlar, ince veya sivri yada iki yüzlü yapıldıkları gibi dişli alanları da mevcuttur (Yıldız 1979:194).

Bu sporun yurdumuza eskrim adıyla girip modern yani günümüzdeki bir anlayışla oynanmaya başlaması konusunda diğer birçok spor dalında olduğu gibi farklı tarihler ileri sürülmektedir

Türkiye'de eskrim sporu ferdi olarak 1905 yılında Selim Sırrı Tarcan ile Lütfü Bey arasındaki müsabakayla başlamıştır. Fakat 1862 de askeri okullarda ve 1877'de Harp okullarının meç ve kılıç dersi uygulamaya başlamıştır(Tayga 1990:140).

Muallim Hüsnu Bey 1901 yılında harbiye mektebinde eskrim dersi vermeye başlamış iki yıllık eğitim sonunda Mülazım Refik, Ömer Lütfü ve Fuat Balkan'ı kendisine yardımcı seçerek sporun yaygınlaşmasını hedeflemiştir. Aynı yıllarda İstanbul'da tepe başında Union Française salonunda Fransız elçiliği mensuplarına Maitre Moireau isimli hoca eskrim dersi vermiş Hüsnu Beyde bu lokale giderek gizlice izlemiş ve çalışmalar yapmıştır(Pepe ve diğerleri 1999:360).

1903 yılında Hüsnu Bey ve yardımcısı olarak seçtiği öğrencilerden oluşan eskrim kolu İtalyan elçiliyi yoluyla Sultan II. Abdulhamit'ten alınan özel izinli padişah huzurunda bir karşılaşma yapılmıştır. Bu müsabakada Osmanlı Devletinin Ömer Lütfü ve Refik Bey temsil etmiş . Yıldız sarayındaki bu karşılaşmayı kazanmalarından memnun olan padişah harp okullarında eskrim derslerinin okutulmasını istemiştir. Bunun üzerine Fuat Balkan emriyle 1906 yılında Edirne'deki harp okuluna eskrim hocası olarak tayin etmiştir(Yıldız 1979:341).

1903 yılında Beşiktaş kulübünün kurulmasıyla Eskrim sporu gerçek anlamda örgütlenmeye başlanmış (Spor Ans. 1991:94), sporun örgütlenmesinde Fuat Balkan'ın yakın arkadaşları olan Mazhar Kazancı ve kardeşi Hikmet Kazancı Beyler etkili olmuştur. Beşiktaş'taki evlerinin altında bu 3 şahıs kulübü kurduktan sonra semtin gençlerine jimnastik ve halterin yanı sıra eskrim dersleri de vererek bu sporun gelişmesini sağlamışlardır (Yıldız 1979:42).

Eskrim sporuyla ilgili Miladi 1901 yılında Mehmet Hüsnu bey tarafından meç öğrenme usulleri ismiyle o tarihe kadar Türklere ait ilk ve tek eser verilmiştir. Meç öğrenimi pratik ve teorik olarak bütün kurallarıyla anlatılmış, bunlar için Avrupa'da yazılmış en son eserlerden faydalanılmıştır denilmektedir. Kitap askeri amaçlar için padişahın teşvikiyle yazdırılmış 70 artı 2 boş sayfadan oluşmuş bu gün hala Konya Ağa kütüphanesinde olduğu bilgileri verilmektedir (Pepe ve diğerleri 1999:357).

Nişantaşı Terbiye-i bedeniye kulübünün ve İstanbul Darülfünun (Üniversite) terbiye-i bedeniye kulüplerinin kuruluş nizamnamesinde programa alınan spor dalları arasında eskrim de yer almıştır(Tayga 1990:140).

Beşiktaş kulübünden sonra eskrim çalışmaları Fenerbahçe kulübünde görülür.1917 yılında Flare de Sedat ve Fevzi Beyler, Ege'de Asum ve Sait Beylerin ismi duyulmuş, 20 Haziran 1920 günü Kadıköy'de düzenlenen Himaye-i Etfal

bayramında Fenerbahçeli eskrimciler yabancılar karşısında başarılı olmuştur(Yıldız 1979:342).

Türkiye İdman Cemiyetleri ittifakının kurulmasıyla Eskrim Federasyonunda ilk başkanlığa Fuat balkan getirilmiş ve görevde 15 yıl kalmıştır. Federasyona kavuşan eskrim ilk uluslar arası karşılaşma olarak 1924 yılında Paris olimpiyatlarına katılmıştır. Fuat Balkan Eskrimde ilk Ay yıldızlı formayı giyen sporcu olmuştur (Güven A. ve diğerleri 1982:504).

1914 yılında Maarif-i umumiye nezareti (bakanlığı) Darülmüallimin'i öğretmen okulu, ibtidadilere mahsus müfredat programı arasında eskrim de yer almıştır (Tayga 1990:140).

X. FUTBOL

1. Futbolun Türklerdeki Gelişimi

Türlere ait olduğu tarihi belgelerle ortaya konan bir çok kültür değerlerinin, batı milletleri tarafından küçük değişikliklerle kendi sosyal yapılarına uygun kurallara bağlanarak öz kültürleri gibi tanıtılması, kendi kültürümüze sahip çıkmadığımız veya bazı nedenler ileri sürüp çıkamadığımız için artık alışık olduğumuz bir vakıadır. Futbol oyunu da bu vakıalardan bir tanesidir.

Futbolun beşiği sayılan ve anavatanı olarak nitelendirilen ülke İngiltere'dir. Tarihi kayıtlar bize gösteriyor ki İngiltere'de bu sporun yapılmaya başlandığı yıl 1855'tir.

Günümüzden 8000 yıl önce Türklerin Orta Asya'da maden çağını açtıkları devirde, uyguladıkları spor türleri arasında ayakla ve yuvarlak bir nesne ile oynadıkları bir oyunun varlığını eski Türk destanlarından, bir çok tarihi Türk kaynaklarından ve diğer yabancı kaynaklardan öğrenmekteyiz(Yıldırım 1986:84).

La Tartaria adlı esere atıfla Tayga(1990:10) şu bilgileri vermektedir:

“Asya da Tşang'da kız ve erkeklerden kurulu karma takımların futbol maçlarını seyreden Hiuan adlı bir Çinlinin gördüklerini şöyle nakleder:Büyük mabetlerin avlularında sık sık futbol maçları yapılır. Topa el ile dokunulmaz ya ayak veya başla vurulur ve hasım kaleden içeri sokmaya uğraşılır. Türk kadınlarının, erkekleri gibi, cenkçi olmalarının sebebini futbol maçlarından iktisap ettikleri mücadele ruh ve azmiyle izah etmek mümkündür.

Diğer bir Çinli Son-Wen, Orta Asya'da Kivişka'da yapılan Türk spor bayramlarını görmüş ve gördüklerini şöyle nakletmiştir:

Mabetlere bağılı spor klüpleri sık sık büyük bayramlar organize ederler. Aralıksız üç gün ve üç gece devam eden bu bayramlarda pehlivanlar güreşir, insanlar koşar, atlar koşturulur, top oynanır, oklar atılır. Bir atlas kumaş üzerine konan küçük hedefe oku nişanlayan o ülkenin bir günlük kralı ilân olunur ve o gün için bir kralın bütün hakanlarını kazanır.

Yine Çin tarihlerinde görülür ki, Türk hakanları savaşa girmeden önce, neticeyi yaptıkları futbol maçları ile öğrenmeye çalışırlardı. Maçın hakemi takımlardan birine niyet ederdi. Eğer niyet edilen takım galip gelirse savaş kazanılacak, mağlup olursa kaybedilecek demektir. Maç kazanılınca, savaşa başlamadan önce mabette, her spor gibi, futbolu temsil eden ilahenin huzurunda büyük merasimle bir beyaz at kurban edilirdi. Ölen Türk hakanlarının mezarları önünde top oynanması futbolun taşıdığı kutsiyetin derecesine ölçüdür.”

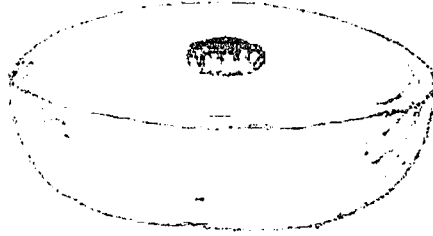
Erken devir Türk kültür çevrelerinde oynanan top oyunlarından bahseden kaynaklar oldukça sınırlı olmakla birlikte, gerek eski Çin kronikleri, gerekse Kaşgarlı Mahmut'un XI. yüzyıla ait *Divanî Lügat-it-Türk* adlı eseri, eski Türk toplum hayatını biçimlendiren unsurlardan biri olan sportif top oyunları hakkında önemli bilgiler vermektedir.

“Çin'de San imparator devrinden (M.Ö. 2. bin) 9. yüzyıla kadar oynanan ve futbol benzeri bir tür ayaktopu oyunu olan Tsuh Küh, değişik dönemlere ait Çin kroniklerinde Proto Türk boyların maharetle oynadıkları bir oyun olarak zikredilmektedir. *Divanî Lügat-it-Türk* ise, XI. yüzyıl Türk coğrafyasının spor, oyun ve eğlence hayatı üzerine oldukça zengin malûmatlar sunmaktadır. Top oyunları ile ilgili olarak *Divanî Lügat-it-Türk*'te Tepük, Çöğen, Top yuvarlaşmak ve Genc'in basketbol oyununa benzettiği Top asmakta yarışmak gibi oyun ve oyun kavramlarından bahsedilmektedir.” (Yıldırım1997:56).

Bir çok araştırmacı Türklerin yüzyıllar boyunca top oynadıkları ve bu sporu nasıl yaptıklarını yazmışlardır. Türkler, futbol oyununa tepük demişler ve bu ismin Türkçe'deki tepmek kelimesinden alındığını belirtmişlerdir.

Tepük (futbol) oyununun, Türkler tarafından ne zaman oynandığı kesin olarak tespit edilememiş ise de, bu oyunun Orta Asya'da oynandığını Kaşgarlı Mahmut'un *Divanî Lügatit Türk* adlı eserinden anlamaktayız diyen Güven(1992:37) şunları anlatmaktadır: Kurşun eritilerek oval şeklinde kalıplara dökülür ve üzerine keçi kılı, keçe veya başka bir şey sarılır. Bu büyükçe topla ayakla teperek oynanır denilmiştir

Resim 6. İğ ağırşığı

Resim 7. XX.y.y. başları Uygur oyun araçlarından Tepgüç

Kaynak:(Yıldırım 1997:62)

Kunter'de eserinde; futbolun Türklerin eskiden beri bildikleri bir spor olduğunu söyledikten sonra Divani Lügatit Türk'e atıfta bulunarak beyzi* şeklinde bir topun ayakla tepilerek oynandığı hakkında açıklama olduğunu belirtmiş adına da tepük değil tebük demiştir (Kunter 1938:19).

Timur tarihi adlı kitapta, tepük'ün Timurlenk devrinde de Türkler arasında oynandığı yazılmıştır. İçi hava ile doldurulmuş kuzu derileri (tulum)top olarak kullanılmış, oyun sırasında el değdirilmeden kafa ve ayak vuruşları yapılmıştır. Bu oyun özellikle Timur'un askerleri arasında bir çeviklik idmanı olarak değerlendirilmiştir (Spor Ans. 1981:4).

Üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen, eski Türklerin oynadıkları tepük (ayak topu) ile günümüzün futbolu arasında, özdeki benzerlik çok büyüktür, diyen Güven(1992:38) eserinde İranlı Seyyah Seyit Ali Ekber'in yazdığı Hıtay-Name adlı kitapta tepük oyunundan şöyle bahsedildiğini söylemektedir:

“... ve top oyunu Hıtay'da güzeller işidir. Ve dahi hararetli (düzensiz kalabalık) çok olan ve sığır kursağından top yüzmüşler (yapmışlar) ve mahbubeleri (kadınları) durdurmuşlar. Ve ayakları ile ururlar (vururlar), şöyle ki, elini ol topa değdirmeye ve ol topu yere düşürmeye ve nazik ayak ve uçları ile dürde (ite), saklara (baldırlarıyla) ve usulsüz vurmak ve yere düşürmek ve dairede taşra (dışarı) çıkarmak vaki olmaz”

* Yumurta biçiminde söbe, oval anlamına gelmektedir. **Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük**, Yeni Baskı, Cilt II, TDK Basımevi, 1988 s.179

Türklerin bu oyunda kullandıkları toplar, ilk dönemlerde oval kalıplara dökülen iğ arşağı biçiminde kurşun kitlesinin üzerine keçi kılı yada keçe sarılarak yapılmıştır. Zamanla top değişim görmüş ve sert cisimlere ayakla vurmak yerine, daha yumuşak cisimlerle top oynanması tercih edilmiştir. İçi havayla doldurulmuş, yuvarlakça küçük tulumların bu amaç için kullanıldığı görülmüştür(Yıldız 1979:106).Oyun, topu belli kurallar içinde karşılıklı olarak dikilen kalelerden geçirmek suretiyle sayı kazanmak esasına dayandığı söylenmiştir (Yıldırım 1986:85).

Bazı araştırmacılar top oyununu Avrupa ile Türklerin münasebetleri sonucunda batıya gittiğini belirtmişlerdir. " Haçlı- Cihan bir leşimi orduların Kudüs ve Mısırda bulunduğu yıllarda top, çöğen ve cirit oynayan Türkleri izleyerek, bu oyunları ülkelerine götürmüş olmaları çok önemli bir olasılıktır" (Yıldız 1979:106).

Yine Avrupa'nın futbolu Türklerden aldığını söyleyen Yıldıranda(1986:85-86) yüksek lisans tezinde şunları anlatmaktadır:

"...bu gün batı toplumlarının kendi milli sporları olarak tanıttıkları bazı spor türleri, onların bu sporları bilmedikleri çağlarda Türkler tarafından uygulanmıştır. Futbol da, Türk boylarının Avrupa içlerine kadar yayılmasıyla bu kıta da baş göstermiş, önce İtalya ve Fransa'da tutularak halk arasında oynanmaya "başlanmıştır, İngiltere'ye futbolun girişi ise çok daha sonraki asırlara rastlamaktadır. 1526 yılında Babür tarafından kurulan Hindistan Türk İmparatorluğu 19.yüzyıla kadar yaşamış, 1856 yılında İngilizlerin Hindistan'da bir sömürge yönetimi kurmalarıyla sona ermiştir. 19.yüzyıl sonlarına doğru Hindistan'dan İngiltere'ye dönen askerler, 1206 yılında kurulan Delhi Türk Sultanlığından başlayarak altı asır boyunca Türkler tarafından oynanan tepük oyununu beğenerek ülkelerine taşımışlardır"

Modern futbolun Türk toplumuna girmesi XIX. yüzyıl sonlarına rastlar. Futbol oyunu o dönemde bazı dini inançların da etkisiyle Müslüman Türkler arasında gelişmemiştir. Futbol, Osmanlı toprakları üzerinde ilk defa gayri Müslimler tarafından oynanmıştır(Sancaklı ve diğerleri 1995:20). Türkiye'ye modern anlamda futbol İngilizler tarafından getirilmiştir(Urartu 1983:9).

Sosyal ve idari bakımdan başkent İstanbul'a uzak ve rahat olan iki şehir, Selanik ve İzmir futbol oyununun ilk taraftarlarını bulduğu yerlerdir. 1875 yılında Selanik'te, 1877 de İzmir de bu oyun hafta tatillerinin ve yaz akşamlarının en büyük eğlencesi olmuştur.

İzmir de futbolu ilk oynayanlar İngilizlerdir. Daha sonra bunlara (Giraud, Whittal ve Charnaut) aileleri de katılmıştır. İngilizler 1894 de İzmir de kulüp

Smyrn'i kurmuşlardır. Bornova semtinde oturan İngilizler kendi aralarında futbol oynamışlar. zamanla bunlara Rum gençleri de katılmıştır. Selanik de 1890 yılında İngiliz, Rum ve İtalyan gençleri arasında büyük bir futbol rekabeti başlamıştır. 1891 de Cyling Club kurulmuş, atletizm, bisiklet ve futbol alanında önemli faaliyetler gösterilmiştir. Bu kulübün ilk sporcuları arasında bir Türk, Kemal (İren) beye de bulunmaktadır. 1896 da Sportif Culüp'ün kurulması ile futbol da rekabet ortamına girilmiştir. Kırmızı beyaz ve mavi beyaz formaları ile Cyling ve Sporting kulüpleri her yıl iddialı futbol maçları düzenlemişler, atletizm, bisiklet, cimnastik yarışmalarıyla da halka spor sevgisini kurmuşlardır (Spor Ans. 1981:9-10).

İzmir de futbolun öncülüğünü yapan Lafontaine ailesinden James Lafontaine 1889 da İstanbul' a gelip yerleştiğinde Kadıköy de İngilizlerin futbol Rugby karışımı bir oyun oynadıklarını görmüştür. James Lafontaine, İngilizlerle kısa sürede dostluk kurarak daha iyi bildiği futbola kabul ettirmiş ve bu oyun Rugby'nin önüne geçmiştir. 1899 yılında Reşad Danyal, Fuat Hüsnü(Kayacan) ve arkadaşları Kadıköy de ilk Türk futbol takımı olan Black Stocking football Culüp'ü kurmuşlardır. (Siyah çoraplılar futbol kulübü) (Sancaklı ve diğerleri 1995:21). 1901 de ise tamamıyla Türk futbolcularından oluşan Fuat Hüsnü Bey önderliğinde Kadıköy Kulübü kurulmuş, bu kulübün yaşamı da iki ay gibi kısa bir zaman sürmüştür (Yıldız 1979:286).

1903 yılında İngiliz elçilik gemisi Imogen'inde bir futbol gemisi kurması üzerine James de Lafontaine Türkiye de ilk lig organizasyonunu gerçekleştirmiştir.

1908 de II. Meşrutiyetin ilanı derneklerle birlikte kulüp kurma hakkının da resmen tanınması futbol kulüplerinin sayısının bir anlamda artmasına neden olmuştur. T.B.M.M.' nin 1920 de faaliyete geçmesiyle Türk sporu ve Türk futbolu için önemli atımlar atılmıştır. 1923 de ilk spor teşkilatı T.İ.C.İ ve buna bağlı olarak Türkiye Futbol Federasyonu kurulmuştur (Sancaklı ve diğerleri 1995:21).

21 Mayıs 1923'te TFF FİFA'ya kabul edilmesiyle Türkiye bu alanda Dünyadaki yerini almıştır. Aynı yıl ilk resmi lig maçlarının düzenlenmesine de başlanmıştır (Urartu 1983:9).

2.Futbolda Kulüpler ve Kulüpleşme Çalışmaları

2.1.İstanbul'da Futbol

2.1.1.İstanbul'da Kurulan Yabancı Kulüpler

1877 yılında İzmir'in Bornova ilçesi çayırlarında futbol oynamaya başlanmıştır. İngiliz ve Rum ailelerin hafta sonu tatilleri ve yaz akşamlarının en büyük eğlencesi aileler arasındaki futbol maçları olmuştur (Arıpınar ve diğerleri 1992:11). İzmir'de oturmakta olan bazı İngiliz aileleri iş icabı İstanbul'a taşınmışlar ve burada futbol oynamaya başlamışlardır (Fişek 1985a:47).

1889 yılında James La Fontaine'in çabalarıyla İstanbul'da İngilizlerden kurulu Rugby-Football takımını oluşturmuştur. Daha sonra James La Fontaine'in İzmir'den gelen yurtttaşları ile birlikte(Yıldız 1979:285)bu defa1897 yılında Football-Association kulübü kurulmuştur(Yenel 1990:11).Kendisinin de yer aldığı takım İngiliz denizcileri ile Kadıköy Çayırlarında karşılaşmalar yapmışlardır (Yıldız 1979:285).

2.1.1.1.Moda Futbol ve Rugby Kulübü

İzmir'den İstanbul'a gelen James La Fontaina, Henry Pears, Horece Armigate ve Hurest gibi futbolcularla beraber İngiliz Sefaret Gemisinin(İmogene) personelinden bazıları ile birlikte kurulmuştur(Ertuğ 1977:9).Yabancılara uygulanan dokunulmazlıktan yararlanan kulüp 1896 yılında kurulmuştur (Fişek 1985a:48).

Burada anlattığımız Moda Futbol ve Rugby diğer bir adıyla İngiliz Rugby kulübü ileride anlatacağımız Moda Futbol Kulübünden tamamen farklı bir kulüptür. Araştırmacı yazarların tamamı bu kulüpleri bilerek veya bilmeyerek kesinlikle ayırmamışlardır (Ertuğ 1977:9).

Burada anlatılan Moda Futbol ve Rugby Kulübünün varlığıyla ilgili Kahramanda Osmanlı Devletinde Spor adlı eserinde "1900 yılından önce Kadıköy'deki Rum ve İngilizler Moda isimli bir takım kurarak Moda Burnundaki çayırılıkta futbol oynarlardı..." diyerek bu takımın varlığını desteklemektedir (Kahraman 1995:673).

2.1.1.2.Kadıköy Union Kulüp

Moda da yalnız İngilizler tarafından kurulan Moda futbol ve Rugby kulübü oyuncularında bulunan James La Fontaina, Henry Peas ve Horece Armigate,

futbol oynamasını öğrenmiş bulunan Rum gençlerini de aralarına alarak "Kadıköy Union futbol kulübünü" kurmuşlardır. 1899 yılında kulübü kuranlar arasında İngilizlerden başka Rum vatandaşlarından Aleko Katyo, Yorgo Stelyanidis, Mihal Vasilyadis ve Todari Leoncini gibi futbolcular bulunmakta idi.

Bu kulübün kurulmasıyla birlikte futbol maçları daha iddialı bir duruma gelmiştir. "Union kulüp"ün idarecileri o tarihte papazın bağı denilen sonra "Union" kulüp daha sonra "İttihat spor" ve bugün Fenerbahçe stadının (Kadıköy Şükrü Saraçoğlu stadı) olduğu yeri kiralarak burayı düzenlemişler ve maçları burada oynamaya başlamışlardır (Ertuğ 1977:8-9).

2.1.1.3. Kadıköy Futbol Kulübü

1899 yılında yabancı isimle Black Stocking Football Clup (Siyah Çoraplılar) ilk Türk futbol kulübü kurulmuş fakat 4-5 ay sonra kapanmıştır. Siyah Çoraplılar kulübünün kısa sürede kapanması üzerine 1901 yılında Fuat Hüsnü Beyin önderliğinde Türkler tarafından tekrar Kadıköy futbol Kulübü kurulmuş ve idamesine izin verilmediği için yaşamı iki ay sürmüştür. Bir yıl sonra İngiliz ve Rumların kurmuş oldukları aynı isimli Kadıköy futbol Kulübü kulübene izin verilmiştir (Yıldız 1979:286).

İşte bizim burada anlatmaya çalıştığımız yabancı uyruklu Türk vatandaşlarınca kurulmuş olan Kadıköy Futbol Kulübüdür.

İstanbul'un ilk futbol kulübü olarak 1902 yılında James La Fontaina ve arkadaşları tarafından kuruldu. Kadrosunda İngiliz ve Rum futbolcular bulunuyordu. Forma rengi düz beyaz olup göğsünün sol yanında kırmızı bir kalp şekli üzerine beyaz renkte Latin harfleriyle "C" bulunuyordu. Kulüp bir İngiliz adı altında kurulmuş bulunduğundan "Cadikeu Football Club" adını taşıyordu. İlk Türk futbolcusu Fuat Hüsnü (Kayacan) bey de bu takımda Bobby takma adıyla oynamış daha sonra da Büyük Hasan ve Dalaklı Hüseyin gibi Türk futbolcuları bu takımda yer alarak ilk kez bu kulüpte oynamışlardır(Arıpınar ve diğerleri 1992:22).

İlk yıllarda kadroda yer alan güçlü futbolcular nedeniyle kulüp başarılı olmuştur. 1904 yılında İstanbul Şampiyonluğunu İmogene takımına kaptıran kulüp 1905- 1906 ve 1906- 1907 sezonunda iki yıl üst üste şampiyon olmuştur. Kadıköy kulübünün güçlü olmasının ve şampiyonluğunun sebebi; Kaleci Nicolas, solaçık

Simon, Murco, Sağaçık Toto ve kardeşi Santrafor Lokumcu Yorgo gibi yıldız futbolculardır.

1912 yılında kulübün oyuncularının bir kısmı Moda'da kurulan Ramblers Kulübüne geçince takım güç durumda kalmış ve bunun sonucunda dağılmıştır (Yıldız 1979:320).

2.1.1.4. Moda Futbol Kulübü

Kadıköy Futbol Kulübü futbolcuları arasında çıkan bir antlaşmazlık sonucu kulüplerinden ayrılmalarıyla 1903 yılında İngilizlerce kurulmuştur(Arıpınar ve diğerleri 1992:14).

Kadrosunda zamanın bir çok ünlü futbolcusunu bulunduran takımın forma rengi kırmızı –mavidir(Arıpınar ve diğerleri 1992:22). Moda Futbol Kulübü İstanbul Şampiyonluğunu kazanan üçüncü kulüptür, bu şampiyonluğunu 1907-1908 sezonunda kazanmıştır (Yıldız 1979:321).

2.1.1.5.Elpis (Ümit) Futbol Kulübü

Kadıköy Semtinde ilk futbol kulüplerinden biri olarak 1904 yılında Rumlar tarafından kurulmuştur (Sungur 2002:16). Mavi- beyaz forma rengiyle Elpis Kulübü ilk kuruluş yıllarında İstanbul Futbol Ligine katılmıştır (Yıldız 1979:321).

İlk futbol kuşağında başarılı savunması nedeniyle Tahtaperde lakabıyla anılan Aleco, sonraları Fenerbahçe'ye katılan sağaçık Miço, Meyhaneci Todori ve yazıcı Yorgo Elpis kulübünün ünlü futbolcularıdır(Yıldız 1979:322). Elpis (Ümit) kulübü 1912 yılında kapanmış fakat sonraki yıllarda 1921-22 sezonunda Pazar Ligine katılmış bu ligdeki mücadelesi de ancak iki yıl sürebilmiştir(Yıldız 1979:322).Elpis Kulübü Strugglers(Mücadeleciler) kulübü adıyla yeni örgütlenmesine sahne olmuştur (Fişek 1985a:79).

2.1.1.6. Strugglers (Mücadeleciler) Kulübü

1908 yılında Elpis Futbol Kulübünden ayrılan Rumlar tarafından kurulmuştur(Yıldız 1979:322).Diğer bir çok kulübümüzde olduğu gibi Mücadeleciler kulübünün de kuruluşuyla ilgili değişik tarihler vardır. Bunlardan biriside şöyle açıklanmıştır; 1909 yılında Rumlar Elpis'ten ayrılarak kurmuşlardır(Fişek 1980:279). Strugglers kurulduğundan bir yıl sonra İstanbul Lig karşılaşmalarına başlamıştır (Kılıçgil 1989:37). Balkan Savaşının ilk çıktığı yıllarda futbolcuların çoğu Yunan Ordusuna katılmış ve takım dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Kulübü bu

zor durumdan Ermeniler kurtarmıştır. Bu Ermeni gençlerinin çabaları ile Strugglers takımı 913-14 sezonunda İstanbul Ligine katılmıştır.

Strugglers Kulübü 1913-14 sezonunda lig karşılaşmalarının oynandığı günlerde mavi-beyaz forma rengini değiştirmeliyle ilgili olarak yapılan uyarı üzerine, ligden çekilerek karşılık vermiştir.

Birinci Dünya Savaşının başlaması ve Ermeni gençlerinin de ayrılmaları nedeniyle 1914 yılı sonunda Strugglers Kulübü dağılmıştır. Ancak, 1919 yılında İstanbul'un işgal altında olmasından yararlanarak yine Mavi-Beyaz forma ile İstanbul sahalarında görülmeye başlamıştır. Pazar ligi karşılaşmalarına katılan Strugglers Kulübünün yaşamı, bu kez 2 yıl sürmüştür (Yıldız 1979:322).

2.1.1.7.İmogene Futbol Takımı

Bir kulüp değil, İngiltere sefaretinin aynı adı taşıyan gezi gemisinin mürettebatı tarafından ortaya çıkarılan bir futbol takımından ibarettir. İmogene takımı 1904-1905 sezonunda başlayan ilk İstanbul liginin şampiyonluğunu kazanan takımın futbolcularının hepsi İngiliz'dir (Arıpınar ve diğerleri 1992:23).

İmogene takımının kuruluşu içinde kaynaklarımızda değişik tarihler ileri sürülmektedir. İmogene Elçilik Gemisi takımı 1900 yılında kurulmuştur(Fişek 1985a,71:Fişek 1980, 268).

2.1.1.8. Rumblers Kulübü

Moda Futbol Kulübünde yer alan İngiliz oyuncular, Kadıköy Futbol Kulübünden Aleko ve Todorı bazı ünlü Rum futbolcuları da alarak 1911 yılında Rumblers (Rambblers) kulübünü kurmuşlardır.

İngiliz anlayışı ve yöntemleriyle çalışmalarını sürdüren bu kulübün kurucuları, Gezginciler anlamına gelen kulüplerinin adını başarılı bir biçimde temsil etmişlerdir. Kısa süren futbol yaşamında güçlü bir kadro oluşturan Rumblers Kulübü oyuncuları, çıkardıkları üstün maçlarla büyük ilgi toplamışlardır.

Rumblers takımının 1914 yılındaki kadrosu şöyledir : Haytung –Tuvil, Keyte –Hitin, A. Witall, Aleko - H. Armitage, Reiz, Toto, Haytung, E. Joko'dur (Yıldız 1979:322).

2.1.1.9.Telefoncular Futbol Kulübü

İstanbul Telefon Şirketinin kuruluşunda görev alan İngiliz teknisyen ve işçilerinin kurmuş oldukları bu takım 1912 yılında sarı- siyah renkleri altında

kurulmuştur(Arıpınar ve diğerleri 1992:25). Kurulduktan hemen sonra semt sahalarında çalışmalarına başlamıştır. Balkan savaşının başlaması nedeniyle lig karşılaşmaları yapılmamış bundan yararlanan Telefoncular kulübü faaliyetlerini özel maçlara yöneltmiştir.

1913-14 sezonunda İstanbul Lig şampiyonasına katılan altı takımın arasında Telefoncular takımı da vardır. Fakat bu takım kısa bir dönemde çalışmalarını sürdürebilmiş ve ligde yaptığı beş karşılaşmayı da yenik bitirince başarısız olduklarından dağılmışlardır (Yıldız 1979:323).

2.1.1.10.Amst Rong-Vickers:

Haliç tersane ve fabrikalarını Balkan Savaşı sırasında revizyondan geçirmek üzere şehrimize gelen İngiliz Amst Rong Vickers firmasına mensup İngiliz memur, teknisyen ve işçiler tarafından kurulan futbol takımıdır. 1912 yılından itibaren futbol sahalarımızda boy göstermeye başlamıştır. Fakat 1914 yılında I. Dünya Savaşının başlamasıyla hükümet tarafından savaşta düşmanımız İngilizlere ait kuruluşlara el konulduğu için firmayla birlikte onun kulübü de ortadan kalkmıştır. Bu takım kadrosunda çok iyi İngiliz futbolcular bulunmaktaydı(Arıpınar ve diğerleri 1992:26).

2.1.1.11.Maccabi(Makabi) Spor Kulübü

1 Haziran 1913 günü(Yıldız 1979:326), Halic'in Hasköy Semtinde oturan Museviler tarafından kurulmuştur(Arıpınar ve diğerleri 1992:26).Kulübün kuruluşu nedeniyle Union Kulübün sahasında bir spor bayramı düzenlenmiş, bu bayrama İstanbul'un her semtinden gelen gençlerin katılımıyla faaliyete geçmiştir. Anlamı Beden Eğitimi olan makabi kulübünün Hasköy surlarında güzel bir lokali ve yanında da mükemmel bir futbol sahası vardı (Atabeyoğlu 1991:65).

Mavi- beyaz formalı kulüp uzun süre lige katılmamış özel karşılaşmalarla yetinmiş. 1919-20 sezonundan sonra Pazar Liginde oynamaya başlamıştır(Arıpınar ve diğerleri 1992:26).Cuma liginin siyasî nedenlerle yarım kalması sonucu Fenerbahçe Kulübünden Elkâtipzâde Mustafa Bey'in öncülüğünde oluşturulan Pazar Liginin, Olimpia. Anıyanis, Neayenea Rum Kulüpleri ile, Ermeni Jimnastik, Maccabi ve Fenerbahçe katılmıştır. Bu lig de siyasi nedenlerden tamamlanamamıştır.

1921-22 sezonunda yeniden kurulan Pazar liginde oynayan Maccabi takımı, Beşiktaş, Üsküdar, İttihat Spor, Ermeni Dork ve İttihat, Rum Pera, Elpis, Strugglers ve İtalyan Stella takımlarını yenerek şampiyon olmuştur (Yıldız 1979:326).

Makabi başta futbol olmak üzere çeşitli spor dallarında faaliyetlerini sürdürmüştür (Atabeyoğlu 1991:65). Kulüp 1930 yılları sonlarına kadar gayri federe olarak faaliyetlerini devam ettirmiştir (Arıpınar ve diğerleri 1992:26).

2.1.1.12. Pera(Beyoğlu) Spor

1914 yılında, Şark-ı Karib bankası müdür muavini Kostas Saviliadis ve arkadaşları tarafından Beyoğlu'nun Kalyoncu Kulluğu Mahallesiinde bir Rum kulübü olarak ve sarı siyah renkler altında kurulmuştur(Arıpınar ve diğerleri 1992:25).

I. Dünya Savaşı nedeniyle ilk yıllardaki çalışmalarında başarılı olamamıştır. Mütareke ve işgal yıllarından sonra Musevilerin idcileriyle dolu büyük bir kitle (özellikle Rum zenginleri) tarafından her yönüyle desteklenerek Türk takımlarına karşı sahaya değişik anlayışlarla çıkmıştır (Yıldız 1979:326).

1919 yılında parlamaya başlayan Pera kulübünün futbol takımı 1920 yılında Pazar ligine alınmış ve kurtuluş savaşının sonuna kadar bu durumunu korumuştur. Büyük zaferden sonra kulübün ileri gelen kişilerinin pek çoğu Yunanistan'a kaçmışlar. burada kalanlar ise Beyoğluspor adını verdikleri kulübün hayatiyetini sürdürmüşlerdi (Arıpınar ve diğerleri 1992:25).

I. Dünya savaşının bitmesinden sonra mütareke ve İstanbul'un işgaliyle sayıları artarak 15' e ulaşan Rum kulüpleri arasında Pera öncülüğü kazandı. Bu kulüpler 1922 yılında İstanbul Yunan Spor Federasyonunu kurdular.

İşgal yıllarında Taksim Talimhane ve Union kulüp sahalarında yaptıkları her maç olaylara sebep oldu. Kulübün yarattığı hoşnutsuzluk havasından çekinen Peralı yönetici ve futbolcular takımlarını Fransa turnesine çıkardılar. Bu turne sırasında kendilerini İstanbul Futbol şampiyonu olarak tanıttıklarından Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı tarafından FİFA'ya şikayet edildiler. FİFA Pera'nın Avrupa da maç yapmasını yasakladı. Peralı futbolculardan bir kısmı Fransa'da kalarak (Spor Ans. 1981:217).Union Sportif Hele Nique kulübüne girdiler (Yıldız 1979:326)Bir kısmı da Yunanistan'a geçerek Atina da İstanbullu Rumlarla birlikte AEK kulübünü kurdular (Spor Ans. 1981: 217).

Bu olaydan kısa bir zaman sonra Muzakis, Kanakis ve David Yafe adlı müteşebbis bir kaç sporsever Peray'ı 1923 de Beyoğlu Spor Kulübü adı altında ve Sakız Ağacı Semtinde yeniden kurdular. Kısa süre sonra kulüp Parmakkapı da ki bugünkü yere taşındı. Futboldan başka tüm branşlarda başta voleybol, basketbol,

atletizm ve masa tenisinden çok sayıda İstanbul ve Türkiye şampiyonlukları kazandı (Somalı 1989:83).

2.1.1.13.Provalrez

Sadece varlığı bilinmekte olup, kulüp hakkında kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.1.1.14.Olimpiya

2.1.1.15. Ermis

2.1.1.16. Anayanis

Yukarıdaki 13 ile 16 numara arasındaki bu kulüpler Türkiye’de kurulan ilk kulüplerdendir(Özmaden 1999:17). Sadece varlıkları bilinmekte olup, kulüpler hakkında kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanmamıştır (Kahraman 1995:639).

2.1.1.17. Estoglaris:

James La Fontaine’in 1903 yılında kurduğu İstanbul Futbol Liginde 1909-10 sezonunda Galatasaray’ın ardından ligi ikinci sırada tamamlamıştır. Kuruluş tarihi bu tarih veya öncedir(Kahraman 1995;680;Tayga 1990;129).Sadece varlığı bilinmekte olup, kulüp hakkında kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.1.1.18. Aris

2.1.1.19.İstrogles

2.1.1.20.Mayak

2.1.1.21.Enosis

Yukarıdaki 18 ile 21 numara arasındaki bu kulüpler, 1920 Pazar liginde oynamışlardır.1905 den önce kurulmuşlardır (Spor Ans. 1981:152). Bu kulüplerin sadece varlığı bilinmekte olup, kulüpler hakkında kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanmamıştır.

2.1.1.22.Ermeni Dork (Dark olabilir):

1908-1909 döneminde İstanbul Futbol Birliğinin ikinci kümesine alınmıştır. 1908 veya daha önce kurulmuştur (Fişek 1980,280;Fişek 1985a,72).Sadece varlığı bilinmekte olup, kulüp hakkında kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.1.1.23.İstella:

1920 Pazar liginde görülmüştür. 1905 ten önce kurulmuştur (Spor Ans.1981:152).Sadece varlığı bilinmekte olup, kulüp hakkında kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.1.1.24.Yasson:

1908-1909 sezonunda İstanbul Futbol Birliğinin ikinci kümesinde oynamıştır.1908 veya daha önce kurulmuştur(Fişek 1980:280:Fişek 1985a:72). Sadece varlığı bilinmekte olup, kulüp hakkında kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.1.1.25.Fuare Mektebi Takımı:

1905 yılında Galatasaray takımıyla maç yapmış ve 2-0 kaybetmiştir. Kuruluşu 1905 veya daha öncedir (Spor Ans. 1981:551). 1920 yılında üçüncü olarak II. Meşrutiyetle birlikte faaliyetlerine son veren etnik kökenli kulüpler, bazı kulüplerle birlikte bir pazar ligi kurdular(Fişek 1985a:74). Faure Mektebi Takımı da bu ligde oynamıştır.

2.1.1.26. Ermeni Birlik:

1920 de kurulan Pazar liginde oynamıştır(Fişek 1985a:74).Sadece varlığı bilinmekte olup, kulüp hakkında kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.1.1.27. Musevi Experance:

Türkiye’de ilk kurulan kulüplerdendir (Özmaden 1999:29).1920 de kurulan Pazar liginde oynamıştır (Fişek 1985a:74). Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuştur. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüpler hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır

2.1.1.28. İtalyan Stella:

1920 de kurulan Pazar liginde oynamıştır (Fişek 1985a:74).Sadece varlığı bilinmekte olup, kulüp hakkında kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanmamıştır.

2.1.1.29.Milan

2.1.1.30.Progren

2.1.1.31.Olimpia

2.1.1.32.Musis

2.1.1.33.Arnks

Yukarıdaki 29 ile 33 numara arasındaki bu kulüpler İstanbul Futbol Birliğinin 2.Liginde yer alan kulüplerdir (Tayga 1990:129). Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuşlardır. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu,

ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüpler hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır

2.1.1.34.Araks I

2.1.1.35.Araks II

2.1.1.36.Ardavas

2.1.1.37.Arzpo veya(Arzpu)

2.1.1.38.Şahakyan

Yukarıdaki 34 ile 38 numara arasındaki bu kulüpler 1911-12 yıllarında Rumeli Asasiyaşın futbol liginde oynamıştır (Tayga 1990:129). Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuşlardır. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüpler hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır

2.1.1.39.Makriköy(Bakırköy):

TİCİ' nin çalışmaları yapılırken kulüpler arasında çeşitli toplantılar yapılmıştır. 1921 yılı Nisanında İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi ismiyle kulüp yöneticilerinden oluşan bir kurul , İsviçre Federasyonu ve Spor Birliği yönetmeliğini Osmanlıca'ya çevirerek hazırlamışlardır. Hazırlanan taslak üzerinde çalışmalara başlanmış, İdman İttifakınının 269 maddelik ilk yönetmeliğinin tartışmaları 15 Nisan 1921 tarihinde Kadıköy İttihat Spor Kulübünde yapılmıştır.

Toplantıya 16 kulüp katılmıştır. TİCİ' nin kurulmasıyla ilgili bu toplantıya katılan takımlar içerisinde Makriköy(Bakırköy) kulübü de vardır(Yıldız 1979:279). 1911-12 yıllarında Rumeli Asasiyaşın futbol liginde oynamıştır(Tayga 1990:129). Bunların dışında elimizdeki mevcut kaynaklarda başka bilgi yoktur.

2.1.1.40.Progress

2.1.1.41. Rovers

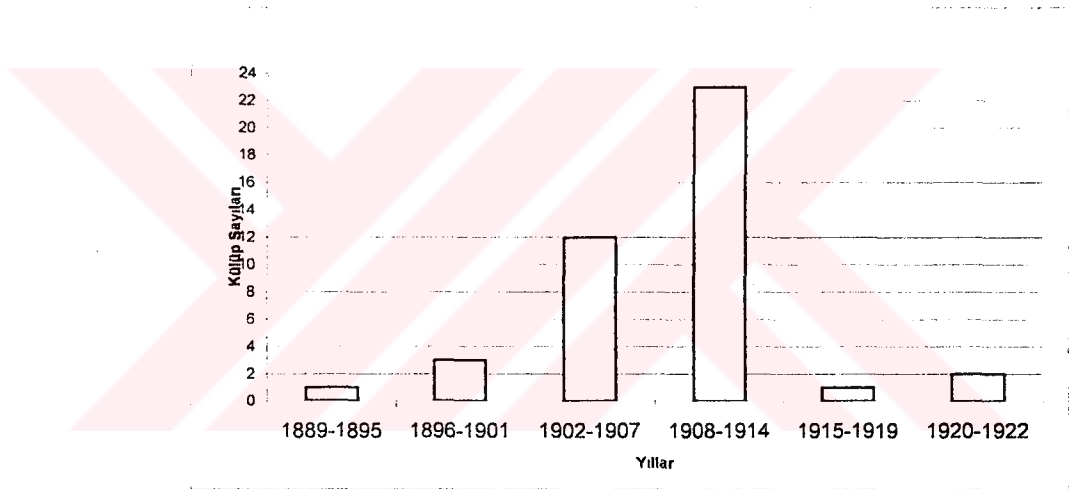
Yukarıdaki 40 ile 41 numara arasındaki bu kulüpler; Fenerbahçe yönetici ve futbolcuları İstanbul Futbol Birliği yönetiminde daha fazla söz sahibi olabilmek için daha önce kapanmış olan Moda ve Elpis kulüplerinden ayrılmış olan oyuncular ile Progress ve Rovers isimli iki kulüp kurmuşlar ve İstanbul Futbol Birliği'ne katılmasını sağlamışlardır. Bu takımlar 1911-1912 yılında bu ligde oynamışlardır. (Kılıçgil 1989:40).Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuşlardır. Kimler tarafından

kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüpler hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır

2.1.1.42. Büyükdere

Tayga eserinde Abidin Daver'in makalesinden alıntı yapmış ve bu kulüple ilgili "1907-1908 sezonunda Büyükdere isminde bir Rum takımıyla oynadık ve 0-3 galip geldik" demiştir (Tayga 1990:126). Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuşlardır. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüpler hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır

Grafik1. 1889-1922 İstanbul'da Kurulan Yabancı Futbol Kulüpleri

Yukarıdaki bu grafikteki veriler ve diğer grafiklerdeki verilerle kıyaslandığında yabancılarda ilk futbol kulüpleşmesi İstanbul'da 1889 yılında başlamıştır. 1889-1895 kurulan kulüp İzmir'den gelen İngilizlerce kurulmuştur. 1896-1901 yılları arasında 3, 1902-1907 yıllarında 12, 1908-1914 yıllarında 23 kulüp kurulmuştur. 1915-1919 yıllarında I. Dünya savaşı ve Kurtuluş savaşının çıkmasıyla neredeyse kulüp kurulamamış, kurulan tek kulüpte azınlıkların topraklarımızı tam aldıkları zannıyla kurulmuştur. 1920 yılından sonra kurulan kulüplerde yabancılar tarafından TBBM açılmasından sonra yabancı uyruklu vatandaşlarımızca kurulmuştur. Yabancıların bu kadar rahat kulüpleşmesinin nedeni kendilere tanınan ayrıcalıklar ve II. Meşrutiyetin ilanıdır.

2.1.2. İstanbul'da Türk Kulüpleri

2.1.2.1. Black Stonckings Football Club (Siyah Çoraplılar Kulübü)

Pazar günleri Moda da, Kadıköy de Papazın Bağında. İngilizler ve Rumlar arasındaki iddialı maçlar Türk gençlerini de harekete geçirmiş yönetimce Türklerin futbol oynamasının yasak olmasına rağmen onları bir kulüp kurmaya heveslendirmiştir. Yabancı bir isim koyduklarında dikkat çekmez düşüncesiyle "Black-Stonckings" Siyah Çoraplılar isminde 1899 yılında bir kulüp kurmuşlardır. Bu kulüp ilk maçını Rum Elpis takımıyla yapmıştır. Bu kulüp yaklaşık olarak 4 veya 5 ay kadar faaliyette bulunabilmiştir (Ertuğ 1977:10). Bu kulübümüzün kuruluşu için yine değişik tarihler ileri sürülmektedir. "1899 Türkiye de ilk futbol kulübü çoğu Galatasaray gençlerinden olmak üzere, Black-Stonckings (Kulüp Siyah Çoraplılar) adı altında kurulmuştur denmektedir...." (Tayga 1990:124).

1901 yılı Ekim ayı başlarında ilk Türk futbol takımı kuruldu, takımı tekil eden futbolcular arasında Kemani Nuri, Hafız Mehmet, Fahri, Hafız Mustafa, Emcet, Hüseyin, Mazhar, Şevki, Tamburacı Osman Pehlivan ve ünlü Filozof Rıza Tevfik bulunuyordu. Gençler yakın teşvik ve yardımını gördükleri Dr. Rasim Paşayı da takımın başkanlığına getirdiler(Atabeyoğlu 1991:44).

Kısa ömürlü olan bu kulübün kurucularından ve oyuncularından olan, "Bahriyeli Fuat Bey" diye anılan Fuat Hüsnü (Kayacan)kuruluşu özellikle şöyle anlattığı belirtiliyor; "...1317 (1901) senesi sonbaharında "Black Stocking Club adıyla yalnız Türk soyundan gelenlerin girişimi ile bir kulüp kuruldu"

Siyah çoraplılar kulübünün faaliyeti pek kısa ve sönük geçmiştir. Kulübün binası olmadığı için kulüp üyesi Hürşit ağanın kahvesinde oturulmuştur. Malzeme yoktu yalnız bir top ile papazın çayırında devamlı antrenman yaparlardı.

Türkiye de futbolun bazı temel direklerini teşkil eden ilk kale sütunları, 1901 Eylülünde Papazın Çayırı adıyla tanınmış olan şimdiki İttihat Spor Kulübü sahasına dikildi.

Siyah çoraplılar kulübü oyuncularının forması kırmızı beyaz, çorapları da siyah olup çok hoş görünürdü. Reşad Danyal beyin verdiği bilgiye göre onur başkanı Ali Ferruh Bey, Başkan Dr. Besim Paşa, Kaptan Reşad Danyal Bey, üyeler Talis, Paçko, Mehmet Ali, Leseol Marko, Bojaviç, Yani Bojovis, Reşad Danyal, Rıza Tevfik, Nuri ve Fuat Hüsnü Beylermiş (Kahraman 1995:675).

2.1.2.2.Kadıköy Futbol Kulübü

1899 yılından beri Kadıköy'de top oynayan bir kaç Türk genci tarafından 1901 yılında kurulmuştur. Fuat Hüsnü Bey önderliğinde kurulan bu kulübün yaşama iki ay kadar sürmüştür. Siyah çoraplılar kulübüyle birlikte düşündüğümüzde Kadıköy Futbol kulübü siyah çoraplıların 4-5 ay gibi kısa sürede kapanması üzerine kurulmuş olabilir. 1902 yılında İngiliz ve Rumların aynı isimli (Kadıköy Futbol) kulüplerine yönetimce izin verilmiştir (Yıldız 1979:286).

2.1.2.3.Galatasaray Spor Kulübü

2.1.2.3.1.Kuruluşu ve Gelişmesi

İngiliz ve Rum gençlerinin kendi aralarında kurdukları takımlarla Kadıköy çayırlarında yaptıkları futbol maçlarını ilgi ve büyük hevesle izleyen Müslüman Türk gençleri bu spora karşı derin bir muhabbet duymaya başlamışlardı. Bunların arasında Galatasaray Mektebi Sultani öğrencileri vardı.

Kadıköy de oturan bu gençler bütün bir yaz boyu İngiliz ve Rum takımlarının kendi aralarında oynadıkları maçları izlediklerinden, içlerini saran bu heves hat safhaya ulaşmıştı. Yaz tatili sona erip okulların ilk açıldığı günlerde(Atabeyoğlu 1991:49-50). Mektebi Sultani 10. Sınıf öğrencilerinden Ali Sami Yen'in Teşebbüsü Sonucu Asım Tevfik Sonumut, Emin Bülent Serdaroğlu, Bekir Bircan, Mehmet Celal (Şehit Celal), Tahsin Nihat, Cevdet Kalpakçioğlu, Reşat Şirvani ve Abidin Daver, 20 Ekim 1905 Tarihinde Edebiyat Öğretmeni Mehmet Atabeyin dersi sırasında aralarında fısıltıyla konuşup anlaşarak bir futbol kulübü kurmaya karar vermişler (Spor Ans. 1991:382).

Galatasaray futbol kulübünün kurulmasında yukarıda bahsedilen isimler dışında Kamil Bekir Bey ve Robert College Muallimlerinden Danyal Beyinde olduğu bazı kaynaklarda mevcuttur (Tayga 1990:125).

“Kulübün bir numaralı üyesi Ali Sami Yen daha sonra yayınladığı hatıralarında kulübün kuruluşunda futbol sevgisinin önemli bir yer tuttuğunu belirtti. 1899 yılında eski cimnastikçi ve Maarif Müfettişi Bedri Bey Saint Josef (Fransız Frerler) lisesinden gelirken bir futbol topu getirdi. Bu top okulda kısa sürede futbol sevgisinin doğmasına yol açtı. Asım Tevfik Sonumut'ta hatıralarında bu topla Grand Cour (Büyük Bahçe) de öğrencilerin her türlü futbol kurallarından habersiz futbol oynadıklarını anlattı”

Futbol topuyla böyle tanışan Kadıköy ve Moda Çayırlarında İngiliz ve Rumların futbol maçlarını takip edip futbola heveslenen bir grup öğrenci(yukarıda isimlerini saydığımız Galatasaray Sultanisi Öğrencileri) Galatasaray Futbol Kulübünü kurdular. Daha sonra bu öğrencilere Bulgar ve Sırp öğrencilerde katıldı (Spor Ans. 1981:544).

Tayga (1990:125) eserinde Galatasaray kulübünün ilk kurucularından Abidin Daver'in makalesinden alıntı yaparak 20. Asırda Galatasaray Mektebine bir top geldiğini bu topu Robenson Kardeşler (Ahmet, Yakup ve Şehit Abdurrahman Beyler, bunlar İngiliz ailesinin çocuklarıdır.) getirdiğini belirtmektedir. O zamanlar futbolun İngiliz ve Rumlar arasında yaygın olduğu için okula oynamak amacıyla futbol topu getirmeleri doğaldır. Okula futbol topunun gelmesi kısa zamanda öğrenciler arasında yayılması sevilmesi muhtemeldir.

Meşrutiyetin ilanı ve Cemiyetler Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra 14 Ağustos 1913 tarihinde resmen tescil edilerek ilk Türk futbol kulübü olarak faaliyete geçti. Galatasaray kulübünün tescil beyannamesinde kurucuların; Ali Sami Yen, Cevdet Kalpakçioğlu, Rıza, Refik isimleri olduğu ve çalışacağı sporlar ise, futbol, voleybol, basketbol, atletizm, su sporları ve tenis olmak üzere muhtelif sporlarla uğraşacağı belirtilmiştir (Tayga 1990:125).

Kulübün kurulmasına bir çırpıda karar veren öğrenciler, kulübün ismi konusunda bir karara varamadılar. Kulübün adı tartışma konusuydu; günün anlayışına göre, spora ve sporcuya ancak yabancı isiler verilebildiğinden Gloria (Zafer) ve Audace (Cüret) isimleri üzerinde duruldu. Bir kısım öğrenciler Topler çikolatalarının üzerlerindeki resimlerden esinlenerek kartal adının verilmesini teklif ettiler. Ancak kesin bir karara varılamadı. Kadıköy'deki Papazın Çayırlarında ilk maçta çıktığında takımın henüz ismi yoktu (Atabeyoğlu 1991:50). Yabancı takımlar ve izleyiciler, çoğunluğu Galatasaray Sultanisi Öğrencilerinden oluşan bu takıma Galatasaray adını vermişler ve kulüp gerçek adını böylece bulmuştur (Yıldız 1979:302).

Türk kültüründe batıya açılan pencere olarak tarif edilen Galatasaray lisesinden sonra Türk futbolunda batıya açılan ilk pencere Galatasaray kulübü doğmuş oluyordu.

2.1.2.3.2.Galatasaray Kulübünün Renkleri ve Arması

Galatasaray kulübünün ilk renkleri Türk bayrağından ilham alınarak kırmızı-beyaz olarak benimsenmiştir(Yıldız 1979:303). Asım Tevfik'in annesi ve Ali Sami Yen'in kız kardeşinin diktiği bu kırmızı- beyaz formalarla ilk müsabakasını Kadıköy Fuare Mektebine karşı oynamıştır. Galatasaray kulübü bu formalarla dört maç yaptıktan sonra kimliklerinin belirlenmesinden ve takibattan çekindikleri için formalarını İngiltere'den getirdikleri sarı- siyah formalarla değiştirdiler. İlk lig maçları da bu formalarla oynandı. Sarı- siyah olan bu formalarda eskিয়েnce tekrar renk tartışması başladı. Bazı futbolcular bu renklerin uğur getirmediğini ileri sürerek başka renklerin seçilmesini istediler (Spor Ans. 1981:548). Yeni renklerin saptanması için Ali Sami Yen, Asım Tevfik, Emin Bülent görevlendirildiler (Yıldız 1979:303). yeni renk seçimi için Beyoğlu'ndaki Şişman Yanko'nun mağazasına gidildi. Bu mağazada yan yana duran sarı- kırmızı kumaş topları herkesin takdirini kazandı. Artık kulübün yeni renkleri belli olmuştu. Sarı- kırmızı renkteki kumaşlar, kulüp üyelerinin evlerinde hanımlar tarafından sabaha kadar biçilip dikilerek formaya dönüştürüldü. Galatasaray sarı- kırmızı formayla ilk maçını 6 Aralık 1908'de İngiliz Gemisi Bahram'ın futbol takımıyla yapmış, maçı 3-1 kaybetmişler ancak sarı- kırmızı formanın uğurlu yada uğursuzlu üzerinde bir tartışma olmadı. Yeni renkler herkes tarafından benimsendi (Spor Ans. 1981:548).

Galatasaray'ın ilk amblemi Şevki Ege tarafından çizildi. Bu ağzında futbol topu olan, kanatları gerili olan, kartal Galatasaray'ın üzerinde durduğu bir amblem örneği idi. Ancak kartal adı benimsenmeyince, Şevki Ege'nin kompozisyonu bir kenara itildi. Sonraları 1923 yılında Ayetullah Emin ile Şinasi Reşit haftalık Kara Kedi dergisini çıkardılar. Ayetullah derginin kapağı için kırmızı ğayın'ın içine sarı bir sin oturtur. Bu kapak amblemi o kadar güzel çizilmiştir ki bu amblemin, Galatasaray'a mal edilmesi için tüm Galatasaraylılar el birliği ederler ve aynı yıl kulübün kongresi tarafından benimsenerek, Galatasaray'ın amblemi olarak kabul edilir. Bu amblem ilk olarak 1929 da Galatasaray lisesi öğrenci sandığının mektup kağıtları ve zarfları üzerinde yer alır, sonra lise kasket ve ceketlerinin ceplerine işlenir. Son olarak ta Galatasaray kulübünün forma ve bayraklarında görülür. Harf inkılabından sonra bu rumuz G.S. olarak yeni Türkçe ye çevrilerek günümüze kadar bu şekilde gelmiştir (Tekil 1983:49).

2.1.2.3. Galatasaray Kurulduktan Sonraki İlk Yıllar

İlk önceleri Galatasaray kulübünün özel bir yönetim lokalleri yoktu. Okullarında toplanıyorlar. maçlar içinde sahalarına yakın dükkanlarda çoğunlukla Lazri'nin Kuşdilindeki kahvehanesinde soyunup giyiniyorlardı. İlk lokali 1912'den sonra ayda 30 kuruş kirayla tutulan ittihat spor kulübünün kapalı merdiven altı oldu. Bundan sonra değişik bir çok yerler lokal olarak kiralanmış. 1925'ten sonra parmak kapıdaki bu günkü Hüsnün Galip Sokağında bulunan kulüp binası kullanılmaya başlandı ve 1938'de satın alındı.

Galatasaray'ın lokalleri gibi futbolcuların çalışma alanları da sık sık değişmiştir. İlk yıllarda çalışmalar devlete ait çayırarda, sahibi bilinmeyen arazilerde yapılmıştır. Mektebi Sultaninin Grand Cour'u (Büyük Bahçe) ise en önemli çalışma yeri idi. Bu günkü Ali Sami Yen Stadının bulunduğu arazinin sağlanması 1933 yılında olmuştur (Özden 1999:76).

Galatasaray kurulduğu yıl 1905 de sadece bir maç yaptı. Faure mektebi takımı ile oynanan bu maçı 2-0 kazandı. Tarihinin bu ilk maçında ve galibiyetinde Galatasaray takımının kadrosu şu şeklide idi: Asım Tefvik. Milo Bakiş. Pol Bakiş. Ali Sami, Celal İbrahim, Bekir, Abidin Daver, Tahsin Nihat. Nikolof (kaptan) Nuri, Emin Bülent.

Galatasaray ilk maçtan sonra 1906 yılında liglerden evvel 6 özel maç oynadı. İkinci maçta sobacılar takımını 3-0 yenmesine karşılık lig şampiyonu Kadıköy ile yaptığı 4 maçı 11-0, 7-0, 6-4, 2-1 kaybetti, bir maçı da 0-0 beraberlikle bitirebildi. Galatasaray bu maçlarını kırmızı-beyaz formasıyla oynadı.

1906 da yaptığı bu maçlar ve yaptığı (egzersiz) oyunları Galatasaray için yeterli tecrübe olarak görüldü. İlk Türk takımı olarak lige katılma kararı verildi. İstanbul da (Constantinople Football League) adı altında 1904 yılından beri yalnız İngiliz ve Rum takımları arasında İstanbul Futbol ligi maçları yapılıyordu. Galatasaray bu ligin kurucusu ve futbol birliğinin .başkanı olan James Lafontaine'e lige girmek için 1906 da müracaat etti. Lig başlamış olduğu halde bu istek hemen kabul edildi. Galatasaray da 25.11.1906 da ilk lig maçını İngiliz elçilik maiyet gemisi Imogen'in takımı ile yaptı ve ligin ilk şampiyonu olan bu takımla 1-1 berabere kaldı. Daha sonra ligde Moda ile 1-1 berabere kaldılar. Kadıköy ile yapılan maçı ise Galatasaray 3-0 kaybetti. Elpis ile oynayamayan ve İzmir'e maç için giden

Galatasaray Kadıköy'ün şampiyon olduğu 1906-1907 ligini dördüncü olarak bitirdi. Galatasaray bu ilk ligi önce Mikolof'n daha sonra Emin Bülent'n kaptanlığı altında şu kadroyla oynadı: Asım, Ahmet Robenson, Milo Bakış, Mazhar, Cavali Muttalip, Celal İbrahim, Bekir, Ali Sami, Küçük Ali, Nikolof, Hasan, Dalaklı Hüseyin, Fuat Hüsnü, Emin Bülent (Spor Ans. 1981:550).

1908 den sonra Galatasaray üç yıl üst üste şampiyon oldu. 1910-1911 sezonunda Galatasaray B takımı (Terakkî) Progres adı altında liglere katılarak ikinci oldu. Fakat Progres bu başarıdan sonra ayrı bir kulüp olarak liglere katıldı(Özden 1999:77).

2.1.2.3.4.Galatasaray Kulübünün Başkanları

Ali Sami Yen 1905-1918, Refik Cevdet Kalpakçioğlu 1919-1922, Yusuf Ziya Öniş 1922-1924, Refik Cevdet Kalpakçioğlu 1925, Ali Sami Yen 1925, Ahmet Robenson 1926, Haydar Şekip 1927, Adnan İbrahim Piroğlu 1927-1928, Necmettin Sadak 1928-1929, Abidin Daver 1929-1930, Ahmet Kara 1930-1931(Spor Ans. 1981:559).

2.1.2.3.5.Galatasaray'ın Teknik Adamları

Galatasaray futbol takımının kuruluş günlerinde ve I. Dünya savaşı yıllarında, diğer kulüplerde olduğu gibi genellikle takım kaptanları antrenör oyuncu görevi yaptılar. İlk ücretli antrenör, 1924 de gelen İskoçya'lı Billy Hunterdir. Hunter, Türkiye'ye yurt dışından gelip bir kulüp takımını, Galatasaray'ı çalıştıran ilk antrenördü. Galatasaray futbol takımının teknik sorumluluğunu üstlenen, teknik direktör ve antrenörler şunlardır:

Ali Sami Reis Nezaretçi-oyuncu) 1905-1908, Horace Armitage(Antrenör-oyuncu, kaptan, İngiliz) 1908-1911, Billy Hunter (İskoç) 1924-1928, Lamberg (Macar)1930-1931 (Spor Ans. 1981:600).

2.1.2.3.6.Galatasaray Futbol Kulübünün Şampiyonlukları

2.1.2.3.6.1.Osmanlı Dönemi:

1908-1909 İstanbul Pazar ligi şampiyonluğu

1909-1910 İstanbul Pazar ligi şampiyonluğu

1910-1911 İstanbul Pazar ligi şampiyonluğu

1915-1916 İstanbul Cuma ligi birincisi

1921-1922 İstanbul Cuma ligi birincisi

2.1.2.3.6.2 Cumhuriyet Devri (Resmi Şampiyonluklar):

1924-1925 İstanbul ligi şampiyonu

1925-1926 İstanbul ligi şampiyonu

1926-1927 İstanbul ligi şampiyonu (Somalı 1989:73).

2.1.2.4.Fenerbahçe Spor Kulübü

2.1.2.4.1.Kuruluşu ve Gelişmesi

Yüzyılın hemen ilk yarısında(1900lerden sonra) İstanbul`da futbolun ilk oynandığı Kadıköy`deki Kuşdili Çayırındaki müsabakalar o zamanın deyimiyle futbol eksersiz ve kontralar büyük ilgi görüyordu. Oynayanlar İngiliz ve Rumlar seyredenler Türklerdi.

Fenerbahçe kulübünün kuruluşunda Kadıköy`deki Saint Josef(Fransız Frerler) Lisesinin büyük rolü oldu. Seyircilerin arasındaki Saint Josef Lisesi mezunları ve öğrencileri bu oyuna katılma isteği gösterdiler. Bunlardan Duyun-u Umumiye de memur Ziya Songülen, Osmanlı Bankası Memuru Ayetullah (Spor Ans. 1981:448). Hintli namı ile tanınan Gemi İnşa Mühendisi Asaf Başpınar(Tayga 1990:127), Bahriye Mektebi Öğrencisi Necip Okaner, Basra Valisi Hasan Bey`in oğlu Galip, Kuşdili Çayırında sık sık buluşuyor kendilerini futbol heyecanına kaptırıyorlardı. Bu gruptan Galip auta çıkan toplara yaptığı düzgün vuruşlarla Galatasaray Başkanı Ali Sami Yen`in dikkatini çekmiş ve takıma almıştı.

Ziya Bey, Ayetullah Bey ve Necip Bey 1907 ilk baharında(Spor Ans. 1981:448) Saint Josef Lisesi Türkçe Öğretmeni Enver Yetker`inde yardımlarıyla (Tayga 1990:127). kendi kulüplerini kurmaya karar verdiler. Toplantı Necip Beyin Moda Beşbiyık sokak 3 numaralı evinde yapıldı. Bu ilk toplantıda kulübün adı ve amblemi belirlenmiştir. Kulübün adı oturdukları semtten esinlenerek Fenerbahçe Futbol Kulübü, simge olarak ta Fenerbahçe Burnundaki yıldız saçan deniz feneri uygun bulunmuştur (Yıldız 1979:309). Yine bu ilk toplantıda grubun en büyüğü, para ve sağlayabilecek kişi Ziyaydı başkanlık ona verildi, Ayetullah katip, Necip veznedar ve takım kaptanı oldu (Spor Ans. 1981:448). Kulübün renklerine gelince bahar ayında açılan papatyadan esinlenerek (Tayga 1990:127) Ziya Bey`in ısrarıyla sarı-beyaz rengi kabul ettiler (Yıldız 1979:309).

Nurizade Ziya Bey, İngiltere de tahsil görmüş ekonomik durumu çok iyi olan bir şahıstı. Ziya Bey İngiltere`den formalar getirtmişti, böylece kulübün ismi, forması

ve amblemi tamamlanmıştı. Şimdi mesele bu formaları giyecek ve bu ismi temsil edecek 11 Türk gencini bir araya getirmektir. Bu gençlerin temininde Frerler Mektebi Öğretmeni Enver Bey mühim rol oynadı. Saint Josef Lisesinde güvendiği bazı talebelere konuyu açtı. 1907 senesi ilk baharında bir Pazar sabahı bir grup öğrenci Moda İskelesinden sandallarla Fenerbahçe Semtine gelerek ilk toplantılarını yaptılar. Bu toplantıya Bahriyeli Necip, Hintli Asaf, Hasan ve Hüseyin Beyler, Nurizade Ziya Bey, Hasan Galip, Nasuhi Esat, Şefkati, Elkati Mustafa, ve kardeşi Hamdan Bey ile Çerkes katılmıştır. Toplantıdan sonra İngiltere'den gelen formaları ve diğer futbol kıyafetlerini giyerek ilk antrenmanı yaptılar. Fenerbahçe'nin ilk kadrosu Hintli Asaf, Necip, Ziya, Hasan Sabri, Nasuhi, Şefkatli, Hasan, Hüseyin ve Hayrullah'tan oluşmuştur (Tayga 1990:127).

Yıldız(1979:310), Rüştü Dağlaroğlu'ndan yaptığı alıntıda ilk antrenmana Ziya, Ayetullah, Necip, Hasan Sami, Galip ve Hintli Asaf'dan oluşan altı kişinin katıldığını sonraki günlerde Asaf, Ziya, Sami, Ayetullah, Mazhar, Necip, Fethi, Galip, Hüseyin, Hasan ve Nevzat katılarak tamamlandığını belirtiyor.

Futbol tarihi ve özellikle Fenerbahçe kulübüyle ilgili ciddi araştırmalarıyla tanınan Dr. Rüştü Dağlaroğlu'nun kayıtlarına göre Yıldız (1989:20), Fenerbahçe Kulübünün kurucularını üyelik sırasına göre 1.Ziya Songülen 2.Ayetullah 3.Necip Okaner 4.Galip Kulaksızoğlu 5.Hasan Sami Kocaemi 6.Hintli Asaf Başpınar dan teşekkül ettiğini söylemektedir.

Fenerbahçeliler yaptıkları bir toplantıyla ilk idare heyetini seçtiler. Başkan: Nurizade Ziya Bey, Genel Sekreter: Ayetullah, Genel Kaptan: Futbolcu Hasan, Muhasebeci: Hakkı Saffet Bey, Veznedar: Necip Bey olmuştur. Ancak cemiyet kurmak yasak olduğundan o zamanlar futbol kulübü görünümünden ileri gidememiş, meşrutiyetin ilanından sonra resmen tescil edilmiştir (Tayga 1990:127).

1913 yılında yeni bir yönetmelikle Fenerbahçe Futbol Kulübü adını Fenerbahçe Spor Kulübü olarak değiştirmiştir. Böylece kulüpte atletizm, kürek, yüzme, atlama, yelken, tenis, çim hokeyi, boks, eskrim, kriket, av, keşşaflık (izcilik) gibi spor çalışmalarını daha bir düzen kazanmıştır. Daha sonraki yıllarda patenli hokey, otomobil yarışı, jimnastik, basketbol, voleybol, hentbol, güreş, bisiklet, ping-pong, rugby gibi branşlarda spor çalışmalarını başlamıştır. Hatta kulüpte bulunan bir çok spor dalı için rakip bulunamamıştır (Yıldız 1979:312-313).

2.1.2.4.2. Fenerbahçe'nin Kulüp Arması ve Renkleri

Fenerbahçe'nin ilk amblemi ışık saçan beyaz fenerdi. Bu amblem Fenerbahçe burnundaki fener den esinlenerek yapılmıştı. Ancak sonraları benimsenmedi. Fenerbahçe Kuşdili kulübüyle birleşmiştir. Bu birleşme sonucunda Kuşdili kulübü başkanı, Sait, Hasan Kamil, Topuz Hikmet, Kemal Aşkın ve Selahaddin'i getirmiştir. Bu gelenler içerisinde bulunan Topuz Hikmet bu gün hala geçerliliğini koruyan ve beş renkten oluşan amblemi 1910 yılında çizdi. Daire içinde şekil çevreleyen beyaz zemine Fenerbahçe Spor Kulübe 1907 ibaresini oluşturmuştu. Bu şekil çok beğenildi. Amblemin yaratıcısı renklere de bir anlam vermişti. Beyaz yuvarlak çerçeve "temizlik ve açık yürekliliği" kırmızı fon "Fenerbahçeliler arasındaki sevgi ve bağlılığı" Ortadaki kalp şekli "gıpta, kıskançlık ve asaletin" palamut dalı "güç ve kudreti" ve nihayet yeşil renk "başarının mukadder olduğunu" simgelemektedir (Yıldız 1989:34). 1907 yılında kurulan Fenerbahçe memleketimizin ikinci futbol kulübümüzdür. Fenerbahçe'nin ilk renkleri sarı-beyazdı. Bu renkler Fenerbahçe çayırındaki papatyalardan esinlenerek alınmıştır.1909 da bu renkler sarı laciverte dönüştürülmüş ve o günden bu yana aynı renkler devam edip gelmektedir(Özden 1999:82)

2.1.2.4.3.Fenerbahçe Kurulduktan Sonraki İlk Yıllar

Fenerbahçe'de ilk çalışmalar Kadıköy semtindeki çim alanlarda başlamıştır. Kurbağalı Derenin Kalmış koyuna ulaştığı yerdeki Kördere Çayırı, Gazhanedeki Kemikli Çayırı ve İbrahim Ağa Çayırı bu çalışmaların yapıldığı belli başlı yerlerdir. (Yıldız 1979:310).Lokal olarak önceleri üye oyuncuların evlerinde toplanan gençler, daha sonra bu toplantıları Koço'nun Mühürdar Gazinosunda sürdürmüşlerdir (Yıldız 1979:311).

Kulübün kuruluşundan sonra kurucuların da yer aldığı ilk Fenerbahçe takımı şöyle tamamlandı: Asaf, Ziya, Sami, Ayetullah, Mazhar, Necip, Fethi, Galip, Hüseyin, Hasan, Nevzat'tır. Bu takım kısa bir sürede semtin gençlerinin katılması ile genişledi. İlk kadronun çalışmalarını takip eden ve diğer kulüplerde futbola başlamış olan bazı gençler de Fenerbahçe'ye katıldılar. 1908 Eylülünde Fenerbahçe ciddi maçlara katılmaya başlarken kadrosu genişleyerek şu şekli almıştı: Asaf, Ayet-Ziya, Necip-İrfan, Hassan, Hasan, Sabri, Hamdan-Horace, Fethi, Nasuhi, Şefkati, Mustafa, Galip, Dalaklı Hüseyin, Hayridir.

Fenerbahçe'nin 1908 Eylülüne kadar maçlara semtinde oluşturulan takımlarla antrenman yaparak hazırlandı. Bu maçların neticeleri ve kesin takım kadroları tespit edilemedi. Fenerbahçe tarihine geçen ilk ciddi maç 6 Eylül 1908'de Kuşdili Çayırı'nda Moda İngiliz Kulübü ile yapılan maçı. Antrenörlüğünü Dalaklı Hüseyin'in yaptığı Fenerbahçe takımında Dalaklı Hüseyin'den başka Hasan ve Horace Armitage de yer aldı. Fenerbahçe bu maçı 2-0 kazandı(Spor Ans. 1981:461-462).

1909 yılında kulüp İstanbul Şampiyonluğu Liginde katılmaya karar vermiştir. Ancak ligin başlamasına bir hafta kala Dalaklı Hüseyin, Hasan ve Armitage Kadıköy kulübüne geçerek Fenerbahçe'yi güç durumda bırakmışlar, beş takım arasında yapılan lig mücadelesinde Fenerbahçe sonuncu olmuştur. Fenerbahçe'yi bu zor durumdan kurtarmak isteyenler bazı semt kulüpleriyle birleştirmeye çalışmışlar Üsküdar ve Pazaryolu kulübüyle birleşme olmamış Kuşdili kulübüyle birleşme sağlanmış ve bir çok değerli futbolcu getirilerek kadro güçlendirilmiştir(Yıldız 1979:311).

Fenerbahçe 1911-1912 liginde hiç yenilmeden İstanbul Şampiyonu olmuştur. Bu ilk şampiyonluğu kazanan takım kadrosunda Ali Sait, Galip(kaptan), Arif İzzî, Sabri, Kemal, Hikmet, Sait, Selahaddin, Hasan Kamil, Nuri, Miçodur(Yıldız 1979:312).

Kadrosunu geliştiren ve güçlenen Fenerbahçe 1911-1912 liginde şampiyon oldu. Bu şampiyonluk kulübün itibarını yükseltti, imkanlarını arttırdı. Yöneticiler ilk iş olarak Altıyol da bir kulüp lokali kiraladılar. Lokalin açılışı üye sayısını da arttırdı. Bu arada futbol dışı dallarda da üyeler faaliyet göstermeğe başladılar(Özden 1999:82).

Balkan savaşı sebebiyle 1912-1913 ligi yapılamadı. Bu süre de Fenerbahçe gelişmeye devam etti. Galatasaray'dan Fenerbahçe ye geçen Doktor Hamit Hüsnü (Kayacan), ile Zeki Mazlum (Saltık)'ın çabaları sonucu Kuşdili'nde Kurbağalı Dere kenarında bulunan Kadıköy Uhuvvet Kulübünün lokali önce kısmen, 1914'te bütünüyle Fenerbahçe Kulübü tarafından kiralandı. Bu lokalde bir müze kuruldu, soyunma odaları, duşlar ve iki büyük salon üyelerle sporcuların hizmetine sunuldu. Bahçede beton paten sahası, dere kenarında kayıkhaneden de yararlanıldı. Beton paten sahası, daha sonra tenis alanına çevrildi. Bu lokal sayesinde Fenerbahçe hem

bir müze kazanıyor, hem de denizcilik şubesini açan ilk kulüp oluyordu. 1913-14 ve 1914-15 yıllarında şampiyon olan Fenerbahçe, I. Dünya savaşı ve daha sonra ki mütareke yıllarında iki büyük tehlike atlattı. 1916'da Altınordu İdman Yurdu Kulübünün kuruluşuyla Otomobil Nuri ve altı arkadaşı Fenerbahçe'den ayrıldılar.

Fenerbahçe ancak yetiştirdiği genç oyuncular sayesinde lige devam edebildi. 1920'de İşgal Orduları Kumandanlığı kulübün İttihat ve Terakki Fırkasının bir şubesi olduğunu ileri sürdü. Anadolu'daki Kurtuluş Savaşına silah ve cephane gönderdiği gerekçesiyle kapatma kararı aldı. Kulübün bahçesine yabancı askerler yerleştirildi ve yönetim kurulu da feshedildi (Spor Ans. 1981:460).

Aslında İşgal Orduları Kumandanlığı kesinlikle haklıydı Fenerbahçeliler sadece futbolcu değillerdi. Bir çok futbolcu ve yönetici Çanakkale savaşmış, milli mücadelenin direniş örgütlerinde yer almıştır. Dr. İsmet Uluğ, kurtuluş savaşına silah ve cephane kaçıran Askeri Tıp Talebe Grubunun başında yer almıştı. İngiliz Kemal ise ulusal gerilla hareketinin içinde yer alıyordu. Necip okaner 3 numaralı Fenerbahçeli olarak donanmaya katılmış, kurtuluş savaşına gerillacı sevk etmiş istiklal madalyası sahibi yurt sever bir profesördü. Sabri toprak bey (1877-1938) tutuklanmış ve Malta da esareti yaşamış bir başkandı. Tevfik taşçı beyde(1889-1979) Trablus ve Süveyş'te çarpışmıştı. İngilizlere esir düşen fenerbahçenin hem futbolcusu hem de başkanıydı. Fenerbahçe'de hiç yenilmeden kazandığı ilk şampiyonluğunu (1911-1912) Arif Beyin hem futbolcu hem de başkanlığında kazanmıştı. Keşan'dan Uzunköprü'ye atla gelir, oradan da trene binerek fenerbahçenin maçlarında hazır bulunurdu. 1919 Haziranında bor ovasında şehit düşmüştür (Hiçyılmaz 27 Mayıs 2001:12)

Ancak kapatma kararına rağmen üyeler, sosyal faaliyetlerine devam ettiler. Genellikle Burhan Asaf'ın (Belge) evinde toplanıyorlardı. Bu toplantılardan birinde kulübü yeniden canlandırmak üzere 30 kişilik "Müessasan Heyeti" kuruldu. Umumi Katip, Umumi Kaptan ve Muhasebeciden oluşan üç kişi, yönetim kurulu görevini üstlendi. Kulüpte başkanlık yoktu. Fahri başkan olarak çalışanlar vardı. Fahri başkanlık 1934 yılına kadar sürdü.

Savaş ve mütarekenin acı günlerinde Fenerbahçe Kulübü en başarılı dönemini yaşamaya başladı. 1918-1923 yılları arasında Fenerbahçeli futbolcular İşgal

Kuvvetlerinin futbol takımlarına ve yabancı takımlarıyla yaptıkları maçlarda seri galibiyetler elde ettiler. Halkın moralini yükseltip, Türklük gururunu ayakta tuttular.

İşgal kuvvetlerinin çekilmesinden sonra Fenerbahçe lokali yeniden açıldı. Cumhuriyet döneminde Fenerbahçe kazandığı şampiyonluklar,yetiştirdiği sporcularla ülke çapında büyük sevgi ve hayranlık kazandı. Yabancı takımlara karşı aldığı galibiyetle Türkiye'nin en popüler kulüplerinden biri oldu. Fenerbahçe; Galatasaray ve Beşiktaş'la giriştiği "ezeli rekabet" dolayısıyla gelişmesini sürdürdü. Türk sporunun önderlerinden biri olma şerefini kazandı (Spor Ans. 1981:460).

2.1.2.4.4. Fenerbahçe Kulübünün Başkanları

1907-1908 Nuri Zade Ziya Bey, 1908-1909 Aycetullah Bey, 1909-1910 Tevfik Taşçı. 1910-1911 Hakkı Saffet Tarı. 1911-1912 Şehzade Osman Fuat. 1912-1913 Dr. Hamit Hüsnü Kayacan, 1914-1915 Nafia Nazırı Hulusi Bey, 1915-1918 Milli Eğitim Bakımı Dr. Nazım Bey, 1918-1919 İbnünrefik Ahmet Nuri, 1920-1923 Şehzade Ömer Faruk Efendi, 1923-1924 Sabri Toprak, 1924-1925 Nasuhi Baydar, 1926-1927 Ali Naci Karacan. 1928-1932 Muvaffak Menemencioğlu

2.1.2.4.5.Fenerbahçe Futbol Takımını Çalıştıran Teknik Adamlar

Fenerbahçe Futbol takımı, 1907-1929 yılları arasında ücret almayan antrenör-futbolcular ya da antrenörler tarafından çalıştırıldı. Bunlar, Dalaklı Hüseyin, Galip Kulaksızoğlu, Elkatıpzade Mustafa, Zeki Rıza Sporel, Fuat Hüsnü Kayacan, Sami Coşar, Hikmet Mocuk, Lebib Elmas, Reşat Nayır, Cihat Arman, Sabri Kiraz ve Reşat Erten'dir.

Fenerbahçe 1929'dan itibaren ücret ödcyerek ilk defa Necmettin Çakan.1929-32 yılları arasında getirmiştir.

2.1.2.5.Anadolu İdman Yurdu

1908 Yılında II. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra İstanbul'da çok sayıda kulüp kurulmuştur. İşte bunlardan biriside Anadolu kulübüdür. Üsküdar'da kurulan bu kulübümüzün rengi Yeşil- Sarıdır (Yıldız 1979:324). Diğer bir adı Anadolu İdman Yurdu olan bu kulübü Üsküdar Semtinin tanınmış köklü ailelerinin çocukları olan Mehmet Burhanettin(Burhan Felek) ile kardeşi Dr. Hudai Beyler ve bunların arkadaşlarının girişimleri sonucu kurulmuştur (Arıpınar ve diğerleri 1992:23).

Halat çekme yarışmalarının sürekli birinciliğini alan sporcuları bünyesinde bulunduran kulüp, deniz sporları, atletizm, güreş gibi bir çok spor dalında başarılı

olmuştur. 1913 yılında Cuma Ligine giren kulübün futbol takımı, I. Dünya Savaşı nedeniyle birleşen Cuma ve Pazar Ligi takımlarının oluşturduğu İstanbul Futbol Liginde yer almıştır (Yıldız 1979:324).

Anadolu kulübünün kurulmasıyla ilgili Kahraman(1995:678)şunları anlatmaktadır:

“Anadolu kulübünün kurucularından Burhan Felek kuruluşu şöyle anlatıyor; 1907 de Üsküdar da bir kısım gençler Nafia Nezareti Ketebesinden Şucaaddin Bey adında oldukça müstebit birinin başkanlığı altında hala üçüncü profesyonel kümede oynayan Anadolu kulübünü kurduk. Kurucular arasında Kaptan Paşa Camiinin İmamı Huzur Hocalarından ve sonradan Sinop sürgünlerinden meşhur Hafız Nafiz Efendinin oğulları Hafız Nasuhi, Hafız Macit, onların akrabalarından telgrafçı Atıf Rıza Süneri, Sadullah, Selahattin daha hatırlayamadığım kimseler vardı”

Kahraman(1995:678)Anadolu kulübünün kurulmasıyla ilgili Burhan Felek'in Milliyet gazetesinde 2 Aralık 1979 sayısındaki yazısından alıntı yaparak şu bilgileri vermektedir; “Geçmiş zaman olur ki başlıklı yazısında da; 1907 yılında Üsküdarlı 10-15 arkadaşla Anadolu İdman Yurdu adındaki küçük kulübü kurduk. Bu kulübü kuranların içinde şayan-ı dikkat çeken çocuklar vardı. Nafiz Efendi merhumun, iki hafız oğlu Hafız Nasudi ve Hafız Macit vardı.

2.1.2.6.Vefa İdman Yurdu

Vefa İdman Yurdu kulübünün oluşumuna, Vefa İdadisi Futbol Takımı kaynak oluşturmuştur. Vefa İdadisi Futbol Takımı 1908 yılında Mercan, Üsküdar ve Kabataş idadi okulları arasında oluşturulan bir futbol ligine katılmıştır. Fakat bu lig tamamlanamayınca Saim Turgut ve Hikmet Beyler Vefa İdman Yurdunu kurmuşlardır (Yıldız 1979:326).

Arıpınar ve diğerlerine(1992:23)göre kulübün ilk adı Vefa Terbiye-i Bedeniyedir ve kuruluşu şöyledir: “Meşrutiyetin ilanından hemen sonra 1908 yılında Vefa semtinde Zeki Baban tarafından “Vefa Mürbii Beden” Vefa idadisinde de Saim Turgut Aktansel Bey tarafından kurulan “Vefa” Fatih’te de Mebuszade Hamit Tevfik Kut ve Kemal Şirvani Beyler tarafından kurulan “Mukavvii Beden” adlı üç kulüp ortaya çıkmıştır. Ayrıca Edirnekapı yöresinde de Sudi Cavit, Dokuz Hayri, Rasim ve Arif beyler tarafından kurulan “Edirnekapı Futbol Kulübü” vardı. Bu kulüpleri kuranların tümü Vefa idadisinin öğrencisiydiler. Saim Turgut beyin aracılığıyla bu kulüpler birleşip “Vefa Terbiye-i Bedeniye kulübünü” oluşturdular. Yeşil beyaz

renkler altında kurulan kulüp kısa zamanda büyük varlık göstermiş ve İstanbul'un belli başlı kulüplerinden biri halini almıştı.

Vefa İdadisi Futbol takımı Vefa İdman Yurdunun kurulmasına kaynak oluşturmuştur diyen Yıldız(1979:327), Arıpınar'ın verdiği bilgilerle aynı paralellikte bilgiler vermektedir.

Atabeyoğlu(1991:53), bu kulüple ilgili; vefa İdadisi öğrencilerinden Saim Turgut (Aktansel), Zeki Baban, Rifat Baban, Sudi, Cavit, tevfik Kut, Yusuf, Ziya, Sabri Beyler tarafından okul çatısı altında Vefa Mürebbi-i Beden Kulübü kurulmuş, aynı yıllarda Vefa Semtinde de mahalle gençleri tarafından Vefa Terbiye-i Bedeniye Kulübü ile yine aynı çevrede Mecbuzade Hamit ve Kemal Şirvani Beyler tarafından kurulmuş Muvakki-i Beden Kulübü bulunuyordu. Bu iki kulübün kurucuları ve futbolcuların çoğunluğu Vefa Lisesi öğrencisiydiler. Saim Turgut bu üç kulübü birleştirmiş ve Karagümrük tarafında kurulmuş Edirne Kapı Kulübünü de katınca ortaya Vefa Spor Kulübü çıkmış olduğunu söylemektedir.

Ahşap bir konakta Süleymaniye Camisinin karşısında faaliyete geçen kulübün ilk adı Vefa İdman Yurdu, bilgisini aldığımız Tercüman Gazetesi Spor Ans. de de(1981:890), kulübün diğer isminin Vefa Gençlik Kulübü olduğunu, kurulduğu yıl İstanbul Futbol Liginde katıldığını ve bu ligde zaman zaman üç büyüklerden sonraki takım olduğunu öğreniyoruz.

Vefa İdman Yurdu futbolun yanı sıra çim hokeyi ve salon hokeyi, atletizm başta olmak üzere bir çok branşta başarılı olmuştur. Yeşil- Beyaz renkleri taşıyan bu kulüp Kumkapı Kulübüyle birleştikten sonra, güreş sporunda da başarılı bir dönem geçirmiştir (Yıldız 1979:327).

İlk defa 1919 da Türk İdman Birliği liginde yer alan Vefa iki yıl bu ligde oynadıktan sonra 1923-1924 den itibaren tüm İstanbul kulüplerini bir araya getiren resmi İstanbul Liginde oynamaya başladı. 1924-25 mevsiminde eleme usulü ile yapılan lig maçlarında finalist olmuştur (Somalı 1989:89).

2.1.2.7.Beykoz Zindeler İdman Yurdu

Ünlü Edip Ahmet Mithat Efendi 1908 yılında Beykoz İttihat Teavül Cemiyetinin bir kolu olan Mümeseratı Bedeniye Şubesini kurmuştu. Bu kol 1911 yılında Beykoz Şark İdman Yurdu adını alarak spor faaliyetine başlamıştır. 1921 yılında bu defa Beykoz Zindeler Yurdu kurulmuştur. 1922 yılında Şark İdman Yurdu

ile Zindeler Yurdu birleşerek Sarı- Siyah renkli Beykoz Zindeler İdman Yurdu adı ile ortaya çıkmıştır (Arıpınar ve diğerleri 1992:25).

Bu kulüp futbol dışında, su sporları ve basketbol alanında çalışmalar yapan boğazın güçlü ekibi günümüze dek varlığını sürdüren kulüplerimizdendir (Yıldız 1979:327).

2.1.2.8.Altınordu İdman Yurdu

İlk adı Progres (Terakki) olan Altınordu kulübü (Yıldız 1979:322) 1910 yılında başta Aydınoğlu Raşit Bey olmak üzere bazı Galatasaraylılar tarafından bu takıma kardeş kulüp olarak kurulmuştur. Daha sonra Altınordu İdman Yurduyla birleşip Galatasaray'ın alt yapısını teşkil etmiştir (Arıpınar ve diğerleri 1992:25).

Altınordu kulübünün kuruluş tarihi ve renkleriyle ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bu kulüp 1909-1910 sezonunda İstanbul Futbol Birliğinde Moda Futbol Rugby, Elpis ve İmogene kulüplerinin kapanması sonucu takım sayısının az olmasından birlik zorda kaldığı için Galatasaray, Kadıköy, ve Strugglers takımlarıyla birlikte Galatasaray ikinci takımı olarak lige katılmış ve şampiyon olan Galatasaray birinci takımının ardından ligi ikinci olarak tamamlamıştır(Kılıçgil 1989:38).Fakat Progres bu başarıdan sonra ayrı bir kulüp olarak faaliyetini sürdürmüştür(Spor Ans. 1981:549).

Terakki (Progres)'nin Galatasaray ikinci takımı olduğunu söyleyen Fişek(1980:291), İstanbul Futbol Birliği yönetiminde Fenerbahçe takımının çoğunluk sağlamasıyla yönetimde aldirdığı bir kararla ligden çıkararak Galatasaray takımını ikiden bire indirmiştir diyor.

1910 yılında Galatasaray kulübünde çıkan bir anlaşmazlık sonucu bu kulüpten ayrılan Aydınoğlu Raşit ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Progres(Terakki) kulübü bir süre daha bu isimle mücadele ettikten sonra yapılan genel kurul toplantısında alınan bir kararla adını Altınordu İdman Yurdu olarak değiştirmiş 1913-14 sezonuna eski adıyla girmiş fakat yeni adıyla ligi tamamlamıştır(Atabeyoğlu 1991:66).Forma olarak ta kan ve çelik renkleri olan Kırmızı-Mavi rengi benimsemiştir (Atabeyoğlu 1991: 67).

Progres İttihat ve Terakkicilerin ön ayak olması sonucu kurulmuş daha sonra adını değiştirerek Altınordu kulübü olmuştur (Altuğgil 1996:152)

Altınordu İdman Yurdu Spor Kulübü İstanbul 'da Progres International adıyla 1911 de kurulmuş forma rengi kırmızı-lacivert olan kulübümüzdür. Daha sonra bu ad 1914'te Altınordu olarak değiştirilmiştir (Spor Ans. 1981:469).

Altınordu spor kulübünün tüzüğünde ise kulübün 1909 yılında kurulduğunu, forma renginin Kırmızı- Lacivert olduğunu ve simgesinin de Bozkurt olduğu belirtilmiştir (Altınordu Spor Kulübü Tüzüğü 1935:3).

1914 yılında Altınordu İdman Yurdu adını alan ve Mavi- Kırmızı renkler altında vücut bulan kulüp bünyesi içinde gayrimüslim futbolcu ve üyeleri tasfiye etmiş ve zamanın dahiliye nazırı olan, daha sonrada başbakanlık yapmış Talat paşayı kulüp başkanlığa yönetim kurulu üyeliklerine de İttihat ve Terakki Merkezi umumiye üyelerini getirmek suretiyle günün iktidar partisi "İttihat ve Terakki"ye sırtını dayamıştı (Fişek 1985a:67).Altınordu bu sayede büyük parasal imkanlara sahip olmuş (Arıpınar ve diğerleri 1992:25), futbolda başarılı kulüplerin özellikle Galatasaray ve Fenerbahçe'den en iyi futbolcularını alarak bu takımları neredeyse lige çıkamaz hale getirmiştir. Futbolcularını askere göndermemiş silah altına alınanlarda cepheye göndermeyerek İstanbul'da askerlik yapmalarını sağlamıştır(Atabeyoğlu 1991:67).

1914 yılında, Birinci Dünya Savaşının başında Osmanlı futbolunun örgüt yapısı karışıkta Cuma ve Pazar ligleri olmak üzere iki lig vardı. Bu kargaşalı ortam içinde o tarihe kadar belli belirsiz bir başarı gösteremeyen progres kulübü adını değiştirdi, atağa kalktı, 1914 den başlayarak 1918'e kadar peş peşe 5 yıl güçlü "Pazar ligi" (İstanbul Futbol Kulüpler Ligi)nin şampiyonluğunu kazandı. Sonrada kapandı. Türkiye futboluna ilk kez profesyonelliği sokan progres (Terakki) kulübünün başarısının sırrı 1913 yılında gerçekleştirdiği hükümet darbesinden sonra kendisini spor alanında temsil edecek bir (devlet kulübü) olarak ona sahip çıkmasından kaynaklanmıştır (Fişek 1985a:66).

Forma rengi Lacivert- Kırmızı olan Altınordu Kulübü üyeleri 1920 yılında iki gruba ayrılmıştır. Üyelerin bir bölümü İttihat Spor Kulübünü oluşturmak için caba gösterirken, bir bölüm üye de kulübün yaşamını sağlamaya çalışmıştır. Altınordu takımı, tüm bu çalışmalarına rağmen 1924 yılında ikinci kümeye düşmüştür. Altınordu Kulübü, daha sonraki yıllarda Fenerbahçe Kulübüne

katılmıştır. Futboldan başka cim hokeyi, atletizm, kürek dallarında da çalışmalar yapmış ve başarılı olmuştur (Yıldız 1979:323).

2.1.2.9. Anadoluhisarı İdman Yurdu

1912 yılında Anadoluhisarı'nda spora gönül vermiş semtin gençleri tarafından kurulmuştur. Sarı –yeşil renkler altında kurulan kulüp, çim hokeyinin yanı sıra, futbol, atletizm, kürek dallarında da kendini kanıtlamıştır (Arıpınar ve diğerleri 1992:2). 9 Şubat 1915 günü törenle açılan ve Er Meydanı adı verilen Anadoluhisarı'nın sahası kulübün gelişmesinde büyük etken olmuş ve pek çok ünlü isimler yetişmiştir (Yıldız 1979:325).

Yukarıdaki gibi Anadoluhisarı'nın 1912 yılında kurulduğunu söyleyen Yıldız, kulübün 1914-15 sezonunda ilk kez İstanbul Futbol Liğinde görüldüğünü belirtiyor. (Yıldız 1979:324-325).

Diğer bir adı İdman Ocağı (Fişek 1985a,83:Kılıçgil 1989,59) olan Anadoluhisarı İdman Yurdunun 1913 yılında kurulduğu da söylenmiş ve tescil beyannamesinde futbol ve atletizm sporları yapacağı belirtilmiştir (Tayga 1990:128).

2.1.2.10. Şehremini Mümarisat-ı Bedeniye

Bu kulübümüz, İstanbul Futbol Kulüpleri Ligine alınmamış okul takımıdır. İlk başkanlığını Hulusi Bey yapmıştır. Şehremini Münareseti Bedeniye, İstanbul Jimnastik, Anadolu Spor Kulübü, Darülfünun (Üniversite) Terbiye-i Bedeniye, Şehremini Münareseti Bedeniye ve Fenerbahçe İkinci Takımlarıyla bir araya gelerek İstanbul Futbol Kulüpleri Ligine karşı 1912 yılında Cuma Futbol Liginin kurmuşlardır. Cuma Futbol Ligi nizamnamesini de bu kulüplerin başkanları hazırlamıştır. Dolayısıyla bu kulübümüz 1912 yılında yada daha önce kurulmuştur denilebilir. Fakat renkleri ve diğer faaliyetleri hakkında elimizdeki kaynaklarda başka bilgi mevcut değildir (Tayga 1990:130-131).

2.1.2.11. Darülfünun (Üniversite) Terbiye-i Bedeniye

Bu kulübümüz, İstanbul Futbol Kulüpleri Ligine alınmamış okul takımıdır. İlk başkanlığını Sami Bey yapmıştır. Darülfünun (Üniversite) Terbiye-i Bedeniye, İstanbul Jimnastik, Anadolu Spor Kulübü, Darülfünun (Üniversite) Terbiye-i Bedeniye, Şehremini Münareseti Bedeniye ve Fenerbahçe İkinci Takımlarıyla bir araya gelerek İstanbul Futbol Kulüpleri Ligine karşı 1912 yılında Cuma Futbol Liginin kurmuşlardır. Cuma Futbol Ligi nizamnamesini de bu kulüplerin başkanları

hazırlamıştır. Dolayısıyla bu kulübümüz 1912 yılında yada daha önce kurulmuştur denilebilir. Fakat renkleri ve diğer faaliyetleri hakkında elimizdeki kaynaklarda başka bilgi mevcut değildir (Tayga 1990:130-131).

2.1.2.12. Sanai Mektebi Futbol Kulübü

Bu kulübümüz, İstanbul Futbol Kulüpleri Ligine alınmamış okul takımıdır. İlk başkanlığını Hüseyin Bey yapmıştır. Sanai Mektebi Futbol Kulübü, İstanbul Jimnastik, Anadolu Spor Kulübü, Darülfünun (Üniversite) Terbiye-i Bedeniye, Şehremini Münareseti Bedeniye ve Fenerbahçe İkinci Takımlarıyla bir araya gelerek İstanbul Futbol Kulüpleri Ligine karşı 1912 yılında Cuma Futbol Liginin kurmuşlardır. Cuma Futbol Ligi nizamnamesini de bu kulüplerin başkanları hazırlamıştır. Dolayısıyla bu kulübümüz 1912 yılında yada daha önce kurulmuştur denilebilir. Fakat renkleri ve diğer faaliyetleri hakkında elimizdeki kaynaklarda başka bilgi mevcut değildir (Tayga 1990:130-131).

2.1.2.13. Hilal Spor Kulübü

1912 yılında, Kadıköy yakasının Erenköy semtinde göğsünün sol yanında beyaz bir hilal şekli bulunan Bordo rengi formalı bir futbol kulübü olarak doğmuştur. Kulübün kurucularından Halit Galip Ezgü Beyin kişisel çabalarıyla kulüp kısa zamanda varlık göstermiş; Erenköy tren istasyonunun hemen yanındaki sahasında birçok futbolcu yetişmiş ve uzun yıllar İstanbul 1.liginde yer alan başarılı takımın birçok elamanı Fenerbahçe'ye geçip orada parlamışlardır (Arıpınar ve diğerleri 1992:24). Kulüp, İstanbul Futbol Birliği ve İstanbul Şampiyonluğu Liginde oynamıştır (Tayga 1990:134-135).

2.1.2.14. Darüşşafaka

Adını taşıyan Darüşşafaka okulunun içinde doğmuştur. Tamamen Darüşşafaka lisesi öğrencilerinden oluşan futbol takımı 1914-15 sezonundan itibaren İstanbul Şampiyonluğu Ligine dahil olmuş ve 1925 yılına kadar yer aldığı bu ligde Yeşil-Siyah formasıyla başarılı maçlar çıkarmıştır. Darüşşafaka Futbol Kulübü ülkemizde modern spor hareketlerinin gelişmesinde en fazla payı olan o devrin öğretmen okulları ve liseleriyle, onların öğretmen ve yöneticileridir (Tayga 1990:128). Okulun mütevazı imkanları Darüşşafaka'yı bir kulüp olarak devam etmeye kafi gelmediğinden hayatiyetini sürdürmesi mümkün olmamıştır (Arıpınar ve diğerleri

1992:26). Kulüp, Cuma birliğine karşı kurulan Türk İdman Birliği Liğini kuran takımlardandır ve bu ligde oynamıştır (Tayga 1990:135).

2.1.2.15. Nişantaşı Terbiye-i Bedeniye

1914. Senesinde Kahverengi-Kırmızı forma rengiyle Nişantaşı Terbiye-i Bedeniye kulübü kuruluyor. Başkanı: Abdurrahman Bey, Veznedar: Ferit Bey. Genel sekreter ve hokeyi kaptanı: Mehmet. Muhittin, Futbol kaptanı: Adnan beydir. Bu kulübümüz cimnastik. koşular. atlamalar. eskrim gibi spor dallarında faaliyetlerini sürdürmüştür(Tayga 1990:128).

2.1.2.16.Eyüp Spor Kulübü (Eyüp Gençlik Kulübü)

1917 yılında Eyüp Sultan Semtinde Cemal Kılıç bey ve arkadaşları tarafından Sarı- Eflatun renkler altında Eyüp Spor Kulübü kurulmuştur(Atabeyoğlu 1991: 71). Eski tanınmış futbol hakemlerimizden Feridun Kılıç'ın Babası olan Cemal Kılıç ve arkadaşları kulübe uzun süre destek olmuşlardır. Futbolda uzun yıllar varlık gösteren kulüp, varlığını günümüze kadar sürdürmüştür (Arıpınar ve diğerleri 1992:26).

2.1.2.17.Beylerbeyi Spor Kulübü (Beylerbeyi Gençlik Kulübü)

1919 yılında Süleymaniye kulübünün Anadolu yakasındaki şubesi olarak İstanbul'un Beylerbeyi semtinde kırmızı-yeşil renklerle kuruldu(Arıpınar ve diğerleri 1992:26).

Yukarıdaki kaynakta kulübün 1919 yılında kurulduğu söylenmesine rağmen Tayga (1990:128)'ya göre kulübün 29 Eylül 1911'de kurulduğu belirtildikten sonra çalışma programında futbol, deniz sporları olduğu söylenmektedir.

Kurucuları Süleymaniye'li Hikmet Barlar ve Postacı Halit Beydir. Kısa zamanda Süleymaniye kulübü ile ilişkileri kesti.(Bu dönemde Arpacı Ruşen beyin çabaları ile ayakta kaldı(Arıpınar ve diğerleri 1992:26).Özellikle yüzme ve kürek dallarında faaliyet göstermiştir. 1919-20 yıllarında İstanbul İdman Birliğinin düzenlediği lig maçlarına katılarak 1923 ten sonra da İstanbul liglerinde, daha çok ikinci kümede oynamıştır.

2.1.2.18.İttihatspor Kulübü (Union Clup)

Önce Progres, sonrada Altınordu kulüplerini kuran Aydınoğlu Raşit Bey 1920 yılının Kasımında Union Clup adıyla da anılan İttihatspor Kulübünü kurmuştur. Özellikle Altınordu'dan olmak üzere Fenerbahçe, Galatasaray ve Darüşşafaka kulüplerinden topladığı futbolcularla güçlü bir takım meydana getirdiği gibi

İstanbul'un altı büyük kulübünün dışında kalan kulüpleri de etrafına toplayarak bir Pazar Ligi teşkil etmiştir. Bu ligde İttihat Sporun yanı sıra Beşiktaş, Ermeni Dork, İtalyan Stello, Rumların Enosis, Aris, Pera(Atabeyoğlu 1991:78), Musevi Experance, Musevi Maccabi, Üsküdar, Ermeni Birlik, Strugglers, Rum Elpis(Özmaden 1999:), Makusbi takımları da yer almıştır (Tayga 1990:135).

Güçlü bir kadro kuran İttihatspor yeni kurulmuş olan Pazar Liginin şampiyonluğunu kazanmıştır. Şampiyonluğu kazanan bu kadroda Resul, Fitol Nuri, Balıkcı Tevfik, Hamit, Baron Feyzi, Refik Osman, Kara Cemil, Hüsnü, Bekir ve Hakkı gibi futbolcular bulunuyordu.

İttihatspor takımı Pazar Ligi şampiyonluğunu kazandıktan sonra kendini gerçek İstanbul'un şampiyonu ilan etmeye kalkışması üzerine Fenerbahçeliler tepki göstermişlerdir. Bu olay sonucunda İstanbul'un gerçek şampiyonunu belirlemek için Fenerbahçe kulübü ile İttihatspor kulübü 17 Ağustos 1921 tarihinde İttihatspor kulübünün sahasında maç yapmışlar maçı Fenerbahçe 3-2 kazanarak şampiyonluğunu ilan etmiştir(Atabeyoğlu 1991:78).

2.1.2.19.Altın Tuğ (Kasımpaşa Spor Kulübü)

1921 yılında Lacivert-Beyaz formasıyla İstanbul'un Kasımpaşa semtinde bir mahalle takımı hüviyetindeki "Altın Tuğ" ile Kasımpaşa Terbiye-i Bedeniye kulübünün birleşmesi neticesinde "Altın Tuğ"adı altında kurulmuştur (Arıpınar ve diğerleri 1992:26).Başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüp hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.1.2.20.Topkapı İdman Yurdu

1921 yılında İstanbul'un Topkapı Semtinde Doktor Mehmet Reşad bey adında bir müteşebbis tarafından kurulan Bordo-Beyaz renkli İstiklal İdman Yurdu Kulübünün aynı yıl içinde bazı siyasi nedenlerle kapanmasıyla kulübün futbolcuları yine aynı semtte faaliyette göstermekte olan Maltepe Kulübüyle birleşerek Kırmızı-Beyaz renklerle Topkapı İdman Yurdu adı altında yeni bir kulüp ortaya çıkarmışlardır (Arıpınar ve diğerleri 1992:26).Bu kulübün diğer adı Topkapı Gençler Birliğidir, 1 Kasım 1920 yılında kurulmuştur. Kulüp başta futbol olmak üzere voleybol, güreş, avcılık, dağcılık, atletizm, denizcilik vb. bütün sporlarla uğraşmıştır (O Kan Spor Kulübü Tüzüğü 1936:1).

2.1.2.21.Sarıyer Spor Kulübü

1923 yılında bir semt futbol takımı olarak kurulmuş ve uzun yıllar gayri federe bir semt takımı olarak büyük bir varlık göstermişti. Nihayet 1940 yılında federe olan Sarıyer'in lacivert-beyaz formalı futbol takımı semtte oturan iki ünlü spor adamı Yusuf Ziya Öniş ile Nazım Özbay'ın bu işe girişimleriyle kısa zamanda büyük bir güce erişirken kulüpte gelişip yerini sağlama almıştır (Arıpınar ve diğerleri 1992:27).

2.1.2.22.İstanbulspor Kulübü

Süleymaniye kulübü futbolcusu (sağ açık)Yavru Saim'in anısını yaşatmak üzere onun adına izafeten 1925 yılında Yavru Saim Genç takımı kuruldu. Takımın başında *Umumi Kaptan Halim Gürgeni getirdiler. Umumi Kaptan derhal iş koyularak İstanbul Erkek Lisesi 7. Ve 8. Sınıf öğrencilerinden oluşan takımı okul bünyesinde 1926 yılında yenileyerek tekrar kurmuştur* (Arıpınar ve diğerleri 1992:27).

Altı kahvehane olan bu kulüp lokalinin Şhzade başındaki Letafet apartmanından daha münasip bir yere nakli için yaptığı teşebbüslerin mali yetersizlikler nedeni sürülerek reddedilmesi Kemal Halim'i Süleymaniye'den soğutmuştur. İdare ettiği gençlerde kendisini takip etmekte tereddüt etmediler.

Bu kadir şinas gençler aynı zamanda "Cerrahpaşa Kardeşler Gücü" adı altında gayri federe olarak faaliyet göstermekteydiler.

Kemal Halim bey topluluğun dağılmasını önlemek için onları yeni bir isim, yeni bir çatı altında toplamaya karar verdi ve o tarihlerde Kadırga da bulunan fakat hiçbir faaliyeti göstermeyen Gürbüzler kulübü" rcisiyle temasa geçerek bütün bu gençleri"İstanbul Gürbüzler Ocağı" adı altında toplamaya karar verdi(Somali 1989:86).

Ancak kulübün bu ismi takımın tamamını temsil etmediği gerekçesiyle İstanbul Erkek Lisesi öğrencilerinden oluşan kulüp üyelerince benimsenmedi. İlk kongrede Emin Kalafat, Cemil Sait Barlas, Tahsin Banguoğlu Ve Yavuz Abadan gibi genç öğrenciler ateşli konuşmalar yaparak bu kulübü okula mal ettiler. Kulübün başına da başkan olarak lisenin okul müdürü Besim Beyi getirmişlerdir. Okulun renkleri olarak Sarı- Siyahı kendilerine renk olarak seçtiler ve kulübün adını da İstanbulspor olarak değiştirdiler. Böylece 4 Ocak 1926 da Sarı- Siyah formalı

İstanbulspor kulübü resmen Türk spor dünyasının içinde yer almıştır (Atabeyoğlu 1991:100-101).

2.1.2.23.Karagümrük Spor Kulübü

1926 yılında Kırmızı-Siyah renkleriyle İstanbul'un aynı adı taşıyan kulübüdür (Arıpınar ve diğerleri 1992:27).Karagümrük semtinin geniş taraftar topluluğuna sahip kulübü Karagümrük'teki Çukurbostan da bir futbol sahası kuran ve bu sahada Selanik karması ile yabancı bir maç dahi yapan Karagümrük İstanbul futbolunda önemli bir güç olduğu dönemler yaşadı. 1939 da sahası elinden alındı ve Vefa kulübü ile birleştirildi. 1946 da Vefadan ayrılarak Karagümrük Gençlik adıyla faaliyete geçti (Spor Ans. 1981:677).

2.1.2.24.Şişli Kulübü

1926 yılında Siyah-Kırmızı renkleriyle İstanbullu Ermeni vatandaşlar tarafından Taksim Stadının bir odasında kuruldu. İlk adı Şişli Kulübü ve forma renkleri Kırmızı-Siyah idi. Resmen tescil edilmeden önce Pera (Beyoğluspor) ile yaptığı maçlar İstanbul da büyük ilgi topladı. Güneş kulübü kapandıktan sonra bu kulübün İstinye deki Denizcilik kısmı ve Kalespor ile birleşti(Spor Ans. 1981:432). Şişli Kulübünün 1923 yılında cumhuriyetten önce kurulduğunu da söyleyen araştırmacılar da vardır (Yıldız 1979:327).

2.1.2.25.Davutpaşa Gençlik Kulübü

1926 yılında kuruldu. Forma renkleri kahverengi-turuncudur. İstanbul Amatör liglerine katıldı. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüp hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır(Spor Ans. 1981:276).

2.1.2.26.Feriköy Gençlik Kulübü

Duatepe Futbol Kulübü olarak kurulmuş, ama sonradan Feriköy Futbol Kulübü adını almıştır (Spor Ans. 1981:528).

Arıpınar ve diğerleri (1992:27) ise kulübün adını taşıdığı semtten aldığını, semtin gençleri tarafından 1927 yılında Kırmızı-Beyaz renkler altında kurulduğunu söylemektedir. Feriköy Kapristanı yanındaki sahasında birçok sporcu yetiştirdi Kimler tarafından kurulduğu, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüp hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.1.2.27.Kumkapı

İstanbul Futbol Liginde 1921-22 sezonundaki grupta oynamıştır(Kahraman 1995:681). Güreş sporuyla uğraşp büyük başarılar kazanan kulüp. bu branşın dışında futbolla da uğraşmış sonraki günlerde Vefa İdman Yurdu Kulübüyle birleşmiştir. Kulübün. ne zaman, kimler tarafından kurulduğu hakkında ve forma renkleri konusunda kaynaklarımızda başka bilgi mevcut değildir(Yıldız 1979:327).

2.1.2.28.Türk Gücü

14 Mart 1913 tarihinde kurulan bu kulübümüzün kuruluş amacı hem spor faaliyetlerini yürütmek hem de ileride Türk Ocaklarının çekirdeğini oluşturacak milli mücadeleye çok sayıda insan yetiştirmektir. Bu kulübümüzün özelliği kurucularının ve oyuncularının Türk olmasıdır.

Kulübün kuruluş nizamnamesinde de amacının insan bedenini terbiye etmek, Türk ulusunu eski gücüne kavuşturmak, halka sıhhi konularda bilgi vermek, gezici doktorlar vasıtasıyla her türlü insan hastalıklarıyla mücadele etmek, Türk gibi güçlü ol meselesini darbi mesele için herkesi bir asker ve vatani müdafaaya hazır duruma getirmektir (Özmeden 1999:16).

Türk Gücü spor kulübü İstanbul Futbol Birliğine 1909-1910 yılında müracaat etmiş fakat alınmamıştır (Özmeden 1999:23). Bu kulübümüz ilk kurulan Türk spor kulüpleri içerisinde geçmektedir. Cuma birliğine karşı kurulan Türk İdman Birliğinde oynamıştır (Tayga 1990:125-135). Kulübümüz, futbolun dışında aynı zamanda çim hokeyi dalında da mücadele etmiştir (Atabeyoğlu 1991:81). Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuştur. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüp hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.1.2.29.Hisar İdmanyurdu

Anadolu, Hisar İdmanyurdu, Galatasaray, Süleymaniye kulüpleri İstanbul Futbol Birliği adı altında bir lig kurup 1914-15 sezonunda maçlara başladılar. Hisar İdmanyurdu kulübü bu tarihte yada bu tarihlerden önce kurulmuştur. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüp hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır. (Tayga 1990:134).

2.1.2.30.Üsküdar

Kadıköy yakasının yeni bir teşekkülüdür. 1907-1908 sezonunda Fenerbahçe ye birleşme teklifinde bulunmuştur, ancak isim üzerinde anlaşma olmadığından birleşme olmamıştır. Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuştur. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüp hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır (Tayga 1990:128).

2.1.2.31.Pazaryolu

Kadıköy yakasının yeni bir teşekkülüdür. 1907-1908 sezonunda Fenerbahçe ye birleşme teklifinde bulunmuştur, ancak isim üzerinde anlaşma olmadığından birleşme olmamıştır. Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuştur. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüp hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır (Tayga 1990:128).

2.1.2.32.Altınörs

1910 yılında İstanbul'da, Sultanahmet Sanat Okulunun ikinci sınıf öğrencileri tarafından Altınörs adıyla kurulan kulüp daha sonra aynı okulun son sınıf öğrencileri tarafından kurulmuş bulunan Sanatkarın Gücü ile 1913 yılında birleşerek Turan Sanatkarın Gücü adını almıştır. Yedi yıl süre ile Cuma Liginde katılan takım başarılı grafik çizmiştir (Atabeyoğlu 1993b:76).

1919 yılında Türk İdman Birliğini kuran takımlar arasında Altınörs kulübünün olduğunu Fişek'te belirtmektedir (Fişek 1985a:84).

1920 yılında Milli Mücadelenin başlamasıyla bu kulübün bütün futbolcuları Ankara'ya koşmuşlar böylece kulüpte kendiliğinden Ankara'ya taşınmıştır. Sanatkarın Gücü olan ihtiyaç nedeniyle Milli Mücadelede fiilen görev alan Turan Sanatkarın Gücü futbolcuları diğer bazı kulüplerimizde olduğu gibi şehit vermişlerdir. Ankara'da imal ettikleri cephaneleri cepheye yetiştirirken Ahmet Şefik, Muharrem Ali ve Süleyman Hüsmen adlarındaki futbolcular şehit olmuşlardır.

Kurtuluş savaşının zaferle sonuçlanmasından sonra Ankara'ya yerleşen Turan Sanatkarın Gücü daha sonra başkentteki Santral Sanatkarın Gücü ile birleşip Anadolu Sanatkarın Gücü adını almış, başkentte bir harp sanayisinin kurulmasıyla da müessesenin adı kulübe mal edilip İmalat-ı Harbiye olmuştur.

Sarı- Lâcivertli kulüp 1930 yılında yeniden ad değiştirmiş ve adı Ankaragücü olmuştur (Atabeyoğlu 1993b:76-77).

2.1.2.33.Haliçfener

Cuma Birliği lig çalışmalarına devam ederken, okul ve semt kulüplerinin Cuma Birliği'nin 2.kümesine katılmalarına izin çıkmamasından dolayı anlaşmazlıklar tekrar başlamış ve Cuma Birliği'ne karşı, 1919 yılında bir araya gelerek Türk İdman Birliğini kurmuşlardır. Bu birliği Beşiktaş, Beylerbeyi, Daruşşafaka, Altınörs, Hilal, Kumkapı, Türk Gücü ve Üsküdar ve Vefa İdman Yurdu kulüpleriyle birlikte Haliçfener kulübü de vardır(Tayga 1990:135).Kulüp temsilcileri bir nizamname hazırlamış ve müsabakalara 5 Mart 1915'te Fenerbahçe-Daruşşafaka maçıyla başlamışlardır Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuştur. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüp hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır. (Fişek 1980:285).

2.1.2.34.Kadıköy İttihat Spor Kulübü

Selim Sırrı Tarcan'ın 1913 Berlin olimpiyatlarına katılmak için federasyon teşkil etmek amacıyla 23. 12. 1913 tarihinde Türkiye'deki spor kulüplerine duyurmak amacıyla gazetelere verdiği ilanda bu kulübün Fenerbahçe kulübü olduğunu söylüyor(Tayga 1990:114). Kahraman(1995:638)'a göre Kadıköy İttihat Spor Kulübünün ilk kurulan kulüplerden olduğunu belirtmektedir. Bu görüş başka araştırmacılarca da tarafından da desteklenmektedir. Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuştur. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüp hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır(Özmeden 1999:17).

2.1.2.35. Anadolu İttihat Spor Kulübü

2.1.2.36. şark Kulübü

2.1.2.37. İdman- Yurdu

(Kahraman 1995:638)'a göre yukarıdaki 35 ile 37 numara arasındaki kulüpler; Kadıköy İttihat Spor Kulübünün, şark Kulübünün ve İdman-Yurdu kulüplerinin ilk kurulan kulüplerindedir. Bu görüş Özmeden (1999:17)tarafından da desteklenmektedir. Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuşlardır. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüpler hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır

2.1.2.38.Gürbüzler Kulübü

1916-17 sezonunda ikinci grup maçlarına katılmıştır (Yıldız 1979:327).İlk kurulan Türk takımları arasında görülmüştür(Kahraman 1995:639).Cerrahpaşa Kardeşler Gürcü'yle birleşerek İstanbulspor'un temelini oluşturmuştur(Somalı 1989:86). Futbol dışında çim hokeyi ile de ilgilenmiştir. Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuştur. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüp hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır(Atabeyoğlu 1991:68).

2.1.2.39. Fazilet Spor Kulübü

2.1.2.40. İstiklal Spor Kulübü

2.1.2.41. Fatih Spor Kulübü

Yukarıdaki 39 ile 41 numara arasındaki bu kulüpler; 1924 yılında futbol federasyonu ilk Türk spor kongresine gidecek takımın belirlenmesi amacıyla İstanbul Şampiyonluğu düzenlenmiştir, bu şampiyonaya katılan takımlar arasında yukarıdaki bu üç takımda vardır. Sırası ve rengi ile bu takımlar; Fazilet Sarı grup, İstiklal ve Fatih kulüpleri yeşil grupta mücadele etmişlerdir. Bu tarihte veya bu tarihten önce kurulmuşlardır. Kimler tarafından kurulduğu, forma rengi, başkanının kim olduğu, ilk futbolcuları ve vb. konularda kaynaklarımızda kulüpler hakkında başka bilgilere rastlanılmamıştır(Atabeyoğlu 1991:93).

2.1.2.42.Anadolu İdman Ocağı

Mehmet Burhanettin Bey ile kardeşi Hudai Bey'in ön ayak olmalarıyla Üsküdar semtinin gençleri tarafından bu semtte 1908 yılında Yeşil – Beyaz renkler altında Anadolu İdman Ocağı adında bir kulüp kurulmuştur. Mehmet Burhanettin Bey (Burhan Felek) Anadolu İdman ocağı takımında bir süre futbol oynadıktan sonra yöneticiliğe geçmiş ve Türkiye'nin en büyük yöneticilerinden ve yazarlarından biri olmuştur (Atabeyoğlu 1991:56).

2.2. Selanik'te Kulüpler

2.2.1.Union Sportif Kulüp

Kaynaklarımızda kulübün adından başka bilgilere rastlanılmamıştır (Kahraman 1995:639).

2.2.2.Cycling Club

1891 yılında kırmızı renklerle kuruldu. Futboldan başka atletizm ve bisiklet sporuyla da ilgilenmiştir. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır(Spor Ans. 1981:10).

2.2.3.Leon Tenis ve Krokot Top Oyunları Kulübü

1914 yılından önce kurulduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.2.4.Siklit Kulüp

1914 yılından önce kurulduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır (Özmaden 1999:17).

2.3.İzmir'de Futbol

2.3.1.İzmir'de İlk Yabancı Kulüpler

2.3.1.1.Football And Rugby Club

İzmir de İlk futbol maçları 1890 yılında Lafontaine ailesinin çevresinde toplanan İngiliz gençleri arasında yapılmıştır (Fişek 1985a:47).

İzmir de ikamet eden Lafontaine ailelerinin ileri gelenleri diğer İngiliz geçlerini de yanlarına alarak 1894 yılında Bornova da Football And Rugby Club ismiyle bir kulüp kurmuşlardır. İzmir de ikamet eden İngiliz ailelerinin kurmuş oldukları bu Rugby futbol takımları her sene Eylül ayı içerisinde İstanbul ve İzmir de maçlar yapmaktaydılar. Fakat bu müsabakalar aileler arası karşılaşmalardan ileriye gidememiştir. Burada futbolun oynanmasına ön ayak olan aileler, Lafontaine, Whitdal, Graud ve Charnavut aileleridir.

Bu kulübü Arthur Whitdal, James Lafontaine, Edwitdal, Frank Whitdal, Edron Siro, Henry Culy, Richard Lafontaine ve İngiliz tabiyetine bağlı birkaç sporcu kurmuşlardı. O zaman kurulan bu kulüp İzmir'de bulunan İngiliz azınlığın sosyal yönlerini takviye etmek ve sportif faaliyetler yapmasını öngörmekteydi. O tarihte kulüp ve cemiyet kurmak çok zor olmasına rağmen yabancılar kapitülasyonlar nedeniyle bu haktan yararlanıyorlardı (Ertuğ 1977:6-7).

Bu futbol kulübü için Fişek (1985a:47), 1894 yılında Bornova da Türkiye'nin aynı zamanda ilk spor kulübü olan Football And Rugby Club'ün kurulduğunu söylemektedir.

Arıpınar ve diğerleri (1992:11) ise; İzmir de ilk futbol kulübünün 1894 yılında İngilizler tarafından kurulan “Football Club Smyra (İzmir Futbol Kulübü)” adı altında kurulduğu bildirilmektedir deniliyor

2.3.1.2.Football Club Smyra (İzmir Futbol Kulübü)

1894 yılında İngilizler tarafından ilk futbol kulübü olarak kurulmuştur. Kaynaklarımızda kulüple ilgili başka bilgilere rastlanılmamıştır (Arıpınar ve diğerleri 1992:11).

2.3.1.3.Pelops

1900 yılında kurulmuş Rum kulübüdür(Arıpınar ve diğerleri 1992:11).1906 yılı Temmuz ayında İzmir’in Karantina semtinde bulunan Pelops kulübü, kayak ve yüzme yarışması düzenlemiştir. Kaynaklarımızda kulüple ilgili başka bilgilere rastlanılmamıştır(Kahraman 1995:689).

2.3.1.4.Sporting Club

Bu kulübümüz için Tercüman gazetesi spor Ans. (1981:10) de 1896 yılında kurulduğu ve mavi-beyaz formayla oynadığı yazılmaktadır. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.3.1.5.Apollon

1900 yılında kurulmuştur, Rumların kurmuş olduğu bir kulüptür. (Arıpınar ve diğerleri 1992:71).Bu kulübümüz 1906 yılı ara olimpiyatlarına katılmıştır. Kahraman(1995:705)verdiği bilgiye göre “Sabah gazetesiyle” İzmir de yayınlanan “Ahenk” gazetesinde 1905 de olimpiyat seçmeleri için yarışmalar yapıldığını yazdığını söylemektedir. Bu ifadelere göre bu kulüp 1905 veya daha önce kurulmuştur. Kaynaklarımızda kulüple ilgili başka bilgilere rastlanılmamıştır

2.3.1.6.Panyonik

Rumların kurmuş olduğu bir kulüptür. Bu kulübümüz 1906 yılı ara olimpiyatlarına katılmıştır. Kahraman (1995:705)verdiği bilgiye göre “Sabah gazetesiyle” İzmir de yayınlanan “Ahenk” gazetesinde 1905 de olimpiyat seçmeleri için yarışmalar yapıldığının yazıldığı söylenmektedir. Bu ifadelere göre bu kulüp 1905 veya daha önce kurulmuştur. Kaynaklarımızda kulüple başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.3.1.7.Panianios

1900 yılında Rumların kurmuş olduğu bir kulüptür. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır. (Arıpınar ve diğerleri 1992:71).

2.3.1.8.Ermeni Dork

1900 yılında Ermeniler tarafından kurulmuştur. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır. (Tayga 1990:124).

2.3.1.9.Evangelidis

1914 yılında Rumlar tarafından mektep takımı olarak kurulmuştur. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır(Kahraman 1995:639).

2.3.1.10.İskos

Kaynaklarımızda adından başka bilgilere rastlanılmamıştır(Kahraman 1995:639).

2.3.1.11.Makabi

9 Eylül 1922'den sonra İzmir'in Karataş Semtinde Musevilerin kurmuş olduğu bir kulüptür. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır (Spor Ans. 1981:432).

2.3.1.12. Garibaldi

9 Eylül 1922 de İzmir'in işgalinden sonra Alsancak da İtalyanlar tarafından kurulmuştur. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır(Spor Ans. 1981:432).

2.3.1.13.Karakoviri

Karşıyaka anlamına gelmektedir. Kaynaklarımızda adından başka bilgilere rastlanılmamıştır(Spor Ans. 1981:430).

2.3.1.14.Midilli Karması

Rumların kurduğu bir kulüp olup, 1915 yılında bir turnuvada oynadığı için kuruluş tarihi 1915 veya daha öncedir. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır(Arıpınar ve diğerleri 1992, 72:Kahraman 1995, 639).

2.3.1.15.Buca

İngilizlerin kurmuş olduğu bir kulüptür. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır(Spor Ans. 1981:428).

2.3.1.16.İngiliz Kulübü

İngilizler tarafından Bornova da 9 Eylül 1922 den sonra kurulmuştur. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır (Spor Ans. 1981:432).

2.3.1.17.Packers

İngilizlerin kurmuş olduğu bir kulüptür. Altay kulübü ile 9 Kasım 1914 yılında maç yapmıştır(Spor Ans. 1981:428-431).1914 yılında Altay kulübüyle maç yaptığı için kuruluşu 1914 veya daha öncedir. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır.

2.3.1.18.Amerikan Koleji

16 Kasım 1914 yılında Altay kulübüyle maç yapmıştır. 1914 yılında Altay kulübüyle maç yaptığı için kuruluşu 1914 veya daha öncedir. Kaynaklarımızda başka bilgilere rastlanılmamıştır(Spor Ans. 1981:431).

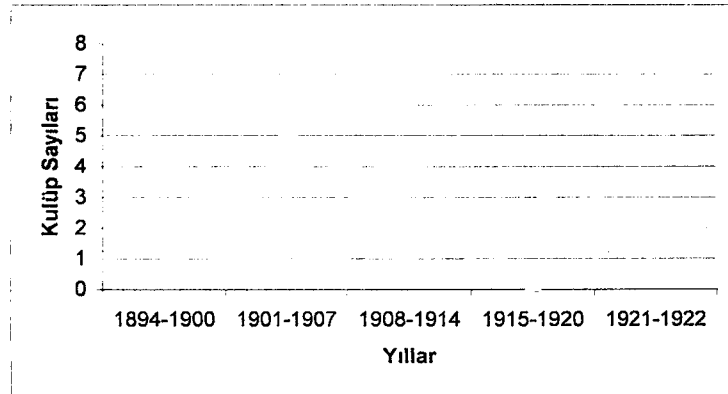
2.3.1.19.Scotch School:

Okul takımudur kaynaklarımızda adından başka bilgilere rastlanılmamıştır (Arıpınar ve diğerleri 1992:72).

2.3.1.20.İskoç Okulu:

Kaynaklarımızda adından başka bilgilere rastlanılmamıştır (Arıpınar ve diğerleri 1992:72).

Grafik2. 1894-1922 İzmir'de Kurulan Yabancı Futbol Kulüpleri

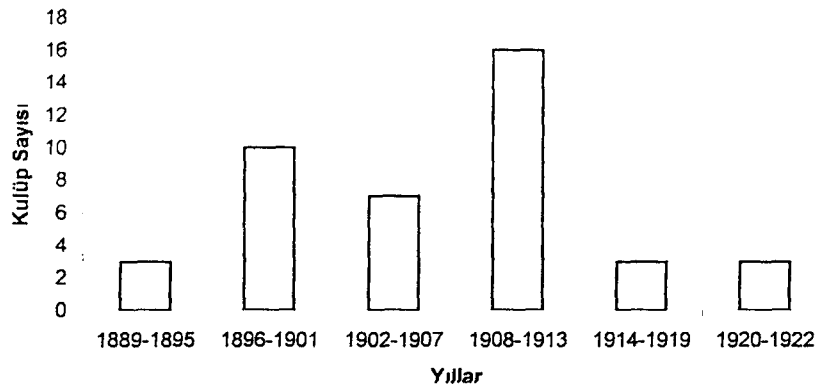

Önceki sayfalarda belirttiğimiz gibi Ülkemizde modern anlamda futbol ilk önce İzmir'de oynanmış fakat kulüpleşme İstanbul'dan sonra başlamıştır.

Yukarıda İzmir'deki kulüpleşme durumunu gösteren grafiğe göre ilk yıllarda hızla bir artış gösterilmiş fakat 1914 yılına dek te birer ikişer azalma

görülmektedir.1915-1920 yılları arasında I.Dünya savaşı, İzmir'in işgali, Kurtuluş savaşı gibi nedenlerle kulüp kurulamamıştır.1921-1922 yıllarında ülkemizde kala yabancı uyruklu vatandaşlarımız tarafından kurulmuştur.

Grafik3. 1889-1922 Tarihleri Arasında Türk Topraklarında Kurulan Toplamı Yabancı Futbol Kulüpleri

Yukarıdaki grafikte ilgili önce yabancıların belli bir süreç içerisinde bir çok kulüp kurmuş olmalarının nedeni nedir? Diye bir soruyla başlamak daha uygundur. Bu durumun en önemli nedeni; yabancılar kendilerine tanınan ayrıcalıktan faydalanarak spor konusunda istedikleri dernekleri veya spor kulüplerini kurabilmeleridir. Özellikle ülkemizde İzmir ve İstanbul'da oturan İngiliz, Musevi, Yunan, Rum ve Ermeni tabiyetine mensup vatandaşımız olan insanlar bu haktan yeterince yararlanıyorlardı. O zamanki siyasi şartlara bağlı olarak Türklerin bu haktan yararlanması imkansızdı.

Grafikteki verilerin tamamı tez içindeki bilgilerden alınmıştır. Ortaya çıkan bu grafiğe göre; yabancılardaki futbol kulüpleşmesi 1889 yılında başlamıştır. 1889-1895 yıllarında kurulan kulüpler özellikle aileler arasında kurulduğu için 3 taneyle sınırlıdır. Kurulan bu üç kulübün faaliyetiyle spor ve kulüpleşme yayılmaya başlamıştır.1896-1901 tarihleri arasında 10 tane, 1902- 1907 tarihleri arasında 7 tane kulüp kurulmuştur. 1908-1913 yılları arasında II. Meşrutiyetin ilanıyla o ana kadar kurulan kulüplerin %80 oranında çok hızlı bir artışla 16 kulüp kurulmuştur.1912-1913 yıllarında balkan savaşları,1914 yılında I. Dünya savaşı ve Osmanlı ülkesinin işgali gibi durumlardan dolayı kulüpleşme çok yavaşlamıştır.1920-1922 tarihlerinde kurulanlar ise ülkemize çalışmak için gelen teknisyen işçi ve yurdumuzda kalan yabancıların kurduğu kulüplerdir.

2.3.2. İzmir'in Türk Futbol Kulüpleri

2.3.2.1. Karşıyaka Terbiye-İ Bedeniye Yurdu (Karşıyaka İdman Ocağı)

İzmir'in Karşıyaka semtinde oturan Türk gençlerinden Zühtü Işıl, Cemal Ahmet Umar, Osman Güven, Hüseyin, Refik Civelek, Tercüman Salih Beylerin semtin ünlü Omiros tarlasında yaptıkları bir toplantıdan sonra Bahariye Sokağı 17 numaralı evde tekrar bir araya gelerek Karşıyaka İdman Ocağı adıyla 1912 yılında İzmir'in ilk Türk spor kulübünü kurmuşlardır. İlk forma rengi yeşil-laciverttir. daha sonra alınan bir kararla forma rengi kırmızı yeşil olmuştur (Sungur 2002:30).

Tercüman Spor Ans. (1981:429) de Karşıyaka Kulübü ile ilgili; Omiros tarlasında zeytin ağaçlarının altında bir toplantı yapılmış toplantıya Raşit, Kemal, Zühtü, Rıfat, Muammer, Suat, Kadızade Raşit, Süreyya İblikçi, Sadrettin İşçimenler ve Halid Onaran'ın da katıldığını ve kurulan kulübü Karşıyaka İdman Yurdu adını verdikleri, ayrıca kulübün futbol takımı ilk maçını Alaybeyi Rumları ile yaptığını, ilk oyuncuların Bostanlı İsmail, Hüseyin, Refik, Prankopulo, Uzun Suat, Muammer, Hüsamettin gibi oyuncuların olduğunu yazmaktadır. Bunlardan başka I. Dünya savaşında faaliyetine ara veren kulübün 1 Ekim 1922 de Karşıyaka da Gençlerbirliği adıyla bir kulüp kurulduğunu 1923 de Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının kurulmasıyla bu kulübün feshedilerek yerine, Karşıyaka İdman Yurdu ilhak edilerek, Karşıyaka Spor Kulübü adıyla tescil edildiği yazılmaktadır.

Karşıyaka spor kulübü, Türk sporunda da önemli bir mevkiye sahiptir. Kuruluşunu takiben İttihat ve Terakki Cemiyeti binasını lokal olarak kullanan ve I. Cihan harbi devamı müddetince (Müdafaa-i Milliye Cemiyeti) tarafından himaye edilen Karşıyaka, İzmir işgale uğrayınca bir müddet faaliyetini tatil etmek zorunda kaldı. Ve acı günler mazide kalıp memleket istiklaline kavuştuktan sonra Karşıyaka Gençlerbirliği adı altında tekrar spor sahalarına döndü. 1924 yılında Karşıyaka Spor Kulübü adını almıştır (Somalı 1989:87).

Karşıyaka Türk sporunda yalnız futbol alanında değil basketbol, yüzme ve yelken dallarında da faaliyetler gösteren bu dallarda Türk milli takımları formasını giyme onuruna ulaşan sporcular yetiştirdi. Karşıyaka çeşitli iniş çıkışlarla Türk futbolundaki yerini korudu (Spor Ans. 1981:430).

2.3.2.2. Altay Spor Kulübü (Altay Gençlik Kulübü)

Meşrutiyetin ilanından sonra fırkalar ve partiler gençlikle yakından ilgilenmiştir. Bu yakın ilgilenmeler sonucunda Hürriyet ve İtilaf Fırkası da Karşıyaka kulübünü, buna karşılıklıta İttihat ve Terakki Fırkası Altay ve Altınordu kulübünü kurmuşlardır (Fişek 1980:332).

“Baha Esat Tekand, Rıfat İyison, Fikret Tahsin Soydam, Dr. Kemal Tahsin Soydam. Mazlum Öksüz. Süleyman Hüsnü. Enver Esat Tekand, Hüsnü Uğural, Kemal Çakırel. Tüccar Süreyya, Esat Çınar, Nuri Sıtkı Erboy, Gümrük Komisyoncusu Zühtü ve ağabeyi Raşit, Fethi Özalp, Nezihî bey aralarında 1913 yılında federe olmayan bir kulüp kurdular”

Kırmızı-beyaz renklerle faaliyet gösteren bu kulüp içinde kısa zamanda resmi hüviyet kazanma isteği doğdu. İttihat ve Terakki Cemiyeti Umumi katibi Celal bey (eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar) İzmir’c gelip İzmirdeki Türkçülük ve Milliyetçilik hareketini geliştirmek için gençlerin her türlü çalışmalarına maddi ve manevi destek oldu. İşte bunun üzerine Celal Bayar, Sultani İdadisinin müdürü Şükrü Saraçoğlu, Müdür muavini Baha Esad Tekand, Şark İdadisi müdürü Necati bey, İzmir valisi Rahmi bey, Vasıf Çınar, yaptıkları toplantıda ciddi ve organize bir kulüp fikrini geliştirdiler (Spor Ans. 1981:430).

Bu fikir üzerine bugün Alsancak adıyla anılan eski Frenk mahallesinin Gül Sokağında önceleri Sait Joseph Fransız mektebi iken I. Dünya savaşı sırasında Şark İdadisine verilen binada (Arıpınar ve diğerleri 1992:73) 16 Ocak 1914 günü Hilal adıyla bir spor kulübü kuruldu (Atabeyoğlu 1991:68).

Bu kulübün kurulmasında Şark İdadisi müdürü Necati bey, (daha sonra Milli Eğitim Bakanı)başrolü oynadı. Diğer kurucular arasında Çiftçi Necati bey, Vasıf Çınar, (İzmir eski milletvekili ve Moskova büyükelçisi)Talat Erboy, Evliyazade Nejat, Raif Nezihî Yazar, Şimendiferci Rıfat (Arıpınar ve diğerleri 1992:73). Sultani İdadisinin müdürü Şükrü Saraçoğlu, Baha Esat Tekand beyler yer almıştır (Spor Ans. 1981:431). Kulübün adı üzerinde yapılan tartışmalarda en çok “Altay” ve “Ergenekon” üzerinde duruldu ve sonunda Altay da karar kılındı. Futbol sahalarda büyük varlık gösteren ve Hilal adıyla faaliyete geçen takım kısa süre sonra yukarıda da söylediğimiz gibi Altay adını alan kulüp (Arıpınar ve diğerleri 1992:73).Celal

Bayar'ın yardımıyla İttihat ve Terakki Firkasının kiraladığı bina içine almıştır (Fişek 1985a:67).

Altay kulübünün ilk futbol takımı şu isimlerden oluşmuştu. "İbrahim, Sıhhiyeci Kenan İstanbullu, Adnan bey, Doktor Tahsin Soydam, Raşid Karşıyakalı, Şimendiferci Rıfat İyison, Sabri Süleymanoviç, Mazlum Öksüz, Teyyareci Mazlum, Hüsnü Uğural, Talat Erboy"

Altay I. Dünya savaşı sırasında azınlık kulüpleriyle amansız bir futbol savaşı verdi. Bornova ve Buca da ki İngiliz takımları, Al sancaktaki Panionios ve Apollon Rum takımları, tamamen Rum öğrencilerin okuduğu okulun adını taşıyan Evangelidis takımı, Amerikan Kolejinin İngiliz ve Rumlardan kurulu ekibi, Tepeçayır'ında ki Rum- İngiliz karışımından oluşan Pelops kulübü İzmir'de futbol egemenliğini ellerinde bulunduruyorlardı (Atabeyoğlu 1991:68). İşte Altay tüm bu takımlara karşı mücadeleye girişti. Bu mücadelede başarılı olması Altay'ın bölgede isim yapmasını sağladı. Altay 1915 de yapılan ilk lig mücadelesini şampiyon bitirdi.

15 Mayıs 1919'daki Yunan işgalinde Altay'ın kurucuları ve bazı futbolcuları halkı kıskırttıkları gerekçesiyle arandılar. Bu yüzden 1918 yılında kulüplerinin çoğunluğu ve kurucular çeşitli yerlere dağıldılar. Ancak Şark Gazetesi sahibi Halil Zeki Osman bey, Altaylı futbolcuların dağılmasını önlemek amacıyla çalışmalarına başladı ve bu kulübün faaliyetini İdman Yurdu olarak devam ettirdi(Spor Ans. 1981:432).

9 Eylül 1922 günü İzmir'in kurtulmasından sonra dağılmağa yüz tutmuş Karşıyaka, Altay ve İzmir İdman Yurdu kulüplerinin temsilcileri yeniden bir araya geldiler. Karşıyaka ve Altay kuruluşlarını yeniden gerçekleştirdiler. İdman Yurdu Altay ile birleşmeyi reddetti. Kurtuluşla birlikte çeşitli semtlerde birçok kulüp kuruldu (Spor Ans. 1981:432).

Kurtuluştan sonra kulübün kurucularından Vasıf Çınar'ın çabasıyla Altay kulübü yeniden canlanmış, eski gücünü bulan takım 1923-24 yılında düzenlenen ilk İzmir futbol liginin şampiyonluğunu kazanmıştır. (Arıpınar ve diğerleri 1992:73).

2.3.2.3.İzmir İdman Yurdu (İdman Yurdu)

1919 yılında Yunan işgali sırasında Altaylı bazı futbolcularla İzmir Sultanisi futbolcuları tarafından işgalcilere karşı duyulan hırsla İttihat ve Terakki Mektebi karşısındaki bir binada kuruldu. Kulübün başında, "Şark" gazetesinin sahibi Halil

Zeki Osman Bey ile Tüccar Hacı Hüseyin Bey bulunuyorlardı. İşgalin en karanlık günlerinde Rum takımlarıyla yaptığı maçlarda aldığı başarılarla milletin yüzünü güldürmüştür. Bu takımda Kırsakal Muzaffer, Suphi, Mustafa Balöz, Zım Zım Osman, Mamako Saim Seymener, Koca Mehmet, Sakızlı Neşet, Sivri sinek Baha, Mazlum Muammer, Dede Kenan, Bacak Mehmet, İmanim Celal, Kolokir Hüseyin, Yanık Hasan ve Aydın'lı Adnan (Eski başbakanlardan Adnan Menderes) gibi unutulmaz futbolcular yer alıyordu. Kırmızı-beyaz formasıyla İzmir Futbol tarihinde ölümsüz bir yeri bulunan İzmir İdman Yurdu İzmir'in kurtuluşundan kısa bir süre sonra dağıldı. Bunda takımı oluşturan futbolcuların yeniden açılan eski kulüpleri olan Altay kulübüne dönmelerinin de önemli etkisi olmuştur. 20 Ağustos 1923 de İdman Yurdu yeniden açıldıysa da tutunamayarak anılarda unutulmaz bir yer alıp ortadan spor tarihi içindeki yerini almıştır (Arıpınar ve diğerleri 1992:73).

2.3.2.4.Gençlerbirliği:

1 Ekim 1922 de Karşıyaka da Gençlerbirliği adıyla kurulmuştur. Ancak 1923 yılında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının kurulmasıyla Gençlerbirliği feshedilmiştir (Spor Ans. 1981:429).

2.3.2.5.Altınordu Spor Kulübü (Altınordu Gençlik Kulübü)

Bu kulübümüz şhrin Yunanlılardan kurtarılmasından bir müddet sonra kurulmuştur.

İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilince İzmir'in ikinci Türk kulübü Altay bir müddet için faaliyetini tatil etmek zorunda kaldı. Bu durum üzerine bir kısım Altay'lılar "İzmir İdman Yurdu" kulübünü kurdular. 1922 yılında güzel İzmir aydınlığa kavuşunca Altay tekrar vücut bularak spor sahalarına döndü. Bu arada kulüp idareci ve sporcuları arasında bir takım anlaşmazlıklar meydana geldi ve 1923 yılında Altay'ın Ankara'ya yaptığı ilk seyahate katılmayan bir kısım idarece ve sporcular aynı yıl lacivert-kırmızı renkli Altınordu'yu tesis ettiler (Somalı 1989:81).

Kulübü tesis edenler: Mustafa Balöz, Hüseyin Yurdakul ve Mehmet Hancıoğlu tarafından Basmane, Tilkilik- Namazgah bölgesinde bir kulübün yokluğu Ragıp Paşa kıraathanesinde ele alınmış toplantı sonucunda semtin büyükleri olan Hacıhasanzade Ethem ve Cevdet Fuat Beylere aktarılmış bunlarda durumu Eczacı Süleyman Ferit (Eczacıbaşı) Bey'e aktarmışlar, konuşmalar ve tartışmalar sonucunda İzmir'deki Altınordu kulübü kurulmuştur (Atabeyoğlu 1991:88).

Kurulduğu yıl mezarlık başındaki Havra Sokağında ufak bir odada barınan Altınordu Gençlik kulübü kısa bir devre içinde büyük gelişmeler kaydedip 1926 yılında Tilkilik semtinde Osman Zade yokuşunda eskiden medrese ve harap bir halde iken sonradan bu kulüp tarafından tamir edilerek güzel bir vaziyete getirilen binaya yerleşmiştir.

Altınordu sporun birçok dallarında faaliyet gösterip çok sayıda şampiyonluklar almış ve bilhassa basketbol, Voleybol, atletizm, hentbol dallarında İzmir'in hakimi olmuştur (Somalı 1989:81).

2.3.2.6.Sakarya Kulübü:

1923 yılında İzmir'in Eşrefpaşa semtinin Mısırlı Cad. bugünkü adıyla Hatay Caddesinde kurulmuştur. Sakarya kulübü kısa zamanda gelişmeler kaydedip 1930 yılı İzmir Lig şampiyonluğunu kazanmıştır. Sonra aynı semtin Altınay kulübüyle birleşerek mavi-beyaz renklerle İzmirspor olmuştur(Somalı 1989:87).

2.3.2.7.Altınay Kulübü:

Bu kulübümüzde İzmir'in Eşrefpaşa semtinde 1923 yılında kurulmuştur.1930 yılında aynı yerin Sakarya takımıyla birleşerek mavi-beyaz renklerle İzmir sporu oluşturan diğer takımımızdır (Somalı 1989:87).

2.3.2.8.Göztepe Spor Kulübü

İzmir'in Altay Futbol takımı, 1925 yılında bir davet üzerine Aydın'a gitmişti (Arıpınar ve diğerleri 1992:85). Altay'ın Aydın da yaptığı bir maç sırasında doğan bir anlaşmazlık sonucu takımdan ayrılan Muammer, Müshed, Nadir, Ahmet, Kenan, Ferit ve Nevil Beylerin çabalarıyla İzmir'in Göztepe semtinde kuruldu(Spor Ans. 1981:624). Atabeyoğlu Türk Spor Tarihi Ansiklopedisinde bu kulübün Güzelyalı (eski adıyla Kokaryalı) semtinde kurulduğunu belirtmiştir (Atabeyoğlu 1991:98).

Göztepe Gençlik kulübü bilhassa deniz sporlarındaki başarıları ve futbolda kazandığı 6 İzmir lig ve 1. Türkiye şampiyonluğu dışında İzmir'in kulüpleri içinde en çok dış seyahat yapan kulüp özelliğini de taşımaktadır (Arıpınar ve diğerleri 1992:85).

Sarı – kırmızı renkleri altında kurulan Göztepe spor kulübü, Avrupa Fuar Şehirleri Kupası, UEFA Kupası ve Avrupa Kupa Galipleri Kupasında da başarılı sonuçlar aldı ve yarı finale yükselen ilk Türk takımı unvanını kazandırmıştır (Spor Ans. 1981:624).

2.3.2.9. İzmirspor Kulübü (İzmirspor Gençlik Kulübü)

İzmir'in Eşrefpaşa semtinde, Sakarya adıyla kuruldu. Altınay kulübüyle birleşerek 1930 yılında İzmir spor adını aldı (Büyük Larousse Sözlük ve Ans.1992:6025)

Elimizdeki mevcut kaynaklarda İzmir spor kulübü ile ilgili kuruluşuna ait değişik tarihler ve değişik forma renkleri verilmektedir. Ama Altınay ve Sakarya kulübünün birleşerek İzmir spor olduğu tüm kaynaklarda belirtilmiştir.

1923 yılında İzmir'in Eşrefpaşa semtinde Sakarya ve Altınay adlı iki gençlik kulübü doğmuştu. Sakarya kulübü kısa zamanda gelişmeler kaydedip 1930 yılı İzmir lig şampiyonluğunu kazanınca aynı semtin diğer takımı Altınay Sakarya kulübüyle birleşmek zorunda kaldı ve böylece Türk sporunda mavi-beyaz renkli İzmir spor doğmuş oldu (Somalı 1989:87).

Temelini 1923 yılında kurmuş bulunan Sakarya kulübü teşkil eder. Bu kulüp 1930 yılında Altınay kulübüyle birleşmesi sonucu İzmirspor adıyla ortaya çıktı. Mavi-beyaz formalı kulüp özellikle futbol sahalarında büyük varlık gösterdi. İzmir'in Eşrefpaşa ve Hatay semtlerinin gözdesi oldu (Arıpınar ve diğerleri 1992:73).

Tercüman Gaz. Spor Ans. (1981:664)de, İzmir sporun forma renkleri lacivert-beyaz olarak verilmiştir.

2.3.2.10. Trablusgarb

2.3.2.11. Turan

2.3.2.12. Midilli

Yukarıdaki 10. 11. 12 numaralı takımlar 17 Nisan 1915 yılında iki devreli 1.5 ayda tamamlanan ilk ligde oynamışlardır. Kuruluş tarihleri 1915 veya daha öncedir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda Kulüpler hakkında başka bilgilere rastlanmamıştır (Spor Ans. 1981:430).

2.3.2.13. İzmir Sultanisi

İzmir'de Türk gençleri tarafından kurulan ilk futbol takımı 1910 yılında kurulan eski adıyla İzmir İdadisi yeni adıyla İzmir Sultanisi futbol takımı olarak ortaya çıkmıştır.

İzmir Sultanisinde Ermeni tebaasından Melikyan efendi okulun beden eğitimi öğretmeniydi. Bu Melikyan Efendi Türklere ilk futbol oynatan kişiydi ve devrinin bilardo şampiyonuydu. Okulundaki öğrencilerine futbolu öğretti ve bunların

arasından en yetenekli olanlarını toplayarak bir takım kurdu. İzmir Sultanisi takımı kırmızı- beyaz formasıyla İzmir'in ilk Türk futbol takımı unvanını almıştır.

İzmir Sultanisinin bu davranışı diğer okul takımları için örnek teşkil etmiş ve bir çok okul takımı kurulmuştur. İzmir'de Türk takımları arasında ilk maçlar okullar arasında yapılmıştır. İzmir Sultanisinin ilk futbolcuları; Faik(Ordu ili eski emniyet müdürü), Dr. Fikret Tahsin, Baha Esat (şeker şirketi genel sekreteri Tekand), Dr. Giritli Şefik, Sakızlı Muammer, Muhacir Mehmet, Demircili Cafer, Veteriner Şahap, Mühendis Rüstem, Dr. Hüseyin Hulki(eski millet vekili), Ödemişli Hamdi, Kazanlı Tatar Hasan, Darüşşafakalı Hasan, Çakır İsmail, Hüsnü Uğurel (eski İstanbul beden terbiyesi bölge müdürü)

Bornova ve Buca da ki İngiliz takımlarından başka Pelops, Panionios, Apollon, Skotch Sholl, Evangelidis ve Apollon gibi Rum ve Ermeni kulüplerinin yıllarca egemen oldukları futbol ve İzmir'in sahaları artık Türklerin adını da duyurmaya başlamıştı (Atabeyoğlu 1991:56-57).

1915 yılında İzmir'deki mevcut bütün takımları yenen Sultani takımı şükse yapmıştır. Bu takımda şu futbolcular; " Faik, Sudi, Ömer, Sakızlı Muammer, Harp malûlü Cafer, Mücahit Mehmet, Ödemiş'li Hamdi, Kozanlı Tatar Hasan, Darüşşafakalı Hasan Efendi, Nihat, Çakır İsmail" vardı (Spor Ans. 1981:430).

2.3.3.İzmir'in Kurtuluşundan Sonraki Takımlar (9 Eylül 1922 Sonra)

İzmir'in kurtuluşla birlikte çeşitli semtlerde birçok kulüp kuruldu. Bunların başlıcaları şunlardır: Karşıyaka da Yeşil Yuva, Namazgah da Hilal Terbiye-i Bedeniye Kulübü, İki Çeşmelikte Yıldız, Yapıcıoğlu'nda Güzel İzmir, Bayraklı da İttihat-ı Spor, Bornova da İdman Ocağı, Yıldırım Spor, Tayyareciler Kulübü, Erkek Muallim Mektebi, Sanatkarlar Mektebi Futbol takımları kuruldu (Spor Ans. 1981:430).

2.4. Ankara'da Futbol

2.4.1.Ankara Gücü (İmalat-I Harbiye)

Milli mücadele yıllarına kadar basit bir bozkır halindeki Ankara'ya futbolun bu yıllarda girdiği bilinir. Ankara'ya futbolun milli mücadele yıllarında kurtuluş savaşı nedeniyle İstanbul dan gelenlerin getirdiği söylenebilir. Bunda bugün

başkentini taşıyan Ankaragücü kulübünün temelini oluşturan kişilerinde önemli katkılarının bulunduğu bir gerçektir (Arıpınar ve diğerleri 1992:58).

1910 yılında İstanbul'da, Sultanahmet Sanat Okulunun ikinci sınıf öğrencileri tarafından Altınörs adıyla kurulan kulüp daha sonra aynı okulun son sınıf öğrencileri tarafından kurulmuş bulunan Sanatkarın Gücü ile 1913 yılında birleşerek Turan Sanatkarın Gücü adını almıştır. Yedi yıl süre ile Cuma Liginde katılan takım başarılı grafik çizmiştir (Atabeyoğlu 1993b:76).

1920 yılında milli mücadelenin Kurtuluş Savaşına dönüşmesiyle Turan Sanatkarın Gücünün tüm futbolcuları ve üyeleri Ankara'ya koşmuşlar ve dövüşen ordudan ihtiyacını karşılamak üzere faaliyete geçmişlerdir. Milli mücadelede fiilen görev alan Turan Sanatkarın Gücü mensupları cephaneye yüklü bir treni cepheye yetiştirirken Ahmet Şefik, Muharrem Ali ve Süleyman Hüsmen adlarındaki 3 futbolcu şehit düşmüşlerdir.

Büyük zaferden sonra Ankara da kalan kulüp daha sonra başkentte ortaya çıkan Santral Sanatkarın Gücü ile birleşip Anadolu Sanatkarın Gücü adını almış daha sonra bu isim yapılan işe uygunluğu itibarıyla İmalat-ı Harbiye şekline dönüşmüştü. Sarı-lacivert formalı kulüp 1930 yılında Ankaragücü adını aldı (Arıpınar ve diğerleri 1992:58).

Somalı(1989:82) Ankaragücü futbol takımının 1926 yılında İmalat-ı Harbiye ismini aldığını, 1933 yılında da ismini çevirerek Ankaragücü olduğunu yazmıştır. Başkentini bu ilk kulübü, Türk sporunda önemli bir yer tutar. Sporun çeşitli dallarında başarıyla faaliyet gösterip çok sayıda şampiyonluklar kazanan Ankara Gücü futbolda 4 kez Ankara birinciliği elde etmiştir.

2.4.2.Gençlerbirliği

Kırmızı-siyah renklerin temsilcisi Gençlerbirliği, Ankara'nın olduğu kadar Türkiye'nin de çok sevilen bir kulübüdür. Başkent sporunun her branşında büyük başarılar elde eden Gençlerbirliği kulübü 1923 yılında Ankara da bugün Atatürk Lisesi adıyla anılan Ankara Erkek Lisesi 7.Sınıf talebeleri tarafından kurulmuştur (Atabeyoğlu 1991:85).

İşin başında sadece futbolla uğraşan Gençlerbirliği, kulüp başkanlığını kabul eden lise müdürü Münif Kemal'in verimli çalışması sayesinde kısa zamanda başarılı

olarak diğer spor branşlarında da faaliyete geçmek suretiyle verimli bir çalışma yoluna girmiştir.

Gerçek manada bir spor anlayışı içinde futbol kadar diğer branşlara da gereken önem verilmesi başarılı neticeler vermiş ve kırmızı-siyahlı kulübün sporcuları atletizm, güreş, eskrim, bisiklet, boks, voleybol, basketbol, ping-pong, tenis, kayak ve atıcılık şubelerinde Ankara ve Türkiye şampiyonlukları kazanarak Türk sporunda büyük Gençlerbirliğini oluşturmuştur.

Yarım asırlık spor hayatımızda taşra kulüpleri içinde 3 büyüklere futbolda devamlı kafa tutan yegane kulüp Gençler birliği olmuştur. Ankara'nın bu çetin kulübü sırasıyla 1923, 25, 30 senelerinde Ankara lig şampiyonluğu kazanmıştır.

Gençler birliği kulübü kuruluşundan itibaren Münif Kemal, Saffet Gürol, Mümtaz Tarhan ve Orhan Şeref Apak gibi çok değerli idareciler elinde ayrıca, Atatürk Lisesi gibi değerli ilim teşkilatından aldığı manevi kuvvetle spor sahalarında daima dimdik ayakta durmaktadır (Somalı 1989:85).

2.4.3.Muhafız Gücü:

18 Temmuz 1920 tarihinde Atatürk'ün emriyle Muhafız Gücü Takımı kurulmuş başına da spora çok meraklı olan teğmen İsmail Hakkı Bey getirilmiştir. Onun kişisel çabalarıyla Muhafız Takımı bünyesinde 1 Haziran 1923 günü Muhafız Gücü ismiyle bir spor kulübü kurulmuştur. Bordo- turuncu formalı takım asker sporcularla büyük varlık göstermiştir. Başkent'in bir yıldız takımı olarak başta futbol olmak üzere sporun her dalıyla yakından ilgilenmiştir (Atabeyoğlu 1991:84).

2.5.Eskişehirde Futbol

Eskişehir Türk futbolunda önemli bir yeri bulunan bölgemizdir. Ankara ve İstanbul dan sonra Türkiye şampiyonluğunu kazanan üçüncü bölge olmak şerefini taşıyan Eskişehir de futbolun geçmişi 1910 yılların sonlarına kadar uzanır (Arıpınar ve diğerleri 1992:75).

2.5.1.Eskişehir İdman Yurdu

Eskişehir'de futbolun öncüleri Sultani öğrencileri ile öğretmenler ve kurtuluş savaşına katılan subaylardır. 1920 T.B.M.M' nin kuruluşuyla birlikte Anadolu da canlanan sosyal hareketler Eskişehir de ilk futbol kulübünün kurulmasına yol açmış ve (Spor Ans. 1981:445) Eskişehir İdman Yurdu ismiyle ilk kulüp kurulmuştur. Tahlıl

pazarında toplanan gençler K m k Hasan Bey'in oğlu Cevat Bey, Müfettiş Hüsnü bey, Muallim Elatun, Cem G ncy, Bekir Sıtkı Erdoğan, Muallim Ali Şefik Bakay Bey'in kuruculuğunda Eskişehir İdman Yurdu lokalini açtılar. Sonradan Kırklareli milletvekili seçilen Şefik Bakay ilk başkan oldu. Futbol takımı kısa zamanda başarı gösterdi. 1923 de Cumhuriyet ilanından az sonra T.C.D.D. Genel müdürü Behiç Bey'in tahsis ettiği vagonla Ankara ya giden Eskişehir İdman Yurdu takımı Başkentte ilk futbol maçını oynadı. İmalat-ı Harbiye fabrikasının karşısındaki çorak sahada Ankara muhtelifi ile yapılan bu ma  yağmur yüzünden yarım kaldı (Spor Ans. 1981:446).

Eskişehir İdman Yurdunun kurulmasından 2 yıl sonra 1922 de Türk gücü kulübünün kurulmasıyla Eskişehir de futbol biraz daha hareketlenmiŐ, 1924 yılı mart ayında Paris Olimpiyat Oyunlarına hazırlık amacıyla ilk kez Eskişehir de tertiplenen seçme mahiyetindeki bölge maçları EskiŐehirliler arasında büyük bir futbol sevgisi tohumu atmış, bu da yeni kulüplerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Arıpınar ve diğerleri 1992:75).

2.5.2.Eskişehir Demir Spor Kulübü:

1930 yılında kuruldu. Forma renkleri kırmızı-laciverttir. Eskişehir'in en fazla Şampiyonluk kazanan kulübü, futbol sahası, spor salonu, güreş çalışma salonuna sahiptir, bu saha ve salonlara ait sporlarla yakından ilgilenmiştir (Spor Ans. 1981:280).

2.6. Trabzon'da Futbol

Trabzon da futbolun 1910 yıllara kadar uzanan köklü bir geçmişi vardır. Ancak Trabzon da mevcut bu g c l  takımların bir araya toplanarak Trabzon futbol ligini oluŐturmaları Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının aracılıyla mümkün olabilmıŐtir.

Trabzon Lisesi, Muallim Mektebi ve Ticaret Lisesi gibi okul takımlarının yanı sıra İdman Ocağı ile İdman Gücü arasında baş gösteren büyük rekabet Trabzon futbolunu renklendiren en önemli amil olurken Necmi Atı takımı da zaman zaman bu heyecanı artıran unsur olmuştur (Arıpınar ve diğerleri 1992:77).

2.6.1.Trabzon İdman Ocağı:

Dalga dalga tüm yurda yayılan futbol Trabzon`da okullardan sonra okul dışına taşarak yayılmış ve bunların sonucunda okul takımları haricinde kulüpler kurulmaya başlamıştır.

1921 yılında Münir Pertev Subaşı, Burhaneddin Kahyaoğlu, Hızırrahman Reşit Öymen, Tevfik Yunusoğlu, Kemal Subaşı ve Ali Yusuf Bey`ler tarafından Trabzon İdman Ocağı takımı kurulmuştur.

Sarı- kırmızı formalı İdman Ocağı kulübü aynı şehrin bir başka spor ocağı olan İdman Yurdu arasında Ocak- Yurt rekabeti olmuştur. Bu rekabet Trabzon`daki futbolun sevilmesine ve gelişmesine katkıda bulunmuştur (Atabeyoğlu 1991:78).

2.6.2.Sebat Gençlik Kulübü:

1923 yılında kırmızı-beyaz forma renkleriyle kuruldu. Trabzon`un Akçaabat ilçesinin takımıdır. Amatör ligde şampiyonluklar kazandı. Karadeniz bölgesi takımlarına bilhassa Trabzon spora birçok genç oyuncu verdi. Kaynaklarımızda kulüple ilgili başka bilgilere rastlanılmamıştır.(Spor Ans. 1981:850).

2.7. Adana`da Futbol

Türk futbolunda önemli bir yeri bulunan Adana`ya futbol 1910 yıllarda girmiş, ilk futbol kulübü ise 1913 yılında Adana Türk Gücü adı altında kurulmuştur. Daha sonra başta Adana Demir Spor ve Toros Spor olmak üzere ortaya çıkan yeni yeni kulüplerle pek yakın bir mesafedeki Mersin den İdman Yurdu ile Seyhan Spor ve Milli Mensucat, Adana futboluna renk ve heyecan katan kulüpler olmuşlardı. Adana da ilk futbol ligi 1923 yılında kurulmuş ve bu lig 14 yıl süreyle aynı yılın içinde oynayıp bitmiş, 1936-37 den itibaren de futbol sezonu haline dönüşmüştür.

2.7.1. Adana Futbol Ligi

“1923 Adana Türk Ocağı, 1924 Adana Türk Ocağı, 1925 Adana Türk Ocağı, 1926 Mersin İdman Yurdu,1927 Mersin İdman Yurdu, 1928Adana Seyhan spor, 1929 Adana İdman Yurdu, 1930 Adana İdman Yurdu” (Arıpınar ve diğerleri 1992:76-77).

Adana ilindeki futbol kulüpleri lig cetvelinde görülmektedir. Bu kulüplerle ilgili Mersin İdman Yurdu haricindeki kulüplerle ilgili elimizde mevcut bilgi olmadığı için ayrı yazma gereği duymadık.

2.8.Mersinde Futbol

2.8.1.Mersin İdman Yurdu Gençlik Kulübü

Mersinin sevilen simalarından biri olan İbrahim Yekta Bey ile 15 arkadaşı spor konusunda sohbet ederken bir kulüp kurma fikri ortaya çıkıyor ve hemen o anda bir kulüp kurulmasına karar vermişlerdir. Dışarıda fırtınalı ve şimşekli hava olduğundan, tarihi günün anısını yaşatmak amacıyla göğün mavisi ve şimşegin kırmızısını renk olarak seçmişlerdir. Sonra bu kurdukları spor ocağına İdman Yurdu adını vermişlerdir (Atabeyoğlu 1991:98).

1925 yılında kırmızı-lacivert formalarıyla Mersin İdman Yurdu Güney bölgesinin en eski kulüplerindendir. Yıllarca (Adana bölgesi) liginde Adananın dışı takımlarına karşı çetin mücadeleler vermiştir (Somalı 1989:87).

Mersin İdman Yurdu İçel amatör liginde 33, Çukurova liginde 4, amatör Türkiye 1. Liginde 1 şampiyonluk ile, Türkiye 2. Lig şampiyonluğu ve 1967 de Başbakanlık kupasını kazandı (Spor Ans. 1981:748).

2.9.Aydında Futbol

2.9.1.Aydın Spor Gençlik Kulübü:

1923 yılında siyah-beyaz forma renkleriyle Aydın da kuruldu. İlk yıllarında İzmir spor mahalli liglerine katıldı. Kaynaklarımızda kulüple ilgili başka bilgilere rastlanılmamıştır. (Spor Ans. 1981:117).

2.10.Konya'da Futbol

2.10.1.Konya İdman Yurdu Gençlik Kulübü (Konya Spor)

1923 yılında yeşil-beyaz formasıyla kuruldu. Konya amatör liginde başarılı bir dönem geçiren Konya idman yurdu profesyonel kadro kurmuştur. Kaynaklarımızda kulüple ilgili başka bilgilere rastlanılmamıştır (Spor Ans. 1981:691).

2.11.İzmit'te Futbol

2.11.1.Kağıt Spor Kulübü

1930 yılında forma renkleri mavi-beyaz olarak İzmit de Selüloz ve kağıt fabrikalarına bağlı müessese kulübü olarak kuruldu. Kısa sürede gelişti ve amatör

futbol takımıyla başarılar kazandı. Kocaeli amatör lig şampiyonlukları kazandı. Futbolun yanı sıra başta güreş olmak üzere öteki amatör spor branşlarında da faaliyet gösterdi (Spor Ans. 1981:673).

2.12. 1927 Yılına Göre Bölgelerdeki Kulüpler

Eskişehir: İdman Yurdu, Türk Işığı, Türk Gücü, Gençlerbirliği, Yıldız Kulübü. (Bölge rengi siyah)

Adana: Türk Ocağı, Adana İdman Yurdu, Tarsus Türk Ocağı, Mersin Türk Ocağı, Mersin İdman Yurdu, Silifke İdman Yurdu, (bölge rengi siyah-beyaz)

Antalya: Antalya İdman Yurdu, Altınay Spor Kulübü, İlk Işık Spor Kulübü(bölge rengi turuncu)

Ankara:Ankara Türk İdman Ocağı, Gençlerbirliği, Muhafız Gücü, Ankara Sivas, Ankara Cimnastik, Çankaya, İmalat-I Harbiye, (bölge rengi yeşil)

Bilecik: Bilecik İdman Yurdu, Söğüt İdman Birliği, Göl Pazarı Çiftçi İdman Yurdu, Osmaniye Gençler Birliği, Bozüyük İdman Yurdu (bölge rengi siyah-yeşil)

Bursa: Türk Ocağı İdman Yurdu, Bursa Sanatkarlar Spor Derneği, Mudanya Gençler Birliği, Mustafa Kemal Paşa Kazası İdman Yurdu (bölge rengi düz beyaz ortada yeşil kuşak ortasında beyaz)

Canik (Samsun): Ayyıldız İdman Yurdu, İdman Yurdu, Zafer Milli İdman Birliği, Cumhuriyet İdman Yurdu, Yeşilirmak (bölge rengi turuncu)

Denizli: İdman Yurdu, Menderes Spor Kulübü, Hilal Gençleri, Yeşilyurt Spor Kulübü (bölge rengi yeşil kırmızı)

Trabzon: İdman Ocağı, İdman Grubu, Necmi Atı Spor Kulübü, İdman Sebat Yurdu, Lise İdman Yurdu, Altınışik İdman Yurdu, İdman Gücü (bölge rengi vişne çürüğü)

Uşak: Türk Ocağı Spor Şubesi, Gençler Birliği, Ergenekon İdman Yurdu, Sanat İdman Yurdu, Simav İdman Yurdu, Afyon İdman Yurdu (bölge rengi eflatun)

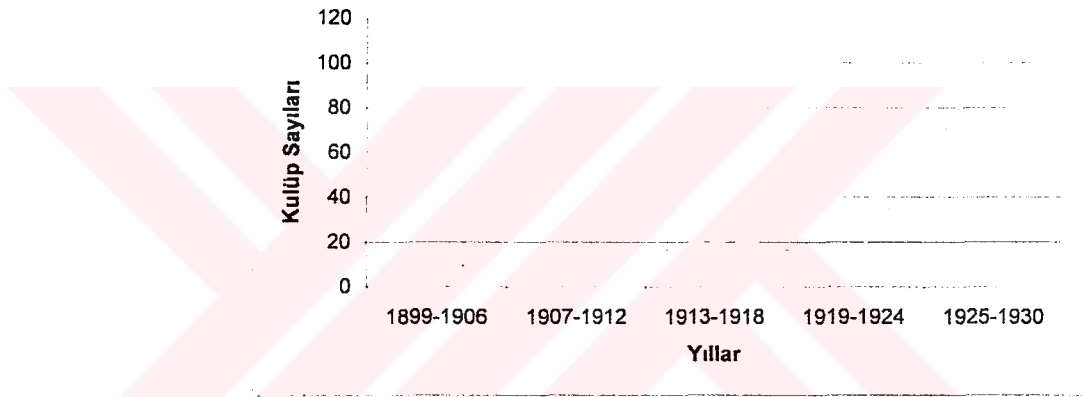
Karesi (Balıkesir): Balıkesir İdman Yurdu, Türk İdman Birliği, Bandırma İdman Yurdu, Gönen İdman Yurdu, Balya Spor Kulübü, Balıkesir Sanatkarın Gücü, Susurluk İdman Yurdu, Havran İdman Yurdu, Burhaniye İdman Yurdu (bölge rengi kurşunî)

Kocaeli: İttihat Spor, Bizim Kulüp, İdman Yurdu (Hereke), İdman Yurdu (Adapazarı), İdman Kulübü (Adapazarı), Gençlerbirliği (Adapazarı), İdman Yurdu (Akhisar), İdman Yurdu (Kandıra), Milli İdman Yurdu (Geyve), (bölge rengi kahverengi)

Konya: İdman Yurdu, Gençlerbirliği Spor Kulübü, Sanatkarın Gücü, Akşehir İdman Yurdu, (bölge rengi yeşil-sarı)

Giresun: Giresun Spor Kulübü, Hilal, Jandarma Mektebi, Yeşil Yalı, Bulancak Spor Kulübü (bölge rengi barudî) (Tayga 1990:228).

Grafik 4. 1899-1930 Tarihleri Arasında Türklerin Kurmuş Olduğu Futbol Kulüpleri

Verilerin tamamı tez içindeki bilgilerden alınmıştır. Ortaya çıkan bu grafiğe göre; Türklerdeki futbol kulüpleşmesi 1899 yılında başlamıştır. Fakat 1908 yılına(II. Meşrutiyet) kadar kurulan kulüplerin tamamı ülkenin siyasi durumundan dolayı gizli olarak veya yabancı isimle kurulmuştur. II. Meşrutiyetin uygulamaya tam olarak uygulanmaya konulmasıyla 1913-1918 yılları arasında kulüp sayılarında hızla bir artış gözlenmiştir.1918 yılından sonra kurtuluş mücadelesi başlamış kulüp sayılarında 1924 yılına kadar tekrar (yarı yarıya) bir azalma gözlenmiştir.1924 –1930 yılları arasında cumhuriyet hükümetinin kurulmasıyla siyasi ve ekonomik dengeler yerine oturmuş ve kulüp sayılarında çok yüksek bir artış gözlenmiştir.

XI. GELİŞEN SPORUMUZDA LİG VE BİRLİK ÇALIŞMALARI

Özellikle dışarıdan getirilen spor öğretmenleri Avrupa'nın yaygın sporlarını da beraberlerinde getirerek mekteplerde sportif faaliyet ve şenlikler kapsamında yaymışlardır. Bu yaygınlaşma sonucu kulüpler kurulmuş, kurulan bu kulüpler arasında müsabaka yapma isteği doğmuş ve dolayısıyla da düzen ve intizamı sağlamak içinde

futbol ligleri doğmuştur. Fişeğe göre ise Türkiye’de ilk somut kulüpçülük hareketi 1855 yılında başlamıştır (Sümer 1988:26).

1. İstanbul Futbol Birliği (İFB) (1903-1910)

Türkiye’ye futbolu ilk getiren, ilk kulübü kuran ilk futbol sahasını tanzim edenlerin başında bulunan James Lafontaine, Hengri Pears ve Horece Armigate İngiltere’de tatbik edilmekte olan futbol kaidelerini ve futbol lig statülerini getirerek bir yönetmelik hazırlamışlar (Özmaden 1999:18). İstanbul’da bulunan dört kulübün temsilcilerini, Moda ve Kdıköy(Union Clup) futbol kulüpleri adına James Lafontaine, Hengri Pears , Elpis kulübü adına Aleko ve İmogene Elçilik Gemisi takımı adına Horece Armigate’yi bir araya getirerek 17 Mayıs 1903 tarihinde İstanbul Futbol Birliğini kurmuşlardır (Fişek 1980:275).

İstanbul Futbol liginin 17 Mayıs 1903 yılında kurulduğu söylenmesine rağmen bazı kaynaklarda tarihlerin farklı olduğu görülmektedir:

Cadi Keuy Football Clüb (Kadıköy Futbol Kulübü) kurucularından James Lafontainai girişimleriyle 1904 yılında İstanbul da Türkiye’nin ilk futbol ligi kurulmuştu. Constantinople Football Ligue (İstanbul Futbol Ligi) adını taşıyan bu lig için İngiltere den özel olarak bir şilt getirilmişti. Üzerinde kalp biçiminde 10 küçük levha çakılı olan bu şilde, şampiyonluğu kazanan takımların adları yazılacak, 10 yıl içinde bu şilde en fazla adını yazdıran takım, bu değerli ve anlamlı armağanın nihai sahibi olacaktı(Atabeyoğlu ve Aydın 1988:10).

Tayga (1990:129) bu birlikle ilgili; “Pazar ligi, James Lafontaine tarafından 1904 yılında kurulan "Consdentirople Footbal Leugue" "Pazar Ligi" ismi altında 1914 yılına kadar devam etmiştir. Pazar Ligin Liginde yer alan kulüpler Galatasaray, Telefoncular, Ramblers, Strugglers, Fenerbahçe, Prapres pazar ligi II. lig de yer alan kulüpler Galatasaray, Fenerbahçe, Milon, Strupglers, Progren, Olimpia Muis, Aranks bilgilerini vermektedir. Burada verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere Galatasaray kulübünün ismi hem I. Ligde hem de II. ligde aynı isimle iki defa geçiyor, ikinci geçen Terakki 2.ci Galatasaray takımındır.

Araştırmacı ligi birinci ve ikinci lig olarak göstermiştir ve takım listelerini vermiştir ki bu herkes tarafından kabul edilen bir durumdur. Tayganın verdiği bilgiler içerisinde ilgi çekici bir noktada; 12 Kasım 1910 yılında kurulan İstanbul Futbol Kulüpleri Liginin varlığını kabul etmemiştir, fakat “Rumeli Asasiyaşın Futbol

Ligi” diye ileride açıklamasını yapacağımız başka bir ligden bahsetmiştir(Tayga 1990:129).

İstanbul Futbol Birliği kulüplere dayalı, onların ortak isteklerini gerçekleştirecek, kulüpler üstü yetkiler kullanan çok sporlu bir federatif üst yönetime doğru atılmış ilk adımdır(Fişek 1980:275).

Birliğin taşra örgütü olmamış, yasal herhangi bir dayanağı bulunmamış, sadece kulüpler arasında bir sözleşme imzalanmıştır. O günün koşulları arasında, sadece maç düzenlemek amacıyla kurulmuş olsa da teşkilat sporda demokrasi yolunda ülkemizde atılan ilk adımdır.

Moda, Elpis, Imogene ve Kadıköy kulüplerinin katılımıyla oluşan ve 1908 yılında Imogen’in çıkması, Galatasaray, Fenerbahçe, Strugglers, Yasson, Dork ve Tatavla'nın eklenmesiyle üye sayısı dokuza yükselen İstanbul kuruluşlu Futbol Birliği'nin taşra örgütü yoktur (Sümer 1990:20).

Bu teşkilatın yapısı tam olarak oturmamış dolayısıyla karar alınmasında ve yeni kararların üretilmesinde güçlü durumda olan kişilerin ve kulüplerin istekleri gerçekleştirilmiş buda huzursuzluğa neden olmuştur. Bu ligin karşılaştığı sorunların en önemlisi de hakem sorunudur, bu nedenden dolayı maçlar uzun zaman ertelenmiş 6 müsabakalık futbol mevsimi 8 ayda tamamlanmıştır. İşte tüm bu nedenlerden dolayı birlik, bütün çabalara rağmen 12 Kasım1910 tarihine kadar yaşayabilmiştir. Bu ligdeki maçlar Pazar günleri yapıldığı için “Pazar Ligi” olarak anılmaktadır.

2.İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi (İFKB) (1910-1914)

12 Kasım 1910 tarihinde, Kadıköy, Galatasaray, Fenerbahçe, Strugglers ve Progres'in katılımıyla kurulan İstanbul Futbol kulüpleri Ligi tıpkı İstanbul Futbol Birliği gibi ama işin biraz daha teknik, yönetim ayrıntularına girmiş olarak futbola dönük federatif özellikte, dikey olarak kümelere göre teşkilatlanmış lig sistemini uygulayan bir birliktir.

Ancak, savaş ve diğer meselelerden dolayı fazla bir etkinlikte bulunamamıştır Bu sebeple, 1914 yılında Pazar ligi olarak yeniden teşkilâtlaşmak zorunda kaldı. Bu dönemdeki bazı gelişmeleri şöyle sıralayabiliriz:

Galatasaray'ın 1910-1911 lig maçlarından çekilme kararı almasından sonra İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi iki Galatasaray üyesinin başkan ve başkan yardımcılığında(Altuğgil1996:151)başkanlığını Horace Armitage, ikinci başkanlığını

Ali Sami Yen ve genel sekreterliğini de Jean Myslides yapmıştır (Türkmen 1986:66). Yılı boş geçirmemek için Romanya ve Macaristan'a turneye çıkan, böylece Türkiye sporunun milletlerarası platformlara çıkmasını sağlayan Galatasaray liglere dönme hazırlığı içinde iken Balkan Savaşı patlak verdi. Spor faaliyetlerinin genellikle çok yavaşladığı 1911-1912 döneminde, çok sayıda futbolcu orduya katıldıklarından, İstanbul Futbol ligleri maçları ertelendi (Altuğgil 1996:152).

Yönetimin amaçları İstanbul Futbol Birliği ile aynı doğrultuda olmaktadır. Merkez teşkilatı, teşkilat kurmanın esas birimi olan kulüpler etrafında olmuştur. Merkez teşkilatı, Genel Kurul, Yürütme Kurulu, Kulüpler olmak üzere üç ana birimden meydana gelmektedir. Yönetim esas olarak İngiliz Futbol Birliği kurallarını esas almıştır (Altuğgil 1996:153).

12 Kasım 1910 tarihli kuruluş sözleşmesine göre eski uygulamalardan farklı olarak İFKB'nin Yürütme Kurulu, başkan, başkan yardımcısı, genel sekreter ve o yıl liglerde yer alan her kulübün göndereceği ikişer temsilciden oluşmakta, kritik konuları içeren bütün kararlar oy çokluğuyla alınmaktaydı (Özmaden 1999:125).

Kulüpler ise, ligin temel birimleri olup 3.8.1909 tarihli cemiyetler kanununa göre tüzel kişilik kazanmışlardır. Ana fonksiyonu; futbol alanlarında dostluk ve barışın sağlanmasıyla maçların kurallarına göre yapılmasından doğrudan doğruya sorumludurlar. profesyonellikten kaynaklanan bir durum olarak içkiyi, kumarı yasak etmiştir (Altuğgil 1996:154).

1903 yılında kurulan İstanbul Futbol Birliği'nin dağılmasına neden olan, teşkilatlanmasını kulüpler arası rekabet yüzünden kızışması sonucunda, İstanbul Futbol kulüpleri ligi de ömrünü dört yıl sonra tüketmiş oldu (Altuğgil 1996:153).

1913 yılında İstanbul Futbol liglerine katılma başvuruları reddedilen ve çoğunluğu okul kulüplerinden oluşan Anadolu, Darülfünun, İstanbul Jimnastik, sanayi Mektebi, Şehremini Mümareseti Bedeniye ile Fenerbahçe'nin ikinci takım, maçlarını Pazar günü oynayan İstanbul Futbol kulüpleri ligine karşı Cuma liginin kurdular (Altuğgil 1996:152).

3. Rumeli Asasiyaşın Futbol Ligi (1911 – 1912)

1911 - 1912'de Rumeli Asasiyaşın Futbol lig maçları tertipleniyor, bu maçlara katılan kulüp takımları şunlardır:

“1-Araks, I 2- Araks, II. 3-Ardavas. 4- Arzpo (veya Arzpu) 5- Sahakyan.

6-Galatasaray. 7- Makriköy.

1911-1912 Rumeli Asasiyaşın Futbol (Rumeli Futbol Birliği) Ligi Cetveli

....Araks Araks II Ardavas Azpu Şahakyan Galatasaray Makriköy

Araksx10 Aralık, 24 Aralık, 5 Kasım, x19 Kasım, 26 Kasım, 22 Kasım

Araks11 Şubat, 25 Şubat, 3 Mart, 21 Ocak, 14 Nisan, x7Ocak

Araks x 10 Aralık x7 Ocak, x24 Aralık, x3 Aralık, 31 Aralık, x21 Ocak

İkinci 11 Şubat, 17 Mart, x24 Mart, x25 Şubat, 4 Şubat, x3 Mart

Ardavas 24 Aralık. 7 Ocak. 19 Kasım. x 17 Aralık. 10 Aralık x22 Kasım

24 Şubat. 17 Mart. 14 Ocak. x4 Şubat. 18 Şubat. x28 Ocak.

Arzpu 5 Kasım. x24 Aralık. 19 Kasım. x31 Aralık. 28 Ocak. x3 Aralık

3 Mart. x24 Mart. x14 Ocak. x18 Şubat. 10 Mart. x11 Şubat

Şahakyan x19 Kasım. 3 Aralık. x17 Aralık. x31 Aralık. 14 Ocak. 12 Kasım

21 Ocak. x25 Şubat. x4 Şubat. x18 Şubat. 24 Mart. 10 Mart.

Galatasaray 26 Kasım, 31 Aralık. 10 Aralık. 28 Ocak. 14 Ocak. 17 Aralık.

14 Nisan. 4 Şubat. 18 şubat. 10 Mart. 24 Mart. 7 Nisan

Makriköy 22 Ekim. x21 Ocak x26 Kasım. x3 Aralık. 12 Kasım 17 Aralık

1Ocak. x3 Mart. x28 Ocak. x11 Şubat. x10 Mart. 7 Nisan.

İşaretsiz Müsabakalar öğleden sonra saat birde, (x) işaretli müsabakalara saat ikiyi kırk beş geçe başlanır” (Tayga 1990:129).

Tayga eserinde bu ligue ilgili amacı, görevi, merkez ve taşra teşkilatları gibi konularda fazla bilgi vermiyor. Elimizdeki mevcut olan diğer kaynaklarda da bu ligue ilgili hiçbir bilgi yoktur. Diğer kaynaklarda bu konuyla ilgili bilginin olmaması şüpheli anlamına gelmemeli, zira yazar bu bilgileri tam bu ligin kurulduğu yıllarda yayın hayatını sürdüren Selim Sırrı Terbiye ve Oyun isimli mecmuadan alıntı yapmıştır ki son derece geçerlidir.

4. Cuma Futbol Ligi (1912)

İstanbul Futbol Birliği, daha sonra tekrar teşkilatlanarak "İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi" adını alan teşkilat sadece 5-6 takımla ligue sürdürmüş yeni kurulan kulüplerin müracaatlarını kabul etmeyerek ligue almamıştır. Bu olay neticesinde yeni kurulan kulüpler, ligue katılmak isteyen mektep takımları ve "İstanbul Futbol

Kulüpleri Ligi" de başarılı olmayan takımlar bir araya gelerek Cuma ligi adında taşra teşkilatı olmayan gönüllü bir birlik kurmuşlardır.

Cuma ligi şu takımlardan oluşmaktaydı: Anadoluspor , İstanbul jimnastik. Darülfünun, Terbiye-i Bedeniyye, Sanayi Mektebi, Şehremini Mümaresat-ı Bedeniyye ve Fenerbahçe ikinci takımlarından oluşmaktaydı.

Cuma ligi 1912 yılında oluşturulmasına rağmen 1911-1912 yılındaki balkan savaşı nedeniyle 1913 yılında faaliyete geçmiştir. Bu lig İstanbul şampiyonlar ligi olarak ta bilinmektedir (Özden 1999:100).

I. Dünya Savaşının başlaması sebebiyle İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi'nin müsabakalarının şüpheli görüldüğü sırada yeni bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Bir çok kulüp lige katılmak istiyor Fenerbahçe buna razı olmuyordu. Halbuki savaşın başlaması, yabancı kulüpler ile Yunanistan'ın müttefiklerle beraber oluşu nedeniyle kulüpleri de kapanmış, ligde yalnız Türk kulüpleri kalmıştı. Bu kulüplerinde birçok sporcusu silah altına alınmış ve vatan savunması için sınırlara gitmişlerdi. Bu nedenle İstanbul Futbol Kulüpleri ligi kulüp sözcüleri ligin bu mevsim yapılmamasına kaçır vermişlerdir. Ancak böyle bir duruma karşı olan Galatasaray, Anadolu, Altınordu, Süleymaniye ve Anadolu Hisarı kulüpleri ligin devamına karar vermişler ve statüyü devam ettirerek müsabakalara başlamış ve idari bir taktikle Fenerbahçe'yi lig dışı bırakmışlardır. Oysa ki bu anlaşmazlığın altında başka nedenler yatmaktadır. 1908 tarihinde on yıl süreyle en fazla birincilik alan kulübe verilecek olanlar şildin çekişmesi de bu anlaşmazlıkların başlıca nedenlerinden biri sayılabilir.

Böyle bir durumla karşılaşan Fenerbahçe idarecileri lig dışında kalan diğer kulüpleri ile lige katılmak isteyen mektep takımlarını da aralarına alarak Cuma ligi isminde yeni bir teşkilat kurmuşlardır, ikisi mektep takımı olan bu yeni lig, saha imkansızlığı nedeniyle maçlarını Cuma günü yapmaya karar vermiş bu nedenle - mevsim sonuna kadar bu lige Cuma Ligi denilmiştir (Kılıcıgil 1989:52).

1913 yılında kurulan Cuma ligi, İstanbul Futbol Kulüpleri ligi dışında kalan Anadolu Spor, İstanbul Cimnastik, Darülfünun, Terbiye-i Bedeniye, Şehremini Mümaresat-ı Bedeniye, Sanayi mektebi ve Fenerbahçe kulüpleri ve bu kulüplerin oluşturdukları bir birliktir (Kılıcıgil 1989:53).

5. Cuma Birliği (1915)

IFKI. devamı olan İFB' nin (Pazar Ligi) lig şampiyonu Galatasaray ile Cuma Liginin şampiyonu Fenerbahçe'nin 29 Ocak 1915'deki maçları sonucunda, Cuma Ligi şampiyonu Fenerbahçe'nin maçı kazanmasıyla bu ikilik ortadan kalkmış ve Pazar Ligi takımlarından Galatasaray, Altınordu, Anadolu ve Süleymaniye, Cuma ligi takımlarından Fenerbahçe ve İdman Ocağı, altı takımlı, tek kümelı, çift devreli yeni bir lig sisteminin çatısı altına toplanarak Cuma Birliğini oluşturmuşlardır. Kurulan yeni ligin adının Cuma Birliği olması, maçların pazar gününden Cuma gününe alınmasından kaynaklanmaktadır (Özmaden 1999:28).

Cuma Futbol Ligi ana sözleşmesinin bazı demokratik boyutları Cuma Birliğinde askıya alınmıştır ama yapıyı en klasik biçimde görebiliriz. Bazı demokratik hakların askıya alınmasına rağmen Cuma Birliği İstanbul futboluna egemen olmuştur (Fişek 1980:295). Ancak, 1918 yılına kadar lig maçlarını düzenli biçimde, en az tartışmayla sürdüren bu örgütsel yapı, bir yandan yeni kulüplere kapılarını kapalı tutması ve İstanbul'un işgali sırasında 1918-1919 futbol mevsimi lig maçlarını yapamaması sonucunda çözülme noktasına gelmiştir. Bu karmaşıklık içerisinde Cuma Birliği süreci Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)'nin kuruluşuna kadar devam etmiştir (Özmaden 1999:29).

6. İstanbul Futbol Birliği (1914)

Lig konusunun ilk başında da belirttiğimiz gibi İstanbul'da bulunan dört kulübün temsilcilerini, Moda ve Kadıköy(Union Clup) futbol kulüpleri adına James Lafontaine, Hengri Pears , Elpis kulübü adına Aleko ve İmogene Elçilik Gemisi takımı adına Horece Armigate'yi bir araya getirerek 17 Mayıs 1903 tarihinde İstanbul Futbol Birliğini kurmuşlardı.

Kurulduğu ilk günden itibaren İngiliz yöneticilerin çoğunluğu altında bulunan ve özellikle "Union Kulüp" lehine çalışan bu teşkilat II. meşrutiyetin ilanından sonra birçok yabancı kulübün kapanması sonucu Galatasaray, Kadıköy, Strugglers ve Fenerbahçe idarecilerinin eline kalmıştır

Daha sonra birlik Galatasaray- Fenerbahçe rekabetinin etkisi altına girmiş ve sahalarda verilen çetin mücadeleler, birlik içerisinde de kulüp yöneticileri tarafından verilmiştir.

İstanbul Futbol Birliği'nin de liderlik mücadelesi bütün sezon devam etmiş, bu esnada Fenerbahçeliler kapanan Moda ve Elpis kulüplerinin oyuncularını ile Progre ve Roverz isimlerinde iki kulübün kurulmasını ve futbol birliğine katılmalarını sağlamışlardır. Denge bu suretle kurulduktan sonra 1910-1911 mevsimli lig müsabakaları başlarken Fenerbahçe tertip komitesinde çoğunluğun ellerinde bulunmasından faydalanarak yeni bir statü hazırlamış ve bazı kararlar almışlardır. Bu kararlar;

a) Futbol Birliğine bağlı her kulüp lig maçlarına yalnız bir takımla katılabilir.

b) 1903-1910 mevsiminde oynadığı bütün müsabakalarda, sert ve nizamsız hareketlerde bulunan Galatasaray savunma oyuncusu Adnan'ın bir mevsim lig maçlarına katılmamasına.

Alınan bu iki kararında kulübün aleyhine olduğunu söyleyen Yusuf Ziya Öniş bütün çabalarına rağmen alınan kararları değiştirmeyince, protesto etmek amacıyla bir sonraki 1910-1911 mevsimli ligu müsabakalarına Galatasaray takımının katılmaması kararlaştırılmıştır (Kılıçgil 1989:40). Galatasaray kulübünün ligu protesto etmesinin en önemli nedeni bizce; Fenerbahçe kulübünün yeni kurduğu Progre ve Roverz takımlarıyla birlikte İstanbul Futbol Birliği'nin yönetimini ele geçirmiş Galatasaray 2. Takımı olan Terakkiyi yönetimde oy çokluğuyla alınan bir kararla ligden çıkararak Galatasaray takımını ikiden birine indirmesidir (Fişek 1980:291).

İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi (İFKL), döneminde kulüplerin bir çok futbolcusu silah altına alınmış ve vatan hizmeti için sınırlara gitmiştir. 20 Temmuz 1914'te Osmanlı devleti seferberlik ilan etmiş, iki hafta sonrada Birinci Dünya savaşı çıkmıştır. Sürekli kulüpler arası çekişmeyle geçen lig maçları ve savaşın getirdiği olumsuzluk nedeniyle 23 Eylül 1914 tarihinde toplandı(Özmaden 1999:25).Neticede seferberlik ve kulüplerin durumunu bakımından, o senenin lig tenkiline müsait olmadığı kanaatine varılarak keyfiyet bütün kulüplere yazı ile bildirildi. Durum böyle iken; kısa bir müddet sonra, Ali Sami (Galatasaray), Aydınoğlu Raşit (Altınordu), Burhanettin (Anadolu) ve Tayyip Servet (İdman Yurdu) Beylerden mürekkep ve salâhiyetsiz bir komite alalecele bir lig kurup fikstür çekmiş ve maçlara 18 Aralıkla başlanacağını ilan etmiştir (Fişek 1980:285). I. Dünya savaşının başlamasıyla Türk kulüpleri bir birine düşüp gruplaşmaya başladılar. Anadolu, Anadolu Hisar

İdmanyurdu, Altınordu, Galatasaray, Süleymaniye kulüpleri İstanbul Futbol Birliği adı altında bir birlik kurup maçlara başladılar (Fişek 1980:292).

Bu durum karşısında, başla şampiyonluk fikrini taşıyan Fenerbahçe olmak üzere, lig dışında bırakılan kulüpler haklarını korumak için harekete geçtiler ve kendilerinin de lige alınmasını istediler. Fakat aldıkları cevap şu oldu: (Evvelce müracaat etmediniz. Şimdi ise lig tamam olmuştur, isterseniz 2'nci lige dahil olun denilmiştir(Fişek 1980:285). Bu cevabın nedeni: daha önceki çeşitli sürtüşmelerden (1903 yılında kurulan "İstanbul Futbol Birliği" zamanında) kaynaklanan bazı olaylar su yüzüne çıkmış, Galatasaray takımı yönetimdeki çoğunluğu ele geçirecek kendisini ligden atmış olan (Galatasaray 2. takımı Terakkiyi) Fenerbahçe'den intikam almaktır. Bu gayri resmi ve hakikate uymayan cevap karşısında Fenerbahçe kulübü İstanbul Şampiyonluğu Ligi ismi altında diğer, bir lig teşkiline karar vermiş, 23 Aralık 1914 günü Fenerbahçe, Türk İdman Ocağı, Darüşşafaka, Hilal, Darülmuallimin ve İstanbul Jimnastik Kulübü temsilcileri ile bir nizamname hazırlanmış ve müsabakalara 5 Mart 1915'de Fenerbahçe-Darüşşafaka maç ile başlanmıştır (Fişek 1980:285).

Tayga kıymetli eserinde I. Dünya savaşının karışık ortamında lige ara verilmesine rağmen 1914 yılında kurulan İstanbul Futbol Birliği hakkında şu bilgileri aktarmaktadır:

Birinci Cihan Savaşı başlaması dolayısı ile İngilizlerin kurdukları kulüp (telefoncular kulübü) doğdu. Bundan sonra Türk spor kulüpleri birbirine düşüp gruplaşmaya başladılar. Anadolu, Hisar İdmanyurdu, Galatasaray, Süleymaniye kulüpleri İstanbul Futbol Birliği adı altında bir lig kurup maçlara başlamıştır.

7.İstanbul Şampiyonluğu Ligi

İstanbul Şampiyonluğu Ligi, 1914 yılında kurulan İFK ligindeki bazı takımların çeşitli nedenlerle lige zorunlu ara verilmesinden birkaç ay sonra 4-5 takımın yeni kurdukları İstanbul Futbol Liginin oluşturulması ve kendilerinin lige alınmaması sonucunda kurulmuştur.

23 Aralık 1914 günü Fenerbahçe'nin öncülüğünde Türk İdman Ocağı, Darüşşafaka, Hilal, İstanbul Jimnastik, Darülmuallimin(Muallim mektebi) kulüpleri İstanbul Şampiyonluğu Ligi'ni kurmuşlardır(Tayga 1990:135).Kulüp temsilcileri bir

nizamname hazırlamış ve müsabakalara 5 Mart 1915'te Fenerbahçe-Darüşşafaka maçıyla başlamışlardır (Fişek 1980:285).

8. Türk İdman Birliği (1919)

Cuma Birliği lig çalışmalarına devam ederken, okul ve semt kulüplerinin Cuma Birliği'nin 2. kumesine katılmalarına izin çıkmamasından dolayı anlaşmazlıklar tekrar başlamış ve Cuma Birliği'ne karşı, Altınörs, Beşiktaş, Beylerbeyi, Darüşşafaka, Haliçfener, Hilal, Kumkapı, Türk Gücü, Üsküdar ve Vefa İdman Yurdu kulüpleri bir araya gelerek 1919 yılında Türk İdman Birliğini kurmuşlardır (Tayga 1990:135).

Cuma Birliği'nin yönetim yapısı yüzünden ortaya çıkan Türk İdman Birliği, Türkiye'nin ilk çok kulüplü, çok sporlu örgüt yapısı olan TİCİ'ye kadar devam etmiştir (Özmaden 1999:28).

9. Pazar Ligi (1920)

II. Meşrutiyetle birlikte faaliyetlerine son veren etnik kökenli kulüpler, 1920 yılında işgalin özel koşullarının etkisi ile tekrar faaliyete geçmişlerdir.

Faaliyete geçen Rum Elpis, Strugglers, Pera, Ermeni Birlik, Ermeni Dork, Musevi Experance, Musevi Maccabi, İtalyan Stello ile Türk İdman Birliği'nden ayrılan Beşiktaş, Üsküdar (Özmaden 1999:29), Makusbi, Rum Elpis (Tayga 1990:135), kulüpleri birlikte 1920'de yeni bir "Pazar Ligi" teşkil etmişlerdir.

Atabeyoğlu (1991:78) Pazar Ligiyle ilgili; Aydınolu Raşit Bey 1920 yılının Kasımında Union Clup adıyla da anılan İttihat Spor Kulübünü kurduğunu bu kulübe özellikle Altınordu'dan olmak üzere Fenerbahçe, Galatasaray ve Darüşşafaka kulüplerinden topladığı futbolcularla güçlü bir takım meydana getirdiği gibi İstanbul'un altı büyük kulübünün dışında kalan kulüpleri de etrafına toplayarak bir Pazar Ligi oluşturduğunu belirttikten sonra bu ligde İttihat Sporun yanı sıra Beşiktaş, Ermeni Dork, İtalyan Stello ve Rumların Enosis, Aris ve Pera takımları da yer almıştır demektedir.

Diğer bütün lig ve birlikler gibi Pazar Ligi de 22 Mayıs 1922'de Türkiye'nin ilk ulusal spor yöneticisi olan TİCİ' nin kurulmasıyla birlikte noktalanmıştır.

10. Young Men's Christian Association (YMCA)

YMCA, Young Men's Christian Association'ın (Genç Erkekler Hristiyan Birliği) baş harflerini simgelemektedir. Kaynaklarda da Vay Em Si Ey diye geçmektedir. Dernek ya da bu derneğe hakim olan düşünce Osmanlı topraklarında 19. yüzyılın son çeyreğinde Amerikan misyoner faaliyetlerinin uzantısı olarak gündeme gelmiştir.

YMCA Türkiye ilk kolunu 26 Şubat 1920 tarihinde İzmir'de açmış ve daha sonra da İstanbul, Adana gibi Osmanlı kentlerinde örgütlenmiştir(Özmaden 1999:30). İstanbul'da YMCA terbiye-i bedeniye dairesinin kuruluş amacı şöyle açıklanmaktadır:

“Dünyanın her tarafında olduğu gibi YMCA Cemiyeti Terbiye Dairesinin buradaki maksadı da harekât-ı bedeniye, rekreatif oyunlar ve terbiye-i sıhhiye vasıtasıyla sağlam ve kabiliyetli bir erkeklik istihsalı için yegâne yol olan, erkek ve çocukların en yüksek bedenî, fikri ve ahlâki inkişaf ve tecmülllerini temine çalışmaktır”

YMCA Türkiye'deki beden terbiyesi ve spor şubesini modern esaslar içinde kurarken futbol, beysbol, voleybol, cageball, su topu, Amerikan futbolu, atletizm ve topsuz oyunların yanı sıra basketbolü da tanıtmayı esas gaye edinmiştir(Fişek 1980:338).

İstanbul YMCA Cemiyeti o günün koşullarıyla mükemmel sayılabilecek donanımlı iki cimnastikhaneye sahipti. Bu salonun bir tanesi Çarşıkapı semtinde olup, kiralanan binada Amerikan sisteminde ahşap ve mükemmel bir spor salonu vardı(Atabeyoğlu 1991:76). Banyo, duşlar, sıcak ve soğuk su, elbise dolapları, uzman hocalar yönetiminde terbiye-i sıhhiye programı YMCA'nın ne denli geniş imkânları olduğunu kanıtlamaktadır. YMCA ayrıca Karadeniz sahilinde gençlik kampları kurmuş ve üyelerine sağlık kontrolünün yapmasının yanı sıra, sağlık konusunda da bilgilendirmiştir (Özmaden 1999:32).

YMCA, Türkiye'de önce misyonerlik ve daha sonra "spor ve sağlık" gibi konulara ağırlık vererek Türkiye spor yönetimim kendi bünyesinde bir birlik altında toplamak istemiştir. Ancak, 1926 başında Helsingfors'daki YMCA Dünya Kurultayı'na Türkiye örgütünden katılan Robert Kolejli Hüseyin Haşim'in bir Hristiyan gibi konuşması ilişkileri hızla bozmuş ve Türkiye'deki YMCA'nın

Amerika'dan aldığı mali destek giderek azalmıştır. 1928 tarih ve 1246 sayılı yasayla da Türkiye sporundaki YMCA dönemi kapanmıştır (Fişek 1980:339).

11. Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti (OMOC)

Dünya spor genelinde, ulusal olimpiyat komiteleri, Olimpiyat Akımı içinde ülkelerini temsil eden, olimpiyat takımlarını seçip donatan, yönetim organlarında oy çoğunluğuna sahip ulusal spor federasyonlarıyla sürekli ilişkiye giren ve böylece ulusal spor yönetimleriyle birlikte çok-sporlu bir düzenleme içinde ülkelerinin sporuna yön veren bağımsız yapılardır(Fişek 1980:298). Olimpiyatların bu özelliğini iyi anlayan ve kavrayan Baron Pierre Coubertin bütün devletlerin katılımıyla olimpiyat oyunlarının modern bir şekilde yeniden yapılmasını düşünmüştür. Bu düşüncesini 25 Kasım 1892'de Sorbonne üniversitesinde yapılan toplantıda açıklamıştır. Coubertin ilgi çeken bu konuşmasını 16 Haziran 1894 tarihinde konuyu ilmi şekilde tartışmak için Sorbonne Üniversitesi konferans salonunda yapmıştır. Bu toplantıya 12 ülkeden 200 den fazla delege, bir çok üniversite profesörü, diplomat ve spor otoritesiyle 2000'e yakın kişi katılmıştır. 23 Haziran 1894 teki ilk toplantıda modern olimpiyat oyunları tüzüğü hazırlamak için bir komite seçilerek başkanlığına Coubertin getirilmiştir. Daha sonra Coubertin başkanlığındaki Uluslararası Olimpiyat Komitesi (CIO) hazırladığı tüzükle, her devletin kendi milli olimpiyat komitesi kurmasını da karar altına almıştır (Özmaden 1999:40).

Coubertin Uluslararası Olimpiyat Komitesi Türkiye temsilciliğini 1907 yılında Selim Sırrı Tarcan'a vermiştir (Fişek 1980:299). Bu yıllarda dernek kurmak zor olduğu için 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra Osmanlı Milli olimpiyat Cemiyeti adıyla kurulmuş(Fişek 1980:298), ilk yönetim kurulu şöyle belirlenmiştir; Başkan: Ahmet İhsan Bey (Tokgöz), Genel Sekreter: Selim Sırrı Bey (Tarcan), Muhasip: Hasip Bey, Üyeler: Asaf ve Cevat Rüştü Beyler(Atabeyoğlu 1991:53).

OMOC ilk kez Uluslararası Olimpiyat Komitesinin 28-31 Mayıs 1909 yılındaki Berlin oturumunda temsil edilmiş, uluslar arası örgüte üyeliği ise 23- 28 Mayıs 1911 Budapeşte oturumunda kabul edilmiştir (Fişek 1980:301).

Uluslararası Olimpiyat Komitesi Türkiye temsilcisi olarak Selim Sırrı Tarcan'ın imzaladığı bu çağrı yanıtı kalmıştır (Fişek 1980:304).

I.Cihan Harbi dolayısıyla Uluslararası Olimpiyat Cemiyeti, Türkiye, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan azalarını arasından çıkarmıştı. Cemiyet bu defa Lozan da kongre için toplanmış. Türkiye 20.06.1921 tarihinde Murahhaslığa Selim Sırrı Bey yeniden tayin etmiştir (Tayga 1990:114). 1922 yılında Selim Sırrı Tarcan Paris oturumuna çağrılmış Türk geçlerine eskisi gibi Olimpiyat müsabakalarına girmek hakkı verilmiştir (Fişek 1980:340). 1924 Paris Olimpiyat Oyunlarında ülkemiz. 41 kişilik bir sporcu grubuyla temsil edilmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin bu ilk olimpiyat kafilesinde çoğunluğu futbolcular olmak üzere güreş, eskrim, halter, bisiklet (Alpman 2001:280), atletizm (atletizm dalında koşular, atlamalar, atmalar dalında), endaht (atıcılık, ordu tarafından temin edilecektir)dallarından yarışmacılar yer almıştır (Tayga 1990:168).Eylem ve etkilerinin sınırlılığına karşın, örgütün, ilerideki örgütlenmelere örnek olacak karmaşık ve ilginç bir yönetim yapısına sahip olduğunu görüyoruz (Fişek 1980:340).

1909 Cemiyetler Kanununa göre özel hukuk tüzel kişisi olarak örgütlenen ve mahal-i içtimai Beşiktaş'ta Jandarma Zabıt Mektebi yakınındaki daire-i mahsusa (madde 1) olan örgütün kuruluş amaçları, beden eğitimi ve sporu Türkiye'ye yaymak, spor alanlarının yapımı için girişimlerde bulunmak, sportmenlik ve amatörlük ilke ve anlayışını yaymak, Türkiye'nin olimpiyatlara hazırlanmasını ve katılmasını sağlamaktır (madde 2) . Bu genel amaçları yanında, örgüt. yaşları 16'dan az olmayan okullu ve kulüptü gençleri spora çekmek ve spor yarışlarından başka mimarlık, heykeltıraşlık, edebiyat, resim ve müzik dallarında da yarışmalar düzenlemek özel görevlerini de üstlenmiştir (madde 33).

OMOC merkez örgütü, Heyet-i Hamiye, Fahriye, İdare ve Umûmiye diye ayrılan dört organla onların başkanlarından ve hükümete karşı her türlü sorumluluğu üstlenerek örgütü temsil eden (madde 10) bir genel sekreterden, yani Selim Sırrı Tarcan'dan oluşmaktadır (Fişek 1980:340).

Selim Sırrı Tarcan'ın kurduğu ve tek başına yönettiği, örgütün genel kurulu hiç toplanmamış, taşra örgütünün olup olmadığı belirlenememiştir(Fişek 1980:342).Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti dönemi, Selim Sırrı Tarcan'ın kişiliğine bağlı olarak yürütüldüğü için, bu dönem Murahhaslık dönemi diye adlandırabiliriz (Altuğgil 1996:165)

25. 6 1922 yılında kurulan merkezi İstanbul olan, faaliyet sahası bütün Türkiye'ye yayılan diğer cemiyette Cihan Müsabakaları Hazırlanma Cemiyetidir. Cemiyetin kurucusu Selim Sırrı Tarcan'dır. Amacı beden terbiyesi ve bilhassa sporun ülkede benimsenmesini, yayılmasını ve tanınmasını temin etmek, oyun alanları yapılması için ilgililerle temas kurmak, gençleri zümre halinde ve usûlü dahilinde çalışmaya teşvik etmek, her sene sonbaharda milletlerarası olimpiyatlara hazırlanma müsabakalarını tertip etmek, sporcuların milletlerarası cihan müsabakalarına katılmalarını temin etmek, amatörlük vasfına sahip şampiyonlar meydana getirmektir.

Daha sonraki aşamada Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti kurulmuştur. Kuruluşu Cumhuriyetin ilanından sonradır. 1924 yılında kurulan bu cemiyet yürürlükteki dernekler kanunu hükümlerine göre, tüzel kişi olarak Başvekil İsmet Paşanın fahri reisliğinde Selim Sırrı Tarcan'ın başkanlığı altında kurulmuştur (Sökmen 1997:126).

12. Osmanlı Güç Dernekleri (15. 5. 1914)

15 Mayıs 1914 Tarihinde, Milli Savunma Bakanlığına bağlı olarak kurulan Osmanlı Güç Derneklerinin amacı gençleri maddi ve manevi yönden sağlam ve sıhhatli yurda bağlı olarak yetiştirilmesidir.

Osmanlı Güç Derneklerine bağlı keşşafık (izcilik) teşkilâtı kurulmuştur. Her iki teşkilat da askerliğe hazırlık, mahiyetindeydi. İzcilik teşkilatına 12 yaşından 17 yaşına kadar olan Güç Derneklerine de 17 yaşından yukarı olan Osmanlılara kabul edilirdi. Resmi okullar medreseler ve sair resmi kuruluşlar zorunlu olarak Güç derneklerini kurmuşlardır. Muvazzaf. ihtiyat emekli komutan ve subaylar bu derneklerde ancak teknik müşavir olarak görev alabilirlerdi.

Okullarda öğretmen ve öğrencilerden teşekkül eden okul dernekleri Milli Savunma Bakanlığının müsaadeleri ve muvaffakati ile kurulmaktaydı. Güç Dernekleri Milli Savunma Bakanlığının himayesinde olup, mahalli askere alma şube reisi gözetiminde çalışırlardı. Çalışmalar Atıcılık, talim, Terbiye-i askeriye, Cinnastik (beden eğitimi) topografya ve hıfzıssıha konusundadır.

Her mahalleye numara verilerek güç dernekleri kuruldu. Hepsinin forması aynı idi. Çalışmalar hafta tatilinde atletizm ve futbol idi.

Hükümet-i askeriye okulu Güç Derneklerinin talim terbiyesine yardım için askeri memur tayin ederdi. Bu derneklerin bütün malzemelerini araç ve gereçleri (tüfek ve mermi) ordu tarafından temin edilirdi. Talim Terbiye sonunda yapılan imtihanda muvaffak olanlara ehliyetname verilirdi.

İmtihanlar: 24 km. yürüyüş, Atıcılık, sürat ve mukavemet koşulunda yapılırdı. Başarı gösterenlere ödül verilirdi (Tayga 1990:143).

12.1. Osmanlı Güç Dernekleri Talimatı

“1. İdman ve cimnastik talimnameleri ve bunlara müteallik risaleler ve bunların tatbikat-ı mütenevviâsı.

2. Tüfek ve ruvelverle endaht ve allumum efvah-ı nariye ve esliha'i harbiye hakkında malumat-ı mücmile.

3. Muhtasar topografya. Erkân harbiye haritalarını kıraat ve mütalâa.

4. Yürüyüş, hıfzıssihha, vücuda itina.

İş bu mevat Osmanlı Güç Dernekleri Kanununun talep etliği maksada vusul ve ehliyetname istihsali için mevat esasiyeti ihtiva eder. İşbu mevadin tedris ve tatbiki, meriyülicra usul ve kavaidin mümkün mertebe yakından takibi sureti ile ifa kılınacaktır.

a) Güç Derneklerinde Terbiye-i maneviye ve Vataniyye, Müesseset-i Umumiyye'î İlmîyede mer'î usul ve programlara tevfikân ila ve telkin olunur.

b) Yüzücülük, Kürekçilik, Telgraf ve Telefonculuk, Şümendüfercilik, Balon ve Tayyarecilik, Velospidcilik, Musikacılık gibi malumat-ı hususiye; İşbu terbiye ve askere hazırlık derecesini ikmale yarar mevat mütemmimindedir.

c) İstihzarat ve tekemmülât-ı askeriyyenin ve hassaten terbiye'î maddiyenin hu sulu bervechi ati temin olunur” (Tayga 1990:145).

Osmanlı Güç Dernekleriyle ilgili verilen tüm bu bilgilerden; her eğitim kurumunda ve mahallede yarı ayrı örgütlendiği anlaşılmaktadır. Her ildeki okul ve mahalle örgütlenmelerinin toplamını bir kulüp olarak kabul edersek, güç derneği merkezini de kulüplerin birleştiği bir lig veya kulüplerin birleştiği yapı gibi görmek gerekir.

Albay Mustafa Kemal (Atatürk), Harbiye Nezareti tarafından 1915 yılının Aralık ayı başında Osmanlı Güç Dernekleri Umumi Müfettişliğine atanmıştır. Atandıktan kısa bir süre sonra incelemelerini tamamlayarak bir rapor hazırlamış ve o dönemin hükümetine vermiştir. Bu raporda:

“...Bütün hükümetlerde izcilik teşkilatı birbiri ile adeta yarışircasına yayılmakta, genişlemekte ve mensuplarını fikren, ahlaken, ilmen ve bedenlen yetiştirmektedir.

İzcileri himaye ve teftiş için izci ve keşşaf cemiyetleri genç dernekleri kurulmakta, resmi makamlar ihdas edilerek bütün bu teşekküllerin her türlü siyasi ihtirastan ve parti münakaşalarından tamamen münezzehe kalmalarına münhasıran ilmi bir sahada çalışmalarına bilhassa itina gösterilmektedir. Hükümet idaresinin yeniden teşkilinin kararlaştırıldığı şu anda Genç Dernekleri Teşkilatının kurulmasına, yayılmasına ve bu konunun yüce makamlarınca ele alınmasına mutlak bir zaruret vardır.” (Tayga 1990:143).

13. Osmanlı Genç Dernekleri (1916)

I.Dünya Savaşının çıkmasıyla çalışmaları durdurulan Osmanlı Güç Dernekleri yerine, kısa bir zaman sonra harbin içerisinde dönemin hükümeti tarafından Osmanlı gençliğini savaş içinde silah altında tutmak ve bir milis örgütü etrafında toplamak amacıyla kaim yeni bir dernek kurulması istenmiştir. Bunun akabinde kurulması istenen dernek için Almanya'dan bütün gençlik örgütlerinin kurulmasında ve idaresinde mütehassıs olan Von Hoff isminde bir Albay getirilmiştir. Bu zat fesih edilen Osmanlı Güç Demeği ve İzci Ocağı yerine, Selim Sim Tarcan'ın da yardımlarıyla 1916 yılında Genç Almanya Teşkilatının bir benzeri olan Osmanlı Genç Dernekleri teşkilatını geçici talimatname ile kurmuştur (Özmaden 1999:58).

Genç Dernekleri teşkil kanuni muvakkat (geçici) ve talimatnamesi şöyledir:

“1- Harbiye nezaretinin emir ve idaresine tabi olmak üzere genç dernekleri tabi olmak üzere genç dernekleri teşkil edilecektir. İş bu dernekler gürbüz derneği ve dinç derneği namıyla iki kısımdan ibarettir.

2- Tabiat Devleti Aliye de bulunup 12 yaşından 17 yaşına kadar olan gençlerden (Gürebüz Derneği) ve 17 den yukarı yaş da bulunan gençlerden (Dinç Derneği) teşkil olunur.

Dernekler için muayyen yaşlar dahilinde bulunan her Osmanlı dernekleri dahil olmaya ve talimatnameyi mahsusu ile muayyen olan talimleri bir fiil iştirak etmeye mecburdur. Bu mecburiyet her gencin hizmeti fiiliye-i askeriyesine ifa etmek üzere silaha alındığı tarihe kadar devam eder.

Ahvai sıhhiyelerinin müsait olmadığı tebeyün edenler ve her ne suretle olursa olsun memalik ecnebiye de bulunanlar müstesnadır.

3- Kura ve muhallat muhtarları Senei-Maliyesin hululundan evvel kendi köyü ve mahallesi dahilinde bulunan ve 12 ve 17 yaşına giren gençlerin isimlerini mübeyyin olarak ayrı ayrı ikişer defter hazırlamaya ve iş bu defterleri Martın nihayet 15.ci gününe kadar köy ve mahallenin bağılı olduğu muntika jandarma kumandanlarına teslim etmeye ve muntika jandarma kumandanları iş bu defterlerden birer nüshasını muntikalarda buldukları kolordu kumandanlarına veya ahzi asker reislerine sürati mümkünüyle göndermeye mecburdur.

Köy ve mahalle nüfusunda kayıtlı olup da muakkaten veya berai tahsil mahalli aharda bulunanların künyelerine ayrıca şerh verilir.

4- Kolordu kumandanları veya ahzi asker reisleri dinç dernekleri teşkilâtını ifa ve talimlerini ve bab da ki program ve talimatname dairesinde icrasına nezaret ve mükelleftir. İş bu teşkilâtın icrası emrinde memurun mülkiye tarafından muavenet lazime ifa olunur.

5- Gürbüz dernekleri mektep muallimleri veya hükümet mahalliyece hariçten initiab edilecek münasip rehberler tarafından ve dinç dernekleri kara ve deniz zabitan ile sıhhiye ve jandarma zabitanı ve kütük zabıtlar tarafından sevk ve idare edilir.

6- Derneklerin teşkili ve gençlerin celp ve cemi ve kumandan ve muallimlerin tayini ve mekteplerde iş bu dernek teşkilât ve muamelatının suveri tatbikiyesi ve hususat saire-si ayrıca tanzim edilecek nizamname ve talimatnamelerle tayin edilecektir.

7- Dinç derneklerine devam ile talimlerini ikmal edenlerden askerliğe hazırlandığına ve muhtelif talimler icrasına tabiiyet kesbetdiğine dair istida ile müracaat ne talimatname mahsusuna tefkifan bil imtihâh ispatı ehliyet eden gençlere ehliyetname verilir (Tayga 1990:155-156).

Osmanlı Güç Dernekleriyle ilgi görüşümüz, genç dernekleriyle ilgili olarak ta geçerlidir. Yani genç derneklerini de bir lig veya kulüplerin birleştiği yapı gibi görmek gereklidir.

Genç Dernekleri, ülke şartları içerisinde devam ettirdiği görevini Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar sürdürmüştür. Savaşın sonunda ise İttihat ve Terakki yönetimiyle beraber fonksiyonunu kaybetmiştir (Özmaden 1999:39).

14. İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi (İ İ H M) (1921-1922)

Tescil işlemlerinin başlatıldığı 27 Kasım 1921 tarihine kadar İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi, işlemlerin bitirildiği 22 Mayıs 1921 'e kadar da Muvakkat Merkez Heyeti olarak görev yapan örgüt (kısaltmayla İİHM). Altınordu, Anadolu, Bakırköy, Beylerbeyi, Darüşşafaka, Fenerbahçe, Galatasaray, Hilal, İdman Yurdu, Nişantaşı, Süleymaniye, Türkgücü ve Vefa kulüplerinin, Cemiyetler Kanununa göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişileri olarak bir araya gelip oluşturdukları, kendisi tüzel kişilik doğurmayan bir adi şirket niteliğindedir. Bu kulüplere dayalı federatif yapı, spor pratiğine dönük en önemli eylem olarak, kurucularından Bakırköy ve Nişantaşı'nın yokluğuyla, Kumkapı'nın iştirakiyle, 1921-1922 ligi maçlarını düzenlemiştir. Görüldüğü gibi birlik, son tahlilde futbol işlerini düzenleyen ve eski Cuma Ligi'nin genişletilmiş biçimi olarak ortaya çıkan bir örgütlenmedir.

İİHM' nin kuruluş amaçları kısaca, Türkiye'deki beden eğitimi, ve spor işleriyle spor kulüplerine yardım etmek, üye kulüpler arasındaki ilişkileri kurula

bağlayıp düzenli dostça yürümesini sağlamak, yeni sporcuların yetişip yeni kulüplerin kurulmasına ön ayak olmak, her türlü spor, beden terbiyesi ve idman faaliyetini idare, teşvik, himaye ve tensip. Türk idmancılığını dahilde ve hariçte tam yetkiyle temsil etmektir. (madde 1)

İİHM, bu amaçları gerçekleştirmek için, kulüpler arasında yarışmalar düzenleyecek, çeşitli ödüller koyarak sporu ve sporculuğu özendiricek, kurultaylar toplayacak, konferanslar verecek, yayın yapacak, hükümet yetkilileri düzeyinde girişimlerde bulunacak ve üyelerinin çalışmalarıyla ortak çıkarlarını yönlendirip koruyacaktır (madde 2)

Türkiye spor tarihinde kulüpler, özellikle 1913-22 döneminde eski kulüplerin bölünmelerinden, dağılmalarından yada transfer mekanizmalarından ortaya çıkmışlardır.

İİHM nizamnamesinde yer verilen birlik kurulduktan sonra üyelerin onda birinden fazlasının kulüpten ayrılmamış olması (madde 4) koşulu, bir yandan kulüpleri başka kulüplerin hazır oyuncu kaynakları talan etmekten alıkoyarak yeni oyuncular yetiştirmeye yönelten, bir yandan 1913-1920 döneminde kulüplerarası düşmanlıkların başlıca kaynaklarından biri olan transfer sorununu çözmeyi amaçlayan, son olarak da kulüplerin oyuncularını kulüpte tutacak özendirici davranışlar bulmaya zorlayan çok etkili bir yaptırım niteliğindedir (Fişek 1980:344).

İİHM' nin getirdiği önemli yeniliklerden biri de, birliğin tek sporlu kalmayıp çok sporlu bir yapıya dönüşmek kararında olduğunu gösteren federasyon olgusudur.

Görüldüğü gibi, İİHM, kulüplere ilişkin kararlarını ancak üçte iki çoğunlukla alabilen, ana görevi azasının faaliyet ve menafi-i müşterekesini idare ve müdafaa etmek (madde 2) olan, yetkileri kulüp temsilcilerinin büyük çoğunluk oluşturdukları Heyet-i Merkeziye de toplayan, dolayısıyla federal istenci federe üyelerinin bireysel istençlerinin basit toplamı olarak beliren bir yapıdır. Cemiyetler Kanununa göre tüzel kişilik kazanmış birimlerin kendisi tüzel kişilik oluşturmayan bir adi şirket ilişkisine girerek İİHM' yi kurdukları da düşünülürse, ortaya çıkan yönetsel yapıyı konfederasyon olarak nitelemek daha uygun olacaktır.

Encümenlerin kurulmasını öngörmekle birlikte tek sporlu (futbol) çalışan ve İstanbul kulüplerince kurulduğu için de taşra örgütü bulunmayan İİHM' nin, TİCİ

kurulduktan sonra yürürlüğe giren Nizamname-i Dahiliyesi'nin tam olarak ne zaman hazırlandığını saptanamamıştır (Fişek 1980:347).

15. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)

15.1. TİCİ'nin Kuruluşu

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın örgütsel önceli olan İdman İttifakı Heyeti Muvakkatesi (geçici kurul), İstanbul'da faaliyette bulunan on üç kulüp tarafından futbola ilişkin çalışmaların düzenlenmesi ve futbol liginin kurulması amacıyla 14 Temmuz 1920 tarihinde bir çalışma başlatmışlar. Bu çalışmaları İsviçre'deki öğreniminden 1920 yılında dönen Yusuf Ziya Öniş getirdiği İsviçre spor federasyonları ve spor birliği tüzüğünü esas alarak arkadaşları (İşler 1998:45). Galatasaray kulübünden Ali Sami Yen, Anadolu kulübünden Burhan Felek, ve Fenerbahçe'den Nasuhi Baydar ile beraber tercüme ederek 20 maddelik bir tüzük meydana getirmişler (Fişek 1980:343).

26 Haziran 1920 günü Kadıköy Union Club'te tüm kulüp yöneticilerinin katıldığı ilk toplantı yapılmış geliştirilen tüzük, Altınordu, Anadolu, Anadoluhisarı, Darüşşafaka, Fenerbahçe, Galatasaray, Hilal, Bakırköy, Nişantaşı, Süleymaniye, Türkgücü, Vefa kulüplerine dağıtılmış ilk müzakere de 17 Eylül 1920'de Union Club'te yapılmıştır

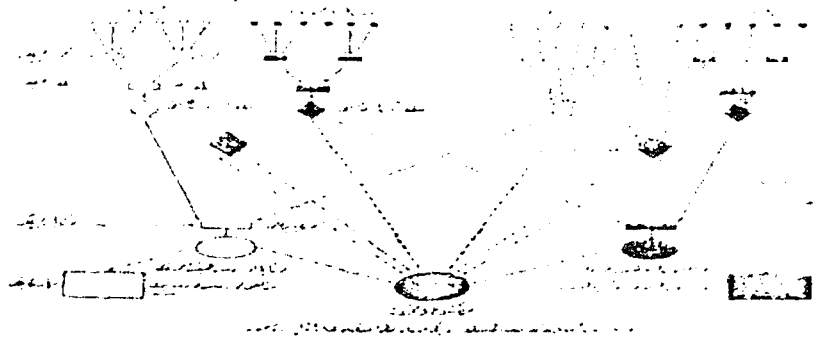
1920-1921 mevsimi lig maçları Cuma Liginde, Fenerbahçe, Galatasaray, Altınordu, Anadolu, Süleymaniye, Anadoluhisarı arasında yapılmıştı. Bu gelişmeler olurken, 20 maddelik yönetmeliğin yetmeyeceği, ayrıca kurulması düşünülen teşkilatın yalnız futbol değil, yapılan bütün spor dallarını kapsamasını da ön plana alınmasının zorunlu olduğu anlaşılmıştır. İdman İttifakınının 289 maddelik yeni yönetmeliğinin tartışmaları 15 Nisan 1921 günü yapılmış, Geçici Kurul çalışmalarını 7 Eylül 1921 günü tamamlamış uzun tartışmalardan ve pazarlıklardan sonra 1921-1922 mevsimi Cuma Ligi maçlarının on bir takım arasında ve tek devreli olarak yapılmasına kararı verilmiş, 27 Kasım 1921 tarihinde tarihin de Cemiyetler Kanunu'na göre teşekkül için hükümete müracaat etmiştir (Fişek 1980:343). Geçici kurul tarafından 25 Kasım 1921 tarihinde Dahiliye Nezaretine (İçişleri Bakanlığı) sunulan evrak, 22 Mayıs 1922 tarihinde tekamül etmiş ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı tescil ve tasdik olunmuştur .

Kuruluşu işgal ve ateşkes yıllarına rastlayan TİCİ' nin kuruluşu ile ilgili spor dergilerinde yazılar yayınlanması Anadolu'da tepkilere yol açmıştır. Nitekim TİCİ'ye karşı Ankara'da İdman Birliği adı altında bir teşkilât kurulmuştur. Çünkü Anadolu insanı kendisini İstanbul Hükümetinin değil, Ankara Hükümeti'nin temsil ettiğini, bundan dolayı da İstanbul Hükümeti tarafından tasdik ve tescil edilen TİCİ' nin hükümsüz olduğunu ileri sürmekteydiler. Bu tepkiler karşısında TİCİ yöneticileri ile İdman Birliği kurucusu olan İbrahim Turgut Azizoglu bir araya gelmişler ve aralarında mutabakat sağlanmıştır (Özmaden 1999:53).

TİCİ' nin kurulmasına İstanbul Hükümetince izin verilmesinden sonra TİCİ, ilk merkez kurulunu teşkil etmek üzere 14 Temmuz 1922 cuma günü Fenerbahçe kulübü binasında, Galatasaray Kulübü Başkanı Cevdet Beyin başkanlığında bütün kulüp delegeleri toplanarak idman ittifakının ilk merkez heyetini seçmişlerdir. Seçilen merkez heyet görev bölümünün yapılması için 31 Temmuz 1922 tarihinde toplanma kararı almıştır (Fişek 1980:349).

Matbuat cemiyetinin büyük salonunda yapılan bu toplantıya, Altınordu, Anadolu, İdman-Yurdu, Türk Gücü, Darüşşafaka, Süleymaniye, Galatasaray, Fenerbahçe, Makriköy (Bakırköy), Nişantaşı, Vefa, Hilâl kulüpleri delegeleri ve daha önce uzman olarak seçilen şahıslardan doktor Hikmet Hamdi, Ali Rana (Tarhan), Ali Seyfi ve Cevdet Rüştü Beyler katılmışlardır. Toplantı, geçici başkan Cevdet Kalpakçioğlu tarafından açılarak önceki tüzük okunmuş ve tasdik edilmiştir. Daha sonra idare meclisinin oluşması için seçim yapılmıştır. Birer birer oy vermek suretiyle yapılan seçim sonucunda Ali Sami (Yen) Bey başkan, Ali Seyfi ve Burhan (Felek) Beyler ikinci başkan, Nasuhi (Baydar) Bey müfettiş, Fethi (Başaran) Bey genel sekreter, Nuri Bey muhasebeci, Talip Servet, Hamdi (Emin Çap), Yusuf Ziya (Öniş), Cevdet Kalpakçioğlu, Orhan (Öktem), Cemal Fariz, Dr. Hikmet, Cevdet Rüştü Beyler de aza olarak seçilmişlerdir. TİCİ' nin yeni seçilen bu yönetim kurulu aynı toplantıda 1924 yılında Paris'te yapılacak olan olimpiyat oyunlarına resmen çağrıldıklarından derhal futbol, güreş ve atletizm federasyonlarının kurulmasına karar vermiş, TİCİ' nin ilk federasyonları bu branşlarda kurulmuştur.

Resim 8. Türkiye idman cemiyetleri ittifakının 1923 tarihli kuruluş nizamnamesinde yer alan örgüt şeması;sağda futbol fedarasyonu ve müttehidesi, solda güreş fedarasyonu ve müttehidesi bulunmaktadır.

Kaynak:(Fişek 1980:355).

Türk sporunun örgütlenmesi tamamlanırken, 1924 Paris Olimpiyat Oyunlarına katılacak spor dallarında federasyon kurulması ve bu federasyonların uluslararası federasyonlara üye olmaları gerekiyordu. Bu durumu göz önünde bulunduran TİCİ yönetim kurulu, on beş gün sonra (15 Ağustos 1922) yine toplanarak Olimpiyat Oyunları kuralı gereğince oyunlardan iki yıl önce uluslar arası federasyonlara üye olmaları için Türkiye futbol, güreş ve atletizm federasyonlarını Heyet-i Müttehede adı altında kurmuşlardır. Başkanlıklarına da Yusuf Ziya Öniş (Futbol), Burhan Felek (Güreş) ve Ali Seyfi (Atletizm) seçilmişlerdir .

Her üç federasyon, TİCİ ile TMOK'un müşterek kararı ile bağlı buldukları uluslararası federasyonlara müracaatta bulunmuşlardır. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra, TİCİ olağan kongresi 13 Nisan 1923 tarihinde toplanarak geçici olarak seçtiği merkez yönetim kurulu ile federasyonlarını yenilemiş ve yeniden örgütlenmiştir. TİCİ ayrıca hükümetin 2 Ocak 1924 tarih ve 170 sayılı kararıyla Kamu Yararına Çalışan Derneklerden sayılmıştır.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, böylece 29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin çok kulüplü, çok sporlu ilk resmi spor örgütü olma unvanını kazanmıştır (Özmaden 1999:54).

15.2.TİCİ' nin Kuruluş Amacı, Görevleri ve Üyelik

15.2.1.Kuruluş Amacı

Türkiye'nin ilk çok sporlu ve kulüplü birliği olması yanında, TİCİ'nin kurduğu organizasyonun amaçlarına bakıldığında, tamamen milli kaygılarla hareket

eden bir kuruluş görünümündedir. Bu çerçevede belirlenen TİCİ' nin kuruluş amaçları şunlardır:

a- Irkımıza, varlığımıza kasteden ve bir zamanlar Türk gibi güçlü darbe meselile anılarak mazhar-ı tekrim olan bu kavi ve asil milleti sürükleyip götüren bir yandan hastalık vs. sebeplerin, öte yandan hastalıkların en büyüğü olan oturganlık, gevşeklik, rahatı sevmeklik gibi hastalıkların dehşeti karşısında bu millete taze hayat ve kuvvet vermek.

b- Irkımızı çoğaltmak, herkesin sağlığını düzeltmek ve bu sayede nüfusumuzu arttırmak.

c- Batıda tekâmül ve tevessü etmiş, sıhatten başka ahlâk ve hissiyata tesir eden, her sınıf halkı alakadar eyleyebilen, her yerde bir ehemmiyet-i mahsusa atfedilen, lâkin bizde unutulmuş bir anane-i milliye olan idmancılığı tekâmül ettirmek.

d- Gençlere cazip bir faaliyet sahası temin eyleyerek onların içkiden, kumardan ve kötü alışkanlıklardan uzaklaştırılmasını sağlamak ve böylece sağlık ve genel ahlakı ıslah etmek.

e- Millet fertlerini küçük yaştan teşkilâtçılığa ve müşterek faaliyetlere alıştırmak, istişare ve idare kabiliyetlerini geliştirmek.

f- Sağlam ve becerikli insanlar yetiştirip, silahşorluğu, biniciliği ve denizciliği, tertip ve teşvik ederek askeri teşkilata ait vazifeleri kolaylaştırmak.

g- Yurt içinde spor müsabakaları ve seyahatler düzenleyerek gençlere memleketlerini tanımak, sevmek ve halkın hakiki ihtiyaçlarını anlamak imkanını ve fırsatını vermek.

h- Uluslar arası müsabakalarla millî hisleri tahrik ve takviye etmek, Türklük için yurt dışı propaganda vasıtası temin etmek.

j- Beden eğitimi ve spor hareketlerinin sporcular tarafından bir menfaat ve para kazanma vasıtası olarak kullanılmasına karşı mücadele etmek ve böylece sıhhat ve kuvvetin bir amaç değil, zekâ ve ilmin yükselmesi için bir vasıta olarak kullanılması sureti ile milli yücelmemize yardımcı olacağı kanaatini vermektir”

Bu amaçla; memleketi idman muntakalarına ayırarak bu bölgeler içinde spor cemiyetlerince bir merkezi idare ile bu merkeze bağlı ilmi spor heyetlerinin seçimini temin etmek; bölgelerdeki çeşitli spor cemiyetleri grupları tarafından yapılacak müsabaka kümelerinde birinci olardan her sene bölge birinciliği adı altında toplamak ve bu suretle bölge spor birincilerinin tespiti ile galiplere mükafat vermek; bölgelerce müntehap bir umumî idare merkezi meydana getirmek ve bu merkeze, ilgili oldukları fennî idman konularında yetkili olmak üzere değişik idman heyeti müttehidelerini bağlamak, bölgelerde birinci olanlar arasında bu heyetler vasıtası ile müsabakalar düzenlemek ve Türkiye idman birincilerini belirlemek; yine heyet-i müttehideler

vasıtası ile benzer Avrupa teşkilatları ile ilişkilere girerek Türk idmancılığın uluslararası sahada temsil etmek. Tamamıyla millî, içtimâî ve ilmî olan bu amaçlara hakkıyla ve devamlı hizmet edebilmek için siyasetle ilgilenmemeyi ve milletimizin mukadderatına hakim olanların Türklüğün selameti için çalışmalarına yardım etmeyi bir emir kabul etmektir (Özmaden 1999:55-56-57).

15.2.2. TİCİ'nin Görevleri

Nizamnamesinin 2. maddesinde üç temele dayandırılmıştır. Türkiye'de beden terbiyesi ve sporu modern esaslara göre yaymak, mükemmelleştirmek ve Türkiye sporculuğunu içte ve dışta temsil etmek. Bu saydığımız görevlerin yerine getirilmesi için gereken çalışmalar şunlardır:

- 1- Amatörlüğü teşvik ve himaye etmek, profesyonelliği amatörlükten ayırmak.
- 2- Umumî müsabakaları tertip, birincileri tayin etmek.
- 3- Rekorları tespit etmek
- 4- Lüzumlu kanunları çıkarılması için teşebbüste bulunmak.
- 5- Uluslar arası müsabakalarda Türk sporculuğunu temsil etmek.
- 6- Spora ait idari ve modern nizamnameleri neşretmek.
- 7- İdman mahallerinin tanzim ve teksirini temin etmek.
- 8- Spor mükâfat ve şiltleri vermek.
- 9- Tedrici surette idman mıntıkaları tesis etmek.
- 10- Faydalı neşriyat yapmak.
- 11- Yabancı spor teşkilâtı ile münasebet teşkil etmek.
- 12- Muhtelif sporların federasyonlarını tesis etmek
- 13- Bir Beden Terbiyesi Yüksek Mektebinin tesis ve memlekette mütehasıs

yetiştirilmesine tevessül ve tavassut etmektir (Doğar 1997:238).

15.3. TİCİ'nin Teşkilat Yapısı

TİCİ'nin teşkilat yapısı, merkez ve taşra teşkilatı olmak üzere iki birimden oluşmuştur.

15.3.1. Merkez Örgütü:

TİCİ merkez örgütü, 1924 yılındaki en son düzenlemeyle, Merkez teşkilat yapısı Birinci Umumî Kongre toplandığında görevi biten Heyet-i ihzariye eksiğiyle, Umumî Merkez, Federasyonlar ve Umumî Kongredir.

- 1) Umumi Merkez

2)İdman. Heyet-i Müttehideleri(Federasyonlar)

3)Umumi Kongreden oluşmuştur.

15.3.2.Umumi Merkez :

Umumi Kongre tarafından seçilen, bir başkan, bir başkan yardımcısı, bir katip, bir muhasip ve dört üyeden meydana gelen Umumi Merkez, iki kongre arasında en yüksek karar organı olarak görev yapmıştır. Hazırlanan yönetmeliklere göre teşkilatın işlerliğini sağlamıştır.

15.3.3.(Federasyonlar) İdman Heyet-i Müttehideleri:

TİCİ'nin örgütlenme siyle Türkiye'de ilk defa çok kulüplü-çok sporlu bir örgütsel yapı oluşturulmuştur. Herhangi bir spor dalının üç bölgede yapılması ile oluşturulan federasyon, bir başkan, bir başkan yardımcısı, bir katip, bir müfettiş ve muhasipten oluşmuştur.

Spor dallarının üç bölgedeki temsilcileri tarafından gösterilen kişilerin Umumi Kongre de seçilmesiyle federasyon oluşur(Bilir 1987:16). Kulüp temsilcilerinin 31 Temmuz 1922 günü yaptıkları toplantıda Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının ilk yönetim kurulu seçilirken yine bu nizamnameye göre ilk federasyonları da seçimle iş başına getirildi. Yapılan seçim sonunda Türk sporunun Türk futbolunun ilk federasyonu, Futbol Encümeni adı altında şu üyelere oluşmuştu: Başkan: Galatasaray kulübünden Yusuf Ziya (Öniş)Bey. Üyeler: Altınordu kulübünden Otomobil Nuri, Hamdi Emin Çap, Süleymaniye kulübünden Orhan Öktem, Fenerbahçe kulübünden Nasuhi Esat Baydar Beyler..."(Atabeyoğlu 1991: 84).Federasyon ilgilendiği spor dalını tüm işleriyle uğraşarak bu spor dalının gelişmesini sağlamaya çalışır (Bilir 1987:16). Daha açık şekilde söylemek gerekirse o zamanda federasyonun görevleri şöyle belirlenmiştir:

1.Türkiye birinciliklerini düzenlemek, 2.Rekorları tespit ve tescil etmek, 3. Spor mevsimini tespit etmek, 4.Fenni kuralları ve talimatları açıklamak, 5. Hakem kurallarını tespit etmek, 6.Milli takımları seçmek, 7.Antrenör yetiştirmek, 8.Faaliyetleri denetlemek, 9.Müsabakalara iştiraki sağlamak, 10.Milletler arası müsabakalara katılmak, 11.Sporcu cezalarının değerlendirmek ve bunları genel merkeze bildirmektir (Altuğgil 1996:160).

15.3.4.Umumi Kongre:

Genel merkezden bir temsilci, federasyonlardan birer temsilci, bölge temsilcileri, ordu spor teşkilatından üç subay temsilci, federasyon sayısını aşmayacak kadar üyeden meydana gelir. Merkez Federasyon ve bölge faaliyetlerini, hesap raporlarını kontrol etmek Umumi Merkez-i seçmek, bütçeyi hazırlamak, Umumi Kongrenin görevleri arasındadır. Umumi Kongreyi şunlar oluşturur :

- Umumi Merkez adına murahhas,
- Federasyonlardan birer murahhas,
- Her mıntıkadan mevcut müttefik idman cemiyetleri adedince ve o cemiyetlerce seçilecek birer murahhas,

- Her mıntıkadan o mıntika merkez heyeti namına birer murahhas
- Ordu Spor Teşkilatı Merkeziyesi adına üç subay
- Federasyon sayısını aşmayacak kadar murahhastan meydana gelir.

b) Taşra Örgütü; Bu TİCİ' nin idman Mıntıkları üzere kurulmuştur.

- 1-Mıntika merkez örgütü, (bölge merkez heyeti)
- 2-Mıntika idman heyetleri, (bölge idman heyeti)
- 3-Mıntika kongresi, (bölge kongresi)
- 4-Kulüplerden meydana gelmiştir (Bilir 1987:17).

Bölge merkez heyeti, TİCİ kurallarına uygun şartlara sahip en az üç beden terbiyesi ve spor kulübü olan bölgelerde kurulur. 1 başkan, 1 katip, bir müfettiş, bir muhasip, bir veznedardan oluşur. Toplam 5 kişidir. TİCİ genel merkezinin yapmış olduğu işlerin aynısını kendi bölgesinde yapar. Yanlız milli takım teşkil edemez.

Bölge idman Heyeti, başkan, katip, mutemet ve lüzumu halinde iki azadan oluşur. Bölge kongresi, her sene Temmuz ayında toplanır. Bölge merkez heyetinden bir temsilci, bölge idman heyetlerinden birer temsilci idman cemiyetlerinden üçer temsilciden oluşur.

Kulüpler, istekli olan ve bir senedir faaliyet gösteren en az 25 azası sahip TİCİ Kanun ve karamamelerine uymayı taahhüt eden kulüpler, TİCİ teşkilatının tabanıdır. Profesyonellik, kumar siyaset yasaktır (Altuğgil 1996:160)

16. İdman Birliği (1921)

TİCİ' nin kuruluşu işgal ve ateşkes yıllarında olmuştur. Kuruluşu ile ilgili spor dergilerinde yazılar yayınlanması Anadolu'da tepkilere yol açmıştır. Çünkü Anadolu insanı kendisini İstanbul Hükümetinin değil, Ankara Hükümeti'nin temsil ettiğini, bundan dolayı da İstanbul Hükümeti tarafından tasdik ve tescil edilen TİCİ' nin hükümsüz olduğunu ileri sürmekteydiler. Nitekim TİCİ'ye karşı Ankara'da "İdman Birliği" adı altında bir teşkilât kurmuşlardır (Özmaden 1999:53). Ankara'da 1921'de kurulan bu birliği Talimgah, Sultani İdmanyurdu, Anadolu Sanatkâran, Turangücü takımları kurmuşlardır (Özmaden 1999:30). Bu tepkiler karşısında TİCİ yöneticileri ile İdman Birliği kurucusu olan İbrahim Turgut Azizoğlu bir araya gelmişler ve aralarında mutabakat sağlanmıştır (Özmaden 1999:53).

Anadolu'da olan spor faaliyetleri başta futbol olmak üzere öğretmen okullarında ve liselerde yayılırken Galatasaray ve Fenerbahçe kulüp üyeleri 1913'te İzmit, Eskişehir, Konya, Isparta ve İzmir de Atletizm, Futbol ve Hokey gibi spor dalları tanıtma kararı almışlardır (Özmaden 1999:30).

XII. GÜREŞ

1. Türklerdeki Yeri ve Önemi

Güreşin, Türk kavramı ile bütünleşmesi uzun bir tarihi geçmişe ve Türklerin Ana vatanı Orta Asya'ya kadar gitmektedir. Orta Asya da Karakorum, Altay ve Tanrı Dağları çevresinde ve bu dağların eteklerinde başlayan ve o günden bugüne kadar gelen tarih şeridinin her döneminde, saraydan kışlalara, yerleşik yaşamdan göçerle ve çobanlara kadar Türk Milletinin her ferdi güreş sporunu, yarışma, eğlence, gösteri ve sosyal statü göstergesi olarak benimsemiş ve uygulaya gelmiştir(Gökal ve diğerleri 1999:195).

Eski Türklerde güreşe ait kaynaklar incelendiğinde; Çin kaynaklarındaki M.Ö.II. yüzyılda güreşle ilgili bilgiler oldukça ilginçtir. Bu kaynaklar: güreşin toslama işaretiyle gösterildiğini, Türkistan'ın Yen-çi şehrinde yeni yılın ilk günü zırhlanmış yiğitlerin savaştıklarını, yine Türkistan'ın Kucak şehrinde yeni yılın başladığı gün öküz, at ve deve güreşleri yapıldığını bildirmektedir. Bu husustaki kaynakların çok olması, Türklerin güreşe verdikleri önemi göstermektedir(Güven: 1992:4).

Eski Türklerde, senenin belirli ay ve günlerinde, (tanrılara kurban kesme) sığır (= sürgün) avları sonu, Hıday günü (Allah günü), Toy (= düğün) ilk saban sürme, savaş sonrası kutlama, hakanların tahta çıkma günü vs. gibi günlerinde tertiplenen merasimlerde sportif oyunlar, ok atma, kılıç mübarezeleri, at yarışları, futbol oynama ve güreşler yapıldığını ve ödüller verildiğini öğreniyoruz (Tayga 1990:23).

“Oğuz Türklerinin destanlarından olan Dede Korkut destanında güreşin her türüne yer verilmiştir. Güreşin ilk kez Türkler tarafından yapıldığı ve Orta Asya'dan dünyaya yayıldığı kesinlikle kanıtlanmıştır. Sümer, Akat tarihleri, tabletler, Gılgamış ve Dede Korkut .Destanları ve öteki kayıtlar bunu ortaya koymaktadır.

Ünlü tarihçi Harold Lamb, Cengiz Han adlı eserinde, Türklerden söz ederken bu ülkede ata binmeyen, güreş yapmayan adama kız bile vermezlerdi demektedir. Güreş göç yolları aracılığıyla batıya yayılmış, Türklerle birlikte Anadolu'ya gelmiştir” (Güven 1999:64).

Güreş, Türk lehçelerinde ise şu şekilde söylenilmektedir:

“Türkmen=Güreş, Azerbaycan=Güleş, Balkan Türklerinde=Güreş, Güleş, Tatarca=Küreş, Kazakistan=küreş, Yakut=küres, Çuvaş=küreş, güreş, Özbekistan=küreş, Kırgız=Küreş, Tacikistan=Buharska guşti, Moğolistan=güra, koh, barilda, meclisi meşveret, Çağatay = küreşmek, küleşmek, küran, Kazan=kirte, küreş, küreşü, küreşmek, Kırım = küreş,” (Güven: 1992: 23).

Güven(:1992:5)Divanî Lügati't-Türk adlı esere atıfla güreş sözcüğünün küreş şeklinde geçtiği belirtilmektedir

Yukarıda da görüldüğü gibi güreş sözcüğü günümüzdeki Türk lehçelerinde de hemen hemen aynı şekilde söylenilmektedir. Gerek ülkemizde ve gerekse diğer Türk diyarlarında güreş yapanlara pehlivan veya pehlevân denilmektedir

Selçuklular, Türk güreş geleneğini Fars ve İslâm kurallarıyla birleştirerek yeni bir kimliğe büründürmüşlerdir. Farsça asıllı pehlivan kelimesi de muhtemelen o sıralarda Türk diline geçmiştir (İşler 1997:64).

Ülkemizde güreş çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Bu kültürel özellik taşıyan güreşlerimiz şunlardır: Karakucak güreşi; özellikle yağlı güreş yapılmayan bölgelerimizde yapılmaktadır, Yağlı güreş; Ege, Trakya ve Karadeniz yöremizde daha çok yapılmaktadır (Özden 1999:7), Aşırtmalı Aba güreşi; Gaziantep ve havalisinde oldukça yaygındır, Kısa Şalvar güreşi; Ülkemizde Kahramanmaraş ilçe ve köylerinde yapılmaktadır, Kapışmalı Aba; Hatay ve yöresinde, Kuşak güreşi;

Eskişehir ve yöresinde, Rahvan güreşi; Doğu Anadolu ile Denizli, Antalya ve yöresinde yapılmaktadır (Karakulluk 16 Ekim 2002:3). Bu güreşlerden başka yazılı olarak rastlanamayan ancak, aba ve şalvar güreşlerinin yapıldığı bölgelerde sevilen ve uygulanan su ve sinsin güreşleri de pek ilginçtir. Suda yapılan güreşlerde teknikler yine kuşaktan (peştamalın uçkuru) el bağlanarak yada boyundan tutup karın bölgesine diz dayanarak uygulanmaya gayret edilir. Ancak bu durumda suyun derinliği çene hizasını geçmemelidir. Garağ ve Çangal teknikleri (aba-şalvar güreşlerinde olduğu gibi) bu tür güreşte en geçerli oyunlardır. Yani güreş hep ayakta yapılmaktadır. Derin su güreşlerinde ise dayanıklılık önemlidir. Özellikle akarsularda rakipler birbirini suyun dibine doğru çekerek onlarca, yüzlerce metre öyle giderler, *taki biri çırpınıp pes edinceye kadar. Kenara çıkanca pes eden oturur, diğeri suda yüzmeye devam eder ve galip kendiliğinden meydana çıkar.*

Sinsin güreşleri ise gece ateş etrafında tek hamleli olarak yapılır. Yere düşen mağlup sayılır kalkıp tekrar çökmez. Önce meydana çıkan sahayı terk ederken: fosforlu şekilde dolanıp er dileyene, taraflardan biri hemen fırlar ve tutuşurlar. Sinsin güreşleri genellikle, son günkü meydan güreşlerinden önce düğünlerde uygulanır (İşler 1998:34). Birde sade Kahramanmaraş yöresinde şalvarla yapılan bayrak güreşi adı verilen bir güreş vardır. Bu güreşlerimizin hepsi kendilerine has kültürel değerler taşımaktadırlar (Güven: 1992:14).

Bu arada şunu mutlaka belirtmekte fayda görüyorum yağlı güreşle ilgili bazı tez çalışmalarında ve kaynaklarda yanlış bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler, Özkan C. (1997:11) yapmış olduğu lisans bitirme tezi çalışmasında: "...Ayrıca Selçuklu Türkleri ile başlayan Bizans imparatorluğu ile olan yakın ilişkiler Osmanlı İmparatorluğunda daha da yoğunlaşmış ve bu nedenle güreş türlerinden yağlı güreş Bizanslılardan alınmıştır, bunun kökeni Yunanlılara kadar iner" diyerek yanlış bilgi vermiştir.

"...Güreş ile ilgili ilk belgeler Hun Türklerine aittir. Söz konusu belgeleri de bilim adamları kendi alanlarına göre yorumlamışlardır. Bu belgeleri en iyi yorumlayanların başında Kırgız bilim adamları gelir. Bunlara göre; M.Ö.III. asırdan itibaren Türk halklarının yaptıkları güreşler günlük giyim ve kuşamlar ile yapılmaktadır. Giyimler ise pantolon, cırgakşim denilen çizme türü bir ayakkabı, üstte kaban uzunluğunda yünden sağlamca dokunmuş veya deriden dikilmiş, yan alt ucunda hafif yırtmaçları bulunan bir giysi (çapan), ince bele

sarılmış sağlam bir kuşak bulunarak yapılmaktadır. Güreş tek kelime ile değil iki karakter ile ifade edilmektedir. Bu görüşü Çin ve Doğu Türkistanlı yazarlar ile Rus yazarlar da paylaşmaktadır." (Türkmen ve diğerleri 1999:213).

O zamanlar yapılan güreşlerde güreşin çeşitleri (aba, şalvar, Tatar gibi) yoktu. Bu ilk yapılan güreşler muhtemelen şimdi karakucak dediğimiz güreşti. Güven; "...karakucak güreşinde pehlivanları yaşlarına, güçlerine, kuvvetlerine ve ustalıklarına göre güreştikleri boylara ayırır. Yalnız karakucakta deste boyu yoktur. Onun yerine ayak boyu vardır. Diğer boylar hemen hemen yörelere göre değişmekle beraber yağlı güreşle aynıdır" diyerek iki güreş arasındaki benzerliği anlatmaktadır. (Güven: 1992:12-13).

Türklerin ilk göçleri bir Türk kavmi olan Siyenpiler'le Hunların iktidar mücadelesi neticesinde savaşı kaybeden Hunlar Dinyeper Nehri ile Aras Gölü doğusu arasındaki bölgeye yerleştiler. IV. Yüzyıl ortalarından sonrada batıya akın etmeye başladılar. Bu göçler neticesinde Avrupa'nın tüm şehirlerine yerleştiler (Güngör 1996:17-21). Senelerce Orta Asya Türk kültürünü, içlerinde yaşayan bu Hunlar M. S. 450 yılında Atilla önderliğinde Roma'ya kadar gelip; ilkçağ Avrupa siyasi tarihini değiştirip, Ortaçağ Avrupa'sını oluştururken getirdikleri kültür ürünlerini de Avrupa'da yaymışlardır. Atilla'nın Hunları; Almanların, ilk kabilesi olan Gotlarla hem savaş, hem de barış şeklinde ilişki kurmuşlardır. Onlara, güreşmeyi, iyi kılıç kullanmayı öğreten Hunlardır. Avrupalılar, Hunlardan savaşta gösterdikleri becerikli vücut hareketlerini, silahşorluğu, şövalyeliği, kılıçla mücadele etmeyi, güreşmeyi de öğrenmişlerdir (İşcan 1988:32). Özetle söylemek gerekirse Türkler gittikleri yerlerde yerli toplumlara tüm bildiklerini öğretmişler, beden kültürü anlayışına ortak etmişlerdir.

Tüm bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, ilkçağ Avrupa siyasi tarihini değiştirip, Ortaçağ Avrupa'sını oluşturan, beden kültürünün her türünü bilen, toprak süren, bazı hayvanları evcilleştiren ve hayvan besleyen, maden işleyen bir milletin mağara yaşamı sürdüren toplumlardan herhangi bir şey öğrendiği düşünülemez. Hiçbir şeyi olmayan bir toplumdan da sporla ilgili bir kültürlerinin olması beklenirmi ki başka milletlere öğretsin, hele yağlı güreş gibi lüks bir sporlarının olması hiç düşünülemez. Böyle olduğu içinde yağlı güreş asla bir Yunan yada Avrupalı bir milletin kültürü değil, Orta Asya'dan getirilmiş öz Türk kültürüdür.

Bizim bu fikrimizi bir çok kaynakta doğrulamaktadır. Kahraman(1989:12), Evliya Çelebi Seyahatnamesine atıfta bulunarak yağlı güreşte 360 çeşit oyun olduğunu söylüyor. Kısipeti ilk defa bir Türk kavmi olan İskitlerde kullanılmış. daha sonrada Manas Destanının da yer almıştır(Öztek 1999:78). Bu kadar oyun çeşidi bilen ve geliştiren, giysisi destanlara konu olan bir milletin bu güreşi başkasından alma ihtimali hiç yoktur. "Atalarımızın uyguladığı karakucak, Akdeniz kıyılarına, sonrada Rumeli'ye geçti. yağlı güreşte Rumeli'ye Türk akıncıları tarafından götürüldü..." (Spor Ans. 1991:207).

Yağlı güreşin bizim güreşimiz olduğunu Güven(1992:15) şöyle açıklamıştır; Yağlı güreş, Türklerin yüzyıllardan beri yaptığı kültürel sporlardan biridir. Yağlı güreş ata sporlarımızdan olup. Yunanlıların pankreasvari yağlı kumlu güreşleriyle yapılış şekli ve kuralları açısından hiçbir ortak yanı yoktur. Yağlı güreş, karakucak güreşinin yağ sürülerek yapılan şeklidir. Ancak, günümüzde yağlı güreşin eski Türklerde de yapıldığını ve Orta Asya'dan getirildiği konusunda bir takım görüşlerin ağırlık kazanması, bu konuya bir açıklık getirmek açısından önem arz etmektedir.

Eski Türklerde yapılan güreşler, karakucak şeklinde kuru olarak yapılmaktaydı. Anadolu'ya yerleşince, bilhassa Ege Bölgesindeki Türkler burada zeytinyağını tanıdı. Kültür alış verişi içerisinde, Yunanlılarda güreşin yağlanarak ve kum sürünerek yapıldığını gördüler. Daha sonra kendi öz güreşimiz olan karakucak güreşini, bazan yağ sürünerek yapmaya başladılar. Böylece yağlı güreş, karakucak güreşinden meydana gelen bir güreş çeşidi oldu. Şu anda dahi yağlı güreş genelde Ege, Trakya ve Karadeniz yörelerimizde diğer yörelerimize göre daha çok yapılmaktadır

Yağlı güreşten bahsetmişken Kırkpınar'dan bahsetmeden geçemeyeceğiz; kırkpınar yağlı güreşleri, Orhan Gazinin oğlu Süleyman Paşa, 40 yiğidiyle Rumeli'ye akınlar sırasında Ali ve Selim adındaki iki kardeş güreşte yenişememişler, ölmüşler ve aynı yere gömülmüşler(Türkmen 30 Haziran 1993:18). Sefer dönüşü arkadaşları mezara geldiklerinde buradan 40 tane su fışkırdığı görülmüş buraya kırkpınar adı verilmiş, bu tarihten sonra bunların anısını yaşatmak için her yıl güreş tutmuşlar ve artık gelenek olmuştur (İşcan 1988:54).

14 yüzyılın ilk yarısında kurumsallaşan ulusal bir yağlı güreş şöleni olarak bu günde yapılan kırkpınar güreşleri, tekkeler arası nitelikteydi; bu nedenle her yıl

Haziran ayında yapılan güreşlere çevre spor tekkelerinin temsilcileri pehlivanlarıyla birlikte katılmıştır (Fişek 1980:259).

Ülkemizde Kırkpınar'dan daha eski olan yağlı güreş Antalya'nın elmalı ilçesindeki Yeşilyayla güreşleridir. Buradaki güreş Kırkpınar'dan 3 yıl daha önce başlamıştır. Bu günde hala yapılan Yeşilyayla güreşleri uluslararası nitelik kazanmış ve kazanmaktadır (Zaman Gazetesi 11 Eylül 2002: spor sh.3)

Eski Türklerde olduğu gibi Osmanlı Türklerinde de güreş, en çok ilgi duyulan, yiğitlik oyunlarından biri idi. Güreşsiz bir eğlence, bir tören düşünülemezdi. Her Türk, gençliğinde mutlaka güreş tutmuş, güreşe ilgi göstermiştir. Pehlivan olanını sosyal yaşamda değişik bir yer verildiği için, herkes küçük yaşlardan itibaren sürekli çalışmalarla kendisini pehlivan olarak yetiştirme çabasına girmiştir (İşler 1997:62).

Selçuklular zamanında başta Konya olmak üzere birçok şehirde güreşçi tekkeleri kurulmuştur. Osmanlı döneminde ise, özellikle padişahların himayesinde güreş ilk yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır (İşler 1997:64).

Türk sosyal hayatında insanları on çok etkileyen ve en çok zaman da uğraşlarından olan güreşin, bu insanlar için bir yaşam biçimi sergilediği kültürel yazıtlardan da açıkça anlaşılabilir.

Güreş bizim dededen kalma ata sporumuzdur. Bu itibarla güreşe alaka duymayan hemen hiç bir Türk genç düşünülemez. Günümüzde bile, memleketimizde halk arasında en geniş mikyasta yapılmış ve onun öz malı sporların başında şüphesiz güreşi görürüz (İşler 1997:65).

2. Güreşte Kulüpleşme (Tekkeler Bulunduğu Yerler)

Abbasi halifesi El-Muttasım Türkler için Bağdat yakınlarında Samara şehrini inşaa ettirmiştir. Bu şehirde kapalı spor salonu yaptırmış, at meydanı, polo(çevgan)sahası, ok meydanı, güreş ve boks sporu için kapalı salon, stadyum ayrıca hayvanat bahçesi yaptırmıştır (Tayga 1990:42).

2.1. Bursa Güreşçiler Tekkesi

Osmanlıların kurduğu ilk güreşçiler tekkesidir(Kahraman 1989:9). Orhan beyin eşi Nilüfer Hatunun Hisarın kaplıca Kapısı yanında ve sur dibinde (a.y.1358) yılında bina ettirdiği tekkedir(Kahraman 1995:190). Bursa'da iki tane tekke açılmıştır. Güreşçiler tekkesi kale içinde bey sarayı yanında bulunuyordu. Evliya

Çelebi, (d.1611-ö.1682) bu tekkeyi nisan 1640'ta görmüş, ancak adını anmakla yetiniyor ve şöyle diyor: Tekke-i Hayy-ı Bursa: Tekke-i Rufai birdir, Tekke-i Bedevi birdir. Ama fukarası cümle garibandır, güreşçiler tekkesi birdir.

Evliya Çelebinin adını bildirdiği "Tekke-i Hayy" deyimini kullanmış olmasından, Bursa'ya gittiği güreşçiler tekkesinin iyi durumda olduğu ve içerisinde güreşçi bulunduğu ve idman yapıldığı anlaşılıyor (Kahraman 1989:9).

2.2. Edirne Güreşçiler Tekkesi

Osmanlıların kurduğu ikinci güreşçiler tekkesidir. Edirne alındıktan sonra hükümet merkezi olunca Sultan I. Murat Gazi zamanında 1363'te yapıldı. Miridir yani devlet tarafından masraf edilerek yapılmıştır(Kahraman 1995:190).

Tekkenin ilk şeyhi, Şeyh Cemaleddin Efendidir. Cemaleddin efendi ölmeden önce tüm malını bu tekkeye bağışladı ve ölünce dini tekkelerde olduğu gibi bahçeye gömüldü(Kahraman 1989:9). Evliya Çelebi temmuz 1653'te Sofya'dan İstanbul'a dönerken gördüğü bu tekke hakkında çok geniş bilgi vermektedir.

Tekke-i Küştigiran yani güreşçiler tekkesi: Bu büyük tekkenin adı Seyyit Cemaleddin Sultan Tekkesidir. Cuma günleri topluca dua edildikten sonra 70-80 çift güreşçi müsabaka yapardı. Büyük tekkenin güreş yapılan yeri yağlanmış olup görülmemiş bir alandır. Normal bir insan asla yürüyemez fakat burada ki pehlivanlar 2-3 saat antrenman yapabilirler. Tekkede daimi olarak 200 güreşçi bulunmaktadır. Bu tekkede yağlı güreş yapıldığı açıkça anlaşılmaktadır ve 360 çeşit yağlı güreş oyunu bilinmektedir(Kahraman 1989:12).

Evliya çelebi bu tekkenin yerini "Ali Paşa Çarşısı yakınında Balık Pazarı Kapısının iç yüzünde" diye tanımlıyor. Ali Paşa Çarşısı hala günümüzde çarşı olarak kullanılan çarşıdır(Kahraman 1995:190).

2.3. Pehlivan Şuca Tekkesi

Osmanlıların yaptırdığı üçüncü güreşçiler tekkesi İstanbul alındıktan sonra yapılan pehlivan şuca tekkesidir. Fatih Sultan Mehmet tarafından yapılmıştır (Kahraman 1995:190). Evliya Çelebi bu tekkeyi Küçük Pazar yakınında Unkapanı yolu üzerinde Servi fırını karşısında olduğunu belirtiyor ve şeyhinin Ebu Ül Fetih Gazi olduğunu söylüyor, başka bilgi vermiyor(Kahraman 1989:12). Bu tekkenin yeri konusunda araştırmacılar arasında çeşitli ihtilaflar mevcuttur. Fakat bazıları evliya

çelebi bu mahallede doğduğu için onun verdiği bilgiler kesinlikle doğrudur böyle bir insanın tekkenin yerini bilmemesi mümkün değildir görüşü üzerinde birleşmişlerdir.

2.4. Pehlivan Demir Tekkesi

Dördüncü olarak yapılan güreş tekkesi İstanbul'da Pehlivan Demir Tekkesidir(Kahraman 1989:12). Fatih Sultan Mehmet Ok meydanını ok atıcılarına vakfetmek suretiyle İstanbul'da ilk spor teşkilatını Kurmuş oldu. Fakat bu spor yaz aylarına mahsus idi. Halbuki kişinin da çalışmak zarureti olduğundan kapalı bir yere ihtiyaç vardı. Fatih Sultan Mehmet bunu da düşünmüş ve İstanbul'un kalabalık semtlerinden biri olan Unkapanı civarında böyle bir kulüp tesis ettirmiştir (Vakıflar Gn. Müd. 1974:25). Bu tekkenin vakfı yoktur. Onarımı ve giderleri devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Tekkenin duacısı (şeyhi) Baba Hasan'dır(Kahraman 1989:26).

Evliya Çelebinin verdiği bilgilere göre 150 çift güreşçi olduğu belirtiliyor. Bu tekkenin yeri, su kemerinden Unkapanı köprüsüne inen bulvarın üzerinde sağ tarafta bulunan Şeb Sefa Fatma Kadın Camisinin güney yönünde açılan bahçe kapısının karşısında bulunuyordu(Kahraman 1995:190).

2.5. Manisa Güreşçiler Tekkesi

Beşinci güreşçiler tekkesi de Manisa'da yapılmıştır. Bu tekkenin varlığını ve yerini Manisa ilinin (h.958) yılına ait Şer'i sicil defterinin (1 Rebiyülevvel-9 Mart,1551) gününe ait bir mahkeme kararından öğreniyoruz. Karara göre, tekke Kurşunlu Türbenin yakınındaki Müslüman mezarlığının köşesinde bulunuyormuş. İki tarafı yol, iki tarafı da mezarlık imiş. Bu tarihte tekkenin şeyhlik görevini Pehlivan Taslak isimli birisi yapıyor ve bu göreve getirilişi de Şer'i sicile yazılarak belgelenmiş mahkeme konusu, Pehlivan Taslığın tekke bahçesinin bitişiğine İskender Bey isimli birisinin ev yapması ve yapılan evin arsasının tekkeye ait olduğunu iddia etmesidir(Kahraman 1995:190).

Sporcu olduğu kadar, sporcuyu ve sporu da koruyan Sultan II. Murat (h.849-m.1445) yılında Manisa'daki sarayı yaptırdığı zaman güreşçiler ve okçular için birer tekkede yaptırmıştır(Kahraman 1989:17).

2.6. Konya Güreşçiler Tekkesi

Konya Güreşçiler Tekkesi, ne zaman kim tarafından ve kesin olarak nerede kurulduğu bilinmemektedir. Aksinne Mahallesi, Aksinne Mescidi batısında bugün

çocuk parkı yapılan mezarlığın içinde olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü buradaki Güldanlı Baba Türbesi'nin bir köşesine atılmış üzerinde pehlivan kelimesi bulunan kitabeli bir ağırlık çalışma taşı bulunmuştur. Bundan dolayı bir güreş tekkesinin olduğu sanılmaktadır.

2.7. Demir Baba Tekkesi

Demir Baba Tekkesi, Bulgaristan-Deliorman Bölgesi'nde Razgrad (Hezargrad) Şehri yakınlarında Kemaller (İsperih) Köyünün ağaç denizi içindedir. Osmanlı güreşçilik tarihinde önemli yeri olan bu bölgelerden çok sayıda ünlü pehlivan yetiştirmiştir. O yörede pehlivanlık geleneğinin piri olarak kabul edilen Hasan Demir (Timur) Baba tarafından XVI. Yüzyılda yaptırıldığı kabul edilmektedir(Arabacı 1999:148)

Bunlardan başka Osmanlılar döneminde yurdun en icra köşelerine kadar götürülmüş vakıf türünde olan güreş tekkelerinin sayıları İstanbul'un alınışından sonra çok fazla artmıştır. Bunlar; Mekke, Cidde, İskenderiye, Lazkiye, Şam, Maraş, Yenice, Amasya, Tokat, Edirne, Ankara, Kütahya, Tire, Bergama, Akhisar, Gelibolu, İspala, Ustrumca, Avlonya, Diyarbakır, Konya, Bursa, Balıkesir, Urfa, Trablusgarb, Fas, Cezayir(Gümüş 1988:7), Halep, Manisa, Üsküpte üçer, Belgrat'ta ise devamlı Alman ve Macar akınlarına hedef olduğu için sık sık idman sağlamak üzere dört stadyum(tekke) kurulmuştu. Bağdat ve Mısır'da herhangi bir savaş olduğunda merkezden kuvvet gitmemesi için idmanlı pehlivanların yetiştirilmesi öngörülmüş, bu yerlerde tam 14 adet stadyum kurulmuştur(Keten 1993: 39).

Güreşçi tekkelerinde bu günküne benzer transfer uygulamaları da vardı.1585 yılı ekiminde Anadolu, Karaman, Sivas Beylerbeyi ve kadırlara gönderilen yazıda güreşçi tekkelerinde güreşçi kalmadığı ve bu yörelerde güreşe elverişli kendi istekleri ile İstanbul'a gönderilmeleri istenmiştir. 1573 Eylül tarihli bir belgede de Manisa, Tokat ve Amasya yörelerinden güreşçi tekkelerine pehlivan isteğinde bulunulmuş, bu çağrı ile gelen pehlivanlar önce bir elemeden geçirilmiş ve uygun görülenlerin tekkeye kayıtları yapılmıştır(Yıldız 1979:203).

Yukarıda saydığımız güreş tekkelerinden ayrı Osmanlı imparatorluğunun son zamanlarında bu günkü kulüpçülük anlayışıyla kurulmuş olan güreş kulüplerimizde vardır. Bu zamanda güreş, futbolda faaliyet gösteren spor kulüplerimiz içerisinde ikinci bir spor dalı olarak faaliyet göstermiştir. Futbolla birlikte güreş sporu da

yapılan ilk Türk kulübü Galatasaray'dır. Bunu daha sonra Beşiktaş Osmanlı Bereket jimnastik Kulübü izlemiştir. Beşiktaş kulübünden Pehlivan Saadettin Bey daha sonraları Osmanlı Terbiye-i Bedeniye ve Alafranga Güreş Kulübü ismiyle kulüpler kurmuştur. Anadolu, İttihadı Milli Spor, Türk Gücü, Haliç İdman, Kumkapı (Kahraman 1989:209), Fenerbahçe, Kasımpaşa, Kurtuluş (Spor Ans. 1991:208), bu kulüplerden başka birde Paris güreş kulübü kurulmuştur(Kahraman 1995:638).

II. Meşrutiyet döneminde hükümetlerin spor politikası yoktu güreş müsabakaları kulüplerin ve Osmanlı Donanma Cemiyetinin himayesiyle yapılmıştır. Spor politikasının olmaması da imparatorluğun zor durumda olmasından kaynaklanmıştır.

XIII. AĞIRLIK KALDIRMA (HALTER)

1. Türklerde Ağırlık Kaldırma (Halter) Yeri ve Önemi

Ağırlık kaldırma Türklerde Orta Asya dan kaynaklanan bir spordur. Bütün Türk boylarında hem güç kazanma idmanı hemde savaş aracı olarak düşünüldüğü için üzerinde önemle durulmuştur.

Yayın kirişini çekmek, koskoca kılıçları sallamak, mızrakları savurmak için bilek gücüne sahip olmak gerekliydi. Bunları yapabilmek için Türkler, ağırlık kaldırarak idman yapmaya büyük önem ve değer vermişlerdir.

Ağırlık kaldırmanın bir başka şeklide Gürz çalışmalarıdır. Orta Asya'dan göçen Türkler ağırlık kaldırma ve gürz ile ilgili alet ve bilgilerini gittikleri her yere taşımışlar ve Anadolu'ya da yine onlarla birlikte yerleşmiştir.

Nitekim Türk oğlu Orta Asya'dan büyük göçler sırasında bu gürzleri ile birlikte ağırlık çalışmalarını da gittiği her yere beraber götürmüş ve Anadolu' yada yine onlarla birlikte yerleşmişti. Nitekim Selçuklu Sultanlarının türbelerinde bulunarak Konya'daki Mevla'na müzesine konulan biri 70 cm. boyunda ve 19 kg. ağırlığında; diğeri 90 cm. boyunda ve 9.kg. ağırlığında 2 gürz de Selçuklu Türklerinin ağırlık kaldırma ve bilek güçlendirme konularına verdikleri büyük önem ve değer bir başka işareti olmaktadır. Konya'daki Selçuklu sultanlarının türbelerinde bulunduğuna göre, onlara ait gürzlerdir. Gürzünü ölümünden sonra sultanın türbesine koymak ise buna verilen büyük değer açık ifadesidir (Atabeyoğlu 1993b:7-8).

Karamanoğulları tarihinde Selçuklu sultanı Alaaddin Keykubat'ın 130 okka (165,5 kg) ağırlığında gürz salladığını Karaman Beyi Nurettin Beyinde aynı gürz üzerine 30 okka (39 kg) daha ekleyip kaldırdığı ve Karamanoğlu Mehmet Beyin törenler esnasında tahtına oturduğunda elinde 105 kg.lık bir gürzü tutarak saatlerce elinden bırakmadığının yazıldığı bildirilmektedir (Atabeyoğlu 1993b:8).

Osmanlı Türklerinde ağırlık kaldırma hareketlerine gereken önem verilmiştir. Osmanlı ordusunda ve spor kuruluşları olan tekkelerde bu çalışmalar değişik biçimde yapılmıştır (Yıldız 1979:241). Köylerde ise belirlenen bir taş kaldıran kişi o köyün yiğidi kabul edilir ve ilgi gösterilirdi. Bazen belirlenen taş yıllarca kaldırılamaz yerinden oynatılamazdı. Bu tür taşları kaldıran kişinin adına o taşın üzerine kitabe yazılır ve etrafı anıt biçiminde çevrilirdi.

Yeniçerilerin çalışma programlarında ağırlık ve adale kuvvetlendirme çalışmaları yer alır, bu hareketler gürz ile yapılırdı. Matrakçı Nasuhun Tuhfet-el Guzat adlı eserinde bu çalışmalar hakkında Kahraman (1995:595) şu bilgileri vermektedir: "...üçüncü fasılda Debbus (Topuz) oyunlarının genellikle kol gelişmelerinde kullanılan topuzla yapılan hareketlere oyunların sultanı denildiğini belirtmekte ve ayrıca beş okkadan başlayıp iki kuntara kadar çıkan türlerinden söz etmektedir" Gürz, Osmanlı padişahlarının savaşta, sporda ve törenlerde kullandıkları bir savaş aracı olup Tükçesi topuz ve bozdoğan'dır. Biçimlerine, ağırlıklarına, süvari ve piyade kullanımlarına göre bölümlere ayrılır ve orta çekme, kesme, asma, değme, salık, çarput, şeştop, topuz (bozdoğan), şeşper denir (Yıldız 1979:242).

Osmanlı deniz askerleri ve topçular çok ağır güllelerle her sabah düzenli antrenman yapmışlardır. IV. Murat. Bağdat seferine giderken Konya'da kendisinin de katıldığı askerlerine ağırlık kaldırma çalışmaları yaptırmıştır(Yıldız 1979:243).

Gürz kaldıran pehlivan eğer kimsenin kaldıramadığı bir ağırlığı kaldırır ise Osmanlılarda bir çok sporda olan taş dikme geleneği gibi gelecek kuşaklara örnek olması için gürzünün kale kapısına asılması bir gelenek idi. Bu çeşit gürzlerden günümüze kadar kalanlar vardır (Kahraman 1995:602).

2. Halterde Kulüpleşme

Osmanlı padişahlarından gürz kaldırmayı çok seven ve yapanların ilki Orhan Gazidir. Bursa fethedilip başkent olunca ilk iş olarak hisar içinde bir mescit ile spor ve askeri eğitim için Atıcılar alanını yapmışlardır.

Orhan gazi beyleriyle bizzat bu alana gelip her gün aksatmadan idman yapardı. Gürz kaldırmada çok başarılıydı. Kaldırdığı mermer gürzleri yanında bulundurur kabul ettiği elçilere gösterirdi (Kahraman 1995:596). Bu bilgilerden Bursa Hisar içindeki tesisleri Osmanlılarda halterdeki ilk tesis olarak kabul edilir.

Osmanlı saray teşkilatında Birun bölümünde sanatkarlar içinde sarayın gürz ihtiyacını karşılamak üzere gürz yapan Cameat-ı Bozdağani ve Cemcat-ı Gürzci adlarıyla anılan ustalar vardır (Kahraman 1995:604).

Osmanlı ordusunda yeniçeri askerlerinde, leventlerde topçularda gürz çalışmaları zorunlu olarak her gün yapılırdı. Bundan da askerler içinde bir spor teşkilatlanması anlaşılmaktadır (Yıldız 1979:242-243).

Halterin modern anlamda Türkiye'ye gelişi 1890'lı yıllardır. Ülkemize getiren kişi Sultani Mektebi Beden eğitimi öğretmeni Fransız M. Moiroux olmuştur. Bu sporu Türkiye'ye yerleştiren kişi ise Moiroux'n Galatasaray Lisesinde öğrencisi Ali Faik Üstünidman hocadır (Atabeyoğlu 1993b:10).

Faik hoca Galatasaray Lisesinde 45 yıl beden eğitimi öğretmenliği yapmış, Türk halter sporunun piridir. Lisede günlük halter çalışmaları yapmış ve bu çalışmalarında 115 kg kaldırmıştır. 1896 yılı olimpiyatlarında Yunanlı halterci Kukis ise 112.5 kg kaldırarak olimpiyat şampiyonu olmuştur. Bu kıyaslamadan Faik hocanın bu alandaki başarısı çok anlamlıdır (Yazıcı Ç.1997:4)

Faik Üstünidman Galatasaray Lisesini birçok spor yapan kulüp haline getirmiştir. Burada dünya şampiyonluğundan önce Kara Ahmet'i gülle dersleriyle çalıştırarak şampiyonluğa hazırlamış ve 1899 da mükafatı görülmüştür(Kahraman 1995:643).

Halter, 1903 yılında Beşiktaş Osmanlı Bereket Jimnastik kulübünde, jimnastik sporuyla birlikte ilk kez ciddi olarak ele alınmıştır. Kulübe halteri sokan kuruculardan ve ilk haltercilerimizden Mahzar Kazancıdır.

1925 yılında Fenerbahçe kulübünün çatısı altında halter şubesinin kurulması bu spor dalında yeni ve başka bir önemli aşamadır(Atabeyoğlu 1993b:12-17).

18 Nisan 1913 yılında Union kulüpte Cuma ligi adı altında tertiplenen idman yarışmaları değişik dallar üzerinde yapıldı.(Atletizm, ağırlık kaldırma, halter, futbol, cimmnastik, bisiklet gibi) (Tayga 1990:134).

Ayrıca 1914 yılında İzmir’de kurulan Altay spor kulübü de; Basketbol ve atletizm dışında halter şubesi de açmıştır (Arıpınar ve diğerleri 1992:73).

Modern anlamda Türkiye’ye geldiğinden beri jimnastik salonlarında jimnastik sporuyla birlikte yapılan halter, 1919-1922 yıllarında Selim Sırrı Tarcan’ın yoğun çalışması sonucu ayrılmıştır (Yıldız 1979:332).

Ülkemizde halterde ilk defa Cemal ve Şevki Beyler tarafından 1924 Paris Olimpiyatlarında temsil edilmiştir (Yıldız 1979:332).

TİCİ’nin kurulmasıyla birlikte Türkiye halter federasyonu 1923 yılında kurulmuş ve üyeliği uluslararası halter federasyonu (IWF) tarafından kabul edilmiştir (Yazıcı Ç.1997:63)

XIV. JİMNASTİK

1. Türklerdeki Yeri ve Önemi

Türkler tarih sahnesine çıktığı ilk günden beri hemen hemen bilinen tüm sporla ilgilenmişler, özellikle ilk oynayan ve geliştiren millet olmuşlardır. Sporda o kadar ileri gitmişler ki yaptığı sporları birbirine karıştırıp yeni bir spor dalı ortaya koymuşlardır.

Jimnastik dalı Türklerde ayrı bir spor dalı olarak Osmanlılar zamanına kadar düşünülmemiştir. Fakat yapmış oldukları tüm sporları içinde az yada çok aletli veya aletsiz olarak bu sporla uğraşmışlardır.

Türk jimnastiği ayrı bir spor dalı olarak 16 ve 17nci yüzyılda Ankara’da Bent Deresi (istanos deresi)’de yapılan gösteriler olarak kabul edilmektedir.

“Kale burcu ile karşı taraf arasında tel gerilir, canbazlık gösterileri düzenlenirdi. Bu organizasyonların en büyüğünün 4 senede bir olup; bir tanesin de 1640-1648 tarihleri arasına rastlayan bir senede olduğunu öğreniyoruz Halkın büyük ilgisini çeken bu gösterilerin aslını, canbazlık teşkil etmesine rağmen, bu gösteriler yarışma niteliği de taşıyordu, gösterilere ülkenin canbazları ve pehlivanları davet edilirdi. Gösteriler, mehteran bölüğünün çalgıları ile açılırdı. İşte söz konusu senelerde yapılan gösterilerde, ünlü canbaz lardan ve pehlivanlardan, Canbaz Mehmet Çelebi, İspatalı Civelek Ali, Tokatlı Hasan Pehlivan, Arapkırlı Pehlivan, Mağribli Pehlivan, Cerbeli Nasreddin Pehlivanlar gösterilere katılarak ip üstünde, dengeli, dengesiz yürüyüşler, yerde de birçok akrobasi hareketleri yaparak, halka hoş vakit geçirtmişlerdir. Bu gösterilerin, üç gün üç gece devam ettiği ve gösterileri düzenleyenin de Sadrazam Hezârpâre Ahmet olduğunu kaydediyoruz” (İşcan 1988:81).

Modern anlamda jimnastik ülkemizde ilk Galatasaray Mekteb-i Sultanisinde uygulanmaya başlanmıştır. 1868 yılında mektebin kuruluşu ile batılı alanda eğitim programlayan Galatasaray sultanisinde uygulanan dersler arasında Beden eğitiminde bulunuyordu. O yıllarda Fransa'dan gelen Beden Eğitimi Öğretmeni Monsier Curel modern jimnastiğinde beraberinde getirmiştir (Yıldız 1979:328).

Sultan Abdülmecit Sultan Abdülaziz zamanında eğitimde yenileşme hareketleri yapılmış ve beden eğitimi dersleri uygulanmaya konulmuştur. Elimizdeki kaynaklarda bu döneme ait okul müfredat programları mevcut olmadığı için bilemiyoruz ama belki de jimnastik dersi çeşitli okullarda yapılmıştır(Tayga 1990:141).

Ülkemizde modern anlamda jimnastik ve halter çalışmaları ilk dönemlerde iç içe sürdürülmüştür. Ülkemizdeki ilk jimnastik türü aletlidir.Ülkemizdeki aletli jimnastik, Barfiks, mihver ve paralel olmak üzere üç bölümde görülür (Yıldız 1979:328).

Stangalli'nin en gözde öğrencisi Faik Üstünidman Moitouxun teşvikiyle jimnastiğe başlamış ve gayretleri sonucu Türkiye'nin ilk halterci ve jimnastikçisidir. Galatasaray lisesinin ilk Türk Beden Eğitimi öğretmeni olan ve burada 44 yıl 1923 yılına kadar çalışan Faik Hoca, 1889 yılında Jimnastik yahut Riyazat-ı Bedeniyye adındaki kitabıyla modern Türk sporlarına geçişteki ilk kitap olması bakımından önemlidir (Sancaklı ve diğerleri 1995:30).

Türkiye'de ilk jimnastik Jonh-Amaros türüdür. Bunlardan Jonh-Amaros Jimnastiği okul beden eğitimi programlarında uygulayan ilk jimnastikçisidir. Selim Sırrı Tarcan bu jimnastikle birlikte beden eğitimi dersinde ilmi ve terbiye yönünden bir kıymeti olmadığını, sadece bir hüner olduğunu ileri sürmüştür(Özmaden 1999:7). Bu nedenle Tarcan İsveç Usulü Jimnastik dediğimiz aletsiz jimnastiğin savunucusu olmuş jimnastik ile halter kaldırmanın birlikte yapılamayacağını kanıtlamıştır. Ülkemizde hem aletli hemde aletsiz jimnastik o günden bu güne kadar birlikte uygulanarak gelmiştir(Yıldız 1979:331).

2. Jimnastikte Kulüpler

Jimnastikte ilk kulüpleşme modern anlamda ilk girdiği okul olan Galatasaray Sultanisinde başlamıştır (Yıldız 1979:328).Gerçi jimnastik sporunun ilk başlangıcı

olarak kabul ettiğimiz Ankara'da gösteri yapanların kaldığı bu günkü at pazarı ve kale içindeki yerler tam anlamıyla olmasa da buralarda bir kulüptür (İşcan 1988:81).

Galatasaray mektebinin ilk beden eğitimi öğretmeni Curel. Fransa'dan beraberinde getirdiği jimnastik araçlarını okulda bir salona yerleştirerek jimnastik yani kulüp haline getirmiştir (Yıldız 1979:328).

Tanzimat'tan beri okullarımızda cimmastik yapılmıştır, fakat cimmastik öğretmeni: yalnız Mekteb-i Sultani, Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu), Mekteb-i Bahriye (Deniz Harp Okulu), Mühendishane-i Berri-i Hümayun (İstihkam Okulu), Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye, Mekteb-i Funun-i Tıbbiye-i şahane...gibi yüksek öğretim yapan okullar ile bazı idadiler de bulunuyordu. Bu spor öğretmenleri de genellikle spor yapmış subaylardı. Bu okullar teşkilat bölümüne yazılmadı fakat ayrı ayrı birer kulüptür (Kahraman 1995:663-664).

1876 yılında Rumlar Beyoğlu'nda Silloğ Eilojik Marhferi kurmuşlar ve Rum okullarına jimnastik öğretmeni yerleştirmek üzere bir jimnastik şubesi açmışlardır (Yıldız 1979:328).

1874 yılında Almanlar İstanbul da kitap satıcısı Otto Kil başkanlığında cimmastik kulübü kurdular. Bu kulüp 1918 de kapanmıştır

1884 yılında Glotz Paşa (1843-1916 Alman subayı 1883 ten itibaren Türklere hizmet vermiştir.) Alman jimnastiği dersleri Heybeliada da ki deniz harp okulunda beden eğitimi dersleri verdi.

1894 yılında İstanbul'da Yahudilere ait cimmastik kulübü kurulmuştur. (1885 yılında İstanbul da 44.000 Yahudi olduğu bildirilmektedir.) (Türkmen 1986:36).

2.1.Tatavla- Heraklis (Kurtuluş Jimnastik) kulübü

6 Nisan 1896 tarihinde Tatavla(bugünkü adıyla Kurtuluş) semtinde Rum vatandaşlar tarafından Tatavla- Heraklis Jimnastik kulübü olarak kurulmuştur (Arıpınar ve diğerleri 1992:23).

İstanbul da resmi olarak teşkilatlanarak kurulan ilk spor kulübüdür. İlk forması mavi- beyaz olan kulüp, önceleri sadece jimnastik, atletizm ve güreş dallarında faaliyet göstermiş, mütareke ve işgal yıllarında futbol takımı kurarak özel karşılaşmalar yapmıştır.

Rumların büyük ilgi gösterdikleri Tatavla- Heraklis kulübü, daha sonraları Taksim Yeni Yıldız Rum kulübüyle birleşmiştir. 1925 yılından sonra Kurtuluş Jimnastik Kulübü adını alarak renklerini kırmızı-siyaha çevirmiştir(Yıldız 1979:319).

Kulüp bugün kurtuluş Gençlik kulübü adıyla aynı renklerde faaliyetine devam etmektedir (Arıpınar ve diğerleri 1992:23).

Türk Jimnastikçileri ilk kez 1906'da Atina olimpiyatlarında görülmüşlerdir. Tatavla kulübünden Yargo ve Migo Alibranti kardeşlerdir. Yorgo o zaman jimnastiğin bir dal sayılan iki elle ipe tırmanma yarışında 11,4 saniye ile Dünya ve Olimpiyat şampiyonu olmuştur.

2.2.Beşiktaş Jimnastik Kulübü

2.2.1.Kuruluşu ve Gelişmesi

Yabancı uyruklu kişiler ve Türk uyruklu Musevi gençlerin, 1900 yüzyılın başında serbestçe çeşitli sporları yapabilmelerini, Türk gençleri sadece gıpta ile izliyorlardı. Bu gençlerden, Beşiktaş'ın İhlamur ve Serencebey semtinde oturanlardan bir kısmı bir araya gelerek spor yapmak isteğinde bulunmuşlardır. 1903 yılında, Beşiktaş Kulübü kurucularından Fuat Balkan'ın, Karakol Sokağı başındaki evinde, sürekli toplantılar yaparak görüş ve düşüncelerini ortaya koyarak bir karara varmışlardır.

Bireysel olarak, dar olanaklarla spor yapmaya çalışan bu gençler, önce jimnastik (beden eğitimi) çalışmalarını amaçlayan bir kulüp kurmak için girişimde bulunmuşlardır; Serencebey'de Osman Paşa ailesinin oturduğu(Yıldız 1979:293), Serencebey Yokuşundaki büyük konağın bahçesinde (Spor Ans. 1991:383) bar ve paralel kuran Osman Paşa oğlu Hüseyin Bereket Bey, Mehmet Şâmil Şaplı Bey, Ahmet Fetgeri Aşeni Bey ve kardeşi Mehmet Ali Fetgeri Bey, Hamza Osman Bey, Nazif Anber Bey, Fuat Bey ve Şeref Bey toplantılara katılarak Beşiktaş'ın ilk temellerini atan kişiler olmuşlardır.

Bu gençler, tüm engellemelere rağmen bir araya gelerek spor yapma olanaklarını bulmuşlardır. Ancak, tüm bu çaba ve olumlu çalışmalara rağmen. Kulübü oluşturamamışlar, yönetime karşı duydukları kırınglık nedeniyle de bir süre sonra dağılmışlardır.

1908 yılında Meşrutiyetin ilânıyla gençlere elverişli spor ortamı yeniden doğmuş, bundan yararlanan Beşiktaşlı gençleri tekrar bir araya gelerek, yeniden

barfiks, paralel, gülle, güreş ve eskrim çalışmalarına başlamışlardır. İhlamur semtinde daha önce Jandarma Karakolu olan eski binayı spor yapabilecekleri bir tesis biçimine getirmişlerdir. Bu çalışmalara

Fuat Bey, Ahmet Fetgeri Bey, Refik Bey, Vâsıf Bey, Şâmil Bey, Bereket Be. ve Hamza Bey, bu çalışmalara öncülük etmişler, 1909 yılında Beşiktaş Osmanlı Jimnastik Kulübünü kurmuşlardır (Yıldız 1979:294).

Yıldız yukarıda Beşiktaş kulübünün II. Meşrutiyetten sonra 1909 yılında Beşiktaş Osmanlı Jimnastik Kulübü ismiyle kurulduğunu söylemiştir. Fakat bir çok araştırmacı bu kulübün daha önceleri kurulduğu üzerinde hemfikirdirler.

1903 yılı sonbaharında Medine Muhafızı ve Şeyhülharem Osman Paşanın oğulları Mehmet Şâmil, Hüseyin Bereket Beyler ile arkadaşları Ahmet Fetgeri Aşeni ve kardeşi Mehmet Ali Fetgeri kardeşler Nazım Nazif, Cemil, Haydar, Şevki ve Tayyareci beyler tarafından Osman Paşanın Beşiktaş Serencebey'deki konağının bahçesinde Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü adı altında bir kulüp kurulmuştur (Spor Ans. 1991:383).

Osmanlı Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye Mektebi, Beşiktaş Bereket Cimnastik Kulübü ve Beşiktaş Cimnastik Kulübü adlarını alan, günümüze kadarda bu sonuncu adıyla ulaşan Beşiktaş, örgütlenmenin her türlüşününün yasak olduğu bir dönemde, 1903 yılında aralarında Hazine-i Hassa Müdürü Sürre Emimi, Çokça Paşazade, büyükelçi ve mebusun bulunduğu kişilerce kurulmuştur(Fişek 1985a:61).

Somalı (1989:46)eserinde bütün zor şartlara rağmen 1902 yılının Kasım ayı ortalarında Serencebey Semtinde toplanan gençler yaptıkları birkaç müzakreden sonra bir kulüp kurma fikrini benimsemişler. Bundan dört ay sonra 1903 yılında her türlü tehlikeye rağmen Serencebey'deki Osman Paşa konağının selamlığında Beşiktaş Bereket Cimnastik Kulübünü kurmuşlardır dedikten sonra kurucularını da : Başta Osman Paşanın oğulları Hüseyin Bereket ve Mehmet Şâmil, Ahmet Fetgeri ve kardeşi Mehmet Ali Fetgeri, Nazım Nazif Ander, Fethi Bey (ilk şehit tayyareci), Behçet, Şevket Cenani, Haydar, Mahmut Naci, Cami Baykurt, Şerafettin Bey, olduğunu belirterek ilk renginde kırmızı beyaz olduğunu belirtiyor.

Yinc Atabeyoğlu'da(1991:46) eserinde; Beşiktaş Kulübünün 1903 yılında Osman Paşa Konağında kurulduğunu ilk isminin Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü olduğunu söylemiştir. Daha sonra baskıların artması sonucu II: Abdulhamit'e

buranın sağlığa yararlı bir okul olduğunu anlatarak ikna etmişler, ismini Osmanlı Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye Mektebi olduğunu belirterek kurucuları olarak ta Vala Somali'nin zikrettiği isimleri sunmuşlardır.

Arıpınar ve diğerlerine (1992:146)göre Beşiktaş Kulübünün kurulmasıyla ilgili; 1902 yıllarında sporun henüz Türk toplumunca benimsenmediği bir dönemde, Beşiktaş semtinin gençleri bir kulüp kurmanın, spor yapmanın ihtiyacını duymaya başlamışlardı ve 1903 yılının mart ayında Serence bey deki Osman paşa konağında Beşiktaş Bereket Cimnastik Kulübünü kurdular bilgisi verilmektedir.

Osman paşa konağında güreş, boks barfiks-paralel, cimnastik ve halter dallarında çalışmalara başladılar. Bu çalışmalar çevre gençlerini spora özendirince kısa zamanda sporcu sayısı çoğaldı. Kulüp bu gelişimden güç alarak kendini daha disiplinli bir şekilde sokmaya karar verdi ve bir nizamname hazırladı. Önce bir yönetim kurulu oluşturuldu. Osman paşa oğullarının hazırladığı bu yönetmelikten sonra ilk yönetim kurulu şu isimlerden kuruldu.

Başkan: Şamil Osman bey, Umumi katip : Hüseyin Bereket bey, spor hocaları: Ahmet Fetgeri, Mehmet Ali Fetgeri ve Nazım Nazif beyler, tabii bu kurul, çalışmaları ve işleri yürüten, fakat resmi olmayan bir kuruldu.

Sportif çalışmalar Abdülhamit sarayınca hoş karşılanmıyor ve sporcular güç durumunda kalıyorlardı. Bu zorluklar, spor yapanların çoğunluğunu saraya mensup kişilerin yakınları, saray mensuplarının çocukları olması, akrabalıklar sayesinde giderildi. Bunun için önce adı Osmanlı Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye Mektebi şekline sokan kulüp Abdülhamit'e bir akademi gibi gösterildi. Baş Yaver Mehmet Paşa ile Abdülhamit'in çok sevdiği kuşçu başı Behçet Beyler, padişaha yeni kurulan mektebin aletli cimnastik, güreş, boks, halter gibi sporların yapılacağı, insan sağlığına yararı dokunacak bir mektep olduğuna inandırdılar ve 1903 de spor faaliyetlerinin rahatça sürdürülebilmesini sağladılar. Kısa zamanda sporu çevreye sevdiren Kulap Hasan Paşa Karakolu komiseri ve Abdülhamit'in özel muhafızı Kenan Beyinde katılmasıyla sportif çalışmalara hız verdi. Spor yapanların sayısı giderek arttı. Spor sevgisi çoğaldıkça, sporcu da çoğalıyordu ve derken 3 Ağustos 1909 cemiyetler kanunu çıkarıldı ve kulübün resmi tescili çalışmaları bir yandan sürdürülürken yeni isim de bulundu: Beşiktaş Osmanlı Cimnastik Kulübü.

Kulübün kuruluşunu resmen onaylatmak üzere Mazhar (Kazancı) Hocanın imzası ile gerekli başvuruda bulunulmuş ve bu istek onaylanmıştır. Fuat Balkan ve umumi katip Hüseyin Hüsnü beyler kulübün yönetmenliğini hazırlamışlar. Yönetmeliğin hazırlanması sırasında Mazhar Hocanın ve Beyoğlu Mutasarrıfı Muhittin beylerin çok yardımları dokunmuştur. Beyoğlu mutasarrıflığının, cemiyetler defterinin 468. sayfasına 26 ocak 1910 tarih ve 1760 numarası konulan dilekçe ile 185 numaraya kayıt olunarak tescil belgesi alınmıştır. Bu suretle kulüp ilk resmi Türk kulübü olmuştur. Kulübün kurucu üyeleri şunlardır: Emiroğlu Şükrü Paşa, Hacı Ahmet Paşa(Enver Paşanın Babası), Şeref Bey, Şerafettin Bey, Fuat Balkan, Mazhar Kazancı, Ahmet ve Mehmet Fetgeri Beyler, Ali Bey, Sani Bey, Seyfi Bey, Refik Bey, İsmail Bey, Şevket Bey, Cenani Beylerdir (Yıldız 1979:294).

Cimnastik kulübü olarak faaliyet gösteren kulüpte; İsveç jimnastiği, iptidai asker talimleri, teorik ve uygulamalı atış eğitimleri, halter, labut, baston ve piramit eğitimleri, barfiks-paralel, halka, ip her çeşit koşu ve atlamalar, boks, eskrim, süngü vuruşları, futbol, güreş, hokey, tenis, kürek, rugby dallarında spor çalışmaları yapıldı. (Yıldız 1979:295).

Kulübün, cemiyetler kanununa göre resmiyet kazanmasıyla seçilen ilk resmi yönetim kurulu Serasker Emiroğlu Şükrü Paşazade başkanlığında şu isimlerden oluştu: Ziyaeddin Karamürsel, Şevket Cenani, Ahmet paşa, Mazhar Kazancı, Fuat Balkan, Ahmet Fetgeri, Mehmet Ali Fetgeri, Hüseyin Hüsnü (Arıpınar ve diğerleri 1992:146), Naci Beydir (Yıldız 1979:295).

“Beşiktaş’ın kuruluş tarihinin açıklıkla ortaya çıkması bakımından kulübün armasının oldukça önemli bir yeri vardır. Kulübün resmen tescilli 1909 senesi olmasına rağmen, gerçek kuruluşunun 1903 olduğu iddia edilmekte ve bu da şu şekilde izah edilmektedir: Armadaki ilk beyaz çubuk (1) ifade etmektedir. üç siyah çubuk (3), ikinci beyaz çubuk ise ikinci (1) ifade etmektedir. Armanın tümü ise 9 parçadan oluşmaktadır ki bu 4 rakam yan yana geldiğinde 1319’u meydana getirmektedir. Yani 1903 senesini ifade etmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi Beşiktaş kulübünün kuruluşu 1903 tür. Bu kulübün resmen tescilli ise dernekler kanununun çıktığı 1909 dur” (Karaküçük 1997:20).

2.2.2.Beşiktaş Kurulduktan Sonraki İlk Yıllar

Beşiktaş Jimnastik kulübü Osman Paşa Konağından sonra 1911 yılında yine Beşiktaş Semtinde Akaretler’de Şair Nedim Caddesindeki sulh mahkemesinin

bulunduğu 84 numaralı binaya taşınmış, kısa bir süre sonrada spor caddesindeki 80 numaralı binaya taşınmış ve buraları lokal olarak kullanmıştır(Yıldız 1979:295).

Türk spor tarihinin akışı içinde Beşiktaşlı sporculara. Saray Arabalılar kısaca arabacılar denilmiştir. Bunun nedeni kulüp üyelerinin Osman Paşa Konağına gelip giderlerken sarayı arabalarını kullandıkları içindir(Arıpınar ve diğerleri 1992:147).

Beşiktaş kulübü 1903 yılında kırmızı-beyaz formalarla ortaya çıktı. Ancak 1913'te Balkan Savaşlarının ağır yenilgisi üzerine. kara günlerin yasının bir anlatımı olarak formadaki kırmızı rengin yerine siyah renk getirildi(Arıpınar ve diğerleri 1992:147).

1914'te başlayan I. Dünya Savaşı Beşiktaş'ın futbol faaliyetlerini çok yavaşlattı. Önce Şeref Bey yedek subay olarak Romanya'ya gitti. Savaş Beşiktaş'ın ilk takımından 8 futbolcunun ölümüne yol açtı. Bu arada kulüp köy içerisinde Rus Kilisesi karşısındaki geniş salonlu bir binaya taşındı. 1918'de Mondros Mütarekesi ile azınlıklar kulübü yağma ettiler. Mütareke ile Romanya'dan geri dönen Şeref Bey tamamen bitmiş kulübü tekrar ayağa kaldırdı. O yıllarda Galatasaray, Fenerbahçe, Altınordu İdman Yurdu, Süleymaniye ve Anadolu kulüpleri Cuma Liginde oynuyorlardı. Şeref Beyin Beşiktaş Kulübünü bu lige kabul etmediler. O yıllarda Cuma ve Pazar ligi vardı ve bunların hiçbir resmi yanı yoktu Şeref Beyde bunlara kızarak Türk İdman Birliğini ve buna bağlı olarak ta İstanbul İdman Birliğini kurmuştur (Arıpınar ve diğerleri 1992:150).

Siyah-beyazlı kulüp 1919 yılında Türk İdman Birliğine katılmıştır. Bu ligde kendisinden başka Hilal, Vefa, Beykoz, Darüşşafaka, Üsküdar, Beylerbeyi, Türkgücü, Fatih, Kumkapı, Nişantaşı, Haliç, Fener ve Bakırköy takımları katılmıştır. Beşiktaş futbol takımının lige katıldığı ilk kadrosu genellikle semt gençlerinden oluşmuştur. Kadroda: Haki-Ethem, İbrahim, Kemal, Kamil, Rüşti-Tercani, Asım Süreyya ve İsmettir (Yıldız 1979:297).

1922-23 sezonu Beşiktaş kulübü Pazar Ligine katılmış, aynı yıl Beşiktaş Osmanlı Cimnastik Kulübü olan adını Beşiktaş Jimnastik Kulübü olarak değiştirmiştir (Yıldız 1979:298).

2.2.3.Beşiktaş jimnastik Kulübüne Futbolun Girmesi

Beşiktaş kulübüne futbolu Şeref bey soktu. Şeref beye kadar kulüpte futbola, diğer spor dallarının yanında ciddi bakılmamıştı. Beşiktaş ta futbol sevgisine

yakalanan gençler takımlar kurup futbolu oynuyordu. Ama bunlar düzensiz bir görüntü veriyordu. Bu arada 1905 de Galatasaray, 1907 de Fenerbahçe futbol takımlarını kurmuş aralarında yaptıkları maçlar adlarının duyulmasını, çevrelerinde sempatik toplamalarını sağlamıştı. Onların böyle bir ortam yaratmaları o güne kadar Beşiktaş kulübünde önemsenmeyen futbola karşı olan isteği büsbütün artırdı.

Bu sırada semtin iki takımı Valide Çeşme ve Basiret'te diğerlerine oranla sempati toplamaya başladılar. Genç yaşta üstün başarılar elde ederek semtin sivri isimleri arasına giren Şeref bey valide çeşme takımının kurucusuydu. Bu takımda yine çevrenin önde gelen isimleri olan Asım, Şair Kazım, Selahattin, Doktor Mehmet, Askeri hakim Hakkı, Alaaddin ve Şeref beyler oynuyordu.

Semtin bir diğer ekibi Münir beyin başkanlığını yaptığı küçük ve büyük Hakkı'ların, Nuri ve Rüştü (Erkuş) kardeşlerin, Refik Osman, Ziya, Hafız Mustafa'nın oynadıkları Basiret'ti. Aynı semtin bu iki takımı arasında kısa zamanda bir rekabet ve yakınlaşma doğdu. Ve zamanla aralarında yaptıkları karma takımlarla Kağıthane ve Kadıköy sahalarında Tatavla. Araks takımları Kadıköy'ün Barham ve Oresten takımları ile maçlar yaptılar. Bu maçlarda futbola özenen Beşiktaş'taki öteki gençler ve aralarında Harika, Barika ve Kuvvet adlarında takımlar kurdular.

Ve Şeref Beyin içinde filizlenen büyük ideal, kendisini zorlamaya başladı. Beşiktaş semtinde doğan bu futbol potansiyelini Beşiktaş Kulübü bünyesinde birleştirmek, Beşiktaş'ı Galatasaray, Fenerbahçe Altın ordu İdman yurdu takımları ile mücadeleye sokmak isteği arttı. Çalışmalara başladı. Başkanı bulunduğu Valide çeşmenin yanı sıra Basiretin yöneticilerini de ikna ederek, futbol şubesini kurup canlandırmak amacıyla Beşiktaş kulübüne katıldıklarında yıl 1911'di(Arıpınar ve diğerleri 1992:149).

Beşiktaş kulübünün ilk futbol takımı şu isimlerden oluşmaktaydı:

“Resul Rıdvan, Behzat, Doktor Sabri, Şair Kazım, Baltalimanlı Sadi, Doktor Mehmet, Asım, Şeref, Doktor Ali, Fahri” (Yıldız 1979:296).

2.2.4.Beşiktaş Futbol takımının katıldığı organizasyonlar

1919-20 İstanbul Türk İdman Birliği Şampiyonluğu (1336)

1920-21 İstanbul Türk İdman Birliği Şampiyonluğu (1337)

1920-21 Pazar Ligi ikinciliği, 1921-22 Pazar Ligi Şampiyonluğu

2.2.5.Beşiktaş Futbol Takımını Çalıştıran Teknik Adamlar

Mehmet Ali Fetgeri, Ahmet Fetgeri, Nazım Nazif Ander, Hüseyin Bereket Beyler gönüllü olarak spor hocalığı yapmışlardır. 1911-1925 Şeref Bey. Zinger (Macar) 1926

2.2.6.Beşiktaş'ın Başkanları ve Yönetim Kurulları

1903 Başkan: Osman Paşazade Mehmet Şamil, 2.Başkan: Mehmet Ali Fetgeri, 1909 Başkan: Şükrü Paşa, 2.Başkan: Ziyaeddin Karamürsel.

Yönetim Kurulu: Şevket Cenani, Ahmet Paşa, Mazhar Kazancı, Fuat Balkan, Ahmet Fetgeri, Mehmet Ali Fetgeri, Hüseyin Hüsnü.

1911 Başkan: Fuat Paşa, 2.Başkan: Ahmet Fetgeri

Yönetim Kurulu: Hüsnü Bey,Fuat Balkan, Mehmet Sami Bey, Şevket Cenani,Mehmet Ali Fetgeri.

1918 Başkan: Fuat Balkan, 2. Başkan: Ahmet Fetgeri

Yöneticiler: Mazhar Kazancı, Mehmet Ali Fetgeri, Mehmet Şamil. Hacı Ahmet Paşa, Hattat Şevket.

1924 Başkan: Ahmet Fetgeri Aşeni, 2.Başkan Fuat Balkan

Yöneticiler: Mehmet Ali Fetgeri, Şerafettin Bey, Abdülkadir Bey.

1928 Başkan: Ahmet Fetgeri, 2. Başkan:Fuat Balkan

Yöneticiler:Doktor Emin Şükrü Kunt, Abdülkadir Ziya Karamürsel, Şeref Bey, Fehmi Erok

1930 Başkan: Doktor Emin Şükrü, 2.Başkan: Fuat Balkan

Yöneticiler:Ahmet Fetgeri, Şeref Bey, Abdülkadir Bey, Ziya Karamürsel (Arıpınar ve diğerleri 1992:188-189).

2.3.Türk İdman Ocağı(İstanbul Jimnastik)

1912 yılında İstanbul'un Divan Semti yolunda zamanın tanınmış sporcularından Kalgay Sami, Muallim Ali Seyfi, Nazmi Acar, ünlü halterci Gülleci Cemal Erçman, Neyzen Şevki Sezgin ve Muallim Zeki Beyler tarafından İstanbul Jimnastik kulübü adıyla kurulmuştur(Arıpınar ve diğerleri 1992:27). Spor faaliyetleri arasında jimnastik ve halterin ayrı bir yeri olan kulüp futbol alanında da faaliyetlerini genişletmiştir(Atabeyoğlu 1991:65). 1913 yılında Cuma Liginde yer alan altı kulüpten biri olan İstanbul Jimnastik adını Türk İdman Ocağı olarak değiştirmiştir (Yıldız 1979:324).

Başarılı kişilerce yönetilen Türk İdman Ocağı kısa sürede gelişim göstererek varlığını hissettirmiştir.1913-14 sezonunda Cuma Ligini ikinci olarak bitirmiş, bir sezon sonra kurulan İstanbul Futbol Birliğine alınmış, bu kararı şiddetle protesto eden kulüp, Fener, Darüşşafaka, Hilal, Darülmuallimin takımlarıyla beraber İstanbul Şampiyonluğu Liğini oluşturmuştur. I. Dünya Savaşının zor şartlarında ayakta duramayarak dağılmıştır (Yıldız 1979:324).

Fenerbahçe kulübünde jimnastik çalışmaları 1914 yılında görülmüştür. Bu kulübün jimnastikçileri İlhami Asır, Tüccar Nuri, general Nuri, Albay Kadri ve Tüccar Necati Beylerdir (Yıldız 1979:332).

XV. KAYAK

1. Kayak Sporunun Türklerdeki Yeri ve Önemi

Eski Türklerin yaşadıkları yerlerin dağlık ve ormanlarla kaplı olması, kışın erken başlaması, uzun sürmesi nedeniyle burada yaşayan insanlar zor şartlar altında doğa koşullarına uymak ve yaşamlarını ona göre düzenlemek zorunda kalmışlar. Ayrıca kışın çok kar yağması, nehirlerin buz tutması nedeniyle beslenmeleri için avlanmaları gerektiğinden kar ve buz üzerinde hareket edebilmelerini sağlayan araç ve gereçler kullanmışlardır (Tayga 1990:27).

İşte bu şartlardan dolayı Türklerin çok eskiden beri iyi tanıdıkları araçlardan birisi kayak ve bununla yapılan kayak sporudur. Orta Asya'da Ural Dağlarında ve Baykal gölü dolaylarında yaşayan eski Türklerin, yapılan kazılarda ortaya çıkan bulgularda kayağı ilk kullanan ulus olduğu kanıtlanmıştır. Eski Türklerin kışın avlanmak ve bir yerden bir yere gidebilmek için yürürken batmamak amacıyla, büyük bir rakete yada ekmekçi küreğinin ağzına benzer araçları ayaklarına takarak yürümüş oldukları da tarihsel kaynaklarla belgelenmiştir.

İsveçli profesör J.J. Hess'in Kayakçılık Tarihi Notları adlı yayının ad ve deyimler üzerindeki dil incelemelerinde Fin Kavimlerinin kayakçılığı, Ural Dağlarına yakın Türklerle komşu olarak yaşadıkları eski dönemlerde öğrendiklerini ve bunu Türklerden aldıkları ortaya çıktığının yazıldığı bildirilmiştir (Yıldız 1979:114).

Yine tarihçi W.Eberhard'ın Çin kaynaklarına dayanarak yaptığı incelemelerde, eski Türklerde kayak ve kayakçılığın olduğunu, savaş ve göçlerle Avrupa ve diğer bölgelere geçtiğinin aktarıldığı yazılmaktadır.

M.Ö. V. yüzyılda Çin kaynaklarında, Çinlilerin kayak ve kayakçılığı bilmediği, Orta ve Kuzey Asya'da yaşayan Türklerden gördükleri ve onlara tahta bacaklı, at ayaklı, benekli ala at gibi adlar vermişlerdir (Tayga 1990:27).

Türklerin kayakla ilgili olan kabileleri hakkında ilk önce Çinliler bilgi vermişlerdir. Bunların daha ziyade Orta Sibirya, Altay ve Sayan Dağlarında ve onların kuzeyinde yaşayan Türk kavimlerdir. Çin'de Tang sülalesi tarihinin bilhassa VII. yüzyıla ait olan kayıtlarında Orta Sibirya'nın Gök Türk kabileleri (Tu kin, ya da Tut-kwat) sığır kemiklerinden yapılan buz kayaklarıyla koştuklarını bildirmektedirler (Tanyeri 2000:7).

Tanyeri (2000:7)'e göre; "Toba'lılar o zaman şimdiki İrkutsk taraflarında yaşamışlardır. Bu Toba Türklerinde spor olarak kullanılmış olmasıdır. Toba Türklerinin batısında Yenisey Irmağı başlarında yaşayan Türk kabilelerinden Ba-ye-gu adıyla anılan Tölös'lerden dolayısıyla Türklerin ataları olarak tanınan bu kabileden bahsederken, "ayaklarına tahta bağladıkları, buz üzerinde geyik avlandıklarını ve bu özel araçla kar üzerinde çok hızlı koştuklarını anlatmaktadırlar. Amur yöresinde oturan başka bir Türk kabilesi olan Iyu- guile'in yaşantısı hakkında verilen bilgilerde ise oturdukları yörede kışın erken geldiği bu nedenle halkın ayaklarına 15cm. genişliğinde ve 1.60cm. uzunluğunda tahtalar takarak karda ve buzda av hayvanlarını kolayca avladıkları" belirtilmektedir.

Çin kaynaklarından Şı-Su adlı eserde ise; yine Türk boylarından olan Bas miller (Ba-hi-miler) den bahsedilirken de Ağaçtan at yaparlar ve bununla kar üstünde geyik avlarlar, bu ağaçlar kalkan gibi görünürler, ön tarafları kalkıktır denilmektedir.

Tanyeri (2000:8) eski Türklerin kayakla ilgisini şöyle anlatıyor; Şor Türklerini Hıristiyan yapmak amacıyla bölgeye gönderilen V.İ. Verbitski ise kış gelip kar bastırınca av hayvanların derileri güzelleşir. Bu sırada ayaklarına kayaklarını takmış olan avcılar, yüksek ve dik yamaçlardan yılan gibi kıvrılarak büyük süratle kayarlar. Kayaklarının altına kıs dedikleri bir deri raptederler ki bu at ya da geyik, derisindedir. Bu deri sayesinde avcı hem daha süratli kayar, hem de dağa çıkarken zahmet çekmez. Altına deri takılmayan kayaklara çıplak denir ki bunların hiç kıymeti yoktu Ayağında kayağı olmayan Sor Türkü piyade olarak adlandırılır. Kayakçı Şor Türkleri günde 70-80 km yol kat ederler. Şor Türkleri kayağa şana, batıda yaşayan Türkler ise çart demişler, bunlar kayağı kayın, akdiken, burgulu söğüt ağaçlarından yapmışlardır.

Türkler kayak sözcüğü yerine Çana kelimesini; kızak yerinede Çanak kelimesini kullanmışlardır. Günümüzde halen Orta Asya'daki Kazaklar uzun tahtalara hayvan derilerini sararak, ayaklarına bağladıkları araçlara Çana demektedirler. Göktürk Kitabeleri ve Orta Asya'nın kültür özelliklerini taşımakta olan Baykal gölü kıyılarında oturan Kurganlara ait kaya üzerindeki resimlerde, üzerleri keçelerle örtülmüş atlar ve köpeklerle çekilen kızak kafilelerinin görüldüğü söylenmektedir (Güven: 1992:38).

Güven(1992:40)'e göre Divanı Lügatit Türk'te; bölgelere göre dağlık arazide yaşayan Türklerin, dağa tırmanmada hünerli oldukları ve aralarında yarışmalar düzenledikleri anlatılmaktadır. Bütün bu anlatılanlar, kayağın binlerce yıl önce Türk yurtlarında yapıldığını ve kullanıldığını göstermeye yeter delillerdir.

Eski Türkler gibi, doğa koşullarından en iyi biçimde yararlanmayı, Osmanlı Türkleri de amaç edinmişlerdir. Dağlık arazide yaşayan Osmanlı Türkleri atalarına göre daha gelişmiş kayaklarla ulaşımı sağlamışlardır. Avcıların kış aylarındaki tek aracı olan kayak, akıncı askerlerin ve düşmanı gözetlemede görevli kişilerin kullandıkları araçtır.

Osmanlılarda kayağa ivik denmiştir. Bursa ilimizde kayak araç ve malzemelerini yapan, bir ivikçiler çarşısı vardır (Yıldız 1979:246).

Modern kayağın Osmanlı Devletine girişi askeri amaçlarla Birinci Cihan Harbi öncesinde oluşmuştur (Demirel S. ve Demirel 1999:354).

2. Kayak Sporunda Kulüp

Osmanlı Türklerinden önce, kayak yarışmalarının olduğunu Divan-ı Lügatit Türk adlı eserden öğrenildiğini belirtmiştik. Bu değerli eserin yazıldığı tarihten sonraki Türklerden Osmanlılara gelinceye kadar elimizdeki kaynaklarda, askeri ve sivil teşkilatlarda, kayak konusunda teşkilatlanma veya yarışma bilgileri yoktur.

Osmanlılarda kayak, zorunlu olarak sınırlardaki Akıncı denen koruyucu askerinin teşkilatlarında, sınırları ve cepheleri korumakla görevli Meşta adı verilen askerlerin teşkilatında yapılmıştır.

Osmanlılar I. Dünya Savaşı sıralarında Kafkas cephesindeki askerlerin kış şartlarına göre hareket kabiliyetini artırarak Ruslara karşı bu bölgeleri savunmak amacıyla bir kayak ve dağcılık ekibinin kurulmasına karar vermişler ve bu iş için

Erzurum ilini hem Kafkas cephesine yakınlığı hem de bu iş için elverişli olmasından dolayı seçmişlerdir (Demirel S. ve Demirel 1999:354).

Türkiye`de kayak yapımına 1915 yılında Haliç`teki bir marangoz atölyesinde başlanmış ve ilk defa yüz çift kadar kayak yapılmıştır (Urartu 1986:15).

3.ordu komutanı Vehip Paşa, Almanya ve Avusturya`ya giderek incelemelerde bulunmuş, dönüşünde teğmen olan yüksek mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'na Kafkas cephesinde, incelemelerde beğendiği kayak ve dağcılık okullarına, benzer okullar açılması için görevlendirmiştir. Arif Hikmet Bey derhal faaliyete geçerek Palandöken dağlarını eğitim için uygun bulmuş, bölgede çadırlar kurarak çalışmalar başlatmıştır (Demirel S. ve Demirel 1999:354-355). Bu teşkilata öğretmen olarak Avusturya`dan Binbaşı Victor Pistschman, Otto Hülaner ile Albert Biltein, ve İpen adında yüzbaşılar olmak üzere dağcılık ve kayak konusunda uzman dört kişi getirildi. Bu yabancı uzmanlara Türk sporculardan Arif Hikmet, Kemal, Arif, Ahmet ve Hasip beyler yardımcı olarak seçilerek okulun yönetici kadrosu oluşturularak Osm. İlk kayak okulu açılmış oldu.

Aynı günlerde Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından Kızıldağ ormanlarında Çalyurt Köyü civarında Avcı Taburu adıyla dört bölük birde makineli bölükten meydana gelen kayakçı taburu oluşturuldu. Bu okulda sade kayak değil, dağcılık çalışmaları da yapılmıştır. Bu okulların malzeme ihtiyaçları, İstanbul tophanedeki marangoz atölyesinden temin edilmiştir. Okullarda Zdorsks adıyla sarp ve kayalık yerler için tek batonla kayılan, İsveç adıyla da çift batonla kayılan iki teknik kullanılmıştır(Demirel S. ve Demirel 1999:355).

Arif Hikmet Koyunoğlu ve arkadaşları Anadolu'daki kayağın ilk uygulayıcılarıdır. Kayak ve dağcılık bu yolla modern olarak Anadolu'da yapılmıştır.

Sivil halk tarafından da eğlence aracı olarak kabul edilen kayak, bu bölgeden diğer şehirlere de yayılmıştır.

1930'lu yılların başında halkevlerinin spor kolları Bursa'da, Ankara Elmadağ'da ve Erzurum'da kulüpleşmeye gidilmiştir (Demirel S. ve Demirel 1999:355).

XVI. OKÇULUK

1. Okçuluğun Türklerdeki Yeri ve Önemi

Tarihi belgelerin konuşmaya başladığı günden beri Türklerin Oku kullandıkları bilinmektedir. Ok atma Türklerde önce hayati bir zorunluluk olarak başlamış sonra da en önemli savaş ve idman aracı olarak gelişmiştir(Alpman 2001:33).

Eberhard(1947:13) ilk çağlarda Türklerin kültür bakımından çok ileri düzeyde olduklarını Çin'e de bu kültürün kuzey kavimlerinden yani Türklerden geldiğini açıkça ifade etmektedir. Karaküçük(1993:126)'e göre Türklerin okçuluğu spor olarak, talim etmiş oldukları bilinir. Ne yazık ki Çin yazılı eserlerinde bu hususta yalnız bir belgeye rastlıyoruz. Tu-kiyu'lar (Türkler) ile Çinliler arasında bir defa yay çekme (okçuluk) müsabakasından bahsedilir."Her halde böyle müsabakalar pek nadir olmayacaklardır (Bir kere yapılmış değildir)" demektedir.

Ata binmek ok atmak, Türklerin tabii meşgalelerinden idi. At yarışları, cirit, gülle atma, güreş, avcılık vb. uğraşlar mücadele azmini keskinleştirirdi. Kadınların iştirak ettikleri çeşitli oyunlar Hunlardan beri Türkler arasında oynanmakta olup, Göktürkler çağında Çine de yayılmıştı (Kafesoğlu 1993:51).

Kahraman (1995:240)'a göre Hz. Adem'den sonra ilk defa ok yapıp atanın İsfendiyar isimli bir Türk olduğu İbrahim Hakkı Konyalı tarafından Yedi gün dergisinde yazılmıştır.

Ergenekon ve Oğuz destanlarına göre ok ve yay dünyaya Türkler tarafından tanıtılmış ve yayılmıştır (Afyon ve Tunç 1997:59).

Mesudi: Oğuzların Türklerin en savaşçı eli olduğunu söylüyor. Oğuzların avadanlıkları mükemmeldi. Bu silahlar arasında diğer Türk kavimlerinde olduğu gibi ok başta geliyordu ki bunu Türklerin milli silahı olarak vasıflandırmak yanlış sayılmaz" demektedir (Sümer 1992:62).

Hunlar ve Türkler avladıkları hayvanların et, kemik, deri ve boynuzlarından yararlanıyorlardı(Tayga 1990:21).Boynuzlarından yay yaparlardı. Bu cümleden Türklerin yaylarının çok sert ve dayanıklı olan boynuzlardan yaptıklarını anlıyoruz.

Deguines, Hunların, Türklerin, Moğolların ve Tatarların Tarihi umumisi kitabında "Hun imparatoru Mete'nin (M.Ö. 209-174) bir nevi ses çıkaran, ıslık çalan, tınlayan ok icat ettiğini, bunları önce kuşlara attırarak talim ettiriyor daha sonra da

atlara attırarak isabet ettiremeyenlere ölüm cezası veriyordu" demektedir(Sümer 1992:33). Bu adların (Boz ok, üç ok) Batı Göktürk devletinin dayandığı on boyun adı olan On oklardan kalma hatıralar oldukları şüphesizdir(Öztuna 1988:14).

Türklerde eskiden ok ve yay avlanma ve savaş aracı olduğu gibi bir işaret ve semboldü. Mesela Oğuzlar 24 boya ayrılmıştı. 12'si Bozoklar, 12si de Üçoklar diye anılırdı. Her boyda oymaklara ayrılmıştı. Bozokları teşkil eden boyun genel umumi alameti (sembolü) yay, Üçokların ki ise ok idi. Ayrıca her boyun kendisine mahsus damgası vardı (Uzunçarşılı 1986:94).

Resim 9. Yayına giriş takan İskit okçusu(İ.Ö.4-3 yüzyıl)

Kaynak:(Yücel Ü. 1999:resim 9)

Kayı boyunun Üçoklar kolunun, Yüreğir boyunun damgası ok ve yay işaretidir (Uzunçarşılı 1986:96). Göktürk alfabesinde ok ile yay birer harf şeklidir (İşcan 1988:35).

Macar Türkologlarından G. Nemeth, Oğuz sözcüğünün ok ve Z'nin birleşmesinden oluştuğunu savunur. Oğuz adının ok + (u) Z olduğunu (z çokluk eki) yani oklar manasına geldiğini ileri sürmüştür. Oğuz demek oklar aşireti ya da ok erleri demektir. Yine ok ve yay Avar Türklerinin bayrağında yer almıştır(Atabeyoğlu 1987:3).Büyük Selçuklu devletinin Bayrağı mavi zemin üzerinde yay geren kartal motifi vardır. Yay ve ok hakimiyet işareti idi. Bunlar devleti ve istiklali gösteren bir işaret olarak telakki edilmiştir. Türkler arasında ok tabiyet ve davet işareti idi. Hakan tabiyetinde bulunanlara ok gönderirdi. Yay ise oku attığı, gönderdiği için alameti sayılmıştır (Yazıcı 1984: 81).

Selçuklu hanedanının boyu olan Kınıkların damgası oktu. Şamanlar omuzlarında kutsallık sembolü olarak 9 ok taşırlardı. Oğuz düğünlerinde e güveyinin arkadaşları onun yüzüğüne ok atarak eğlenirlerdi. Güveyi ise gerdeğe gireceği yeri

ok atarak belirlemek zorunda idi. Zifaf çadırı okun düştüğü yere kurulurdu. Osmanlı'nın ilk yerleşme bölgesi olan Domaniç ve Söğüt'te de bu adet devam ediyordu.

Selçuklularda ok ve yay hem adaleti hem de hakimiyeti (hükümdarlığı) temsil eden bir semboldü. Tuğrul Beyden itibaren Selçuklu hükümdarları iç ve dış yazışmalarında ok ve yay işaretini kullanmışlardır. Selçuklu tahtının yanında bir okluk (sadak) ve yay bulunmakta idi (Yeni Türk Ans. 1985:2722).

Türklerin okçuluğu spor olarak talim ettikleri tamamen doğrudur. Çin yazılı eserlerinde bu hususta yalnız bir belgeye rastlıyoruz. Herhalde böyle müsabakalar pek nadir olmayacaklardır. (Bir tane yapılmış değıllerdir) (Karaküçük 1993:126).

Ok ve yayın Türklerde kutsal bir niteliğı vardır. Ok ve yay üzerine içilen antlar ayrı bir önem taşır (Alpman 2001:33). İnsanlar kutsal saydıkları önem verdikleri varlıklar üzerine yemin ederler. Bugün insanlar Allah'a (C.C.) yemin ederlerken, yada Osmanlı Devletinde III. Mehmet 1569 Eğri fethinde bindikleri at, kuşandıkları kılıç üzerine (Peçevi 1283 Hicri:194)yemin ederlerken günümüzde emniyet mensuplarımız silah üzerine yemin etmektedir. Eskiden Türklerinde yay ve ok üzerine yemin ettikleri görülmüştür (Alpman 2001:33).

Hatta yay kırılcılarıyla boğulma bu cezaya çarpılan için bir saygı ifadesi taşır. Eski Türklerde kutsal bir tören niteliğı taşıyan evlenmelerde okun sportif amaçla kullanıldığı görülmektedir. Bu törenlerde gençler okla uzağı ve hedefe atma türünde becerilerini gösterirler. Damat da törenin sonunda ulusundan aldığı kutsal yayı gerer ve bütün gücünü kullanarak, okunu gelinle buluşacağı ilk yeri tespit edecek olan noktaya, fakat mümkün olduğu kadar gözden uzak bir yere düşürmeye çalışırdı

At üzerinde ok atma Türkler arasında çok yaygın bir faaliyettir. Bu konuda M.Ö. 100 yıllarına ait Tibet bölgesinde kayalara işlenmiş freskler bulunmuştur. (Alpman 2001:33). Altay dağlarında yaylar ve mezarlarda da ok uçları bulunmuştur (Öz 1970:139). Türklerin her şöleninde ve eğlencesinde yer alan ok atma ve yay germe yarışmalarını duran ve hareketli hedeflere at üzerinde dururken ve giderken yaptıkları görülmektedir (Afyon ve Tunç 1997:59).

Göktürkler savaşlarda atıldığı zaman ıslık gibi ses çıkaran okları atarlardı. Bu okların sesleri, darbeleri kadar düşman üzerinde büyük bir tesir yapar, onların maneviyatını bozarak şaşkınlıklarına sebebiyet verirdi. Sesli okları Tantu Mete'nin

bulduğu söylenmektedir. Yine "Tatar oku" denilen zemberekli ve çarklı okların isminden anlaşılacağı üzere, Türkler tarafından icat edildiği anlaşılmaktadır(Güven: 1992:19). Yine bir Türkün Alp olabilmesi için 9 şartı vardı. Bunlardan birisi de ok ve kılıç kullanmayı bilmesi gerekirdi(Fişek 1985b:29). Av zamanı ok ile kaplan vuracak olursa kaplanın kuyruğunu bileğinde taşımaya ve tek atışta uçan bir kuşu vuracak olursa da başına Sorguç takmaya hak kazanırdı (Afyon ve Tunç 1997:56-57).

Türklerde ok ve yay yapımı çok önemli bir sanattır. Her ok atıcısının kol boyuna göre ok, kuvvetine göre ise yay yapılırdı(Afyon ve Tunç 1997:59). Destanlarda okun kayın ağacından yapıldığı söyleniyor (Sümer 1992:293).

Eski Türklerde ok hakan tarafından kendisine bağlı sultanlara, aşiret beylerine ve emirlere askeri ile savaşa katılması için çağrı aracı olarak gönderildi. Çünkü yay oku attığı için üstünlüğü, hakimiyeti yani hakanlığı, ok da yay taralından yönlendirildiği için hakana bağlı olmayı ifade eder(Turan 1969:308-310-313).

Türk gençlerinin atıcılığın ve biniciliğin ilmini kendi öz dilleri ile yazılmış kitaplardan öğrenebilmesi için ilk Türkçe spor kitapları Selçuklu Türkleri zamanında yazıldı. Bu tür kitapların başında 1208 yılında Haçlı savaşlarında şehit olan Selçuklu emiri Tülü Beyin yazdırdığı "Hülâsa Fi-ilmi Remy" isimli atıcılık kitabı gelmektedir (Kahraman 1995:233).

Okçuluk konusunda elimizde çok sayıda Türkçe kitap vardır. Silahşorluk risalelerinde okçuluğa geniş yer verildiği gibi, Kavsnâme diye anılan ve yalnız okçuluktan bahseden kitapların sayısı da hayli kabardır.

Selçuklu emiri Tülü Beyin yazdırdığı (Ö.1208) Hülâsa Fi-ilmi Remy isimli eserden sonra, Bahtiyarzade Hacı Hasan Çelebinin; "Bahtiyarzade Risalesi" en eski Türkçe telif eser olarak bilinmektedir (Yücel Ü. 1999:31).

17. yy da yaşayan Katip Abdullah Efendi (ölüm 1691) Hasan Çelebiden sonra Osmanlıdaki ikinci önemli okçulukla ilgili kitap yazarıdır. Kitabının adı Kavaidür - Remi ve Tezkiretü'r - Rumat'tır. Ayrıca okmeydanının yönetmeliği sayılan "Atıcılar Kanunnamesini kaleme almıştır. Abdullah Efendi, Yeni Valide Cami katibi idi. At sırtında okçuluk gösterileri yapmakta ve hedef okçuluğunda ustaydı. Ayrıca rekorlar kırmış, menzil taşı diktirmiş bir kemankeşti. Devrinde okçuluk ilmini en iyi bilen kişi sayılmış 1679-1691 yıllarında Okmeydanı şeyhliğinin özelliklerinden ve çeşitlerinden

ve ok atmanın tekniğinden söz eder. Bu konuda yazılan ilk bilimsel kitaptır. Yerli ve yabancı bütün kaynaklardan yararlandığı görülür.

Tezkiretü'r – Rumat da ise okmeydanının kuruluşu ve sınırları anlatılmış. o zamana kadar atılan bütün menziller özellikleri ve ölçüleri ile verilmiş ve sonuna kendi devrindeki belli başlı kemankeşlerin kısa biyografileri eklenmiştir(Yücel Ü. 1999:32).

Kemankeş ve okçu ustası Çuhadar Ahmet'in İrşadür'r -Rumat adlı risalesi ok ve yay yapımından okçuluk idmanlarından ve atış usullerinden bahseder.

Seyyid Halil Hasib Efendinin "Tuhfetü'l-Hasib" adlı kitabı, Katib Abdullah Efendinin Tezkire-i Rumat adlı eserinin benzeridir. Tezkiretü'r -Rumatta ki hatalar düzeltilmiştir.

18. yy sonunda Şeyhu'l-Meydan Fethizade Seyyid Mustafa Efendi, Tuhfetü'l -Hasib'e Zeyl yazmıştır. Bu kitapta başlıca kemankeşlerin kısa biyografilerini vermesi bakımından önemlidir (Yücel Ü. 1999:33).

18. yy sonunda Prezrinli Kemankeş Mustafa'nın daha çok bir nasihat(öğüt) kitabı olan Kavname ile 19. yy başında Seyyid Mehmet Vahit Paşanın telifi Minhacür - Rumat ile okçulukla ilgili iki eserdir.

Türk Menzil okçuluğu üzerine yazılmış son önemli eser, Sultan II. Mahmut'un kahveci basısı Mustafa Kami Beyin "Telhi-i Risailür Rumat"ıdır. Okçuluk siciline kayıtlı bir kemankeş olan Mustafa Kami Bey 1848 yılında Defter Emmi olup 1850'de vefat etmiştir (Süreyya 1890:74). Eserin en önemli yanı, ok ve yay yapımı ile ilgili ayrıntılı teknik bilgiler ve bu konudaki resimlerdir.

Her ne kadar Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde okçulukla ilgili yazılı kaynaklar bulunuyorsa da Müslüman olmadan önceki tarihimiz ve kültürümüzle ilgili yapıtlarımız hiç denecek kadar azdır. Bu döneme bilgilerimizin kaynağı ise genellikle yakın ilişkide bulunduğumuz Çin tarihidir (Kahraman 1995:233).

Eski Çin kaynaklarında Türklerin ok atmadaki büyük becerilerinden uzun uzun övgüler ve bahisler vardır. Alman tarihçisi De Groot'un Çin tarihi olan Si-Ki'den yaptığı çeviride Doğu Hun Türklerinin ok atmadaki büyük ustalıkları etraflı biçimde anlatılmaktadır. Tarihçi Marcellinus da Batı Hunları ile ilgili eserinde ok ve yayın bu Türk boyunda nasıl kutsal bir önem ve değer taşıdığını uzun uzun izah eder.

Çin tarihleri ve belgelerinin yanı sıra Hint, Moğol, İran, Bizans ve Venedik arşivlerinde birçok kayda rastlanır (Atabeyoğlu 1987:3).

2.Okçulukta Kulüpleşme (Tekkeler ve Meydanların Bulunduğu Yerler)

Modern anlamda sporun disiplinli bir kuruma ve belirli kaidelere bağlanması şarttır. Önceleri merak ve eğlence gibi görünen atışlar da, aslında belli töre ve prensiplere sıkıca bağlılıktan doğan ciddi ve disiplinli bir hava hakimdir. Bunda islami inançların çok büyük etkisi vardır. Meydanın mescit kadar kutsal sayılması, abdestsiz ve içkili olarak girilmemesi, teşkilat başkanının şeyh diye anılması, yay ve oka kutsal birer eşya olarak bakılması ve atışların dua ile başlatılıp sürdürülmesi bunu göstermektedir.

Ok meydanlarının kuruluşuyla düzenli bir örgüte ve kesin kaidelere bağlanan okçuluk, atışlar gaza niyetine yapılırsa da artık bu günkü anlamıyla spor özelliği kazanmıştır.

Ok meydanlarının bir vakfa bağlı oluşu, seçimle iş başına gelen yönetici kadroları, iç tüzüğü ve sicile kayıtlı çok sayıda üyesi ile modern birer spor kurumlarıdır. Bu bakımdan dünya spor tarihinde ilk spor kurumları olarak karşımıza ok meydanları çıkar (Yücel Ü. 1999:35).

Ok Meydanları ve Ok Tekkeleri'ndeki çalışmaları yansıtan iki kıymetli eser mevcuttur. Bunlardan biri Kanun-name Rumat adıyla anılan Atıcılar Kanunnamesi diğeri ise Atıcılar Sicilidir. Atıcılar Kanunnamesi dokuz bölümden oluşmaktadır, 3.Bölümde meydanların durumu, 5.bölümde ise meydanlardaki tesislerden bahsetmektedir (Tunç 2000:99).

Ok meydanlarında her türlü okçuluk sporu yapılıyordu. Okçuluğun kısa zamanda meydan sınırlarından dışarı taşıdığı, şehrin her tarafına yayılarak halkın günlük hayatına karışmıştır. Alıştırmalar için şehirde talimhaneler açılmıştır. Mesire yerleri aynı zamanda okçuluk alanları olmuştur (Yücel Ü. 1999:36).

Bir yerin ok meydanı olabilmesinin belli kural ve kaideleri vardı. Geçici ve hatta devamlı olarak ok atılan her yere ok meydanı denilmemiştir. Düzenlenen alanların ok meydanı kabul edilebilmesi için sınırları taşlarla çevrili, gerekli tesisleri olan, usta kemankeşlerin menzil taşlarının yer aldığı, yönetici ve eğitici kadroların bulunması mecburidir (Yıldız 1979:152).

Tekkelerin işleyiş özellikleri, içindeki kural ve kaidelerle ilgili, hangi bölümde kaç personelin olduğu ve bunların görevleriyle ilgili bilgileri daha önce Türklerde tekkelerin yapısı ve özellikleriyle ilgili bölümde vermiştik. Burada okçuluk tekkesi veya meydanlarının: sınırları, kimler tarafından, nerede, ne için yapıldığı vb. konularda bilgi vermeye çalışacağız.

Her an savaşa gitmeye hazır bulunmak zorunda olan yeni oluşturulmuş Yeniçeri askeri, sipahi ve diğer sınıfların eğitimi için elbette geniş alanlara ve barınacak kışlalara ihtiyaç vardı. İşte bu amaçla yeniçeri askerine ok atmasını öğretmek için Talimhaneler, sipahilerin binicilik eğitimi için Koşu yeri ve atıcıların menzil atışları içinde Atıcılar Alanı (Ok Meydanı) yapmışlardır (Kahraman 1995:237).

Çok büyük coğrafi yapıya sahip Osmanlı İmparatorluğu içinde savaş amaçlarına uygun olarak sporcu yetiştirmek üzere yüzlerce stadyum vardı. Bu stadyumlara menzil denilirdi ve devamlılıkları vakfiyeler aracılığıyla sağlanırdı (Keten 1993:38). Menzil adı verilen stadyumları çeşitlerine göre isimlendirmişlerdi. Menzillerin yanında Zorhane adı verilen antrenman yerleri vardı(Sökmen 1997:108).

Sadece okçuluğa ayrılan ve bir vakıf kurumu olarak çalışan ok meydanlarının ilk nerede ve ne zaman kurulduğunu bilmiyoruz (Yücel Ü. 1999:57).

Osmanlı imparatorluğunda 34 adet ok meydanlarını vardır. Belgrat, Sofya, Üsküp, Edirne, Cidde, Mekke, Kahire, Bağdat, Şam, Amasya, Bursa, Diyarbakır, Ankara da bulunan meydanlar bunları en önemlileridir(Kunter 1938:8).

Osmanlı imparatorluğu zamanında imparatorluk hudutları içerisinde 426 tane stadyum 34 adet ok meydanı ve bu meydanlarda (İstanbul Ok Meydanı hariç)toplam 97 menzil taşı vardır (Sökmen 1997:113).

Osmanlı İmparatorluğunun 30 şehrindeki büyük stadyumlar, vezirler, paşalar, beyler, çiflik ağaları tarafından devamlı bir şekilde beslenirlerdi. Halep, Manisa, Üsküpte üçer, Belgrat'ta ise devamlı Alman ve Macar akınlarına hedef olduğu için sık sık idman sağlamak üzere dört stadyum(tekke) kurulmuştu. Bağdat ve Mısır'da herhangi bir savaş olduğunda merkezden kuvvet gitmemesi için idmanlı pehlivanların yetiştirilmesi öngörülmüş, bu yerlerde tam 14 adet stadyum kurulmuştur (Keten 1993:64).

Yukarıda belirtildiği gibi Kunter ve bazı araştırmacılar, Osmanlı imparatorluğunda 34 tane ok meydanı olduğunu söylerken bu konuyla ilgili Yücel ve Kahraman meydanların 38 olduğunu belirtmişler ve menzil sayılarını da vermişlerdir. Bu konuda Yücel Ü. (1999:58)'e göre;

"...1550'ye kadar açılan meydan ve menzilleri Bahtiyarzade'den öğreniyoruz. Sonrakileri ise Mustafa Âlî ve Abdullah Efendi bildiriyorlar. Sadece Abdullah Efendinin eserine dayanan Mustafa Kani, İstanbul Okmeydanı dışındaki meydan ve menzillerin sayısını sırayla tespit etmektedir:

Mekke, Cidde, İskenderiye, Lazkiye, Şam, Maraş, Amasya, Tokat, Ankara, Kütahya, Tire, Akhisar, Gelibolu, Vardar Yenicesi, Avlonya ve İstanbul Kağıthane'de birer menzil, Konya, Bergama, Balıkesir, İpsala ve Usturumca'da ikişer menzil, Halep, Ayazmend, Manisa, Sofya ve Üsküb'te üçer menzil, Belgrad'da dört menzil, İstanbul'da Üsküdar ve Eyüp'te (İdris Köşkü'nde) beşer menzil, Bursa'da altı menzil, Bağdat ve Mısır'da yedişer menzil, Edirne'de on üç menzil ki, toplam 34 meydanda 90 menzil eder.

Öteki kaynaklardan faydalanmadığı için, Mustafa Kâni'nin dökümünde bazı eksikler ve yanlışlar vardır. Daha önceki kaynaklar da göz önüne alınırsa, Kani 'nin dökümünden farklı olarak, Amasya, Ankara, Vardar Yenicesi, Avlonya ve Üsküb'te ikişer, Diyarbakır'da bir menzil, Ayazmend ve Sofya'da dörder menzil olduğu, ayrıca Elbasan'da (Arnavutluk) ikişer, Budin, Peşte Kalesi ve Lâdik'te (Samsun) ise birer menzilli meydanlar bulunduğu anlaşılmaktadır. Gelibolulu Âlî, Gelibolulu Okmeydanı ayrıca ele almakta, dokuz menzil adı saymaktadır. Bu hesaba göre, 50 menzilli İstanbul Okmeydanı dışında, Osmanlı kentlerinde, 38 ayrı meydanda 107 ok menzili" bulunduğunu söylemiştir.

Kahraman(1995:254)'a ise şunları söylemektedir;

"Osmanlı İmparatorluğunun hemen her büyük şehrin de spor alanları bulunduğu için, buralarda ok atma eğitimleri de yapılıyordu. Ancak, menzil atılıp taş dikilmiş meydanların sayısı (37-38) kadardır ve her meydandaki menzil sayısı da aynı sayıda değildir. Bunun başlıca nedeni, o meydanın jeolojik durumu, büyüklüğü, çevresindeki nehir ve dağların konumu ile o yerde esen rüzgarların yönüdür.

Kavs-nâmelerimizin bildirdiğine göre, menzili bulunan yerlerin adıyla o meydanda açılmış olan menzil sayısı şöyledir :

Akhisar, Amasya, Ankara, Avlonya, Budin, Cidde, Gelibolu, İskenderiye, Kâğıthane, Kütahya, Lazkiye, Maraş, Mekke, Peşte, Şam, Tire, Tokat, Vardar Yenicesi'nde birer menzil. Balıkesir, Bergama, Diyarbakir, İpsala, Konya, Usturumca'da ikişer menzil. Ayazmanda, Halep, Manisa, Sofya, Üsküb'te üçer menzil. Belgrad'da dört menzil. İdris Köşkü (Eyüp yakınında), Davud Paşa ve Üsküdar'da

toplam olarak beş menzil. Bursa'da altı menzil. Bağdat ve Kahire'de yedi menzil. Edirne'de on üç menzil(üç meydanda) İstanbul Ok Meydanında kırk beş menzil açılmıştır.”

2.1.Mısırdaki Ok Meydanları ve Tekke

Mısır devleti sınırları içerisinde bir kent olan başkent Kahire'de eski ve yeni olmak üzere iki tane ok meydanı vardır. Burada eski ok meydanı diye nitelendirdiğimiz, Kölemenlerin (Kıpçak Türkü ve Çerkezler) ok attığı rivayete göre de Kahire sınırlarının dışında Siryaküs yolu üzerindeki ok meydanıdır. Yeni diye nitelendirdiğimiz ok meydanı ise Osmanlıların Mısırı almasından sonra teşkil edilen meydan ve tekkedir. Kahramanda eserinde Osmanlıların yeni yapmış olduğu bu yeni tekke ve meydanı açıklamaktadır (Kahraman 1995:256).

Kahraman(1995:357),Evliya Çelebi Seyahatnamesine atıfta bulunarak tekkenin adının Tekke-i Tirendazan (ok atıcılar tekkesi) olduğunu, Kademün Nebi Tekkesine bitişik olduğunu belirttikten sonra tekkenin iç yapısıyla ilgili, birkaç odası, mutfığı ve su koyacak yerleri (sakiye) olduğu bilgisini verdikten sonra, bütün bu hayratları sultan IV. Mehmet'in Mısır valisi olarak atadığı Defterdar İbrahim Paşanın yaptırdığı söylüyor. Yıl olarak ta 1661- 1665 yılları arasını gösteriyor. Seyahatnamede verilen bu bilgileri Mustafa Ağanın yazdıklarıyla karşılaştırıyor.1662-63 yılında Kahire (mısır) yakınında Ümmül Kıyas Köşkünün karşısında kalemle anlatılamayacak kadar güzel bir mesire yeri vardı ki Nil nehrine bitişiktir. Burada bir cami ve ok meydanı yaptırdı. Bu meydan, ok ve menzil almaya o kadar müsaittir ki bir benzeri başka ülkelerde yoktur. Ancak Bursa'daki ok meydanı bu kadar düzlük demektedir. Kahraman (1995:357) Defterdar İbrahim Paşanın yaptırdığı tekkenin yapılış hikayesini de aynen şöyle anlatıyor;

“Bir gün Paşa ağalarıyla birlikte İbrahim Paşa Hazretlerine; İstanbul'da Okçular Meydanı tekkesi var ama Mısır'da yoktur. Bu güzel meydanda atıcılar için bir tekke yaptırmanız da menziller atılıp taşlar dikilse ve bütün kabza aşıkları orada toplanarak size hayır dua etseler .. diye ricada bulunduk İbrahim Paşa da”:

“Üstat tekke de oturur mu? Diye buyurdular. Bütün atıcılarda;”

“Oturur” dediklerinde yaptırmış olduğu caminin yakınına bir güzel tekke yaptırdı. Tekke yapıldıktan sonra İbrahim Paşa Hazretlerinin hazine katibi Ali Efendi Su- Kepazesinden idman edüp nice darplar vurdu...”

“Tekke binası tamam olunca saadetli İbrahim Paşa Hazretleri beni tekkeye şeyh edüp 4 adamı dahi hizmet için görevlendirdi... Padişahı

alempenah Hazretlerine ve sahab-i ihtiyaran olan Devletli Saadetli İbrahim Paşa Hazretleri'ne bütün atıcılar ile dualar olundu..." deniyor.

2.2.Amasya Ok Meydanı

Amasya Ok Meydanı, Amasya Kalesinin hemen batı eteklerinden başlatıp Karaman Dağına kadar uzanan düzlüğe Amasya Ok Meydanı denilmektedir. Bu meydan her türlü spor yarışmalarının ve gösterilerinin yapıldığı bir spor alanıdır.

Selçuklu şehzade ve valileri, Oğuz töresine uyarak haftanın her Pazartesi günü davul- zurna ile bu alana gelip çevgan, cirit oynayıp, at yarışları ile güreşler yaptırmışlardır. Yarışlar genellikle iddialı olur. ödül olarak ta erkek at. donluk(elbise), para, hatta esir kızlar bile verilirdi.

Eğitimle ise hedef ile ok vurma, demirden yapılmış tablaları delme, uzağa atma, gürz, kılıç kullanma, mızrak atma hünerleri, avda, çevgan da ve cirit oynarken yapılacak hareketler(oyun teknikleri) ile meliklere biniş usulleri öğretilirdi (Kahraman 1989:60).

Amasya Ok Meydanının güney kısmında Fatih Sultan Mehmet'in hocası Akşemsetdin'in babası Şamlı Şeyh Hamza Hazretlerinin türbesi vardı. Türbenin kuzeyi (şimdiki istasyon bahçesinin yeri) Namazgâha kadar mezarlıktı. Türbenin etrafında çok sık şekilde karaağaç bulunduğundan bu alana Karaağaç Meydanı veya Yukarı Meydan denilmiştir (Kahraman 1989:64).

Amasyalı olup Türklüğe ve Türk sporuna büyük emekleri geçmiş olan baba-oğul Selçuklu sultanlarından, baba Şucaaddin Tülü Bey sporun ve askerliğin kitapsız öğrenilmeyeceğini düşünerek Erzurumlu Hüseyin Bin Ahmet'e okçuluk ve binicilik konularında Arapça yazılmış birkaç kitap vererek Türkçe bir kitap yazmasını istemiştir. Hüseyin Bey de okçuluk için Hülasa, binicilik içinde Riyazat-ı Hayl isimli iki küçük eseri Tülü Bey'e sunmuştur.

1208 yılında Davit Komenos ile yapılan savaşta Tülü Bey şehit olmuş, bir yıl sonra oğul Halife Alp Gazi Amasya'nın Üçler Mahallesine bir medrese ve çeşme yaptırmıştır. Alp Gazi 1222 yılında Amasya'ya vali olmuş, Buraya altı yıl hizmetinden sonra Erzurum'a vali olarak atanmıştır. Erzurum'a atanıncaya kadar Ok Meydanında bir çok sporcunun yetişmesini sağlamıştır. Babası gibi kahraman ve sporcu bir melik olan Alp Gazi, İbni Sinan'ın Kanun isimli kitabından yararlanarak

yazılmış olan hastalıkların sporla tedavisi konulu Tuhfe-i Mübarizi isimli kitabı Türkçe'ye çevirterek büyük hizmette bulunmuştur (Kahraman 1995:61).

Sipahi ve yeniçeriler olarak Amasya da açılan asker ocağı ikiye ayrılmış. bu asker ocaklarındaki askerlere her gün ok meydanında talim yaptırılmıştır.

21 Temmuz 1402 Ankara Savaşında Yıldırım Beyazıt ölmüş ve Timurlenk'te Semerkant'ta dönmüş, Bolu'ya gelen Çelebi Mehmet'te kendisini padişah ilan etmişti. Ordunun daima savaşa hazır olması için Amasyalı olan Beyazıt Paşa şöyle bir eğitim sistemi düzenlemişti.

Amasya ve Merzifon da iki ayrı süvari birliği kuruldu. Merzifon'daki Lahanacılar birliğine Sultan Çelebi Mehmet, Amasya'daki Bamyacılar birliğine de Şehzade Murat kumanda ediyordu. Şehzade Murat 10-12 yaşlarında küçük bir çocuk olduğundan Sadrazam Beyazıt Paşanın kardeşi Hamza Bey ile Amasyalı Baltaoğlu Süleyman Bey yardımcı ve eğitmeni olarak görevlendirilmiştir. Her iki birlikte Amasya ile Merzifon arasındaki Suluova ve Yedikır da her türlü talimi yapmışlardır (Kahraman 1995:63).

Amasya Ok Meydanında Osmanlılardan öncede pek çok sporcu yetişmiştir. Ancak bunların kim olduğu yazılı belgelerin eksikliğinden belirlenememiştir. Bu alanın bilinen en parlak zamanı Sultan II. Beyazıt'ın Amasya valisi olduğu zamandır. İstanbul Ok Meydanının ve Türk atıcılığının tarihi bir değer olmasında Amasya Ok Meydanında yetişen sporcuların emeği tartışılmaz(Kahraman 1995:63).

Amasya Ok Meydanında toplam iki tane menzil vardır bu iki menzilde ismi kible menzildir. İkinci kible menzili menzil havasıyla atılmış, fakat başka menzildir (Kahraman 1995:66-67).

2.3.Bursa Ok Meydanı

Elimizdeki kaynaklardan anlaşıldığı üzere Osmanlılar da ilk açılan okçular tekkesinin Bursa da olduğu anlaşılmaktadır.

1325 yılında Orhan Bey, Bursa'yı aldıktan sonra ilk iş olarak, şimdiki Balıklı Köyü ve Atıcılar Meydanı (Ok Meydanı) arasındaki sahayı yarış yeri- koşu yeri yapmak üzere ayırıp vakfetmek olmuştur. Bursalılar, bayramlarını burada yarışlar düzenleyerek, atlarla oyunlar yaparak geçirmişlerdir(Arabacı 1999:156).

Bursa'nın fethinden sonra Orhan Bey'in eşi Nilüfer Hatun adına bir tekke yapılmıştır bu tekkeden sonra iki tekke daha yapılmış, bunlardan birisi güreşçiler

tekkesi diğeri ise atıcılar tekkesidir. Atıcılar tekkesi ok meydanı olan ve günümüzde hala Atıcılar diye anılan yerde yapılmıştır (Kahraman 1995:189). Bu alan Osmanlıların yaptırdığı ilk vakıflı spor alanıdır (Kahraman 1995:27).

Bursa atıcılar alanıyla ilgili Osmanlı Devletinde Spor adlı eserinde Kahraman şunları anlatmaktadır ; Yazarı bilinmeyen "Tezkire-i Rımat" isimli yazma bir kitapta bu meydan için şunlar yazmıştır:

"Yıldırım Han türbesi önüne düşer. Ok Meydanı tabir olunur. İç açt-
baştan bir başa düz ovardır. Ok Meydanı yanında musalla vardır.
Taştan minberi ve mihrabı ve imam ve hatibi vardır. Evvel baharda...
Cuma günleri gider Cuma namazı kılarlar. Musallanın etrafında çınar
ağaçları vardır. Ok meydanının toprağını Yıldırım Han Hazretleri
kalburdan geçürüb ok temrenlerini kırılmaktan korumuştur. Okçuların
nişan taşları taraf tarafa sünnet-i seniyye-i Muhammedi'ye ye nişan
olmuştur...Bursa halkı bu alanın çevresinde durup yarışmaları izler ve
eğlenirler. İlbaharda Salı ve Cuma günleri...

İsmi bilmediğimiz bu yazarın dedikleri eğer doğru ise, çok önemli
bir konu bizim için kanıtlanmış oluyor. O da Yıldırım Bayezid
zamanından çok önce belki de Orhan Gazi zamanından beri bu
meydanda menzil atışlarının yapılmakta olduğudur.

Bütün bu bilgilerden şu sonucu çıkarabiliriz. Osmanlılar Bursa'yı
aldıktan sonra, devlet kuruluşlarında olduğu gibi, sporda da eski
gelenekleri bırakıp yeni düzenlemelerle, o çağda hiçbir millette
bulunmayan ok atmayı öğreten Talimhaneler açmaları ve okunu en
ileriye atanların anısını yaşatmak için taş dikme geleneğini getirip bu
kurumlarla ilgili kurallar ve vakıflar yapmaları Türk spor tarihinin en
önemli olayıdır" (Kahraman 1995:237-238).

Bunlardan başka, Bursa'nın kuzeyinde Oruç Bey Sarayı denilen bölgede
meşhur Timurtaş Paşanın oğlu Oruç Bey, ok atmaya mahsus bir ok atış sahası
yaptırmıştır (Güven: 1992:19).

Bursa'daki bu alanın neden ok meydanı değil de atıcılar meydanı
denilmesinin nedeni açıklığa kavuşmamıştır. Böyle söylenmesinin nedeni olarak;
Osmanlıların ilk yıllarında kemankeşlere öz Türkçe olan atıcı kelimesini
kullandıkları için denilmektedir. Bursalılar o yere hala atıcılar demektedirler
(Kahraman 1989:29).

Bursa'daki Atıcılar Meydanındaki menziller; Poyraz (ilk atan Yusuf isminde
bir atıcıdır, ikinci olarak Fatih zamanında Katır Karagöz'dür) Yıldız, Poyraz (ilk
Katır Karagöz atmıştır), Lodos, İmam Efendi, menzilleri olmak üzere beş tanedir.
(Kahraman 1989:30-31).

Bursa'daki Atıcılar Meydanından başka Abdal Murat ve Pınarbaşı olmak üzere okçuluk ve diğer sporların yapıldığı iki alan daha vardır.

2.3.1. Abdal Murat Alanı :

Bursa Kalesinin Zindan Kapısına bakan dağ üzerinde olup, yirmi dakikada varılır. Abdal Murat Türbesi, yanında tekkesi ve mutfağı, yüksek bir kasrı ve geniş bir meydanı vardır. Meydanı selvi ve çınar ağaçları gölgeler. Bursa'nın bu güzel gezinti yerine ve spor alanına ismi verilen Abdal Murat. Bursa'nın fethinde bizzat savaşa katılıp Molla Arap ve Kükürtlü önündeki gözetleme kuleleri arasındaki irtibatı sağlayan fedai ve erenlerden biridir.

Divan şairlerinde Haşmet (D? – Ö. 1768) hicvindeki ustalığı kadar, atıcılık ve kılıç kullanmakta da başarılıdır. Hicvinden dolayı Bursa'ya sürgün edilmiş ve burada 1761 yılında 1000 adımda nişanını vurmuştur (Kahraman 1989:32).

2.3.2. Pınarbaşı Alanı :

Bursa'nın güneyinde, Pınarbaşı Mezarlığının hemen yanındadır. 1940 yıllarında 100m eninde 200m uzunluğunda düz çimensiz bir alandı. Stadyum yapılıncaya kadar güreşlerin çoğunun ve dini bayramların yapıldığı en önemli yer burasıdır.

Sultan IV. Murat 18 Temmuz 1659 Cuma günü gösterişli bir alayla Bursa'ya gelmiş ve burada yetmiş gün kalmıştır. 9 Ağustos günü Uludağ'a çıkmıştır. Bir gün Pınarbaşı mesiresinde çadır kurup muhasipleriyle eğlenirken Diyarbakır'da öldürülen 5-6 tane celalinin başını ibreti alem için Pınarbaşı'na dizdirmiştir (Kahraman 1989:33).

2.4. Gelibolu Ok Meydanı

Bu meydanla ilgili olarak Yücel Ü. (1999:63). şu bilgileri vermektedir;

“Gelibolu Okmeydanı menzilleri ve meydan sınırı içinde bulunan namazgah hakkında en çok bilgi veren Mustafa Ali'dir. Bahtiyarzâde, sadece bir menzilden söz eder. İskender bin el-Hac Beşa (Beşe) eliyle, 810 (1407)'de Ladikli Âşık ibni Süleyman adlı ustaya tamamlattırılan Azebler Namazgahı günümüze kadar gelebilmiştir. Fakat, meydan ve menzillerle ilgili bir ize bugün artık rastlanmamaktadır. Bazı menzil sahipleri hakkındaki açıklamalar, meydanın namazgahтан 60-70 yıl kadar sonra kurulmuş olabileceği gösterilmektedir.”

Gelibolu Ok Meydanında; Gündoğrusu(Fatih Sultan Mehmet zamanında açılmış), Lodos, Usta- Oğlu, Gündoğrusu(Usta- Oğlu açmıştır), Kible, Battı, Karayel, Poyraz, ve Haki menzilleri açılmıştır (Yücel Ü. 1999:64).

2.5. Edirne Ok Meydanı

Edirne Ok Meydanı, gerek menzil sayısı gerekse menzil uzunlukları bakımından İstanbul Ok Meydanından sonra ikincidir (Yücel Ü. 1999:59).

Osmanlılar Edirne'yi fethettikten sonra bu şehrin askeri bakımda önemini ve Hz. Muhammet'in Sarı Saltuk'un rüyasına girerek bu yer Dar al Nasırdır, bu yeri ellerinden kaçırmazlar diye söylediği rivayetine ilgi nedeniyle Osmanlı Padişahları buraya daima önem vermişler, *Dar al Nasır*, *Dar Al Saltana* ve *Dar Al Fath* gibi isimler vermişlerdir. Edirne kale içinde küçük bir şehirken, fetihten sonra köşkler, saraylar, camiler, kervansaraylar, mesire yerleri ve spor alanları yapılarak çok büyütülmüş ve gelişmiştir.

Spor yarışmaları ve avların yapıldığı bu yerlerin bir kısmı bu gün sınırlarımız dışındadır. Bir kısım spor alanları da kullanılmadığından yok olup gitmiştir. Günümüzde kullanılan tek spor alanı Sarayıçi'dir (Kahraman 1989:34).

Edirne'deki Sarayıçi, Demirtaş Ovası, Saray Ovası, Musalla Ovası (Namazgah), Kum Meydanı ve Şikar Kapısı Meydanı olmak üzere altı meydan mevcuttur. Bu meydanlardan Sadece Şikar Kapısı Meydanının da okçuluk sporu yapılmamıştır.

2.5.1. Sarayıçi Alanı:

Çağımızda Sarayıçi denilen yer, Tunca Nehrinin iki adasından büyüğü olan halk arasında Tavukormanı diye anılan adanın güney ucundaki bölümüdür. Bu yer Osmanlılar zamanında Adameydanı diye anılırdı. Yenisarayın hasbahçesi, cirit oynamak ve cündilerin gösteri yapması için ayrılmış bir spor alanıdır. Etrafı çok güzel çiçekler ve ağaçlarla çevrili eşi bulunmaz bir bahçedir. (38s 34)Sarayıçi alanının her ne kadar ciritçiler ve cündiler için ayrılmış olduğu söylene de bu meydanda okçulukla ilgili faaliyetlerde yapılmıştır. Her ne kadar menzilleri bulunmasa da okçuluk yarışması yapıldığı tarihi belgelerle mevcuttur.

1653 yılında Hasbahçeyi gezmiş olan Evliya Çelebinin gördükleri ağızdan şöyle aktarılmaktadır;

“Edime şehrinin kuzeyinde etrafını Tunca nehri çevirmiş geniş, verimli lâleazar bir yerdir. Bir tarafında Saraçhane köprüsüne kadar çok yüksek çınar, selvi ve kavak ağaçları ile süslenmiştir ki içi türlü türlü yırtıcı hayvanlar ve kuşlar ile doludur. Bu bağın güney tarafı bir büyük çimenliktir ki o tarafa saray kapısı açılır. O kapını yanında Adalet kasrı vardır. Bu çemenzarın tam ortası da göğe uzanmış bir yüksek sütun olup tepesinde altı top vardır. O topa bütün ok atıcı ve silahşor pehlivanlar ok ve kurşun atarak maharetlerini gösterip ihsanlar alırlar. Bu bahçenin kuzey kısmında Hasahurlar bulunur ama bu bahçenin dört tarafında yüksek duvarlar yoktur. Çünkü her yanı deniz gibi Tunca nehri ile çevrildiği içli duvara gerek görülmemiştir. Sadece bir kat sağlam duvarla çevrilidir...” (Kahraman 1989:35).

Evlıya Çelebinin verdiği bu bilgilerden başka Kahramanın aynı eserinin başka bir sayfasında okçulukla ilgili şu bilgileri veriyor:

Osmanlılar zamanında Tunca kenarında ilk defa köşk yaptıran padişah Sultan II. Murattır. Sultan Murat, kavak Meydanı'ndaki Eskisarayın bahçesi olmadığı için Mamak denilen yerde bahçe ve köşk yaptırmıştır. Çoğu zaman buraya gelir, eğlenir ve önündeki ovada (Saray Ovası) paşaları, beyleri ve askerleriyle cirit oynar, hatta elçilerin önünde sırtın tepesine konulmuş kabağa atını koştururken ok attığı belirtilmektedir. (Kahraman 1989:38).

2.5.2. Demirtaş Ovası:

“Demirtaş Ovası. Edirne'nin güneyinde 6 km uzunluğu 5 km genişliğinde olan düz, çimenlik bir spor alanıydı. 17. yüzyılda, doğusunda Meriç nehri ve Bosna köyü. kuzeyinde bahçeler, batısında Eski Maraş köyü (Karaağaç), güneyinde Sineklikaya. orta yerinde de Demirtaş köyü bulunduğu açıklanmaktadır (Kahraman 1989:42).

Bu ovaya Demirtaş denilmesinin nedeni; Sultan I. Murat ve oğlu Sultan Yıldırım Bayezid çağı Beylerbeyilerinden Timurtaş Paşanın Arnavutluk ve Sırbistan'a yaptığı akınlardan Edirne'ye döndüğü zaman, askerlerini bu ova konaklatması ve eğitimini burada yaptırdığı için diye açıklanıyor (Kahraman 1989:43).

Demirtaş Ovasında ok atışı da yapılmıştır. fakat Edirne'nin esas Ok Meydanı Musalla (Namazgah) ve Saray Ovaları olduğundan burada yalnız bir tane menzil açıldığı belirtilmiştir.

Abdullah Efendinin yazmış olduğu Tezkere-i Rumat isimli eserden Kahraman (1989:44) şu bilgiler aktarmaktadır ;

“Yeksüvar ayak taşı, köyde (Demirtaş köyü) Turmuş Ağa bahçesinde imiş. Şimdi yoktur. (1683) ilk defa atan kim bilinmiyor. İkinci yine bilinmiyor. Üçüncü Hacı Mustafa Batman, seksen gez aşırıdır. Dördüncü olmak üzere merhum Hacı Baki isimli bir aziz yolda bulunduğu ok ile dikmiştir. Merhumun sahih oku yoktur. Akibet haydutlar tarafından öldürüldü. Avcılar kanununa aykırı taş dikenin uzun ömürlü olduğunu görmedik. Şiddetle itiraz oluna. Bu fende yalan söyleyenin ve doğru yürümeyenin ve hakkına razı olmayan elbette bir kazadan kurtulamaz...”

2.5.3. Saray Ovası :

Saray Ovasıyla ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir:

“...Yenisarayın Bab-ı hümayun kapısı önünden başlayıp kuzey batıya doğru ve Tuncay’a kadar uzanan düzlüğe Sarayovası denilir. Bu geniş alanın Yenisaray önüne düşen kısmına Sırık Meydanı ve Tunca nehrinin iki kola ayrıldığı yerdeki Mamak Köşkü' (saray)nün önüne de Mamak Meydanı denilirdi,

Mamak Köşkü'nü en son Sultan İkinci Selim yaptırdı. Ayrıca bu köşkten Yenisaray'a kadar bir duvar ördürerek bahçelerini birleştirdi. Sonradan Birinci Ahmet 1612 yılında bu duvarı yeniden yaptırarak üzerine de Saray Ovası'na bakan bir kasr yaptırdı.

Sultan Avcı Mehmet huzurunda bu meydanda ok atmış ve cündilik gösterileri yapmış olan (Tezkire-i Rumat) yazarı Abdullah Efendi. Edirneli Kayyum Zade Ahmet Efendiden bahsederken, "Edirne'de Sırık Meydanı'nda yeksüvar menziline baş-taşı dikmiş olan..." diye yazıyor.

Silâhtar Mehmet Ağa, Sultan ikinci Ahmet'in baş cariyesi Rabia Kadının (4 Ekim 1692) günü bir batında iki erkek çocuk doğurması nedeniyle yapılan şenlikleri anlatırken; "O gün Padişah Hazretleri Alay Köşkü'ne teşrif cyleyip karşısında olan Sırık Meydanı'nda dört güne değin gündüzleri tabihane ile pehlivan güreştirip ciritler oynattığı belirtiliyor (Kahraman 1989:46).

Saray Ovası menzilleri Ağaçok Menzili ve Yeksüvar Menzili olmak üzere iki tanedir (Kahraman 1989:48).

2.5.4. Musalla Ovası (Namazgah):

Edirne'nin kuzeyindeki ovadır. Doğusunda Gül Babaya giden yol ve bağların bulunduğu dağ yamaçları batısında ise Tuna Nehri bulunmaktadır (Kahraman 1989:48).

Edirne Türkler tarafından fethedildikten sonra hükümet merkezi buraya taşınmıştır. Sultan I. Murat bu ovada askerlerine eğitim ve spor yarışmaları yaptırmıştır. Bu eğitimler sırasında namaz kılmak için Namazgah ile bir çeşme

yaptırmıştır. Bu yapılardan dolayı tarihçilerin bir bölümü buraya Musalla bazıları da Namazgah Ovası demişlerdir (Kahraman 1989:49).

Namazgah Ovasındaki menzillerin toplam sayısı sekizdir: Adaya Giden Yol. Mütevellî Kulu, Bağlar Yolu, Hasan Çelebi, Yayıcı Hüseyin, Gündoğrusu, Poyraz, Lodos Yeksüvar, Kible ve Yıldız menzilleridir (Kahraman 1989:49-50-51-52-53).

2.5.5. Kum Meydanı:

“Bu meydan, Yenisarayın içinde küçük bir alan olup Kum Kasrı'nın ve Hasoda'nın önünde olması nedeniyle bazı tarihçiler tarafından "Kum Meydanı" bazılarıncı da Hasoda Meydanı diye anılmıştır. Sultan IV. Mehmet çoğunlukla cirit oyununu burada oynattırıp, kendisi de (1659) yılında yaptırdığı Adalet Kasrından seyrettiği için günlüğünü yazan Abdi Ağa (Paşa) Cirit Meydanı veya Meydancık isimlerini kullanmıştır.

Alanın güneyinde Demirkapı, doğusunda Kum Kasrı, kuzeyinde Hasoda (hâlâ yıkıntısı duran Cihannüma Kasrı) batısında Arzodası ve Babüssaâde Kapısı bulunuyordu...” (Kahraman 1989:56).

21 Ağustos 1667 tarihinde Sultan IV. Mehmet, Timurtaş Kasrından Yenisaray'a dönmüş, Kum Meydanında nişan tablosuna ok atmıştır. Nişan tablosuna ok atarken oklardan biri tablonun kenarında asılı bulunan tunç zile (çan) isabet ederek delip öbür tarafa geçmiştir. IV. Mehmet'in nişancısı Abdi Paşa bu büyük başarıyı yazdığı şiirle anlatmıştır (Kahraman 1989:57).

Kum Meydanında okçulukta yapılmasına rağmen belki de küçük bir alan olduğu için menzîl açılmamıştır.

2.6. Manisa Okçular Tekkesi

Manisa, Selçuklular ve Aydınogulları zamanında önemli bir şehir olarak görülmemiş bir kentti. Bu önemli şehrimizi Yıldırım Beyazıt fethetmiştir. Bu fetihden sonra Osmanlı padişahlarından II. Murat burayı çok sevmiş ve imar etmiştir.

II. Murat'ın Manisa şehrinde bir çok hatırası, eşinin ve çocuklarının mezarı, yapmış olduğu bahçeler, mescitler vb. vardır.

İyi sporcu olan II. Murat, sporu ve sporcuyu daima korumuştur. H. 849- M. 1441 yılında Manisa'ya bir saray yaptırmış, bu sarayla birlikte güreşçiler ve okçular içinde birer tekke yaptırmıştır (Kahraman 1989:17).

2.7. İstanbul Ok Meydanı

İstanbul Ok Meydanı sınırları şöyle açıklanmaktadır;

“Ok Meydanı, doğuda Kasımpaşa deresi, kuzeyde Kâğıthane deresi batıda Haliç, güneyde Haliç ve Kâğıthane deresiyle çevrili bir geniş sırtın üzerinde olup, kısmen düzlük ve kısmen dere olan bir yerdir.

Bu bölge, 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından atıcılara tahsis edildikten sonra, Sultan II. Bayezit zamanında bazı yerler daha sonra eklenerek sınır taşları dikilip çevre sınırı iyice belirlenmiştir” (Kahraman 1995:248).

Kahraman(1995:248-249) Neşet Köseoğlu'na atıfla Beyoğlu vakıflar Dairesi'nde bulunduğu bir defterde, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarındaki hududu şöyle imiş :

“Doğuda Sinan Paşa ve Büyük Piyale Paşa mahalleleri ve Baruthane ve Hasan Bey'in çiftliği ile Kâğıthane sınırı. Batıda Şahkulu türbesi ve sıraselviler ve Aynalıkavak Kasrı hümayunu ve işbu arazi dahilinde açılmış olan Aynalıkavak caddesi, Tumbaşdere, Güneyde Kulaksız mezarlığı, Kuzeyde Keçeci Piri ve Arabacılar Mahalleleri ve Kalaycı Bahçesi, Rum mezarlığı ve Ayazma yanından Musevi mezarlığına uzanan Karaağaç sınırındır”

İstanbul Okçular Tekkesi, Kasımpaşa ile Darülaceze arasındaki Ok Meydanı içerisinde. Duvarlarla çevrili geniş bir avlu ortasında iki katlı ve cami ile bitişik, ahşap tek katlı ve iki kapılıdır. Avlu duvarının kuzey-doğu köşesinde tekkeden ayrı, haremligi olan bir Kasr ve onun iki yanındaki duvarlar boyunca peykeli hizmetkarlar odası vardır (Tunç 2000:98).

İstanbul kuşatması sırasında, gemiler Kasımpaşa sirtlarından Haliç'e indirilirken hareketi izleyen Fatih'in otağı bir süre için sonradan okçular tekkesinin yapıldığı yere kurulmuştu. İstanbul'un fethinden hemen sonra, Fatih Sultan Mehmet üç gün üç gece ziyafetler vermiş ödüller dağıtmıştır. Fetihten hemen sonra bu geniş, güzel alandan nasıl faydalanılacağı üzerinde düşünülmüştür. Gaziler ve ulema- başta Fatih'in hocası Akşemseddin, ok atışlarına tahsisi ve bir dua mahalli olması üzerinde durdular. Fatihte bu teklifleri kabul etmiş ve fetih'in hatırasını da yaşatmak üzere ok meydanı yapılması için gerekli çalışmaları başlatmıştır.

Vezir Faik Paşa ile Şehir Subaşı Midillili Davut Bey bu işle görevlendirilmiştir. Meydanın bağ ve bahçe olan yerleri sahiplerinin rızasıyla satın alınarak çevresi belirlenmiş, sınır taşları dikilerek vakıf kayıtlarına işlenmiştir. Bu alana tecavüz edilmemesi hususunda bir ferman yayınlanmış yapı, mezar, su yolu,

bağ bahçe yapılmaması hatta bir karış bile sınır ihlali olmaması istenmiştir(Yücel Ü. 1999:68).

Ok Meydanı sınır tecavüzlerinin önlenmesi, gerektiğinde durumun Divana bildirilmesi, korucuların tayin ve kontrol görevleri, Meydan Nazırı olan Yeniçeri Ağasına verilen bir görevdir. Bu konudaki ihtilaflara da Galata Kadısı bakardı. Tecavüzün önlenmesiyle ilgili fermanların birer suretinin de Galata Kadısı ve Yeniçeri Ağasına verilmiştir (Yücel Ü. 1999:88).

Fatih vefat ettikten sonra padişah olan II. Beyazıt, bazı bağ bahçe ve yerleri satın almış meydanın arazisine katarak daha da genişletmiş(Kahraman 1989:77). donanma ile bir yıl toprak taşınarak çukur yerler doldurulmuş, çakıllı yerler toplanıp düzeltilmiş. sınırlar detaylı olarak yeniden tespit edilmiştir(Yücel Ü. 1999:69). Bu yeni yapılan tespitten sonra İstanbul Ok Meydanı sınırları şöyledir;

"Kasımpaşa'da Kulaksız Mahallesi evlerinin bittiği yerden başlar, Aynalıkavak Kasrı'na doğru gider. Hasköy'ün kenar mahallelerini takip ederek Sütlüce üzerinde kadar uzanır, oradan Darülaceze'nin bulunduğu yere doğru gider. Baruthane deresine iner. Piyale Paşa civarına varır, oradan da Sinan Paşa Camii'nin bulunduğu yere ve daha sonra da Kulaksız mevkiine gelir ..." (Kahraman 1989:77).

Sultan II. Süleyman tarafından 1688 yılında yayınlanmış olan fermanla ok meydanının sınırlarını gez hesabıyla (sayısal uzunluk olarak) şöyledir; meydanın doğu sınırı 2560, kuzey sınırı 2070, batı sınırı 2480, güney sınırı da 1040 gez olmak üzere toplam 8150 gez olarak (537900 cm²) olarak verilmiştir (Kahraman 1989:77).

Açıklamalardan da anlaşıldığı gibi daha önce Bursa ve Edirne gibi ilk Osmanlı merkezlerinde böyle meydanlar vardı, fakat bunların bir vakıf kurumu olduklarını gösterir bir belge mevcut değildir.

Okçuluk sporu ilk defa Osmanlılarda vakıf sistemine bağlı olarak İstanbul da ortaya çıkmıştır (Yücel Ü. 1999:68). Ok meydanına ilk defa tekke binası yaptıran 1480 yılında Fatih zamanında Rumeli Beylerbeyi iken II. Beyazıt zamanında 1483 yılında Bosna valiliği de yapmış olan, vezir İskender Paşadır.

Fatih zamanında ok meydanında sadece kemankeşlerin barındığı İskender Paşanın mülkü olan Tersane bahçesine yakın Sivrikoz (Ceviz) Çardağı ismiyle anılan çardağı İskender Paşa yaptırmıştır. Bu çardak daha sonra Hareme baktığı ve yakın olduğu için yıktırılmıştır. Kemankeşler çadırda bir süre çadırda kalmışlar, bir

vesileyle Paşaya yemek ikramında bulunmuşlar bu ikramdan dolayı üzüлüp pişman olan paşa tekke binasını ve mescidi yaptırmıştır (Kahraman 1989:78-79).

II. Sultan Beyazıd, babası Fatih Sultan Mehmet tarafından tahsis ettirilen Ok Meydanını büyük bir okçuluk merkezi haline getirirken buraya, içindeki küçük mescidi bulunan birde okçular tekkesi bina ettirmişti(Atabeyoğlu 1987:32).

Okçuluk okulu durumunda olan tekkenin iç yapısı şöyledir;

“Cümle kapısından girilince bir avlu vardır. Sağ tarafta şeyh dairesi, karşı taraf bitiş kadar camidir. Giriş kapısının sol tarafında meydan (Semahane) denilen büyük salon bulunmaktadır. Salon, Meydan odasının üç tarafı minderlerle çevrilidir. Duvarlarda, pencere aralarında ahşap dolaplıklar, bunların üzerinde tepe pencereleri ve raflar yer almaktadır. Dolaplara, kemankeşlikle ilgili kitaplar, emirnameler, ok meydanına ait kayıt defterleri konmaktadır. Ayrıca okçular geldiklerinde ok ve yaylarını bu dolaplara koyup abdest alıp namaz kılmaktadırlar. Duvarlara ok kurları, yaylar, kemanlar, okçulukla ilgili asılmaktadır. Şu haliyle güreşçiler tekkesindeki müze anlayışı, hatıraları yaşatma ve eğitim amaçlı kullanma düşüncesi, okçular tekkesinde de görülmektedir” (Tunç 2000:99).

Meydanın canlanmasında II. Beyazıt'la birlikte Amasya'dan gelen Hattat Şeyh Hamdullah'ın ilgisi etkili olmuştur. İskender Paşanın yaptırdığı tekke binası genişletilip onartılarak Ok Meydanı İstanbul halkının hizmetine sunularak, dinlenmek ve spor yapmak için tercih edilen bir yeri oldu.

Yavuz Sultan Selim İran ve Mısır savaşları dolayısıyla meydanla fazla ilgilenemedi. Oğlu Kanuni Oğuz töresi gereğince ok ve yayını yanında bulunduruyordu, fakat avcılığı çok sevdiği için buraya fazla uğrayamıyordu. Kanuni tekkeye bir gelişinde, Bursalı Şuca'nın Lodos menziline (8-10) yıldır hiç kimsenin hatta Tozkoparan İskender'in bile geçemediğini öğrenince, Hasoda'da bulunan silâhtarı Ahmet Ağayı Çaşnigirbaşı sıfatıyla Enderun'dan çıkarıp ok meydanında çalışmasına imkan sağladı. Ahmet Ağanın Ahiyeri menziline açması üzerine bir çok hediyeler vermiş, daha sonrada Hayrettin Paşadan önce Kaptanı Derya yapıp Gelibolu Sancağını ihsan etmiştir (Kahraman 1989:81).

IV. Murat tekke binasını baştan başa yeniden onartmıştır. Zamanın etkisiyle yer yer yıkılan binanın onarımını padişah, Silahtar Mustafa Paşayı (bu vazifenin verilmesinde okçuluğu da önemlidir) görevlendirmiştir. Bu onarımla bina iyice yenilenmiş ve genişletilmiştir (Kahraman 1989:81).

Sultan III. Ahmet (1703-1730) alman savaşına giderken 1715 yılında ok meydanı camisinde Cuma namazı kılmak istemiş fakat camide minber bulunmadığını öğrenmiş ve derhal bir minber yaptırmıştır (Kahraman 1989:81). III. Ahmet'ten sonra Sultan II. Mahmut ta 1818 yıllarında ok meydanı camisini ve tekkesini tamamen onartmıştır. (Kahraman 1989:84). II. Mahmut yukarıda da söylediğimiz gibi sadece cami ve tekkeleri yeniletmekle kalmamış, okçuluğa çok büyük önem vererek birde atıcılar kulübü açmıştır. II. Mahmut zamanı atıcılar için parlak bir dönemdir (Atabeyoğlu 1987:32). Daha sonra tahta geçen Abdülmecit meydanla fazla ilgilenmediği için meydan tecavüze uğramıştır. Bu tecavüzler sonucu iki ayrı zamanda ferman yayınlarak meydanı korumaya çalışmıştır (Kahraman 1989:84).

Abdülmecit'ten sonraki padişahlar ok meydanına hiç ilgi duymamışlar nitekim 10 Temmuz 1884 Salı günü Marmara yöresinde çıkan şiddetli bir depremle tekkenin bazı bölümleri yıkıldı, yıkılan yerlerde tamir edilmediği için meydan içindeki eserlerde yok olup gitmiştir (Kahraman 1989:85).

Beş asırdan beri varlığını sürdürmüş olan meydanda yalnız ok sporu yapılmamıştır, atletik sporlar(Kunter 1938:8), pehlivan güreşleri, yaya koşuları da yapılmıştır (Türkmen 1986:26).11 Muharrem 1701 tarihinde burada yapılan yaya koşularına ödüllerde verilmiştir (Atabeyoğlu 1991:17).

2.7.1. İstanbul'da Spor Alanları

Kahraman eserinde Evliya Çelebinin Seyahatnamesinden belirttiği İstanbul'daki spor alanlarıyla ilgili; "Türkler İstanbul'u almadan önce de İstanbul içinde spor alanları vardı. İstanbul alındıktan sonra, bu alanlar çeşitli spor eğitimleri için kullanıldığı gibi, Anadolu'dan getirilerek kurulan yeni mahallelerde ve şehrin dışında da spor eğitimi ve yarışmaları için özel alanlar yapıldı.

(Kahraman 1989:68) Evliya Çelebiden atıfla, on yedinci yüzyılda İstanbul içindeki gezinti yerlerini anlatırken, alanlardan da bahsediyor ve şu bilgileri veriyor:

"... Evvelâ İstanbul içinde gezinti ve seyir yeri olan At Meydanı, Ağa Çayırı, Yeni Bahçe, Baruthane, Vefa, Bayezid-ı Veli, Süleymaniye, Ebülfeth, At Pazarı, Arabacılar, Selimiye, Kadırga, Şehzade, Yedikule, Valide Camii, Ayasofya Meydanları ve Langa, Lalezar bağları ve Eminönü, Odun Kapısı, Büyük Langa Kapısı meydanları ve Langa da Deniz Hamamı ve Samatya, Davud Paşa Kapısı meydanları vardır ki cümle İstanbul içindedirler.

İstanbul dışında Silivri Kapısı'ndan dışarı Süleymaniye Sahrası bir çimenlik yerde ab-ı hayat akan bir çeşmesi ve bir büyük kasrı vardır. Yenikapı Mevlevihane Tekkesi gezinti yeri görülecek bir yerdir. Bayram Paşa, Kasım Ağa bağları, Topçular, Otakçılar, Yardud İskelesi, Defterdar İskelesi meydanları vardır. Eyüp'te Harami, İdris Köşkü meydanı ve Kağıthane yolunda Cirit Meydanı vardır” diyor.

Türk çocukları bu alanlarda çok küçük yaşından itibaren aile büyükleri veya usta bir sporcu tarafından ok atma, ata binme, cirit atma, güreş tutma, kılıç çalma gibi sporları yaparak eğitilmişler.

2.8. Talimhaneler

Osmanlılar zamanında talimhaneler bugünkü anlamıyla atış poligonlarıdır. Askeri ve sivil olmak üzere iki çeşittir. Askeri talimhaneler orduda tirenzezanların antrenman yaptıkları teşkilatlarıdır (Yücel Ü. 1999:43). Sultan II. Beyazıd zamanında yeniçeri askerlerinin ok atışını öğretmek için 54 Ağa Bölüğünün Bölükbaşı Talimhanecibaşı olarak görevlendirilmiş, emrine de serbölük ve odabaşılar verilerek hem talimhanenin yönetiminden, hemde askerin bu konudaki eğitiminden sorumluydular (Güven 1999:108).

Talimhanecibaşılık işi için, Yavuz Sultan Selim zamanında daha iyi eğitim verdirmek amacıyla değişikliğe gidilmiş, işin ehli olan kişilere verilmiştir (Kahraman 1995:244).

II. Beyazıd zamanında Etmeydanı'nda beş ayrı talimhane olduğu bildirilmektedir. Talimhaneciler yeni gelenlere atış öğretmişler, usta okçuların formlarını korumalarını sağlamak için her sabah idman yaptırmışlardır. Bir belgeye göre 1608 yılında talimhane binaları önünde bir ok meydanı bulunduğu, havanın güzel olduğu zamanlarda idmanların burada yapıldığı söylenmektedir.

16.yüzyılda, bu beş talimhaneden biri tüfek atışları için ayrılmış ve yönetimi Avcıbaşıya verilmiş. Ordudan ok ve yay kalkınca bütün talimhaneler tüfek talimleri için ayrılmıştır. Okçuluğu seven yeniçeriler ve sipahiler şehirdeki ücretli talimhanelere gitmek zorunda kalmışlardır.

İstanbul'da çeşitli semtlerde bulunan sivil talimhaneler, hedef atışı yapılan birer ticarethane durumundaydılar. İstanbul'un dışında Edirne, Bursa gibi yerlerde de ücretli talimhaneler olduğu açıklanmakta, buraları işletenlerin lonca teşkilatına bağlı esnaf oldukları yazılmaktadır. 17.Yüzyılda Evliya Çelebi'nin İstanbul da 45 talimhane 50 talimhaneci bulunduğunu yazdığı söylenmektedir.

Büyükçe ahşap baraka biçiminde olduğu tahmin edilen talimhanelerden bu gün iz kalmamıştır. Talimhanelerde atış şartları ve ne ücret ödendiği tespit edilememiştir. Fakat yabancı yazarların İstanbul'un bir çok sokağında ve dört yol kavşaklarında ücretle atış yapılan küçük talimhane meydanları olduğunu yazdıkları söyleniyor (Yücel Ü. 1999:44).

Talimhaneler, spor ve eğlence yeri olarak, halkın ilgisini çekmiştir. Talimhanelerdeki atışlar halk tarafında çok tercih edildiği için mesire yerlerine gezici talimhaneler kurularak ücretli atışlar yapılmıştır (Güven 1999:108).

XVII. SU SPORLARI

1. Yüzme

1.1. Yüzmenin Türklerdeki Yeri ve Önemi

Spor tarihimiz içerisinde kaynağı en az olan konu yüzme ve diğer deniz sporlarıdır. Kaynağın az olması Türklerin bu sporları yapmadığı anlamına gelmez.

İnsanların ilk yerleşimi, yaşam gereksiniminden dolayı su kenarlarıdır. Bu nedenle insanlık evreni, ilk dönemlerden beri su ile tanışmış ve ondan en iyi şekilde yararlanma yoluna gitmiştir (Yıldız 1979:121).

Atalarımız su hayattır düşüncesiyle; su kaynakları bakımından zengin bir alanı kendilerine yurt edinerek su kaynaklarından faydalanmak istemişlerdir. Orta Asya olarak bilinen ilk yerleşim yerlerinde; Aral, Baykal, Balkaş, Işık gölleri ile haritada olup ismi yazılmayan bazı küçük göllerle birlikte irili ufaklı bir çok nehirler vardır. Bu göller ve nehirlerin varlığı Türklerin yaşam şekillerini derinden etkilemiştir.

İşte yukarıda saydığımız bu su kaynaklarından dolayı “ Yüzme, Türk oğlunun tanıdığı ve bir fiil meşgul olduğu en eski spor dallarından biridir. Türklerin daha Orta Asya'dan göç etmeden, oradaki nehirlerde ve göllerde yüzme sporuyla uğraştıkları bu gün kesinlikle bilinen ve belgelerle sabit olan bir gerçektir(Atabeyoğlu 1993a:5).

“Yüzme ile ilgili geniş bilgileri M.Ö. 4000 yıllarında Sümerler, Etiler ve Göktürklerin yüzme ile ilgili menkıbelerine ve kabartma resimlerine rastlarız. M. Ö. 3100 yıllarında gılgamış Destanında yüzme sporuna geniş yer verilmiştir” (Aydın 1975:12).

Bu gün insanımızı yüzme konusunda gururlandıracak bir gerçek vardır. Buda; Londra'daki ünlü British Museum'da bulunan tarihi bir kabartmada, Uygur

Türklerinin yüzme yarışması yapmalarıdır. Bu kabartmadaki önemli unsurlardan biride Uygur Türklerinin bu günkü modern krovl stiline tıpatıp uygun biçimde yüzdükleridir. Kaynakta belirtilen bu kabartma ve özelliklerine göre yüzmekteki bu krovl stilinin geçtiğimiz yüzyıl sonlarında Avusturyalılar tarafından bulunduğu, buradan da dünyaya yayılmıştır savını çürüten açık bir delildir (Atabeyoğlu 1993a:6).

Yüzme figürleri içeren kabartmalar, Türkler içerisinde sadece Uygurlarda değil Hun'larda ve Sakalarda da vardır (Öztek 1999:76).

Resim 10. Uygur yüzücülerini gösterir bir çizim

Kaynak: (Yıldız 1979:121)

Göller ve çevresindeki Hun Türklerinin, yüzme ve kayıkçılıkta çok yetenekli oldukları tarihsel buluntularla kanıtlandığını belirtmiştik. Büyük göçlerde, göçlerden önce buldukları yerlerde de ulaşım amacıyla, göllerden, nehirlerden ve denizlerden ulaşım için yararlandığı kaynaklarca belirtilmiştir. Bu yararlanmaların ne kadarının spor olabileceğini bilmek güçtür (Yıldız 1979:122).

Anadolu da yaşayan Türk toplumunda da yüzmenin tarihi çok eskidir. Osmanlılarda Anadolu kıyılarına indikten sonra denizciliğe önem verilirken buna paralel olarak yüzmeyi de çok önemsemişlerdir (Atabeyoğlu 1993a:6).

“Osmanlı Türklerinde yüzmenin önemi, iyi bir kemankeş olma koşulunda yatmıştır. Zira ok atmadaki başarının yanı sıra kemankeşlerde yüzme bilme konusunda zorunlu olduğu, okçuluk tekkelerinin yönetmeliklerinde yer almıştır. Örneğin, ok meydanındaki okçular tekkesinin kuruluş amaçlarını belirten bölümde

iyi bir kemankeş olabilmek için yazmak, yüzmek, ata binmek herhalde ilk şarttır denilmektedir (Yıldız 1979:248).

1263 yılında Saltuk Dedenin(Hz. Muhammet`i rüyasında görüp Fdirne`ye sahip çıkın dediği hususu rivayet eden şahıs) emrindeki askerleriyle birlikte Çanakkale`yi yüzerek geçip Rumeli`ye yerleşmişlerdir.

II. Beyazıt`ın yazı hocası Hamdullah Efendi iyi bir yüzücü ve nişancıydı, evinin bulunduğu Üsküdar`dan denize girerek, bağdaş kurmuş vaziyette yüzerek topkapı sarayına geldiği dönüşlerini aynı biçimde yaptığı, yaz aylarında bunun her gün tekrarlandığının belgelerde mevcut olduğu söylenmektedir(Yıldız 1979:249).

Osmanlılar daha önce yaptıkları gibi 16 ve 17 yüzyıllarda daha uygun şekillerde sularda şifa aramışlar tedavi olmuşlardır. Gerek Anadolu, gerekse devlete bağlı uzak eyaletlerde; ılıca denilen yerlerde halk, sıcak sulara girerek, başta romatizma olmak üzere, nefes darlığı, siyatik, gibi rahatsızlıklarını tedavi etmişlerdir.

Ilıçalarda, yüzme sporunun en güzel örnekleri verilmiş, şifa için hazırlanan yerlerden başka, eni ve boyu 10'ar metre olan yüzme havuzlarında halk, iddialı yüzme yarışları yapmışlardır. Kadınlar da kendileri için yapılmış havuzlarda ayrı olarak yüzmüşlerdir.

Yüzme sporu, taşrada sadece ılıçalarda yapılmıyordu. Derin ve bol sulu nehirlerde, deniz kenarları, halkın boş zamanlarında belli başlı eğlence ve vakit geçirme yerleri olmuştur (İşcan 1988:80).

Kağıthane şenliklerinde yüzme yarışmaları da vardı; Kumkapı ve Salacak sahillerinde İstanbul halkının deniz banyosu yaptığı, bu arada yüzme yarışmaları düzenledikleri belgelendirilmiştir. Ancak bunlar kurallı yarışlar değildir, yüzenlerinde hangi stilde yüzdükleri belirlenememiştir. Kaynaklarda sadece yüzücülerin (şinaver), pantolon, şalvar, veya iç donu ile yüzdükleri belirlenebilmiştir (Yıldız 1979:249).

1800 yıllarda itibaren Osmanlılarda, donanmaya hizmet amacıyla dergi ve kitap yayımlanmış fakat bunlar daha çok askeri amaçlar içindir. Yüzme konusunda Türkler içerisinde, Osmanlılar döneminde kaleme alınmış ilk sivil amaçlı yüzme kitabı; Denizde ve Nehirde Yüzme Fenni isimli eserdir. Bu kitap, 1903 yılında Seyfeddin tarafından Osmanlıca olarak yazılmış, amacı; topluma yüzmeyi tanıtmak, sevdirmektir. Kitap, 15x21 ebatlarında fihrist dahil 205 sayfa olup iki kısım halinde yazılmış, yüzme ile ilgili bilgiler resimlerle desteklenmiş ve yüzme şubeleri alt

şubelerle birlikte verildiği makaleden anlaşılmıştır(Kaplan T. ve diğerleri 1999:263-264-267).

Osmanlılarda bazı hareket dalma yarışını andırmaktadır. Haliç kıyılarında geziye çıkan padişah, denize sikkeler atar, altın paralar denize gömülürken padişahı eğlendirmek için bazı yüzücüler suya giysileriyle atlayarak dibe gide altını kapmaya çalışırlardı. Padişah huzurunda yapılan bu hareketler dalma yarışmasının dışında bir şey olamaz (Yıldız 1979:251).

1.2. Yüzme Sporunda Kulüpler

Osmanlı donanmasında görev alacak leventlerin (deniz askeri) iyi yüzebilmesi ve suya iyi dalabilmesi zorunlu idi. Barbaros Hayrettin Paşa, leventlerin iyi ok atmasını ve iyi yüzmesi gerektiğini ısrarla öne sürmüştü ve levent olacaklarda bu özellikleri aramıştır. Ayrıca donanma eğitim programlarında yüzmeye daima yer verilmiştir.

Donanmada gemiler arası leventlerin kendini kabul ettirme yani üstünlük mücadelesi vardı. Bunu belirlemede genellikle ok atışı, kılıç-kalkan oyunu ve yüzme yarışmaları olarak yapılırdı. Yüzme yarışmalarında hakem olan Ağa geminin gözleme yerine çıkar, işaretleriyle yüzücüler yarışa başlardı. Yüzmedeki kural karşı gemiye değdikten sonra tekrar gemiye döndür hangi geminin yüzücüsü gemisine önce gelirse yarış o levent ve gemi kazanırdı.

Osmanlı donanma tarihinde eğitim ve eğlence programlarında bu tür gösterilerin bütün Kaptan-ı Derya dönemlerinde aynı olduğu görülürdü(Yıldız 1979:250-251).

Yukarıdaki açıklamalardan resmi olarak(yani açıkça faaliyet), modern yüzme faaliyetlerinin Osmanlılar döneminde donanmada başladığı anlaşılmaktadır. Buralarda her askerin yüzme bilmesi gerektiği, gemiler arasında bir çok spor dalı yanında yüzme yarışmalarının çok önemli bir yer tuttuğu, yarışmaları yönetmek için hakemlerin görevlendirmeleri; donanma gemilerinin ayrı ayrı birer yüzme kulübü olduğu şüphe götürmez bir gerçektir.

Bazı padişahlar sporla bütünleşmişlerdir, bu bütünlüğü sağlayanlarda biride IV. Murat'tır. Devletin güçlü olabilmesi ona göre spora bağlıydı. IV. Murat'ın spor alanındaki faaliyetleri bir çok spor dalının yeşermesine neden olmuştur. Kendi zamanına kadar görülmeyen deniz sporlarında, yüzücülükten tutunda dalgıçlığa

varana kadar su sporları önem kazanmış, bunlara ait bir yonca teşkilatı kurularak kulüpleşmeler gerçekleştirilmiştir (İşcan 1988:88).

Osmanlılar 16 ve 17 yüzyıllarda gerek Anadolu, gerekse devlete bağlı uzak eyaletlerde;

“Şifa için hazırlanan yerlerden başka, eni ve boyu 10’ar metre olan yüzme havuzlarında halk, iddialı yüzme yarışları yaparlardı. Kadınlar da kendileri için yapılmış havuzlarda, rengârenk ipekli peştamalların içinde yüzerlerdi.

Yüzme sporu, taşrada sadece ılıcalarda yapılmıyordu. Derin ve bol sulu nehir suları, deniz kenarları, halkın boş zamanlarında belli başlı eğlence ve vakit geçirme yerleriydi.” (İşcan 1988:80).

Geçtiğimiz yüzyılda başta taht şehri İstanbul, İzmir ve diğer bazı sahillerinin kıyılarında kurulan deniz hamamları* yüzme sporunun insanlarımız arasında sevilip yerleşmesinde en önemli etken olmuştur.

Deniz hamamları kısa zamanda öylesine bir ilgi uyandırmıştı ki, bayanlar içinde ayrı birimler yapılması gerekmişti. Kaç-göç devrinde Türk kadını da deniz hamamlarının bu özel bölümlerinde denize girip serinlemek ve yüzmek ihtiyacını karşılamak imkan ve fırsatını bulmuştu.

İşte İstanbul sahillerinin pek çok yerlerinde bu deniz hamamlarının kurulduğu görülür. Boğaz kıyıları, Moda, Kalamış, Fenerbahçe, Yenikapı, Bakırköy ve Adalar’da pek çok deniz hamamı kurulmuş ve faaliyet göstermişti. Moda ve büyük deredeki deniz hamamları ise bunların son örnekleri olarak 1960’lı yılların ortalarına kadar gelmiştir.

Aynı şekilde İzmir’in Alsancak, Güzelyalı ve özellikle Karşıyaka sahillerinde de pek çok deniz hamamı sıralanırdı (Atabeyoğlu 1993a:6-7).

Türkiye’de modern anlamda yüzme sporunda ilk adımın 1873 yılında Galatasaray Sultanîsinde atıldığı görülür. Batıya açılan pencere olarak tanımlanan okula Fransa’dan getirilen öğretmenler arasında bulunan beden eğitimi öğretmeni M.

* Deniz hamamı: Kıyılarda, deniz zeminlerine çakılan ağaç kazıkların arasına tahta perdeler çakılmak suretiyle çevrilerek denizin içinde oluşturulan havuzlar ve bunların çevresinde kurulan yine ahşap malzemeden yapılmış soyunma kabinlerinden ibaret olan bu deniz hamamları, özellikle yaz aylarında kentlerde yaşayan halkın ilgisini hatta rağbetini çeken yerler olmuştur (Atabeyoğlu 1993a:7).

Moiroux aynı zamanda iyi bir yüzücü olduğundan, öğrencilere modern cimnastiğin yanı sıra modern yüzme sporunu da öğretmiştir.

M. Moiroux daha sonra yüzbaşı rütbesiyle Tophane Askeri Sanat Mektebi'ne yüzme öğretmeni olarak atanmış ve orada da öğrencilerine yüzme sporunu öğretmiştir.

Yine o yıllarda Heybeli adadaki Mekteb-i Funun-u Bahriye (Deniz Harp Okulu) iç yönetmeliğinin 19.maddesinde okulun her öğrencisinin denize girmek ve yüzme öğrenmekle mükellef bulunduğu kesinlikle belirtilmekteydi(Atabeyoğlu 1993a:9).

Kulüpler kurulmadan önce, yabancı uyruklu kişilerin aralarında yaptıkları özel yüzme yarışmalarına Türk gençlerinden Ahmet İhsan, Bedri Ziya ve Faik beyler katılmışlardır (Yıldız 1979:364).

1906 yılı Temmuz ayında İzmir'in Karantina semtinde bulunan Pelops kulübü, bir kayıkla yüzme yarışması düzenledi. Pelops kulübü Rum kulübü olduğu için yarışmalara Türk kayıkçı ve sporcular katılmadı (Kahraman 1995:689).

Beşiktaş kulübünde yüzme faaliyeti çok eski yıllara dayanıyordu. Bir deniz subayı olan ve siyah beyazlı kulübün kurucularından bulunan Ahmet Fetgeri Aşeni, Beşiktaş kulübünün ilk yüzücülerinden biriydi. Yine aynı dönemde (1910 yılların ikinci yarısı) sürat yarışlarında Tahir Bey, mukavemet yarışlarında da Mahfuz Bey Beşiktaş kulübünün dikkat çeken yüzücüleri arasındaydılar (Atabeyoğlu 1993a:20).

"...Osmanlı devletinde ise spor yapmak amacıyla Avrupai anlamda ilk spor kulübü Sultan Abdülaziz zamanında kuruldu. 1867 yılında deniz kuvvetlerinin başına getirilen İngiliz emekli Amiral Hobart Paşa Augustos Charles Hobart Hampden (d.1822-ö.1886) 1872 yılında (The İmperid Yachting And Boating Club) adıyla bir su sporları kulübü kurarak ilk başkanı oldu." (Kahraman 1995:638).

Fenerbahçe Türkiye'de yüzme sporuna faaliyetleri arasında yer veren ilk spor kulübümüz oldu (Atabeyoğlu 1993a:10).

Darülmualimin İbtidadi'lerine mahsus terbiye-i bedeniyenin derslerinin 15.maddesi yüzmedir (Tayga 1990:118).

1923 yıllarından sonra Suat Bey İstanbul yüzme ihtisas kulübünü kurmuştur (Atabeyoğlu 1993a:11).

1930 yıllarında Ekrem Rüştü (Akömer) Bey, İstanbul su sporları kulübünü kurmuştur. Bu kulüp yüzmenin yanı sıra yelken ve kürek sporlarında da faaliyet

gösteriyordu. İstanbul Su Sporları Kulübü, Türkiye Cumhuriyetinin ilk yüzme kulübü olmasından dolayı ayrı bir önem taşıyordu. Bu kulüp çalışmalarını Moda iskelesinin hemen yanındaki Moda Deniz Hamamında yapmıştır(Atabeyoğlu 1993a:13).

Ülkemizdeki ilk düzenli yüzme yarışları 15 Eylül 1923 tarihinde yapılmıştır. kısa ve ölçülü mesafede ilk kez yapılan organizasyonun 100m yarışını İtalyan Mai Limmeri kazanırken Fenerbahçe kulübünden Raşit Bey ikinci, Galatasaray'dan Nejat Abuy Bey ise üçüncü olmuştur.

Galatasaray kulübünce Büyükkada da düzenlene bu ilk yüzme yarışmasından sonra yüzme ilgi artmıştır.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı çatısı altında tüm deniz sporları Denizcilik Federasyonu adı altında toplanmış başkanlığa Ferit Bey getirilmiştir (Yıldız 1979:365-366).

2.Kayık (kürek) Sporü

2.1. Kürek Sporunun Türklerdeki Yeri ve Önemi

Eski Türklerde denizcilik uğraşı, bir spordan ziyade deniz ürünlerinden yararlanma amacıyla yapılmıştır.

Büyük göçler sırasında denizden ulaşım için yararlanıldığı hususunda kaynaklar vardır. Ancak denizden yararlanmanın ne kadar spor olduğunu bilmek zordur (Yıldız 1979:122).

Sarı Deniz, Kara Deniz, Kuzgun Denizi, Atlas ve Hint Okyanusu vb su olan yerleri Türkler fethetmekte geç kalmamış, kıyılarda yaşamayan Türkler ise, deniz sahillerinden uzak iç kesimlerdeki göl ve nehir kıyılarında olanlar su kültürlerini geliştirmişlerdir.

Türk donanmalarının Ak Denizi Türk gölü haline getirdiği, Hint Denizinde Türk bayrağının dalgalandığı dönemde, Türkler denizi çok iyi tanımışlar, onu severek en iyi biçimde yararlanmışlardır.

Osmanlı Türkleri deniz ve göle olan bağılıklarını ve yaşam zorluklarını en iyi biçimde değerlendirmişlerdir. Bu nedenle, çocuklarını yüzme hareketleri ve türlü amaçlarla su üzerinde yaşama koşullarına alıştırmışlar, kendine has uygulamalar ortaya koymuşlardır (Yıldız 1979:248).

Osmanlı İmparatorluğunda deniz ulaştırmacılığında kısa mesafeler için kayıklar kullanılmıştır. Kayıklar genellikle kürek sayılarına göre: üç çifte, dört çifte, yedi çifte gibi adlarla ayrılmışlardır. Bu kürek sayısı isimlerinden başka: kırılma, piyade, piyade gibi adlarda alırlardı. Bunlardan piyade kayığı, çok ince, uzun ve dümencisizdir (Yıldız 1979:251).

Osmanlı kayıkları genellikle ağır ve kürekleri uzundur. Yarış için yapılan özel kayıklar yoktur. Kayıklar genellikle gezi için olur üzerinde süsleme sanatından eserler vardır. Padişah ailesinden yada çok zengin kişiler bu kayıkları istedikleri gibi yaptırır, kürek sayılarını da kendileri belirlerdi. Kayık sahipleri iyi kürek çeken kuvvetli kişileri beslerlerdi (Yıldız 1979:252).

Osmanlılarda deniz sporu bilgileri özellikle İstanbul'a aittir. Veli Efendi Çayırının Bulunduğu Sahil, Yalı Köşkü, İncili Köşk, Beylerbeyi, Kuleli, Göksu, Bebek, Fenerbahçe Burnu, Kalamış Koyu; deniz sporları denilebilen faaliyetlerin yapıldığı yerlerdir (Yıldız 1979:248).

Gezi sırasında yan yana gelen kayıklar gizliden gizliye yarışa başlarlar, yarışı kazananlar bunu onur meselesi yaparlardı. İstanbul'da kürek yarışlarının asıl kaynağı, zengin saray mensuplarının göreve geliş-gidişlerinde kayık kullanmalarıdır. Tek çifteden beş çifteye kadar piyadeleri tercih etmişlerdir (Yıldız 1979:252-253).

İstanbul'da Eminönü, Cibali ve Yemiş iskelesinden kalkan farklı büyüklükteki tekneler, Ortaköy veya Defterdar burnuna geldiklerinde hız keser arkadan gelenleri bekler, sonrada boğaz boyunca önceden belirlenen yere kadar yarış sürerdi. Saraylıların yarışları genelde akşam dönüşlerinde olur, kayıklara sahibinin adı verilerek yarış yapılırdı. Kürek yarışlarına ilgi duyanlar defterdarlık önünde toplanarak yarışları izlerlerdi (Yıldız 1979:253).

Özellikle 19. Yüzyılda Trabya, Beykoz ve Kadıköy'de (Moda) kürek yarışları düzenlenmiştir. Yarışlarda zaman zaman bahsi müşterek oynanmış, teşvik amacıyla kürekçilere bahşişler verilmiştir. Ayrıca kürekçilere yemek yardımı yapan ve yarışlara hazırlanabilmeleri için özel olanaklar sağlayan kişiler de vardı (Yıldız 1979:253).

Kaplan T. ve diğerleri (1999:270) "İstanbul Rumları ve Spor" isimli bir kitap olduğu 1899'da Rum kadınların kürek yarışması yaptığı ve bu yarışlar için basında ilan verildiği belirtilmektedir. Padişahın himayesinde yüzme yarışlarının yapıldığı,

birinci, ikinci ve üçüncüye ödül verildiği bu yarışları şehirler arası kulüplerce düzenlendiği yine bu kitapta verilen bilgiler arasında olduğu bildirilmiştir.

Kürek sporu 1923 yılında TİCİ'nin kurulmasıyla deniz sporları federasyonuna bağlanmıştır (Yıldız 1979:355).

2.2. Kürek Sporunda Kulüpler

Kanuni Sultan Süleyman zamanında (1520-1566) Topkapı Sarayının Yalı Köşkü tarafında bir kayıkhaneye bulunuyordu. III. Selim döneminde burası bir onarım görmüştür. Kayıkhaneye ocağında bulunan kişiler saray kayıklarında görevlendirilmişlerdir (Yıldız 1979:253).

Tarihimizin yazdığı su sporu ile ilgili bir büyük kayık yarışı, Sultan III. Murat zamanında Sadrazam Sinan Paşanın kendi parasıyla Padişah için yaptırdığı kasrın açılışı nedeniyle verilen şölenle düzenlenmiştir.

O dönemde yaşamış ve devlet kuruluşlarında görev yapmış olan Selanikli Mustafa Efendi'den atıfla Kahraman (1995:682) şöleni ve kayık yarışlarını şöyle yazıyor:

“1591 yılı haziran ayı başlarında şölenin ikinci günü, yine yemek ziyafeti verildi ve Sadrazam Sinan Paşanın yeniçeri ağasının Rikâb-Ağalarının ve diğer ağaların toplam 25 kayığı ödül için kasrın önünde yarıştılar. Birinciliği Sadrazam Sinan paşanın, ikinciliği Serdar Ferhat paşanın kayığı kazandı”.

Bu kayık yarışının kuralları, kaç mil yapıldığı ve ne ödül verildiği, konusunda hiçbir bilgi yoktur. Yarışmaya; Sadrazam, vezir ve ağaların kayıkları katılmış olduğuna göre kürek sayısı da eşit değildir. Çünkü kayıklar daha önce belirttiğimiz gibi isteğe göre yapılıyordu, yani bir standart yoktur.

1861'de Sultan Abdülaziz padişah olduktan sonra bir çok konuda olduğu gibi, su sporlarında da kayık yarışları düzenlemek istedi. Bu amaçla Fuat paşanın sadrazamlığında, eski sadrazamlardan olup o tarihlerde meclis-i ali üyesi bulunan Mustafa Naile paşanın oğlu Mirliva Salih Besin paşa başkanlığında aşağıda isimleri yazılı kişilerden oluşan bir komite oluşturuldu.

Başkan: Mirliva Salih Besin paşa, Katip: İzedor Dokiko (Rusya sefaretî memurlarından), Veznedar: Nesim Efendi (ünlü sarraf), Üyeler: Sefer paşa, Kamil bey, Mösyö Mayer, Mösyö Beravun (Brawn olabilir.) Mösyö Filori, Mösyö Graçiyani, Mösyö Çakob, Mösyö Kuyumcan, Mösyö Peryoyelecîyo

Bu komite 20-27 Temmuz 1862 Pazar günleri toplanarak özetle şu kararları alarak gazetelere ilan vermek suretiyle halka duyurdu:

1.“Yarışlar: Yelkenli, kayık, sandal (2 ve 3) çifteli piyade kayıkları,(4-6) kürekli sandallar ve Pazar kayıkları arasında yapılacak Yarışlara katılmak isteyenler 4Ağustos 1862 gününe kadar Galata da Karantina Han ile Büyükdere Gazinosuna baş vurarak aşağıdaki ücretleri yatıracaklardır.

Kotralar 1 (yüzlük altın), yelkenli sandallar (0,5 altın), üç çifteliler (1 altın), iki çifteliler (0,5 altın), dört kürekli sandallar(1 altın), altı kürekli sandallar(1 altın).

Yarışmaların uzaklığı ve verilecek ödül miktarı şöyledir:

1.’nci Yarış kotralar 5 mil 1.’ye15 (yüzlük altın)

2.’ye 5 (yüzlük altın)

2.’nci yarış bir çifteliler 2 mil 1.’ye 7 (yüzlük altın)

2.’ye 3 (yüzlük altın)....”(Kahraman 1995:683).

1895 yılında İzmir’de yine önemli büyük bir kayık yarışı yapılmıştır. Bu yarışın ayrıntılarını, Ahenk gazetesinin 21 Haziran 1895 tarihli sayısında “Makale-i Mahsusa-i Müsabaka-i Bahriye-Deniz yarışları için özel yazı” başlıklı bir yazıda anlatıldığı belirtilmekteymiş. Yazıdan şu sonuçlar çıkarılmıştır ve bizlere aktarılmıştır:

“İzmir’de 1891 yılından beri bu tür deniz yarışmaları yapılmış, İzmir’deki bu kayık yarışları İzmirli zenginler tarafından kurulmuş bulunan İzmir kayık yarışı kurulu tarafından organize ediliyormuş”

Yabancılar tarafından II. Abdulhamit’ten alınan izinle Büyükada önünde bir kayık yarışı yapılmıştır.

27Ağustos 1898 Cumartesi günü Büyükada önünde yapılan bu yarış düzenlemek için Bahriye nazırı Hasan Paşanın gözetimi altında yüzlerce kişiden oluşan bir komisyon kuruldu. Komisyonda bulunan üyelerin çoğunluğu yabancı uyruklu kişiler veya Türk olmayan vatandaşlarımızdır (Kahraman 1995:685).

Birinci Yarış Pernekyopoyon Club’ün iki çifteli balıkçı kayıkçıları arasında yapıldı. Üçüncü yarış Kadıköy’de bulunan Roven Culüp’ün kayıkçıları arasındaydı (Kahraman 1995:686).

Osmanlı devleti zamanında yapılan son büyük kayık yarışı 28 Ağustos 1910 Pazar günü Moda koyunda yapılan ve Sultan Reşat’ın da izlediği kayık yarışıdır.

Bu yarış ve eğlenceleri Bahriye Nazırı Salih paşa başkanlığında, Üsküdar kaymakamı Faik Bey ile, Üsküdar ve Kadıköy İttihat ve Terakki kulüpleri ve Roding kulübünden oluşan bir komite düzenlediği belirtilmektedir (Kahraman 1995:687).

Bu özel yarışlardan sonra donanma yarışları başlamıştır.; Birinci yarış süvari geyiklerinin yarıştı, ikinci beş çifte donanma filikaları yarış, üçüncü dört çifte filika yarıştı, dördüncü yarış ise Ertuğrul yatının beş çiftesiyle Mecidiye Amiral filikası arasında yapıldı (Kahraman 1995:688).

Osmanlılarda bir türlü düzene girmeyen kürek yarışları, 20. Yüzyıl başlarında daha düzenli olmaya başlamıştır. 1889 yılında ziyaret amacıyla Japonya'ya giden Ertuğrul Gemisi Singapur'a uğramış, burada bir yarış yapmışlar ve birinci olmuşlardır. Bu yarış uluslar arası ilk yarışımız olarak kabul edilmelidir(Yıldız 1979:352).

Osmanlı Donanma Cemiyeti tarafından 7 Eylül 1913 tarihinde Moda kulübünde düzenlenen deniz yarışları Türkiye'de ilk ciddi kürek sporu faaliyetidir.

Sultan Reşat'ın himayesinde düzenlenen yarışları padişah, ertuğrul yatında izlemiştir. 23 yarışma halinde yapılmış bu yarışlara; Fransız Jeanne Blanche, Amon Breslau, Amerikan Scarpicon, İtalyan Kruvazörü filikaları ile İstanbul Sultanisi (İstanbul Erkek Lisesi), Galatasaray Sultanisi(Lise) öğrencileri İngiliz Yatching kulüplerinden ödünç olarak aldıkları teknelerle katılmışlardır (Atabeyoğlu 1991:66). "Selim, Halil, Mahir Safi, Otomobil Arif, Akif ve 33 İbrahim ile kurulu Galatasaray, dört tek dümencili takımı birinci gelerek kupayı kazanmışlardır" (Yıldız 1979:353).

Kulüpler arasındaki ikinci bölüm yarışlar 24 Ağustos 1917 tarihinde yine Donanma Cemiyetinin organizatörlüğünde Heybeliada da yapılmış, padişah ve sarayın ileri gelenleri de izlemişlerdir.Yarış Büyükkada İskelesinde başlamış Heybeliada da Bahriye Mektebi önünde bitmiştir. Anadolu kulübü teknesi rüzgar nedeniyle batmış, Fenerbahçe kulübü kazanmıştır.

1914 yılından önce kürek sporunda yabancı uyruklu kişilerce kurulan spor kulüpleri vardı. 1914 yılında Fenerbahçe kulübü, Kurbağalıdere yakınında bir kayıkhanesi yapmıştır. Kulüpte başta Galip Bey olmak üzere Rüştü, Şakir ve Bahriyeli Ziya Beyler bu çalışmaları yapan ilk kişilerdir (Yıldız 1979:352-353).

1906 Temmuzunda İzmir'in Karantina Semtinde bulunan Pelops kulübü tarafından kayık yarışması düzenlenmiştir. Bu kulübün Rum kulübü olmasından ötürü Türkler katılmamıştır (Kahraman 1995:689).

Fenerbahçe kulübünü kürek dalında, Anadolu, Altınordu ve Haliç İdman kulüpleri izlemiştir.

I. Dünya Savaşının ilk başlarında İngiliz Yachting kulübüne el konularak tekneleri kulüplere dağıtılmıştır. Bu olay bu dalda çalışan kulüplere büyük yararlar sağlamış ve Türk sporunda ciddi kürek sporu çalışma dönemi başlamıştır(Yıldız 1979:354).

1911 yılı Darümuallimin İptidailerine mahsus terbiye-i bedeniye derslerinin 16.ncı maddesinde kürek çekme vardır (Tayga 1990:118).

Galatasaray kulübü ise, I. Dünya Savaşı sonrası düzenli ilk kürek takımını kurmuştur. Fakat tekne alacak paraları olmadıkları için Boğazdaki yalılarından emanet alınanlarla yarışlara katılmışlardır. Kulübün ilk kürekçileri; İhsan İpekçi, Galip, İhsan ve Mali Beylerdir. Galatasaray kulübü 1924 yılında bir lokal açmış ve gençleri bir araya toplamıştır.

Kürek dalında ilk bayan kürekçilerimiz; Melek, Belkıs, Semiha, Şefika ve Müşfika hanımlar ilk çalışmalarına I. Dünya Savaşı sonrası başlamışlardır(Yıldız 1979:354).

Osmanlı Devletinde kayıkçılık ve kürekçilik genel olarak denizciliğin içinde yer almıştır. Donanmanın güçlenmesiyle kürek sporuna ilgi sürekli artmıştır. Bu sporu padişahlar, sadrazamlar, vezirler ve paşalar bizzat teşvik etmişlerdir. Bu daldaki ilk örgütlenme de donanma içinde olmuş ve 1900 yıllardan önce bir çok yerli ve yabancı kulüp kurulmuştur.

XVIII. TENİS

1.Tenis Sporunun Türkiye'deki Gelişimi ve Kulüpleşme Çalışmaları

“ Bizde tenis ilk önce takriben kırk sene evvel oynanmaya başlanmıştır. Oyunu futbol gibi memlekete İngilizler getirmişlerdir. Bidayette İzmir'de ve İstanbul'da oynanmaya başlamıştır. Türkler arasında pek az istisna ile tenis, harbi umumi başlangıcında yapılmaya başlanmıştır...” (Baba 1940:9).

Yukarıda verilen bilgilerden kaynağın baskı tarihi göz önüne alınarak bu sporun ülkemize 1900 yıllarda geldiğini; ilk önce İzmir ve İstanbul'da yabancılar

tarafından oynadığını, Türkler arasında ise I. Dünya Savaşının başları olan 1914 yılında çok az insanın oynadığını anlıyoruz.

Elimizde konuyla ilgili diğer kaynaklarda da buna yakın bilgiler vardır. Yurdumuzda tenis sporunu ilk kez İngilizler oynamıştır(Spor Ans. 1991:300:Yıldız 1979,356:Güven A. ve diğerleri 1982,798). İstanbul'daki İngilizler arasında 1900 yılında tertip edilen tenis maçı turnuvası yapılmıştır. Bu turnuva için 3 yıl üst üste şampiyon olana verilmek üzere Çelenç kupası adıyla karşılaşmalar yapılmıştır. Çelenç kupası yarışmalarına çift erkeklerde adını ilk yazdıran Türk tenisçisi ise Suat Subaydır(Güven A. ve diğerleri 1982:798).

Bu Çelenç kupasını İngiliz diplomatlar Trabya'da organize etmişler çift erkeklerdeki bu kupayı K.Whittall-F.Whitenhouse kazanmışlardır(Spor Ans. 1991:300).

Tenis sporunda resmi olarak Selanik'te, Leon Tenis ve Krokot Top Oyunları kulübü kurulmuştur(Kahraman 1995, 639:Tayga 1990, 142: Özmaden 1999, 17).

1900'lü yıllardan sonra Küçük Modada İngiliz Tenis Kulübü, Bebek Kulübü, Osmanbey Kulübü ve Mayak kulübü ilk tenis çalışmalarının yapıldığı yerlerdir.

1910 yıllarında Küçük Modada İngiliz Tenis Kulübünde, Edward Witthall, Colonel Binns ve Norwil kardeşler ülkemizde tenis sporunun öncüleridir. Bebek kulübünde Jack Seoger, Colonel Binns Basil, Weis efendiler kurmuşlar ve iddialı maçlar yapmışlardır (Yıldız 1979:356).

Bir sosyete sporu olarak ülkemize gelen tenis, kolay malzeme teminiyle her yerde ve her yaşta oynana bilmesinden ötürü çabuk ilgi görmüş ve gelişmiştir. Ohannes. Ananyan. Abramoviç, Hotchinson ve arkadaşları Osmanbey Tenis kulübünü kurmuşlar, kulübe bir de kort yaptırmışlardır. Bunlardan başka Jovarsky ile Mojak'ın önderliğinde bir kulüp kurulmuş ve Sıraselviler de bir kort hazırlanarak ilgi çeken müsabakalar olmuştur (Spor Ans. 1991:300).

İstanbul'da tenisle ilgili bu çalışmalar yapılırken İzmir'de de tenis çalışmaları hayli yüksek düzeyde görülmektedir. İzmir- Bornova'da Giraud ve Charnot aileleri burada öncülük etmişler(Spor Ans. 1991:300) o zaman Türkiye'de bulunan ünlü oyuncuların Jim ve Hary Giraud kardeşler ile Charnot, İstanbul kulüplerinin düzenledikleri maçlara katılarak bu spora ilgi sağlamışlardır (Yıldız 1979:357).

Galatasaray kulübünün tescil beyannamesinde çalışacağı spor dalları futbol, voleybol, basketbol, atletizm, su sporları ve tenis gibi muhtelif spor dallarının kulüp bünyesinde birçok gençlere öğretim kapısı açılmıştır.

Meşrutiyetten sonra 1909 yılında tescilini yaptıran Beşiktaş Cimnastik kulübünün tescil beyannamesinde tenis sporu mevcuttur. Ayrıca Fenerbahçe, Nişantaşı, İdman yurdu, Beyoğlu, Süleymaniye kulübü ve Ankara Gençlerbirliği kulüpleri tenis sporunu da kulüp bünyesine alarak hem yapmışlar hem de ilerlemesini sağlamışlardır (Tayga 1990:124).

Tenis daha sonraki yıllarda okullara girmiştir. 1911 yılı Darülmuallimin İbtidailerine mahsus terbiye-i bedeniye derslerinde tenis sporu mevcuttur (Tayga 1990:118).

Türklerde tenisle ilgilenen ilk kulüp Fenerbahçe'dir. Kuşdili Lokalinde 1914 yılında patinaj alanına yapılan beton tenis kortla birlikte, Türk tenisinin beşiği olmuştur. Fenerbahçe kulübünde tenis kaptanı Fuat Hüsnü, İngiltere'de tecrübe edinmiş daha sonra 1918 yılında Fenerbahçeli gençlere antrenörlük yaparak Sait Selahaddin, Galip, Fuat, Hüsnü, Zeki, İsmet, Sabih ve Memiş beyler gibi kıymetli tenisçiler yetiştirmiştir.

1922 de milli olimpiyat cemiyeti tarafından tertiplenen ve Beşiktaş jandarma mektebi darül meydan (yetimler evi)inde yapılan tenis yarışmaları:

1. Nişantaşı'ndan Ferit, İdman Yurdu'ndan Nizamettin (Ferit kazanıyor.)
2. Nişantaşı'ndan Ferit, Fenerbahçe'den Zeki (Zeki kazanıyor.)
3. Fenerbahçe'den Galip-Teyfik, Nişantaşı'ndan Rüşti-Server (Fenerbahçe kazanıyor.)
4. Fenerbahçe den Galip-Teyfik, İdman Yurdundan Rıza-Hamdi (Fenerbahçe kazanıyor.) (Tayga 1990:142).

Bir başka kaynakta yukarıdaki yarışmanın tarihi verilerek 19 Eylül 1822 günü yapıldığı belirtildikten sonra bunun ilk İstanbul tenis şampiyonası olduğu ve galip gelenlere, Sabiha Sultanın koyduğu çok kıymetli vazoyu ödül olarak aldıkları belirtiliyor (Yıldız 1979:357).

1929 yılında Ankara'da tenis çalışmaları olmuş, Süreyya Gence ve arkadaşları Kavaklıdere Sporting Tenis Kulübünü kurarak bu spora hizmet etmişlerdir (Spor Ans. 1991:300).

Türk tenisinin ilk büyük başarısı 1924 yılı Challenge Coupe turnovasıdır. Bu kupayı İngilizler 24 yıl üst üste almışlar, fakat Taksimde düzenlenen karşılaşmalarında ilk defa Türklerin eline geçmiştir (Yıldız 1979:360).

Türklerin tenis kortlarının ilk bayan sporcuları Vecihe, Mediha, Adriyel, Hidayet, ve Kürekçi Leyla hanımlardır (Yıldız 1979:360).

XIX. TÜFENK ATICILIĞI

1. Türklerdeki Yeri ve Önemi

Osmanlı imparatorluğunda tüfeğin görülmesi ve kullanımı 15.yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ok, yüzyıllar boyu uzun mesafeden etkin bir araç olarak önemini hep korumuştur. Çünkü o zamanlarda tüfek 150 adımda etkili olurken, okun etkinliği900-1000m civarındadır. Önceleri padişaha yollanan armağanlar arasında yer alan tüfekler, daha sonraları savaş ganimeti olarak Osmanlılarda görülmeye başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde ise Enderun mektebi öğrencileri için Avrupa'dan satın alınmaya başlanmıştır (Yıldız 1979:254).

Ateşli silahların etkisini anlayan Yıldırım Beyazıt ve sonraki hükümdarlar, askerın tüfekte eğitime önem vermişlerdir. Yavuz ve Kanuni döneminde Yeniçeri sekbanlarından atlı ve yaya 4-5 binden fazla tüfek atan bulunuyordu. Tüfek atan yeniçeri sekbanlarının sorguçları sırmalarla süslü ve kılıçları sırmadan örülmüş kayışlarla omuzlarına asılı olurdu. Padişah, savaşa gitmek için sarayından otağına çıkarken, tüfek atanlardan bir bölük, Topkapı sarayının Bab-ı hümayun kapısı önüne karşılıklı dizilip atış yaparak padişahı selamlarlardı (Kahraman 1995:521).

Saray teşkilatı içerisinde tüfek ve barutla ilgili özel görevliler mevcut idi. Bunların başında tüfekçi başı görevliydi. Ayrıca 30 kadar da tüfekçi yamağı bulunmaktaymış (Yıldız 1979:254).

Tüfenkle ilk kez hangi padişahın hedefe (nişan) atış yaparak bu geleneği saraya soktuğunu kesin olarak belirlemek güçtür. Osmanlı sarayındaki sanatkarları (Ehl-i Hıref) gösteren belgelerden anlaşıldığına göre tüfek atıcılığını Osmanlı sarayına Fatih Sultan Mehmet zamanında girmiş olabileceği düşünülmektedir.

Cematı Tüfenkciyan bölüğü sarayın Birun denilen dış kuruluşu içinde bulunmaktaydı. Bu bölükteki ustalar padişahın ve Enderun'daki ağaların kullandıkları tüfekleri yapmış ve onarmışlardır. Yeniçeri ocağındaki atıcıların tüfeklerini, barutlarını yapan başka sanatkarlar da vardı (Kahraman 1995:521-523).

Tahminlere göre Osmanlı sarayında tüfek atıcılarının Birun içinde kuruluş haline gelişi ilk defa III. Ahmet (1703-1730) ve Sadrazam Damat İbrahim paşa zamanında olmuştur (Kahraman 1995:525).

Spor yapmak amacıyla belirli bir uzaklığa konulan hedefe (testi, para, yumurta vb) atış yapan padişahlardan biriside IV. Murattır. Bağdat seferinden dönerken Diyarbakır da iki ayı geçkin bir süre kalmış, bu süre içinde tüfenkle otuz üç buçuk adım uzaklıktaki kuruş parayı vurmıştır (Kahraman 1995:523).

Bu dönemde tüfekler fitilli olup (4,9,12,15,25) dirhem, tabancalar (4,5,8) dirhem ağırlığında kurşun atıyordu. Mısırdaki yeniçeriler ve Çerkezler tüfeğe çok meraklı olduklarından tüfeklerini gümüş ve fildişiyle süslüyorlardı (Kahraman 1995:524).

Sultan III. Ahmet zamanına kadar, Enderun ağalarının ve padişahların tüfek atışlarıyla silâhtar ağa ilgilenmekteydi. Silâhtar ağanın görevi; törenlerde padişahın kılıcını taşımak ok, yay, tüfek, zırh, topuz gibi silahlarının bakımını ve korumasını yapmaktı. Hasoda başından sonra Enderun'un en yetkili zabiti olan silâhtar ağa, bu görevlerden başka 32 kişiden oluşan Hasoda oğlanları ile diğer hazine, kiler, seferli, büyük ve küçük odalardaki iç oğlanlarının amiri olduğu için bunlarında disipliniyle ilgilenirdi.

Sultan III. Ahmet zamanında tüfenk atıcılığıyla ilgili görevler silahdar ağadan alınıp Birun da bir Silahşören Bölüğü oluşturuldu. Bu bölük 8 kişilik silahşörlerden oluşuyor, ayrıca başlarında Baş silâhşör ve ikinci silâhşör ağa zabit olarak bulunuyordu. Bunlara silâhşoran -ı hassa denilmekteydi.

18.yüzyılın son yarısında saraydaki bu silahşörlerden ayrıca Bab-ı asafi Babı-alide de Sadrazamın silahdar ağasından başka birde silahşör ağa bulunuyordu (Kahraman 1995:525-526).

II. Mahmut zamanında 1808-1839 yıllarında Enderun'daki tüfenk atıcılarının konumu şu şekildedir. Hasoda'daki Tüfenkçibaşına bağlı 20-30 kişilik atıcılığa hevesli yetenekli kişiler hazine, kiler ve seferli koğuşların da bulunuyordu. Bunlara tüfenkçi yamağı da deniliyordu. Atışlarda kullanılacak tüfenkler IV. Muradın yaptırdığı Revan odasında bir dolabın içinde saklanıyordu. Tüfenklerin temizliği tüfenk, ok ve yay gibi silahları taşımakla görevli 12 bostancı vardı. Gerektiğinde onarım için dışarıdan usta çağrılırdı.

Bu dönemdeki tüfekler ağızdan dolma tüfeklerdi. Padişah atış yapacağı zaman, Tüfekçibaşı nezaretinde yamaklar, tüfekleri doldurup Hasoda'lı ağalara onlarda padişaha verirlerdi. Padişahın binişlerinde bazen tüfekçi başının hizmetinde bu işlere yardımcı olmak için bir zülüflü baltacı, bir sofalı, bir helvahaneli ve bir bostancı bulunurdu.

Osmanlı sarayındaki tüfek atıcılığı, 1826 yılında kiler, 1831 yılında seferli koşullarının kaldırılmasıyla son bulmuştur. II. Mahmut, bu koşullardaki tüfek atıcılarının tamamını saraydan çıkarıp kimini süvari, kimini piyade yapıp Rami, Selimiye kışlaları ile Levent çiftliğinde er ve subay olarak eğitime tabi tutmaya başladı.

II. Mahmut'un kurduğu bu son şekildeki düzene II. Abdülhamit zamanında (1876-1909) kadar aynen devam etti. Yalnız Tüfekçi başı adıyla bir görevli bulunur, gerekirse bu işlerle ilgilenirdi (Kahraman 1995:529-530).

Yeniçeri askerlerini, tüfek atışları için Avcıbaşı denilen görevliler eğitirdi. Avcıbaşılar orta ve bölük komutanlarından olurdu. Yeniçerilerin günlük ve haftalık atış programları bulunur ve eğitimleri bu programa göre gerçekleşirdi. 3-4 ayda birde Yeniçeri Ağası öteki ağalarla birlikte meydana gelerek tüfek atışlarıyla ilgili incelemelerde bulunurdu. Bu kontrollerde önce odabaşı veya Yayabaşı dan başlayarak öteki görevlilere atışlar yaptırır, başarılı olanlara ödül verirdi. Meydan veya talimhanenin tüm harcamaları devlet tarafından finanse edilirdi. Yeniçerilerin yaptığı bu çalışmalar öteki çalışmalarda olduğu gibi 17.yüzyılın ilk yarısında gevşeyerek bölüm bölüm bozulmuştur. Fakat belli zamanlarda yeniçeriler, odabaşılarıyla birlikte Et Meydanındaki talimhaneye giderek çalışmalar yapmışlardır(Yıldız 1979:255-256).

2. Tüfenk Atıcılığı Teşkilatları

Osmanlı devletinde ok atıcılığı ve bazı sporlarda olduğu gibi tüfek atışında da başarılı atışlar için taş dikme geleneği vardır. Tüfenkle nişanı vurup adına kitabe yazılan ilk padişah sultan III. Ahmet (Kahraman 1995:533), ikinci olarak ta sultan III. Selimdir (Kahraman 1995:546).

Tüfek atışı için ilk özel surette yapılmış bir atış yeri (poligon), I. Abdülhamit'in Sadrazamı Seyyid Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. 1778 yılında yapılan bu poligon, köşkün önünden geçen derenin Yıldız Kasrı tarafına duvardan bir set yapılarak zemin düzenlendi ve büyük ıhlamur ağacının altına çok

güzel bir havuz, yanına da namazgah yapıldı. İhlamur altı denilen bu yer hem تنها hemde iki tarafı yamaç olduğundan nişan taşı koydurulup atış yapmaya çok elverişliydi duruma getirildi (Kahraman 1995:544). Bu poligon 1791 yılında tekrar genişletilmiş ve düzenlenmiştir (Kahraman 1995:559).

Tüfek atıcılığı ve yapımıyla ilgili Osmanlı sarayındaki teşkilatlar, Enderun ve Birun teşkilatlarıdır. Bizi ilgilendiren tüfeklerin yapımı değil atışının yapılmasıdır.

Askeri kuruluşlar içerisinde de yeniçeri askerlerinin büyük bir kısmı avcılıkla ilgilenen teşkilatlardır. Yeniçerileri, tüfek atışı için avcıbaşılar eğitirdi. Bunlar orta ve bölük komutanlarından olurdu. Enderun, Birun ve Yeniçerilerle ilgili daha geniş bilgi okullarda ve diğer kurumlarda spor başlığı altında verilmiştir. Burada ayrıca bir bilgi verme gereği duyulmamıştır.

Tüfenk atışı yapılan yerler, tezde bulunan ok meydanı, cirit meydanı vb. tüm yerlerdir. "Osmanlı İmparatorluğunda 34 yerde tüfenk atış alanları bulunuyor yada ok meydanlarından yararlanılıyordu" (Yıldız 1979:257).

XX. VOLEYBOL SPORU

1. Voleybolun Türklerdeki Gelişimi ve Kulüpleşme Çalışmaları

Voleybol 1895 yılında ABD'de William G. Morgan tarafından icat edildi. Amerika'da YMCA beden eğitimi öğretmeni olan Morgan, basketbol topunun iç plastiği ile böyle bir oyunun oynanacağını düşündü ve ilk adıyla Mintonette olan voleybolun ilk uygulamalarını öğrencilerine yaptırdı (Bilgin 1996:171).

Yurdumuza voleybol sporunu Amerikalılar getirdi. YMCA'da müdürlük yapan Dr. Deaver, 1919 yılında Amerikan cemiyetinin Çarşıkapı'daki salonunda bu oyunu öğrencilere öğretmek için oynatmıştır. Böylece kısa zamanda beden eğitimi öğretmenlerinin ilgisini bu yeni spora çekmeyi başarmıştır (Bengü 1983:5).

Cağaloğlu Erkek Öğretmen Okulunda beden eğitimi öğretmenliği yapan Selim Sırrı Tarcan, Türk insanına bu sporu tanıtan ilk spor adamı olmuştur (Spor Ans. 1991:313).

Voleybolun ülkemize I. Dünya Savaşından sonraki mübareke yıllarında geldiği söylene de; "1913 yılında kurulmuş olan İstanbul Makriköy Numune Okulu terbiye-i bedeniye mahfeli çalışma programların da değişik spor dalları arasında voleybol da yer almıştır" denilmektedir (Tayga 1990:141). Yani voleybol Ülkemize daha önce gelmiş okullarda uygulanmaya başlanmıştır.

İstanbul Lisesi Terbiye-i Bedeniye Yurdunda 1920-21 ders yılında okuldaki beden eğitimi öğretmenlerinin çalışmaları neticesinde uygulanmaya başlanmıştır. O yıllara ait spor dergilerinde İstanbul okul ve spor kulüpleriyle İzmir’de voleybol çalışma ve maçlarının yapıldığı sonraki dönemlerde bizlere kaynaklarca anlatılmaktadır.

“1921 de Bebek darale-y-damında (yetimler yurdu), Ortaköy-Beykoz yetimler öğretmen okulları, 1922’de İstanbul Lisesi- Mühendis Okulu, Mühendis Okulu-Polis Okulu,1923 de İzmir de voleybol çalışmaları yapılmıştır” (Tayga 1990:141).

1924 yıllarında Erkek Muallim Mektebinden mezun olan beden eğitimi öğretmenleri de bu sporu kısa süre de okullarımıza yaydılar. Kabataş, Vefa, Pertevniyal, Galatasaray, İstiklal, Haydarpaşa, İstanbul Liselerinde yoğunlaşan çalışmalar önce okullar arası turnuvalara yol açmıştır.

Bugün bir basketbol yuvası olarak bilinen İTÜ o zamanki adıyla Yüksek Mühendis Mektebi 1924 ile 1944 yılları arasında voleybolun yatağıdır. Ankara’daki Siyasi Bilgiler Fakültesi o zamanki adıyla Mülkiye Mektebi de voleybola öncülük eden bir okuldu (Bengü 1983:5).

Ayrıca, 1908 yılında kurulan Vefa bedeniye-i terbiye spor kulübü(Arıpınar ve diğerleri 1992:23), 1923 yılında kurulan Ankara Gençlerbirliği (Somalı 1989:85), 1905 yılında kurulan Galatasaray spor kulübü (Tayga 1990:125) ve 1914 yılında kurulan Süleymaniye kulüpleri kulüp içerisinde voleybol şubeleri açarak voleybol çalışmaları yapmışlardır(Arıpınar ve diğerleri 1992, 24:Somalı 1989, 88).

Türkiye’de kulüp takımı olarak ilk şampiyon olan kulüp Beşiktaş’tır. Beşiktaş kulübü şampiyonluğunu 1924 yılında kazanmıştır.

1924 yılında, Liseler arasındaki ilk şampiyonada, şampiyonluk kürsüsüne ilk çıkan okul Kabataş Sultanisidir. 1926 yılında kız liseleri arasında ilk defa şampiyon okul, İstanbul Kız Lisesidir (Altav 1990:82).

Voleybolun kulüplere taşınmasında Mühendis Mektebi öncülük etmiştir. Bu mektebin hemen her sınıfının takımı bir kulübün çekirdeğini oluşturmuştur. Nişantaşı, Üsküdar, İdman Ocağı, Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe kulüpleri gibi (Altav 1990:12). Voleybolda ilk lig maçları 1928 yılında yapılmıştır(Spor Ans. 1991:313).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Spor kulüplerinin ne olduğu ortaya çıkarabilmek için genel bazı konuların açıklamasını yapmak gereklidir. Bir spor kulübü her şeyden evvel bir teşkilat bir dernektir. O halde dernek veya teşkilat nedir? Hangi şartlar altında kurulur bunların açıklamasının yapılması gereklidir.

Teşkilat ortak bir gaye etrafında bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu kuruluştur. Dernek ise bir ortak amacı gerçekleştirmek için kurulmuş yasal topluluk, cemiyettir.

Dernekler kuruluş amaçlarına göre çeşitli adlarda nitelendirilmişlerdir. Sosyal yardım dernekleri ve kulüpleri, kültür dernekleri vb. Her derneğin bir amacı vardır; üyelerin ortak sosyal, ekonomik, dinlenme, kültürel ve mesleki ihtiyaçlarını karşılamak onlara bu konuda yardım etmektir.

7 Ekim 1983 tarihli 2908 nolu dernekler kanunu kapsamı içerisine; siyasi partiler ve dernekler kanunu, sendikalar ve dernekler kanunu, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, spor kulüpleri, kamu hizmeti görevlilerinin kurdukları dernekler girmektedir.

2908 nolu dernekler kanununun 4.maddesine göre medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş olan herkes önceden izin almaksızın belirli şartları yerine getirdikten sonra dernek kurabilmektedir.

Her derneğin bir tüzüğü bulunmak zorundadır. Tüzükte; derneğin adı, merkezi, amacı, çalışılacak konuları ve çalışma biçimleri, kurucuların isimleri, meslek ve sanatları, ikametgah ve tabiyetleri, derneğe üyelik ve çıkarma şartları, genel kurulun görevleri, yetkileri, kuruluş şekli, karar alma usulleri yönetim ve denetleme kurulunun görev yetkileri gibi bunlara benzer birçok konular belirtilir.

Dernek kelimesinin Türklerde çok eski tarihlere dayanmaktadır. Uygur Türklerinde terin şeklinde ifade edilmiştir. Bu kelimenin kullanılmış olmasından Uygurlar zamanında bir dernekten cemiyetten söz edebiliriz.

Üzerinde çalıştığımız kaynaklarımıza göre tespit ettiğimiz en eski Türk derneği, Pi-Yung adı verilen Kale şeklindeki bir binada teşkilatlanmış Alpik teşkilatıdır.

Uygur Türklerinden evvel M.Ö.645 yıllarında kurulan bu teşkilatta okçulukta, avcılık ve güreşte kendini ispatlayan Alpler toplantılar yapmışlar, kadın ve kızlarda erkeklerle birlikte bulunmuşlardır. Timsali kılıç olan bu teşkilata girmek için ilk şart sportif faaliyetlerde yükselmiş olmaktır. Tüm etkinliklerini birlikte yapan teşkilat üyeleri mallarını bile ortak kullanmaktaydılar.

Pi-Yung teşkilatının üyelerinin özellikleriyle ilgili; Uygurlardan önce sporda teşkilatlanmanın olduğunu, binaları olması itibarıyla belli bir merkezde ve bir binada teşkilatlandıklarını, kadın erkek ayrımı yapmadan bir araya geldiklerini, girme şartının spordaki başarı olması, üyelerin tamamının sporculardan oluşması, ambleminin olması, bu teşkilatın tam teşekküllü spor kulübü olduğunu ispatlamaktadır.

Kulüp; kanunlarla belirtilen hükümlere göre kurulan belirli bir kuruluş tüzüğü ve yönetmeleri olan insanların görüşmek, konuşmalı ve spor yapmak gibi amaçlarla toplandıkları yerlerdir.

Her spor kulübü bir dernektir. Böyle olduğu için yürürlükte bulunan çeşitli tarihlerde değiştirilen dernekler konumuna bağlı olarak kurulmuşlardır. Ülkemizdeki spor kulüpleri ilk önce 1930 tarih ve 1630 sayılı dernekler kanunu hükümlerine göre kurulmaktaydı. Yasanın yürürlükten kaldırılmasıyla 7 ekim 1983 tarihinde kabul edilen 2908 sayılı dernekler kanununun 57. maddesi ve buna bağlı gençlik ve spor yönetmeliğine uygun olarak kurulan derneklerdir. 1630 sayılı kanuna göre spor kulüpleri dernek olarak kuruldukları anda kulüp adını alıyorlardı 2908 sayılı kanuna göre ise spor kulübü amacıyla kurulan spor derneklerinin ancak GSGM tescil ve kayıtların yapıldığı anda spor kulübü sayılacakları hükümce getirilmiştir.

Gençlik ve spor faaliyetleriyle ilgili dernekler en az 7 gerçek kişi tarafından kamu kurul ve kuruluşlarında, yüksek öğretim kurullarında, özel kuruluşlarda kurulur. Bu dernekler uygun şartları yerine getirilince de gençlik kulübü, spor kulübü, gençlik ve spor kulübü isimlerinden birini alırlar.

Gençlik ve spor kulübü yönetmeliğinde spor kulüplerinin işleyiş ve kuruluş yapılarının belirtişinde 4 ayrı şekilde spor kulübü tanımı yapılmıştır. Bunlar; kurum kulüpleri, spor kulübü, gençlik ve spor kulüpleridir.

Spor kulüplerinin derneklerde olduğu gibi çeşitli organları vardır. Bu organlar genel kurul, yönetim kurulu ve denetleme kuruludur. Bu organlardan başka kendilerinin belirleyeceği organlarda oluşturabilirler.

Sporla teşkilatlanmayı detaylarıyla ortaya çıkarabilmek için Türk tarihi boyunca vakıf, tekke, ahilik teşkilatı, medreseler, Osmanlı Saray teşkilatı ve bölümleri olan Enderun ve Birun, askeri teşkilatlar, spor meydanları, modern anlamdaki okullar ve Osmanlılarda kurulan teşkilatları incelemek gerekmektedir.

Vakıflar halkın yararına hizmet için hayır faaliyetlerini destekleyen, kar amacı göstermeyen organizasyonlardır. Bu destek kar amacı göstermeyen kurumlara bağışlarda bulunarak veya kendi programlarını işleterek sağlamışlardır. Vakıflarla ilgili sayısız tanımlar ve sınıflamalar (dini, içtimai, iktisadî) yapılabilir.

Osmanlılar ise vakıfları ikiye ayırmıştır. Birincisi kendisinden yararlanan; cami, mescit, tekke, zaviye, medrese, muallimhane, imaret, kervansaray, darüşşifa, aş evleri, kütüphane, çamaşırhane, han, hamam, bedesten, dağlara geçitler kurmak, ağaç dilmek, çocuk emzirme ve büyütme yuvaları, borçtan hapse girenlerin borcunu ödemek, çocukları açık havada gezdirmek ve yırtıcı hayvanların yolcuların zarar vermemesi için bunlara et veren vb. vakıflar

Sporla ilgili vakıflar ise halkı askerlik eğitimine ve askerlik dışında barış zamanlarında eğlenceye dönük vakıflardır. Spor tesisleri ve meydanların kurulması koşuculuğu, yüzücülüğü, ok ve cirit atmayı, binicilik ve cins at yetiştirilmesini teşvik vakıfları, kemankeş zaviyelerini, pehlivan tekkeleri, cümdi teşekkülleri, ok meydanları ve zorhanelerdir.

İkincisi ise birinci vakıfların sürekli ve düzenli bir şekilde işlemlerini temin eden bina arazi para gibi gelir kaynakların teşkil ettiği vakıflardır.

Osmanlı vakıfları zengin bir içeriye sahipti. Bunların topluma faydalı olmak amacıyla zaman, zemin ve yöreye eğilimlere göre çeşitlilik göstermesi vakıf sistemlerinin statik değil dinamik bir yapıya sahip olduğunu gösterir.

Vakıfların İslamiyet'te en eski Türk toplumlarında ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde çok önemli bir yeri vardır. Eski Türklerdeki toy geleneği, imaret kurumlarının ve bu kurumları ayakta tutan vakıfların geliştirilmesinde çok etkili olduğu tespitler arasındadır.

Osmanlılarda devletin görev ve uygulamaları İslam dininin etkisinde olduklarına rağmen İslamiyet'ten ve bugünkü sosyal devlet anlayışından oldukça farklıdır. Devlet kendisini, vatandaşları eğitmeli, sağlık hizmetleri götürmeli, fakirlere yardım etmeli, yol köprü vb. yapmakla görevli saymıyordu. Bu işler için devlet bütçesinden tek kuruş harcanmazdı. Hizmet veren binalar, tesisler, hep şahısların (başta padişah olmak üzere devlet büyükleri ve zenginlerin) kurdukları ve devletin vergi muafiyetleri vb. yollarla dolaylı yollarla desteklediği vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı döneminde bir vakıf üç aşama geçtikten sonra kuruluyordu. Önce vakfin fikri tasarımı yapılıyor, sonra hizmet binaları inşa ettiriliyor ve hizmetin devamlılığını sağlamak için lazım olan gelir kaynakları belirleniyordu. Üçüncü aşamada hazırlanan vakfiye murafaalı (karşılıklı) bir duruşma ile mahkemenin onayına sunulup onaylandıktan sonra vakıf kurulmuş oluyordu.

Vakıf kuruluşlarında o zamanki adlarıyla müteveli, imam, müezzin, muarif, muallim, kandilci, su mühendisleri, dülgerler, çeşitli meslek ustaları istihdam edilen görevliler arasındaydı.

Müteveli, kayyım gibi isimler alan vakıf yöneticisi, görevine kendisi istifa edince, ölünce veya mahkemece görevden alınıncaya kadar görevine devam eder, mahkemenin veya vakıf kurucusunun belirlediği ücret vardı.

Samani, Gazneli, Büyük Selçuklu, Eyyubi, Memurluklar ve Osmanlı yönetiminde vakıf işleriyle ilgili divanlar ve nezaretler kurulmuştur. Osmanlı Devletinde Darüssaade Ağasının başında bulunduğu Haremeyn Efkafe en büyük vakıf örgütüydü.

Vakıf geliriyle ilgili fikir oluşması açısından şu tespiti vermekte fayda görüyorum; Osmanlı Döneminde Anadolu eyaletlerinde 1530-1540 yılları arasındaki vakıf geliri bütçenin %17 sini oluşturmuş, ülke topraklarının 1/5 ine sahip olmuştur.

Vakıflarla ilgili anlattıklarımızdan şu sonuçları çıkarabiliriz; vakıflarda dernekler, kulüpler gibi kar amacı gütmeyen teşkilattır. Amacı halkın yararına hizmet yapmaktır. Oysa bu gün bir kulüp veya derneğin sınırlı sayıda amacı vardır. Bu amaçlarını da tüm yurda yayamamışlardır. Yani kısmidir, bir merkezde birkaç yüz insanla sınırlıdır. Vakıflar ise büyük gelir payı olan geniş topraklara sahip Türk

topluluklarına veya Osmanlılar zamanında imparatorluğa hizmet eden her il, ilçe kasaba ve hatta köylere dahi hizmet ulaştıran büyük kuruluşlardır .

Vakıflar yine dernekler gibi bir yasa çerçevesinde hatta daha kontrollü bir şekilde fikri tasarımı belirlenip, gelir kaynakları tespit edildikten sonra vakfiye denilen vakıf nizamnamesi hazırlanıyor ve mahkemeye sunuyordu. Mahkemede murafaalı bir duruşma yapılıyor uygun görüldüğünde onaylanıyordu.

Bir vakıf içerisinde her türlü personel oluyordu bunlar sade spor için hizmet eden vakıflar üzerinde düşündüğümüzde kesinlikle buraların Türk'ler tarafından kurulmuş birer spor kulüpleri veya tüm spor dallarını tek çatı altında toplayan bir kuruluştur.

Tekkeler Kuranı-Kerim ve hadisi şeriflerin değişik anlamda yorumlanmasından doğan tarikatlara bağlı insanların eğitildiği ve belirli günlerde o tarikata özel törenlerin yapıldığı yerlere denir. Tekkelerin kuruluş yerinden en mükemmeline hanğah daha küçüğüne tekke onunda küçüğüne dergah ve zaviye denilmektedir.

Tekkeler hizmet amaçlarına göre kurulmuştur. İlk tekkelerin nerede kurulduğu tam olarak bilinmemekle beraber ilk tespit edileni Eskişehir de Karamanlı Şeyh Edebalinin zaviyesidir, buda Anadolu Selçuklularına aittir. İşcan'a göre ilk tekke Büyük Selçuklu veziri Nizam-ül Mülk tarafından kurulmuştur.

Osmanlılarda spor amacıyla kurulan tekelerin diğer dini tekkelerle hiçbir benzerliği yoktur. Bu tekkelerde tamamen spora yönelik törenler antrenmanlar yapılır ve yönetmeliğe göre verilmesi gerekenlere yemek verilirdi .

Tekkelerin masrafları tekkeye vakfedilen gayri menkullerden ve vakıf arazilerinden %3,8 tekkelere tahsis edilmiştir. Her spor tekkesinin bir vakfiyesi bulunmaktaydı.

Tekkeler bina olarak birkaç bölümden oluşmuştur bu bölüklerden en önemlisi meydan odası denilen kışın idman yapmaya müsait olan salondur. Bu salon aynı zamanda eski pehlivanların spor aletleri de atıldığı için müze konumundaydı.

Tekkeler içerisinde vakfa benzer cabi, bevvap, aşçı, vekil haraç, spor hocaları gibi bir çok sanat erbabı bulunurdu. Ayrıca spor müsabakalarında hakemlik yapan havacı denen hakemler vardı. Bir de tekkenin ve meydanın güvenlik asayişinden sorumlu Meydan Nazırlığı vardı.

Tekke kuruluşlarında her şeyin giyilen kıyafetten tutunda tekkeye girmenin, yarışlara katılmanın, ok atmanın, taş diktirmenin, yemek yemenin, spora başlamanın bile kuralları vardı. Yani tekkeler özel yasalara ve çok yönlü yönelmeliklere bağlı olarak yönetilmiştir.

Türklerde spor geçici bir heves değil kurumlaşmıştır. Kemankeş tekkeleri, okçu tekkeleri, cüdi teşekkülleri, zorhaneler, ok meydanları, çayırıklar, kabak meydanı, bu kurumların hem adı hem spor kulüpleri hemde spor salonlardır.

Türk toplumlarında devlet hangi sporların yapılacağı değil bunların nasıl örgütlenip yönetileceği hususuyla ilgilenmiş bunları yönetimden uzak hiyerarşik bir yapıyla karara bağlamıştır.

Tekkeler kurulurken nüfus yoğunlukları göz önüne alınmıştır. Tekke kurulmasını gerektirmeyecek kadar az nüfuslu köylerde pehlivanların ihtiyacı köy halkınca karşılanmıştır. Daha çok nüfuslu ama tekkelerce kapsam sayısı büyük çapta bir örgütlenme gerektirmeyen il, ilçe ve kasabalarda ahi teşkilatının himayesine verilmiştir. Çok nüfuslu merkezlerde ise vakıf yönetimine gidilmiştir.

Tekkelerde sadece güreş ve okçuluk değil dağcılık, binicilik, atıcılık, atletizm, halter, yüksek ve uzun atlama, su sporları, kılıç, cirit vb. sporlar yapılmıştır.

Tekkeleri de günümüz dernek veya spor kulüpleriyle karşılaştırdığımız da buraların bugünkü spor kulüplerine eş değer nitelik taşıyan soysal nitelikleri yönünden şimdiki kulüpçülük anlayışından daha ileri fonksiyonları yerine getiren kulüplerdir.

Ahilik Türk sanat ve zanaatkarlarını bir çatı altında toplamak için kurulan bir teşkilattır. Türklerde merkezi otoritenin zayıfladığı zamanlarda siyasi ve askeri güçlerinin daima göstermişlerdir. Ahi zaviyelerinin hanları, hamamları, imaretleri, camileri, medreseleri, muhtelif hücreleri, evleri, çeşmeleri, bahçeleri hatta tarlaları vardı. Hizmet içinde aşçı, hamamcı gibi görevliler bulunurdu.

Ahi zaviyeleri bir merkezde toplanmamış farklı il, ilçe, kasaba hatta köylerde örgütlenmiş ve fonksiyonlarını 19.yüzyıla kadar devam ettirmişlerdir.

Bu teşkilat üyelerinin türlü görevleri vardı. İmam, müderris, vaiz, silah kullanmayı, ok atmayı öğreten antrenörler ve ayazı yazmayı öğreten kişiler, şairler, milli oyun oynayanlar mevcuttu.

Ahi teşkilatının kendine has yönetmeliği, her meslek grubuna ait bayrak ve kıyafetleri bulunurdu. Ahi zaviyelerinin iki tür eğitim sistemi vardı. Birincisi meslek dışındaki üyeleri ve halkı eğitmek için normal öğretim, bu bölümde spor eğitiminin önemi çok büyüktür. İkincisi ise iş başındaki mesleki eğitimidir.

Spor tekkeleri XVII. yüzyıldan sonra adı daha sonra lonca teşkilatı olan Ahi teşkilatına bağlanmıştır. Anadolu Selçukluları zamanında Ahi teşkilatları tarafından spor yarışları düzenlenmeye başlanmıştır.

Ahi zaviyeleri her ne kadar zanaatkar ve sanatkarlara ait meslek kuruluşu olsa da kendilerine has bir yönetmeliğin, kendilerine ait bir flamlarının bulunması, bazı üyelerinin spor antrenörü olması, verilen eğitim içerisinde sporun önemli bir yer tutması, köylerden büyük yerlerdeki sporcuların yetiştirilmesinin tekkelerin yerine üstlenmesi ve XVI. yüzyılda sporcuları birer meslek erbabı sayarak teşkilat içerisine almaları bize buranın aynı zamanda bir spor kulübü olduğunu göstermektedir.

Türklerin tarihinde ilk medrese Karahanlılar zamanında, sistemli ilk medrese ise Selçuklu veziri Nizamül Mülk tarafından kurulmuştur. Medreseler bir eğitim öğretim kurumu olduğundan her il ilçe kasaba ve köylerde kurulmuştur. Medreselerin üst kısımları birer ihtisas meslek okulları yani üniversitedir. Nizamül Mülkün yaşamış olduğu siyaset name ve İbni Sina'nın tıp kitabı buralarda okutulmuştur. Siyasetname her ne kadar siyasi ilişkilerden bahsetse de içerisinde top, çevgan ve top sporları da geçmektedir, dolayısıyla bu sporlar hem teorik olarak okunmuş ve uygulama olarak yapılmıştır.

İbni Sina'nın *El-Kanun Fiet Tıp kitabı içerisinde geçen güreş, atletizm, süngü, kılıç, binicilik, top, okçuluk, çelik oyunu, boks, halter, kayak, sıçramak, çeşitli kültür fizik hareketleri, raketli sporlar vb.*30 civarında ayrı zikredilen sporları hem teorik hem de uygulama olarak yapmışlardır.

Hicri 563 yılında Halep'teki İbnül acemi medresesinde Halep ve Suriye Atabeyi Nurettin Zengi ile Selahattin Eyyubi top oynamışlardır.

Her kentin külliye denilen eğitim örgütleri oluşturulurken cami, medrese, hamam, hastane ve aşhanenin yanı sıra zorhane (Sücca tekkeleri) denilen beden eğitimi çalışmalarının yapıldığı bir bölümde inşa ettirilirdi. Çeşitli konularda yetiştirilen gençler boş zamanlarını zorhanelerde yaptıkları spor hareketleriyle

değerlendirirlerdi. Buradan da anlaşıldığına göre her medresenin bitişiğinde bir spor teşkilatı vardır. Okuyan öğrenciler burada mutlaka spor yapmışlardır.

Bu bilgilerden ülkenin her köşesine yayılmış, tüm sporların yapıldığı bu kuruluşları spor yapılan ve sporun teşkilatlandığı müessesese yani spor kulübü kabul etmek zorundayız.

Osmanlı saray teşkilatı Enderun, Birun ve Harem olmak üzere üç bölümden oluşmuştur. Enderun Osmanlı Saray ve devlet teşkilatında görev alacak insanların yetiştirildiği medreseden sonraki en köklü eğitim kurumudur. Enderun'a alınan öğrenciler üç konuda yetiştirilirdi. Bunlar; Saray hizmetlerini fiilen yaparak saray işlerini öğrenmek, kurumsal bir öğrenim göyerek islami bilgi sahibi olmak, beden eğitimi yaparak, yeteneğini gösterebileceği bir sanatı en iyi biçimde öğrenmek.

Enderun'un ilk iki kademesi saraydaki küçük ve büyük odalardır. Bu odalara acemi oğlanlar mektebinden üstün başarı ile mezun olanlar alınmıştır. Burada çeşitli hocalardan İslam dini ve kültürü ile Türkçe, Arapça, Farsça dersler gösterilirdi. Bu dersler bitince ikindiden sonra güreş, atlama, koşu, ok atma, cirit, tomak, top, cop oyunları, cündilik, keman keşlik, selvi ağacına cirit atmak ve saplamak, mızrak, labut sporları ile tüfek atmak ve silaha ait bütün işleri öğrenmek, çevik olmak gibi spor eğitimleri yapılmıştır.

Ayrıca Enderun teşkilatında av sporu ile ilgilenen genelde sayıları 30-40 civarında personel vardı. İlk önce sadece doğancı koğuşunda bulunan avcılar sonraları üç tanesi Hasoda da, yedi Hazine odasında ve 20 seferli koğuşlarında kalarak hizmet vermişlerdir.

Enderun okullarında cündiliğin ayrı yeri ve önemi vardı. Enderun'daki cündiler her koğuşta (Hazine, Kiler, Seferli) bulunmaktaydı. Cündiler lahanacı olaylarından birine bağlıydı. Eğitmelerini Çarşamba ve Cuma günleri Gülhane meydanı Kotlar anıtının bulunduğu alan da ve Çinili Köşk alanında yapalardı.

Bu okuldaki cünilere Enderun Cündileri denirdi. Cündiliğe heves edenler ustalardan at üzerinde silahşörlük binicilik derslerini alırlardı. Bu ders içerisinde kılıç, süngü, mızrak, ok kargı, harbi, topuz, sportif oyunlar olarak da cirit, mızrak, kılıç, kalkan, top ve tomaktır.

Enderun'da spor malzemeleri yapan ve hazırlayan sanat ve zanaat adamları, kalfa ve çıraqları vardı. Bu okuldan 73 sadrazam, 3 Şeyhülislam yetişmiştir.

Padişahların tahta çıkması esnasında Enderun okulunun spor gösterilerini izlemesi bir adet idi.

Enderun mektebiyle ilgili bu bilgilerden beden eğitimi ve spor, temel eğitim ve zorunludur. Bütün sporları öğrenmek ve birinde branşlaşmak şarttır. Eğitim sırasında sıradan biri hocadan değil antrenörden dersler alınmıştır.

Bu bilgiler bize buraların hemen hemen tüm sporların yapıldığı mükemmel bir spor kulübü olduğunu gösterir. Ayrıca devlet kademesinde çalışan insanların buradan mezun olmasından dolayı da tüm devlet personeli spor yapmış, göreve gittikleri her yerde de sporla ilgilenecek halka sevdirmişlerdir. Böylece beden eğitimi ve spor ülkenin en ücra köşelerine yayılmıştır.

Osmanlı Sarayının 3 bölümünden biri olan Birun Sarayının dış ilerine bakan kısmıdır. Birun halkı içinde bir çok sanat erbabı ile birlikte çeşitli spor branşlarıyla uğraşan peykler (atletler), şatırlar, Av Halkı (Şikar Halkı) dediğimiz çakırcılar, şahinciler, atmacacılar ve bostancılar içerisindeki kayıkçılar bulunurdu.

Peykler ve bunlar içerisinde seçilen şatırlar çok iyi koşabilen atletlerdir. Bunların bağlı oldukları kuruluşa Peykhane-i Hassa Ocağı denir ve Peykhane olarak adlandırılan kışlalar da kalırlardı. Görevleri padişah, saraydaki valide sultan ve harem mensuplarının emir ve buyruklarını en kısa sürede gideceği yere götürmektir. Görevleri karşılığı büyük paralar alırlar ve maaşlı çalışırlardı. Şikar halkından olan çakırcılar, şahinler ve atmacacılar padişahın av işleriyle uğraşırlar. Bu av kuşlarını yetiştirirler avlara katılırlardı. Avcılıktaki taşara teşkilatı Birun'a bağlıydı.

Birun halkının son grubunu oluşturan bostancılar içerisindeki kayıkçı bölükleri mensupları padişah, sultan ve valide sultanların bindikleri kayıklarla ilgilenir ve kürek çekerlerdi. Bunlarda çok iyi su sporlarını bilen kayık sporuyla uğraşan kişilerdi. Ayrıca Birun teşkilatındaki kuruluş ve ocakların personellerinden istekli ve yetenekli olanlar cündilik konusunda eğitilirlerdi. Cündiler lahanacı ve bamyacı alaylarından birine bağlıydılar.

Bu bilgilerden Birun içerisindeki sporla uğraşan kişilerin profesyonel birer sporcu oldukları anlaşılmaktadır. Bu sebeple spor buralarda teşkilatlanmıştır. Spor buralarda teşkilatlandığı içinde buralar kesinlikle spor kulübüdür.

Eski Türklerde olduğu gibi Osmanlılarda da beden eğitimi ve spor birçok kurumda olduğu gibi askeri teşkilat içerisinde hem yapılmış hemde teşkilatlanmıştır.

Kapıkule askerlerinden oluşan Yeniçeri askerleri kanunname ile yönetilir. Her asker talimi sayılan ata binme, kılıç kuşanma, güreş vb. çalışmalar yaparlardı. Güçlü kalırlar devrin en güçlü devlet sporcuları olurlardı. Yeniçeriler spor konusunda o kadar ileri gitmişler ki askerlerden Benli Karagöz okçulukta lodos, poyraz ve yıldız menzillerinde menzil taşı diktirmişti.

Yeniçeri ocaklarında ilk zamanlarda ok talimi için talimhaneler kurulmuştur. Bu talimhanelerde binicilik, okçuluk, güreş ve tüfek talimlerinden başka cirit, çevgan, gürz, sporları yapılmış kılıç kullanma, kargı, bıçak gibi spor ve harp aletleri eğitimleri verilmiş çeşitli eksersizler yapılmıştır.

Yeniçeri askerlerinin spor ve savaş talimlerini talimhaneci ve avcıbaşı yaptırırdı. Talimhaneci başının her gün meydana gelip ok atacaklara kemankeşlere, solaklara idman yaptırması kanun idi ve ocak yönetmeliğine göre başarılı olanlara ödül verilmesi zorunluydu. Yeniçerilerde 54.Ağa bölümü ok ve ciritler ilgilenen bölüktür.

Yeniçeri ocaklarının uğraştığı spor dalları içerisinde avcılık ve atıcılığın çok önemli yeri vardır. Avcılık ile ilgili sekbanlar 65 bölük, Zağarcılar 64 bölük, Saksonlar la ilgili 71. cemaat bölümü, turnacıların 68 bölükleri mevcuttu. Atıcılıkla ilgili ise Sekbanlardan ayrılan ve sayılarının çoğalmasıyla solaklar denilen askerler vardı. Solaklardan sağ eliyle atanlar 60 ve 61 odalarda sol eliyle atanlar 62 ve 63 odalarda bulunurdu. Ayrıca her yeniçeri ocağında güreş yapan birçok pehlivanın bulunması yönetmelik gereği idi.

Osmanlılarda askeri teşkilat içerisindeki sipahi bölümünde de sporu daha profesyonelce yapanlar vardı. Yukarıda spordaki başarısından bahsettiğimiz Benli Karagöz bu başarısından sonra sipahi bölümüne alınmıştır. Osmanlılardaki askeri teşkilatlardaki spor konusundaki bu çalışmalarından yani zorunlu spor yapılması başarılı alanlara ödüller verilmesi, sporla ilgili bir çok bölük ve odalar bulunması, her yeniçeri ocağında birkaç güreşçinin bulunmasını yönetmelikle düzenlenmesi, sporda başarılı olanların başka bir askeri bölüğe alınması ve birçok spor dalının yapılması, bize buraların aynı zamanda birer spor teşkilatı olduğunu göstermiştir.

Osmanlı döneminde beden eğitimi ve sporu çatısı altında barındıran Enderun mektebi, vakıflar, tekkeler, ahilik teşkilatları, medreseler, Birun teşkilatı vb. kuruluşlar Tanzimatla birlikte fonksiyonlarını kaybetmeye başlamışlardır. Özellikle

geleneksel sporlar çerçevesindeki bu sportif aktivitelerin yerini batıdan alınan örnekleriyle yada bizzat batılılar tarafından uygulamaya konulan modern sporlar almaya başlamıştır.

Tanzimat fermanından sonra Meclis-i Umur-u Nafia yeni tür okulların açılmasını önermiştir. Bu öneri üzerine 1845 rüştiyeler, harp okulları ve tıbbîye gibi okullara öğrenci yetiştiren idadiler ve 1868 sultaniler açılmaya başlamıştır.

Bu okulların açılması ile 1869 yılında Muarif-i Umumiye Nizamnamesiyle beden eğitimi ve spor modern ders şeklinde çeşitli okullara; erkek rüştiyelerine 1870'te Mekteb-i Tıbbiye-i Şahaneye, Bosna İdadi Okuluna, Bahriye Mektebine, Maçka Askeri İdadisine konulmaya başlanmıştır. Yine 1869 yıllarında aynı nizamnameye uygun olarak 3 yıllık 2 devreli liseler açılmış bu okulların her sınıfına haftada birer saat terbiye-i bedeniye adıyla beden eğitim ve spor dersleri konulmuştur. 1868 de açılan mekteb-i sultani (Galatasaray Lisesi) Fransız Liselerini örnek aldığı için sabahları yapılmak üzere 2 saat beden eğitimi konulmuştur.

Eğitime önem verilecek yeni okulların açılması askeri ve sivil okulların ders programlarına beden eğitimi içerisinde bütün spor dallarının konulması sporla ilgili yerli ve yabancı eserlerin tercüme edilerek yayımlanması toplumunda sporun eğitim yoluyla geliştirilmesine sebep olmuştur.

Daha sonraları ilerleyen zamanda; 1911 yılında Darülmuallimin'i İptidainin her sınıfından ve 1912 yılında Galatasaray Lisesinin 6. sınıfında da haftada ikişer saat beden eğitimi dersi konulmuştur. 1913 sultanilerin sunüf-ı taliye ders programlarında beden eğitimi dersi 6.7.8.9. sınıflarında Devre-i Sani'nin (ortaöğretimin 2.devresi) 10.11.12 sınıflarında İnas Sultanisinin Sunüf-ı Taliye'sinde de haftada iki saat olarak yer almıştır. Yine 1913 kurulan Mekatib-i İptidaiye Umumiyye'nin (İlkokul) ders programında terbiye-i bedeniye ve mektep oyunları dersleri ile birlikte erkek öğrencilere askeri talim dersi konulmuştur. 1915 yılında ise erkek ve kız sultanilerinin ders programlarına haftada birer saat beden eğitimi dersleri ile birlikte sabah ve akşam okul yönetimince belirlenen 2-3 gününde eğitsel oyunlar veya atış talimleri yapılmıştır.

Okullara beden eğitimi ve spor derslerinin konulması sporun kısa sürede öğrenciler ve öğretmenler arasında sevilmesine neden olmuş, bu durum okul kulüplerinin kurulmasına kadar gelmiştir. Neticede bu yıllarda İstanbul Sultanisi,

Darülfünun (Üniversite), Darüşşafaka, Kadıköy Numune Mektebi, Vefa Lisesi, Üsküdar Lisesi, Makriköy Numune Mektebi gibi okullara ait birçok branşta spor kulüpleri kurulmuştur.

Okullarda, birçoğu resmen nizamname ile kurulan bu kulüpler, büyüyerek kendi başlarına veya okula bağlı kalarak bugünkü konumda spor kulübü olmuşlardır. Mezun olan öğrencilerinde okul dışında birçok kulübün kurulmasını sağlamışlardır.

At yeryüzünde ilk defa Türkler tarafından evcilleştirilmiştir. Türklerde 200 çeşit vardır. At ve Türklük o kadar özdeşleşmişki 12 hayvanlı Türk takviminin 7.yılı at yılı olmuştur. Atçılıkta ilk teşkilatlanma Hunlar da askeri kuruluşlarda olmuştur. Hunların at renklerine göre ordu düzeni vardı. Doğuda kırmızı, güneyde doru, batıda ak, kuzeyde yağız atlarıyla kurulan ayrı ayrı orduları vardı.

Osmanlılarda hünere biniciler için kullanılan cündilikle ilgili Enderun cündileri, sadrazam cündileri ve mısır cündileri olmak üzere üç ayrı cündilik teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilatların dışında İstanbul'da At Pazarı, At Meydanı gibi meydan ve alanlar ileride ciritle ilgili bölüme yazılmış olan meydan ve alanların hepsi cündilik teşkilatlarına dahildir. Çünkü atla yapılan gösteri ve oyunlar aynı alanlarda yapılmıştır. Mısırdaki ise cündilikle ilgili alan ve meydanlar şunlardır; İçoğlan Meydanı, Kabalı (Saray) Meydan, Kara Meydan, Rumeli Meydanı, Karakuş Meydanı, Melik Aziz Meydanı, Selahiye Meydanı, Filhavuzu Meydanı, Melik Zahir Meydanı, Siryaküs Meydanı ve Mehari meydanlarıdır.

Avcılık, proto Türklerden beri yapıla gelen bir spor türüdür. Eski Türkler avcılık konusunda bu günde geçerli olan teknikleri kullanmıştır. avcılığı yasayla devlet düzenine ilk sokan Moğol Hanı Cengiz Han'dır. Cengiz Han av için savaşın okulu demiş ve avın yapılışını, kurallarını yasayla belirlemiştir. Avcılığın resmi olarak düzenli bir teşkilat haline gelmesi ilk önce Selçuklular da daha sonrada Osmanlılarda görülür. Osmanlılarda Padişahın özel av yerlerine Şikargah-ı Selatin denilirdi. Saray ve kasırların çevresi Şikargah-ı Selatin idi. Bu yerler koruyucular tarafından korunan kapalı alanlardı. Osmanlılarda Şikargah-ı Selatin olan yerler Bursa da Yenişehir ve İznik yolundaki ormanlıklar Edirne ve Rumeli'de Murat Han Bahçesi Yanbolu Av Sarayı, Ali Pınar Sarayı, Demir Baş Ovası, Sultan IV Murat Köşkü, Karıştıran Köyü, İstanbul'da İse Toygar Tepe, Çatalcı Av Sarayı gibi yerler vardır.

Güreş ilk kez Türkler tarafından yapılan bir spor olup Orta Asya'dan dünyaya yayılmıştır. Güreşle ilgili ilk teşkilatlanmalar Pi-Yung teşkilatında, sonrada vakıflarda, medreselerde ve tekkelerde olmuştur. Güreşle ilgili 30 üzerinde tekke vardır. Bu güreş tekkelerinin en önemlileri bu günkü kulüpçülük anlamıyla kurulanlar; Bursa Güreşçiler Tekkesi, Edirne'de Pehlivan Cemalettin Tekkesi, İstanbul'da Pehlivan Suça ve Pehlivan Demir Tekkeleri, Manisa Güreşçiler Tekkesi ve Bulgaristan-Deliorman bölgesinde Razgard (Hezargrad) şehri yakınlarında Kemaller (İsperih) Köyünün ağaç denizi içindeki Demir Baba Tekkesidir. Diğer tekkeler ise; Mekke, Cidde, İskenderiye, Lazkiye, Halep, Şam, Maraş, Yenice, Amasya, Tokat, Edirne, Ankara, Kütahya, Tire, Bergama, Akhisar, Gelibolu, İspala, Ustrumca, Avlonya, Diyarbakır, Balıkesir, Urfa, Üsküp, Belgrat, Bağdat ve Mısır da bulunmaktaydı. 1537 ve 1585 tarihli iki ayrı belgede Sivas, Karaman, Amasya, Tokat ve Manisa illerinden İstanbul'a güreşçiler istenmiştir. Gönderilecek güreşçiler elemelerden geçirildikten sonra gönderilmiştir. Bu durum güreşte transferi ve profesyonelliği gösteren bir delildir.

Okçuluk Proto Türk kültüründe görülen spordur. Tüm milletler dünyaya Türklerden yayıldığını kabul eder. Hun İmparatoru Mete Han ıslık çalan ok icat etmiştir. Okçulukla ilgili teşkilat yine güreş gibi ilk önce Pi-Yung teşkilatında daha sonrada vakıflar, medreseler, tekkelerde ve talimhanelerde olmuştur. Düzenlenen alan ve meydanların hepsi ok meydanı kabul edilmemiştir. Bir yerin ok meydanı olabilmesi için sınırları taşlarla çevrili, gerekli tesisleri olan, usta kemankeşlerin menzil taşlarının yer aldığı, yönetici ve eğitici kadroların bulunması gereklidir.

Okçulukla ilgili Osmanlılar da 34 değil 38 adet tekke vardır. Bu tekkelerden bugünkü kulüpçülük anlayışıyla kurulanlar: Mısır'da; Siryaküs (eski) ok meydanı ve yeni ok meydanı (İbrahim paşanın kurduğu)Amasya Ok Meydanı, Bursa Ok Meydanı, Edirne Okmeydanı ve Manisa Okçular Tekkesidir. Diğer tekkeler; Akhisar, Amasya, Ankara, Avlonya, Budin, Cidde, Gelibolu, İskenderiye, Kâğıthane, Kütahya, Lazkiye, Maraş, Mekke, Peşte, Şam, Tire, Tokat, Vardar Yenicesi'nde birer menzil. Balıkesir, Bergama, Diyarbakır, İpsala, Konya, Usturumca'da ikişer menzil. Ayazman, Halep, Manisa, Sofya, Üsküb'te üçer menzil. Belgrad'da dört menzil. İdris Köşkü (Eyüp yakınında), Davud Paşa ve Üsküdar'da toplam beş menzil. Bursa'da altı menzil. Bağdat ve Kahire'de yedi menzil. Edirne'de on üç menzil, İstanbul Ok

Meydanında kırk beş menzil açılmıştır. Bazı illerimizde de yine okçuluk sporunun yapıldığı alan ve meydanlar vardır. Bunlarda: Bursa'da Abdal Murat Alanı, Pınarbaşı Alanı, Edirne'de; Saray İçi Alanı, Demir Taş Ovası, Saray Ovası, Kum Meydanıdır.

Cirit bütün atlı sporlar gibi orta Asya Türk kültüründen kaynaklanan bir spor dalıdır, atlı ve yaya olmak üzere iki kısımdan oluşur. Teşkilatlanma ise atçılıktaki teşkilatlanmadır. Osmanlı padişahları yaptırdıkları her sarayın içinde veya yanında mutlaka cirit oynamaya elverişli spor alanı yaptırmıştır. Edirne'deki Yenisarayın batı tarafındaki Saray Ovası'nın Alay Köşkü önü, Tunca kenarındaki Şikar Kapısı ile Değirmen Köprüsü arası, Ada içinde Kabak Meydanı, sarayın içinde Demirkapı ile Arzodası ve Cihannüma Kasrı arasındaki Kum Meydanı cirit oynanan meydanlardı.

İstanbul'daki Eski Sarayın dış bahçesinin Beyazıd camii tarafı cirit için ayrılmıştı. Bu alanların bitişiğinde de padişahın oyunu rahatça seyredebilmesi için birer köşk bulunuyordu. Topkapı Sarayı'nın içinde ise, iki alanda cirit oynanırdı. Bunlardan büyüğü ve en çok kullanılanı Marmara Denizi tarafındaki Kabak Meydanı, (Cirit Meydanı, İncili Köşk Meydanı, Gülhane Meydanı diye anılan meydanlar) diğeri de halen Arkeoloji Müzesi'nin bulunduğu yerde ve Çinili Köşk ile Ağalar kapısı arasındaki Ağa Bahçesidir." Topkapı Sarayı'nın dışındaki cirit oynanan meydanlar şunlardır: Beşiktaş Sarayı'nın bitişiğindeki Çinili Köşk Meydanı, Karaağaç Bahçesi, Bahariye, Davud Paşa Bahçesi, Sa'dabad Sarayı yanında özel suretle cirit için yaptırılmış alanlardır. Bunların dışında geride cündilikle ilgili bölümde yazılmış olan teşkilatların tamamı yine cirit meydan ve alanlarıdır.

Atalarımız toplu olarak yaşadığı her köy, kasaba, şehirde düz çimenlik olan, sporun türüne göre bazı yerleri spor alanı olarak seçmiş ve korumuşlardır. Bu alanlarda atlı sporlar, güreş, okçuluk ve avcılık sporları yapılmış törenler için kullanılmıştır. Spor alanlarına savaşa devamlı hazırlanmaları gereken ordunun ve gençlerin eğitim sahası da denilebilir. Türkler de bu tür spor alanlarının çok olma nedeni yeni yurt edinme çabası içinde olmaları ve Oğuz töresinin unutulmaması içindir. İsimlerini yazmış olduğumuz spor meydanları, alanlar ve mesire yerlerinin hemen bitişiğinde köşkler, bahçeler, camiler, havuzlar vb. yapılar oluşturulmuştur. İşte bu özelliklerden dolayı bu alanların tamamında spor teşkilatlanmıştır. Yani bu yerler birer spor kulübüdür .

Eski Türklerin dinsel gelenekleri gereği düzenledikleri törenlerde yapılan gösteri ve yarışlarda yaya koşuları vardır. Atletizmde ilk teşkilatlanmalar, Selçuklularda ve Hindistan'da kurulan Delhi Türk Sultanlığında iletişim hizmetleri için kurulmuştur.

Basketbol Amerika'da doğmuş kısa bir sonra ülkemize gelerek 1904 yılında İstanbul'da Robert College'de oynanmıştır. Ülkemizdeki ilk teşkilatlanma ise Galatasaray ve Fenerbahçe kulüplerinde 1920 sonrada YMCA vasıtasıyla olmuştur.

Bisiklet 1690 yılında Fransızlar bulmuş daha sonra 1834 yılında İskoçlar pedalı bularak geliştirmişlerdir. Ülkemize spor aracı olarak gelişi 1894 yıllarında olmuştur. İlk kulüpleşme 1896 yılında İzmir'de İngilizlerin kurduğu Sporting Club'le gerçekleşmiştir.

Boks eski Türklerde kendine has kuralları içinde Hunlar, Uygurlar daha sonrada Selçuklu ve Osmanlılarda yapılmıştır. Boksta ilk teşkilatlanma Abbasi halifesi El-Muttasim'in Türkler için Bağdat yakınındaki Samara şehrini inşa etmesiyle görülür. Boks ve güreş için Samara'da kapalı spor salonu yapılmıştır. Modern anlamda 1904 yılında ülkemize gelmiş ilk Galatasaray kulübünde teşkilatlanmıştır.

Kılıç vb. savaş ve spor araçları Türklerde atla aynı yaşa sahiptir. Atı evcilleştirip üzerine binen Türkler ilk önce eline kılıcı almıştır. Kılıç oyunları tüm Türkler de bir gurur, yetenek ve beceri oyunu olarak görülmüş zaman zaman değişikliğe uğrayarak en son Osmanlılar da kılıç-kalkan oyununa dönüşmüştür. modern anlamda sporunda kulüpleşme çalışmaları 1862 askeri okullar 1877 harp okulları meç ve kılıç dersi konularak taş kulübünde olmuştur.

Hokey sporu; çim, patenli ve buz hokeyi olmak üzere üçe ayrılır. Bazı kaynaklar bu sporların ilk önce Persler ve Yunanlılar tarafından oynandığını belirtmektedir. Fakat Göktürkler gökbörü adını verdikleri binicilik oyununu geliştirerek 6.-7. yy. atlı hokeyi haline getirmişlerdir. Yani hokeyi Türklerde at üzerinde oynanmış diğer hokeyi dalları bizim bu oyunumuzdan teknolojinin yardımıyla fikir alarak yeni türleri bulunmuştur. Modern anlamda ülkemize gelişi 1910 yıllarıdır. İlk teşkilatlanmalar Fenerbahçe ve Galatasaray kulüpleriyle başlamıştır.

Günümüzden 8000 yıl önce Türklerin orta Asya da modern çağımı açtıkları devirlerde yapılan spor türlerinden biride tepük (futbol)dur. Modern anlamda ülkemize girişi İzmir'de 1877 yılında olmuştur. İlk kulüp ise 1894 yılıyla Fişek'e göre İzmir Bornova'da Football And Rugby Clup başka bir kaynağa göre ise yine aynı yer ve tarihte Clup Smyr'dir bize göre ise 1899 yılında Rugby-Football takımı ile İstanbul da olmuştur.

1900'lü yıllarda ülkemizdeki sporların çok çeşitlilik göstererek çoğalması ve yaygınlaşması kulüplerin arasında maç yapma ihtiyacı doğmuştur düzen ve intizamı sağlamak için ligler doğmuştur hiçbir yasal ve resmi yönü olmayan bu liglerin kuralları yabancı ülkelerdeki düzenlemeler örnek alınarak yapılmıştır. Ülkemizde özellikle futbolda olmak üzere toplam 17 tane lig ve birlik çalışması vardır. İlk lig çalışması 1903 yılında İstanbul futbol birliği ile başlamış daha sonra İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi, Cuma Ligi, Cuma Birliği, İstanbul Şampiyonluğu Ligi, Pazar Ligi gibi sekiz tane futbolla ilgili federasyon tipi birlik vardır. Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti tüm spor dallarında ülkemizi dışarıda temsil etmek için kurulmuştur. Osmanlı güç ve genç dernekleri asker yetiştirmek için kurulan derneklerdir, fakat tüm spor branşları yapılmıştır. Her mahalleye kadar örgütlenip merkeze bağlı olmaları hem kulüp hem de birlik çalışması olarak görülmektedir. YMCA ise ABD menşeli olup sağlık ve spor amacıyla kurulmuş cemiyettir. Türkiye de spor yönetimini kendi bünyesinde birlik altında toplamak istemiştir. Sporumuzu birlik altında toplamak isteyen ve TİCİ nin ilk temelleri olan birlik İdman İttifakı Heyeti Muvakkatesidir. Daha sonra yasak statüyle Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı kurulmuş buna karşılık bir yanlış anlamadan dolayı TİCİ ye karşı İdman Birliği kurulmuştur.TİCİ nin dışında hiçbir yasal yönü olmayan bu lig ve birlik çalışmalarının uzun sürmemesi ve yenilerin kurulmasının nedenleri; yeni kulüplere kapılarını kapatmaları, taraflı davranmaları, hakem hataları kulüplerin güdümünde olmaları gibi nedenlerdir.

Jimnastik Türkler de ilk defa Osmanlılar da 16-17 yy. da ayrı bir dal olarak dönüşülmüş ve Ankara'da Bent (İstanos) Deresi gösterilerinde uygulamaya başlanmıştır. Teşkilatlanma yine aynı tarihlerde buralarda başlamıştır. Modern anlamda ilk teşkilatlanma Galatasaray Mektebinde başlamış sonra diğer askeri ve sivil okullarda devam etmiştir.

Kayak Türk insanının doğayla tanışması ile kışın beslenme ihtiyacını karşılamak için bir zaruretten doğmuştur. İlk teşkilatlanmalar Osmanlı askeri birlikleri içerisinde akıncı birliklerinde olmuştur. Modern anlamda ise teşkilatlanma I. Dünya savaşı yıllarında 1915 de olmuştur.

Türkler yüzme sporunda sanıldığı gibi yeni değildir. Türklerde ilk yüzme bulunduğu coğrafi itibariyle göllerde, nehirlerde, göçler sırasında denizlerde yapılmıştır. İlk teşkilatlanmalar Osmanlılarda donanmalarda ve şifa için ılıcalardaki havuzlarda olmuştur. Modern anlamda ise 1873 yılında Galatasaray Sultanisinde başlamıştır.

Türkler kürek vb. su sporlarını ulaşım ve beslenme ihtiyaçları için yapmışlardır. Kürekle ilk teşkilatlanma Türk beylikleri ve Osmanlılarda donanma ile başlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman top kapı sarayının yalı köşkü tarafına bir kayıkhanesi yaptırmıştır. III. Murat zamanındada resmen kürek yarışı yapılmıştır.

Tenis modern anlamda 1900 yılında, ilk defa ülkemizde İngilizler tarafından oynanmıştır. İlk teşkilatlanma Küçük Moda İngiliz Tenis Kulübüyle başlamıştır. Aslında tenis İbni Sinan Kitabında vücut için yapılması gerekli sporlar arasında geçmektedir.

Tüfeğin ülkemizde görülmesi ve kullanımı 15.yy. dan sonra ortaya çıkmıştır. Teşkilatlanma ise Osmanlı Sarayı içerisinde bulunan Birun teşkilatında olmuştur. Spor amacıyla tüfeği ilk IV. Murat kullanmıştır. İlk teşkilatlanma ise 1778 yılında Yıldız Kasrı tarafına bir atış poligonu yapılmasıyla başlamıştır.

Voleybol sporu yurdumuza ilk defa 1919 yıllarında YMCA tarafında getirilmiştir. İlk teşkilatlanma yine bu dernekte ve liselerde olmuştur.

Araştırmamla ilgili en sonda şunları belirtmekte fayda görmekteyim. Sümerler, Asur-Babiller, Etiler, Etrüskler, Ege ve Akdeniz havzasında yaşayan insanların Türk olup olmadığı konusunda elimizde yeterince aydınlatıcı bilgi mevcut değildir. Bir çok spor tarihçileri bunları Türk kabul edip bilgi ve konuları ona göre yazmış ve alıntı yapmışlardır .

Görüşüp konuştuğumuz eserleri incelediğimiz Türk tarihçileri ise bu milletlerin Türk olmadıkları kanaatını taşıdıkları için bunlara inanarak spor konusunda ve teşkilatlanma bazında alıntı yapmamaya özen gösterdik.

Belirtmek istediğim en önemli husus şudur: tezimde işlemiş olduğum basketbol, voleybol, bisiklet ve tüfek atıcılığı hariç tüm spor branşları ilk önce Türkler tarafından bulunmuş ve yapılmıştır. Bu gün batı topraklarının kendi milli sporları olarak tanıttıkları bazı spor türleri onların bu sporları bilmediği çağlarda Türkler tarafından uygulanmıştır.

Avrupalılar bu sporu ilk olarak kavimler göçü ve Atilla'nın Roma seferinde oraya yerleşen Hun Türklerinden öğrenmişlerdir. İkinci olarak uzun yıllar süren Haçlı seferleri sırasında ve zaman zaman yönetiminin aldığı topluluklardan öğrenmişler ve ülkelerine götürmüşlerdir. Haçlı seferlerinin dini, sosyal, siyasi, teknik ve kültürel sonuçları olmuştur. Sosyal sonuçlarda Hıristiyanlar ve Müslüman dünyası birbirini tanımıştır. Teknik ve kültürel sonuçta ise Avrupalılar İslam uygarlığı ile tanınmışlar İslam eserleri Latince'ye çevrilmiştir. Kağıt, matbaa, barut, ve pusula gibi teknik buluşlar Avrupalılara geçmiştir. Cebir, logaritma ve santraçla tanışmışlardır. Bu kültürel sonuçlar içerisinde sporlar öğrenilmemiş denilemez Türklerin yaptığı ve bildikleri tüm sporları öğrenerek ülkelerine götürmüşlerdir.

Üçüncü neden olarak ta: 1206 yılında Hindistan'da Delhi Türk Sultanlığı kurulmuş daha sonra buruya sömürge için gelen İngilizler tarafından yine birçok spor dalımız ülkelerine götürmüştür.

Özetle söylemek gerekirse Türkler gittikleri yerdeki halka ve karşılaştıkları toplumlara tüm bildiklerini öğretmişler beden kültürü anlayışına ortak etmişlerdir.

Avrupalılar ve diğer toplumlar bizden aldıkları spor dallarında küçük değişiklikler yapmışlar çağa ve toplumlarına göre kurallar koyarak kendi kültürleri gibi bizlere sunmaya çalışmışlardır.

Türklerde spor vakıflarda, medreselerde, tekkelerde, ahilik teşkilatlarında, saraylarda, okullarda, askeri kuruluşlarda, diğer kurum ve kuruluşlarda yapılmış ve teşkilatlanmıştır. Devleti yöneten memurluğu yapan kişiler beden eğitimi ve spor konusunda çok iyi yetiştirilmiş, bunlar gittikleri yerlerde sporu bizzat yaparak halka sevdirmişler, teşkilatlar kurmuşlardır. Böylece beden eğitimi ve spor ülkenin en ücra köşelerine yayılmıştır.

Cumhuriyetten önceki bütün Türklerde beden eğitimi ve spor çok ileri düzeyde ilgi görmüş yapılmış ve teşkilatlanmıştır. Türkiye cumhuriyeti olarak bu

mirasımızı iyi değerlendirip örnek alırsak bu konuda dünyada bir numara olmamız için başka bir neden olamaz.

BİBLİYOGRAFYA

AFYON, Y. A.- A. TUNÇ

1997 **Beden Eğitimi ve Spor Tarihi**, Damla Yayıncılık, Konya

AKYÜZ, Yahya

1999 **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)**, Gen.7. Baskı, Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul

ALPMAN, Cemal

2001 **Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyu Gelişimi**, GSGM Yay., Ankara

ALTAV, Nejat

1990 **Voleybol Tarihi**, Türk Spor Vakfı Yay., Başkent Yayınevi, Ankara

Altınordu Spor Kulübü Tüzüğü

1935 Ülkü Matbaası, İstanbul

ALTUĞGİL, M. Ercüment

1996 **Eski Türklerde ve Osmanlılar Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri (Osmanlılarda İlk Spor Teşkilatları)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sos. Bil. Enst., Ankara

ARABACI, Caner

1999 "Osmanlıda Spor Kuruluşları-Vakıf İlişkisi", **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

ARIPINAR, E., T.Ü. ARTUN, C.ATABEYOĞLU, N. AYDIN ve Diğerleri

1992 "**Türk Futbol Tarihi (1904-1991)**", C. I., TFF Yay., Gül Basım ve Yayın, Ankara,

Ata Sporü Cirit

1974 Erzurum Atlı Spor Kulübü Yay., Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara

ATABEYOĞLU, Cem

1988 **Okçuluk Tarihi**, Türk Spor Vakfı Yay., Başkent Yayınevi, Ankara

1991 "**1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi**" Fotospor Gazetesi Armağanı, İstanbul

1993a **Yüzme Tarihi**, Türk Spor Vakfı Yay., Başkent Yayınevi, Ankara

1993b **Türk Halter Tarihi**, Türk Sp Vakfı Yay.,Başkent Yayınevi, Ankara

1994 **Türk Bisiklet Tarihi**,Türk Sp. Vakfı Yay., Başkent Yayınevi, Ankara

ATABEYOĞLU, C.- N. AYDIN

1988 “İngiliz Çiminden Moda Çayırına”, **75.Yıl Özel Dergisi (Türkiye Futbol Federasyonu 75 yaşında)**, TFF Yay., Ankara

ATLI, İsmet

1999 “Osmanlıda Cirit ve Güreş” **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

AYDIN, Ersin

1975 **Yüzme (Öğrenimi ve Tekniği)**, Cömert İş Matbaacılık, İstanbul

AYTEKİN, Halil

1991 **İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi**, Gazi Üniv.Yayınları

BABA, Nüzhet

1940 **Tenis ve Hokey**, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayını, Ankara

“BASKETBOL”Md.

1991 **Spor Ansiklopedisi**, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul

BENGÜ, Mehmet

1983 **Adam Voleybol**, Ana Basım Sanayi A.Ş., İstanbul

BİLİM, Cahit Yalçın

1998 **Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)**, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir

BİLİR, Pervin

1987 **Ankara’da Bulunan Spor Kulüpleri Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yük. Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sos. Bil Enst., Ankara

BİLGİN, Selami

1996 **Temel Beden Eğitimi ve Spor Alıştırmaları**, Saray Medikal Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti., İzmir

“BİSİKLET”Md.

1991 **Spor Ansiklopedisi**, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul

BİZBİRLİK, Alpay

1999 “Osmanlı Toplumunda Vakıfların Sosyo- Ekonomik Boyutları ve Buna Dair Örnekler” **Osmanlı**, C.V., Yeni Türkiye Yay., Ankara

ÇAĞATAY, Neşet

1981 **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, 2.Baskı, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya

ÇINAR, Ali Abbas

1993 **Türklerde At ve Atçılık**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara

“ÇİM HOKEYİ”Md.

1991 **Spor Ansiklopedisi**, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul

ÇUMRALIĞİL B., M. ÖZDEMİR, H. YILMAZ

1998 “Osmanlıda Güreş Tekkelerinin Sosyal ve İdari Yapılanmasının Toplum Üzerine Etkileri”, **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

CAR-DRINDA, Hatıdza

1999 “XVII. Yüzyıl Bosna Sancağında Vakıf Müesseseleri” **Osmanlı**, Cilt V., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

DALAMAN, Osman

1999 “Osmanlı Devletinde Avcı Kuşu Yetiştiriciliği Üzerine Düşünceler” **Osmanlıda Güreş Tekkelerinin Sosyal ve İdari Yapılanmasının Toplum Üzerine Etkileri**, Konya

“DERNEK” Md.

1993 **Meydan Genç Larousse Ansiklopedisi**, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat, C. IV, İstanbul

“Dernekler Kanunu (2908 S.K.)” **Resmi Gazete**, 18184; 7 Ekim 1983

“DERGAH” Md.

1986-1987 **Anabritanica Genel Kültür Ansiklopedisi**, C. VII, Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A.Ş., İstanbul

DEMİREL, S.,- H. DEMİREL

1999 “Osmanlı Devletinde Kayak Sporunun Başlangıcı ve İlk Kayakçılar”, **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

DEMİR, Mustafa

1998 “Türkiye Selçuklu Şehirlerinde İmarat Kurumları ve Vakıfları”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı XXVII., Ankara

- DİRİER, Ürün
4 Ocak 2003 “Matrak Bir Oyun”, **Yeni Şafak Gazetesi**, İstanbul
- DOĞAR, Yahya
1997 **Türkiye de Spor Yönetimi**. Öz Akdeniz Ofset, Malatya
- EBERHARD, Wolfram
1947 **Çin Tarihi**, I. Baskı T.T.K., Ankara
- EKENÇİ, Güner
1997 “**İnsan ve Çevre İlişkilerinin Spor Kulübü Yönetimine Etkileri**”,
Gazi Üniv. Bed. Eğt. ve Sp. Bil. Der., Cilt II, Sayfa 4, Ekim, Ankara
- ERGİN, Osman
1977 **Türk Muarif Tarihi**, Eser Matbaası, Cilt 1-2, İstanbul
- ERGÜN, Mustafa
1996 **II. Meşrutiyet devrinde Eğitim hareketleri(1908-1914)**, Ocak
Yayınları, Ankara
- ERALP, T. Nejat
1979 **Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı
İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar**, TTK Yay., Ankara
- ERKAL, Mustafa E.
1992 **Sosyolojik Açıdan Spor**, Türk Dünyası Araş. Vakfı, 2.Baskı,
İstanbul
- ERTUĞ, Ali Rıza
1977 **Türkiye Futbol Tarihi, (1890-1923)**, Ankara
- “ESKRİM”Md.
1991 **Spor Ansiklopedisi**, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul
- FİŞEK, Kurthan
1980 **Dünya da ve Türkiye de Spor Yönetimi (Devlet Politikası ve
Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından)**, Ankara Üniv. SBF
Yay., No:445
-
- 1985a **100 Soruda Türkiye de Spor Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul
-
- 1985b **Türkiye Spor Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul,
- “FUTBOL” Md.
1981 **Spor Ansiklopedisi**, Tercüman Gazt. Armağanı, C. I-II, İstanbul

GENÇ, Durmuş Ali

1987 **Spor Hukuku**, Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.1.Baskı, İstanbul

GEZDER, Nihat

1998 **Geleneksel Sporlarımızdan Ata Sportu Cirit**, 2.Baskı, Eser Ofset, Erzurum

1999 "Türk Kültürünün Hamaset Unsurlarından Atlı Cirit", **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

GÖKAL M., B. ÇUMRALIĞİL, M. ÖZDEMİR

1999 "Modern Güreşin Osmanlı Devletine Girişinde II. Abdülhamit ve Altın çağ Güreşçilerinin Rolü ve Önemi", **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

GÖRAL M., H. PEPE, İ. BOZKURT, A. ERSOY, M. ÖZDEMİR

1999 "Osmanlı Devletinde Kılıç ve Kılıç Oyunları", **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

GÜMÜŞ, Ali

1988 **Güreş Tarihi**, Türk Sp. Vakfı Yay., Başkent Yayınevi, Ankara

GÜNGÖR, Erol

1996 **Tarihte Türkler**, 6.Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul

"GÜREŞ"Md.

1991 **Spor Ansiklopedisi**, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul

GÜVEN Alptekin ve Spor Yazar Kurulu,

1982 **Ansiklopedik Spor Dünyası**, Yelken Matbaası, İstanbul

GÜVEN, Özbay

1992 **Türklerde Spor Kültürü**, TTK Yay., Ankara

1999 **Türklerde Spor Kültürü**, Geliş. 2. Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara

HALAÇOĞLU, Yusuf

1996 **Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, TTK Yay., Ankara

HİÇYILMAZ, Ergun

27 Mayıs 2001 "Hayat Sayfaları", **Sabah Gazetesi**, İstanbul

İMAMI GAZALİ

1984 **Gazaliden Vaazlar**, (Çev: Sıtkı Gülle), Akpınar Yayınevi, İstanbul

İŞCAN, Fehmi

1988 **Türklerde Spor**, GSGM Yay., Milli Eğit. Basımevi, Ankara

İŞPİRLİ, Mehmet

1999 "Osmanlı Devlet Teşkilatı" **Osmanlı Devleti Tarihi**, C. I. Feza Gazetecilik A.Ş., İstanbul

İŞLER, Haydar

1997 **Tarihsel Kökenleri Yayılma Alanları, Organizasyon Biçimleri ve Fonksiyonları Bakımından Geleneksel Aba ve Şalvar Güreşlerinin İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniv. Sağ. Bil. Enst., Ankara

1998 **Beden Eğitimi ve Spor Bilgileri El Kitabı**, Lazer Ofset Matbaa Tes., Niğde

KAFALI, Mustafa

1999 "Tarihteki Türk Sporları", **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

KAFESOĞLU, İbrahim

1993 **Türk Milli kültürü**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul

KAHRAMAN, Atıf

1989 **Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi**, Cilt II, Kültür Bak. Yay., Özkan Matbaası, Ankara

1995 **Osmanlı Devletinde Spor**, Kültür Bak. Yay., Ankara

KARAKULLUK, Süleyman

16 Ekim 2002 "Geleneksel Sporlarımız Koruma Altına Alındı(Haber Analiz)", **Zaman Gazetesi**, İstanbul

KARA, Kemal

2003a **Lise Tarih I**, Önde Yayıncılık, İstanbul

2003b **Lise Tarih II**, Önde Yayıncılık, İstanbul

KARAKÜÇÜK, Suat

1993 "Çin kaynaklarına Göre Türkler ve Komşularında Spor" (Çev. N.T. Uluğtuğ) **Ülkü Seçilmiş Spor Makaleleri**, Ankara

1997 **Ders Notları**, Ankara

KAPLAN T., L. KAPLAN, O. DALAMAN

1999 "Denizde ve Nehirde Yüzme Fenni", **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

KAYA, Y-N. SARITAŞ

1999 "Osmanlı Devletinde Sporun Adab-ı Muâşeretî ve Günümüzle Mukayesesi", **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

KAZICI, Ziya

1985 **İslami ve Sosyal Açından Vakıflar**, Milli Eğitim, Basımevi, İstanbul

1999 "Osmanlı Devletinde İmaret" **Osmanlı**, Cilt V., Yeni Türkiye Yay., Ankara

KETEN, Mustafa

1993 **Türkiye'de Spor**, Polet Ofset, İstanbul

KILCIGİL, Ertan

1989 **Türkiye'de Spor Kulüpleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sağ. Bil Enst., Ankara

KOÇER, Hasan Ali

1970 **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)**, Milli Eğitim Bakanlığı. Yay., Akara

KOZAK, İ. Erol

1985 **Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf**, Akabe Yayınları., İstanbul

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S.

1999 "Osmanlı İktisadi Yapısı" **Osmanlı Devleti Tarihi**, C. II, Feza Gazetecilik A.Ş., İstanbul

2000 **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, TTK Yay. Ankara

KUNTER, Halim Baki

1938 **Eski Türk Sporları**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul

RASONYI, Laszlo

1996 **Tarihte Türklük**, 4.Baskı, Türk Kült. Arş. Enst. Yay., Ankara

"MEDRESE" Md.

1992-1993 **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedisi**, Cilt. XIII, Sabah Gazetesi Armağanı, İstanbul

MEMİŞ, Ekrem

1996 **Türk Kültür Tarihi**. Güney Ofset, Konya

MEMİŞOĞLU, Hüseyin

2002 **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**.
Kültür Bak. Yay., Ankara

"İZMİR" Md.

1992 **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Cilt XII, Milliyet
Gazetesi Armağanı, İstanbul

O Kan Spor Kulübü Tüzüğü.

1936 Numune Matbaası, İstanbul

"OK" Md.

1985 **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Cilt VII, Ötüken Yayınevi, İstanbul

Ok Meydanı ve Okçuluk Tarihi

1974 Vakıflar Gn. Müd. Yay., İstikbal Matbaası, İstanbul

ÖGEL, Bahattin

1988 **Dünden Bu Güne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**,
Gen.3.Baskı, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yay., No:46,
İstanbul

ÖZ, Tahsin

1970 **Türk Okçuluğu ve Atatürk**, TTK Yay., Ankara

ÖZDEN, Nuh

1999 **Türklerde İlk Spor Kulüpleri**, Niğde Üniv. Lisans Bitirme
Tezi, Niğde

ÖZKAN, Cengiz

1997 **Ata Sporumuz Güreş**, Niğde Üniv. Lisans Bitirme Tezi, Niğde

ÖZKAN, Salih

1997 **Türk Eğitim Tarihi**, Tolunay Yayıncılık, Niğde

ÖZMADEN, Harun

1999 **"Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman
Cemiyetleri İttifakı(1922-1936)'nın Yapılanma Sürecinde
Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları"**, Yayınlanmamış
Doktora Tezi, Marmara Üniv. Sağ. Bil Enst., İstanbul

ÖZTEK, İbrahim

1999 "Çağlar Boyunca Türklerde Spor ve Osmanlı Devletinde Yakın Mücadele Sporları", **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

ÖZTUNA, Yılmaz

1988 **Türkiye Tarihi**, Cilt II, Hayat Yayınları, Ankara

ÖZTÜRK, Nazif

1995 "Yeni Vakıfların Amaç Kavramları Üzerine Bazı Düşünceler," **Vakıflar Dergisi**, Sayı XXV, Ankara

1999 "Sosyal Siyaset Açısından Osmanlı Dönemi Vakıfları" **Osmanlı**, Cilt V., Yeni Türkiye Yay., Ankara

ÖZYILMAZ, Ömer

2002 **Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları**, Kültür Bak. Yay., Ankara

PAUL, Made

1984 **Adam Spor Seyircisinin El Kitabı**, Çev.: Deniz GÖKÇE, Adam yayıncılık ve Matbaacılık, İstanbul

PEÇEVİ, İbrahim

Hicri 1283 **Tarih-i Peçevî**, Cilt I-II, İstanbul

PEPE H., T. KAPLAN, O. DALAMAN

1999 "12 Derste Meç Usulu İsimli Osmanlıca Kitabın Tanıtımı" **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

SAKAOĞLU, Saim

1999 "Aşık Edebiyatımızda Geleneksel Sporlarımız", **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

SANCAKLI, H., Y. ÖZDEMİR, R. KALE, ve E.GÖKÇE

1995 "**Futbol**", İ.T.Ü. İnşaat Fakültesi Matbaası, İstanbul

SAYGIN, Engin

1997 **Basketbol da 13-18 Yaş Grubu Genç Oyuncuları Yetiştirilmesi**, Niğde Üniv. Lisans Bitirme Tezi, Niğde

SEVİM, Yaşar

1997 **Basketbol (Teknik- Taktik- Antrenman)**, Tubitay Ltd. Şti, Ankara

- SOMALI, Vala
1989 **Teknik ve Taktik Yönleriyle Futbol Tarihi (1848-1889)**, İnkılap Kitapevi, İstanbul
- SÖKMEN, M. Tamer
1997 **Eski Türk Toplumlarında Beden Eğitimi Spor ve Geleneksel Türk Sporları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sos. Bil. Enst., Ankara
- SUNGUR, Erdoğan
2002 **İzmir Spor Tarihi**, İzmir İl Özel İdare Müd. Yay., İzmir
- SÜMER, Faruk
1992 **Oğuzlar**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul
- SÜMER, Rıza
1988 **Türkiye’de Spor Yönetiminin Tarihsel Gelişimi ve Sporda Demokrasi (Belgeler/Yorumlar)**, Şafak Matbaası, Ankara
- 1990 **Sporda Demokrasi II (Türk Spor Federasyonlarının Tarihsel Gelişimi)**, Şafak Matbaacılık, Ankara
- 1997 **“Spor Kulüplerinin Yapıları, Yönetimdeki Yerleri ve Sorunları Boş Zamanları Değerlendirme Alanı ve Toplumsal Çevreleriyle İlişkileri Üzerine Bir Araştırma”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sağ. Bil Enst., Ankara
- SÜREYYA, Mehmet
1890 **“Sicill-i Osmanî ”** Cilt IV, İstanbul
- ŞANLI, Cengiz
16 Ekim 2002 **“Geleneksel Sporlarımız Koruma Altına Alındı”**, **Zaman Gazetesi**, İstanbul
- ŞENGÜL, Kenan
1992 **Boks Tarihi**, Türk Spor Vakfı Yay., Başkent Yayınevi, Ankara
- TANYERİ, Yavuz
2000 **Kayak (Alp Disiplini)**, Bakanlar Matbaacılık Tic., Erzurum
- TAYGA, Yunus
1990 **Türk Spor Tarihine Genel Bir Bakış**, M.E.G ve S. Bak.Yay., Ankara

“TEKKE” Md.

1986 **Meydan Laroussa Ansiklopedisi**, Cilt XII., Meydan Yayınevi, İstanbul

TEKİL, Suat

1983 **Dünden Bugüne Galatasaray (1905-1982)**, İstanbul

TEREKLİ, Serdar Mehmet

1990 “Türkiye Birinci Profesyonel Futbol Liginde Yer Alan Kulüplerin Yönetim Politikalarının Sporcu Güdülemesi Üzerine Etkisi”, C.II., Sayı 4 **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Eskişehir

“TENİS”Md.

1991 **Spor Ansiklopedisi**, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul

TOPBAŞ, Osman Nuri

1999 **Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı**, Erkan Matbaacılık, İstanbul

TUNÇ, Ali

2000 **Osmanlılarda Okçuluk**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ün. Sos. Bil. Enst., Niğde

2001 **Beden Eğitimi ve Spor Bilimine Giriş Ders Notları**, Nokta Ofset, Niğde

TURAN, Osman

1969 **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, İstanbul

TUTKUN, F., R.ÖZKAN, ve E.DENİZ

1999 **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Marifet Ofset, Niğde

Türk Dil Kurumu

1988 **Türkçe Sözlük**, Yeni Baskı, Cilt II, TDK Basımevi

“Türk Sporunda Dört Büyükler”

1991 **Spor Ansiklopedisi**, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul

TÜRKMEN, Mehmet

1987 **Türk Spor Teşkilat Tarihi (1922’ye Kadar)**, Yayınlanmamış Araştırma Raporları, Ankara

1993 **Türk Kültür Tarihinde Atlı Sporlar Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Ün. Sağ. Bil Enst., Ankara

30 Haziran 1993 "Geçmişten Günümüze Kırkpınar", **Türkiye Gazetesi**, İstanbul

1998 "Geçmişten Günümüze Türklerde Rahvan (Yorga) Binicilik", **Gazi Ün. Bed. Eğt. ve Sp. Bil. Der.** Cilt III, Sayı 4, Ekim, Ankara

TÜRKMEN M., Y. TAŞMEKTEPLİGİL, A. SANIOĞLU ve M. KABADAYI.
1999 "Eski ve Yeni Asya Türk Topluları İle Osmanlılar Döneminde Yapılan Benzer Sporların Tarihi Tasvirleri", **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

URARTU, Ümit

1983 **Futbol(Teknik-Taktik- Kondisyon)**, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul

1986 **Kayak Teknik Taktik Kondisyon**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul

1990 **Basketbol, (Teknik-Taktik, Kondisyon)**, 3.Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul

ULUGAY, Alp

14 nisan 2002 "Dört Yeni Sporumuz Oldu", **Hürriyet Gazetesi (Pazar Eki)**, İstanbul

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı

1986 **Osmanlı Tarihi**, C.I-II, 7.Baskı, TTK Yayınları, Ankara

ÜNAL, Fahri

Aralık 1999-Ocak 2000 "Osmanlı Devletinde Mesleki ve Teknik Eğitim Çerçevesinde Ahilik", **Türk Yurdu Dergisi**, C. XIX-XX, Sayı 148-149, Evren Yayıncılık, Ankara

"VAKIF" Md.

1986-1987 **Anabritanica Genel Kültür Ansiklopedisi**, C.XXI, Ana Yayıncılık ve Sanat. Ürünleri Pazarlama, İstanbul

"VOLEYBOL"Md.

1991 **Spor Ansiklopedisi**, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul

YAKUT, İsmail

Aralık 1999-Ocak 2000 "Osmanlı İlmiye Teşkilatı ve Şeyhülislamı", **Türk Yurdu Dergisi**, C. XIX-XX, Sayı 148-149, Evren Yayıncılık, Ankara

YANIKOĞLU F.- F. MAY

1997 "Atletizm" **Morpa Spor Ansiklopedisi**, C. I, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul

YAŞAR, A.- F. DİNÇER

1999 "Osmanlı Döneminde Atlı Sporlar", **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

YAZICI, Çınar

1997 **Halter (Temel Ağırlık Çalışmaları ve Güç Geliştirme)**, 2.Baskı, Ertem Basım Yayın Dağıtım, Ankara

YAZICI, Nuri

1984 **Milli Tarih Şuuru ve Büyük Türk Devleti**, Ocak Yayınları, Ankara

YENEL İ. Fatih

1990 **Türkiye'de Kulüpleşme Süreci ve Kulüplerin Hukuki Yapısı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sağ. Bil. Enst., Ankara

YEDİYILDIZ, Bahaddin

1999a "Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları Ya Da Hayrat Sistemi", **Osmanlı**, C. V., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

1999b

"Osmanlı Toplumunu" **Osmanlı Devleti Tarihi**, C. II, Feza Gazetecilik A.Ş., İstanbul

"Yeşil Yayla Güreşleri Dünyaya Açıldı"

11 Eylül 2002 **Zaman Gazetesi**, İstanbul

YILDIRAN, İbrahim

1986 **Tarihi Kaynaklar Açısından Türk Spor Kültürü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sos. Bil. Enst., Ankara

1997

"XI. Yüzyıl Türk Spor Faaliyetlerinden Tepük Oyununun Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma," **Gazi Üniv. Bed. Egit. ve Sp. Bil. Der.**, Cilt II, Sayı 1, Ocak, Ankara

1999

"Osmanlı Saray Teşkilatında Haberci Uzun Mesafe Koşucuları(Peykler)" **Osmanlıda Spor Sempozyumu Bildirisi**, Konya

YILDIRIM, Ali

1996 **Basketbol Eğitiminin Tarihçesi**, Niğde Üniv. Lisans Bitirme Tezi, Niğde

YILDIZ B.- F. ACUN

1997 "İnternette Vakıflar", **Vakıflar Dergisi**, Sayı XXVI., Ankara

YILDIZ, Doğan

1989 **Fenerbahçe Cumhuriyeti**, Tekin Yayınevi, İstanbul

1979 **Türk Spor Tarihi**, 3 Er Yayıncılık, İstanbul

YILMAZ, Faruk

1996 **İlkçağ Düşünce Tarihi**, Birleşik Yayıncılık, İstanbul

YÜCEL, Ünsal

1999 **Türk Okçuluğu**, I. Baskı, Atatürk Kült. Mrkz. Bşk. Yay., No:182, Ankara

YÜCEL, Y.- A. SEVİM

1990 **Türkiye Tarihi**, Cilt I "Fetihten Osmanlılara Kadar (1018-1300)", Cilt II "Osmanlılar Dönemi (1300-1566)", TTK Yay., Ankara

YÜKSEL, Hasan

1999 "Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI- XVII. Yüzyıllar)" **Osmanlı**, Cilt V., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara